

การศึกษาวิเคราะห์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด
อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

ปริญญานิพนธ์
ของ
วิสุตา อมตะพิงกุล

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา
พฤษภาคม 2553

การศึกษาวิเคราะห์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด
อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

ปริญญานิพนธ์
ของ
วิชุดา อมตะพิงกุล

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา

พฤษภาคม 2553

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

การศึกษาวิเคราะห์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด
อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

บทคัดย่อ
ของ
วิสุดา อมตะพิงกุล

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา
พฤษภาคม 2553

วิสุตา อมตะพิงกุล. (2553). การศึกษาวิเคราะห์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อยตำบลเชิงกลัด

อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี. ปริญญาานิพนธ์ กศ.ม. (ศิลปศึกษา). กรุงเทพฯ:

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. คณะกรรมการควบคุม:

รองศาสตราจารย์พฤทธิ ศุภเศรษฐศิริ, รองศาสตราจารย์วรรณรัตน์ ตั้งเจริญ.

การศึกษาวิเคราะห์หัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ที่ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ในประเด็นกระบวนการผลิต ประเภท รูปทรง ลวดลาย และการตกแต่ง กระบวนการถ่ายทอดความรู้ โดยพิจารณาเปรียบเทียบข้อมูลจากผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย รูปแบบเดิมกับผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย รูปแบบพัฒนา จากแหล่งเตาเผา วัดพระพรางค์ ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี จำนวน 200 ชิ้น

กระบวนการผลิตเครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ประกอบด้วยปัจจัยที่สำคัญ คือ 1)วัสดุอุปกรณ์ ที่ใช้ในแหล่งเตาเผาแห่งนี้ ได้แก่ ดินเหนียว ซึ่ง ทั้งในอดีต และปัจจุบัน ใช้ดินเหนียวจากแหล่งเดียวกันคือ ดินเหนียวจากบริเวณวัดพระพรางค์ และดินในบริเวณใกล้หมู่บ้านโคกหม้อ ตำบลเชิงกลัด จังหวัดสิงห์บุรี 2)เชื้อเพลิง แบ่งเป็น 2 ยุค ในอดีตเชื้อเพลิง ที่ใช้คือ ไม้ไผ่ ไม้เบญจพรรณ ปัจจุบัน เชื้อเพลิง ใช้แก๊ส หุงต้ม 3)วัสดุอุปกรณ์อื่นๆ ที่ใช้ในกระบวนการผลิต ส่วนใหญ่เป็นวัสดุอุปกรณ์ที่เกิดจากภูมิปัญญาชาวบ้านสร้างสรรค์จากวัสดุธรรมชาติ และวัสดุในท้องถิ่น ตลอดจนการประยุกต์ใช้วัสดุอุปกรณ์ที่เป็นเทคโนโลยีพื้นบ้าน และวัสดุอุปกรณ์เทคโนโลยีสมัยใหม่ 4)กระบวนการเผา มี 2 แบบ คือ เผาดิบ หรือ เผาปี้ส หรือเผาแดง ที่อุณหภูมิ 800 – 900 องศาเซลเซียส และเผาเคลือบที่อุณหภูมิ 1,100 – 1,200 องศาเซลเซียส พบว่า การปั้นขึ้นรูปผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ในอดีตมีลักษณะการปั้นขึ้นรูปแบบผสมหลายวิธี มากที่สุดรองมาคือ การปั้นขึ้นรูปด้วยวิธีแป้นหมุน ด้วยวิธีขด ด้วยวิธีปั้นอิสระ และด้วยวิธีตี กด ปีบ ในปัจจุบันพบว่า มีการปั้นขึ้นรูปด้วยวิธีแป้นหมุนมากที่สุด รองมาตามลำดับ คือ แบบผสมหลายวิธี ด้วยวิธีขด และด้วยการปั้นอิสระ

การศึกษาประเภท รูปทรง ลวดลาย และการตกแต่งผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย จากแหล่งเตาเผา ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี พบ ในอดีตผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ประเภท ไหสีหู พบมากที่สุด รองมาตามลำดับ คือ ประเภทครก ขวด แจกัน กระปุก อ่าง โอ่ง กุณที และหวด ในปัจจุบันพบว่า ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำ ประเภท ไหสีหู พบมากที่สุด รองมาตามลำดับ คือ ขวด แจกัน กระปุก ประเภทอื่นๆ โอ่ง และกุณที รูปทรงของผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี แบ่งเป็น 2 ยุค คือ ในอดีตเป็นรูปทรงกลม ป้อม เตี้ย พบมากที่สุด ในผลิตภัณฑ์ ประเภท ไห รองมาตามลำดับ คือ

รูปทรงกลมรี สูง รูปทรงกรวย รูปทรงกระบอก และรูปทรงอิสระ ในปัจจุบัน พบว่า ภาชนะทรงกลม ป้อม เตี้ย พบมากที่สุดในผลิตภัณฑ์ ประเภท ไห รองมาตามลำดับคือ รูปทรงกลมรี สูง รูปทรงกระบอก รูปทรงอิสระ และรูปทรงกรวย ลวดลายของผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี คือ ในอดีตพบ ลวดลาย ชูด ชิด ชูด เป็นเส้น พบมากที่สุด ส่วนมากพบในผลิตภัณฑ์ ประเภท ครก ไห กระเบื้องเชิงชาย เป็นต้น รองมาตามลำดับ คือ ไม่ตกแต่ง ผสมหลายวิธี ประทับกลาย และปั้นแปะ ยังพบว่าลวดลายไทยพบมากในผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผา ประเภท มกรสิงห์ ซ่อฟ้า และประติมากรรมตกแต่งสถาปัตยกรรม ในปัจจุบัน พบว่า ส่วนมากไม่มีการตกแต่งลวดลายบนผลิตภัณฑ์มากที่สุด รองมาตามลำดับ คือ ชูด ชิด ชูด เป็นเส้น ผสมหลายวิธี และปั้นแปะ ในปัจจุบัน พบว่า ไม่ตกแต่งลวดลายบนผลิตภัณฑ์ พบมากที่สุด รองมาตามลำดับ คือ ชูด ชิด ชูด เป็นเส้น ผสมหลายวิธี และปั้นแปะ สี ของผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ในอดีต พบผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผากลุ่มสี น้ำตาล พบมากที่สุด รองมาตามลำดับ คือสีน้ำตาลส้ม สีน้ำตาลแดง สีน้ำตาลดำ สีเขียวเหลืองแกมน้ำเงิน และสีเทาดำ ในปัจจุบัน พบว่า ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผากลุ่มสีดำ พบมากที่สุด รองมาตามลำดับ คือ สีน้ำตาลส้ม สีน้ำตาลแดง สีน้ำตาลดำ สีเหลืองดำ และสีเขียวเหลืองแกมน้ำเงินการเคลือบและไม่เคลือบ ของผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี แบ่งเป็น 2 ยุค คือ ในอดีต พบว่า ส่วนมากผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาไม่เคลือบผิว โดยเฉพาะในผลิตภัณฑ์ ประเภท ครก ไห แจกัน ขวด ท่อน้ำ เต้า โอ่ง หม้อ กุณที ประติมากรรมประดับตกแต่งสถาปัตยกรรม เป็นต้น ส่วนเคลือบพบน้อยกว่า และพบในผลิตภัณฑ์ ประเภท ไห แจกัน ขวด เป็นต้น ในปัจจุบัน พบว่า ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผา เคลือบผิว มากที่สุด ร้อยละ 60 พบมากในผลิตภัณฑ์ประเภท ไห แจกัน แก้วน้ำ ส่วนไม่เคลือบผิว พบน้อยกว่า พบในผลิตภัณฑ์ ประเภท ไห ขวด แจกัน ส่วนการตกแต่งอื่นๆ ได้แก่ การติดหู เพื่อ ความสวยงาม รัดฝาปิดเพื่อให้แน่น แล้วร้อยด้วยหวายหรือเถาวัลย์รัดทับอีกครั้ง ร้อยด้วยเถาวัลย์ หรือหวาย ผูกติดกันหลายๆใบเวลาเคลื่อนย้ายหรือส่งออกไปจำหน่าย และใช้ผูกร้อย ห้อยเวลาหาบ หิ้ว หรือห้อยป้องกันแมลงหรือสัตว์ที่จะมาทำลายอาหารที่บรรจุไว้

การศึกษากระบวนการถ่ายทอดความรู้หัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา จากแหล่งเตาเผาวัดพระพรางค์ ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี พบว่าการถ่ายทอดความรู้และทักษะในการผลิตหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาแต่โบราณได้มีการถ่ายทอดจากช่างปั้นบรรพบุรุษ สู่ชนรุ่นลูกหลาน ทั้งนี้ในอดีตการถ่ายทอดก็เพื่อประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวันและเพื่อเป็นสินค้าส่งออกจึงนับว่าแหล่งเตาเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี เป็นแหล่งอุตสาหกรรมที่ผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่ใหญ่มากในอดีต แต่ในปัจจุบันพบว่าการถ่ายทอดภูมิปัญญาในการปั้นเครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี 2 รูปแบบ คือ 1)รูปแบบ

การถ่ายทอดภายในชุมชน ถ่ายทอดโดยให้ผู้เรียนมาฝึกปฏิบัติกับช่างปั้นโดยตรง การถ่ายทอดโดย
ปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้ความถนัดเฉพาะด้าน แก่ผู้เรียนและผู้สนใจ การถ่ายทอดแบบให้ความรู้
เชิงประวัติศาสตร์ แก่ นักเรียน เยาวชน และผู้สนใจในท้องถิ่น 2)รูปแบบการถ่ายทอดให้กับบุคคลนอก
ชุมชน ได้แก่ การสาธิตวิธีการปั้นเพื่อให้ผู้ที่มาศึกษา นักท่องเที่ยว นักข่าว นักเรียน นักศึกษาชม และ
อบรมปฏิบัติการให้กับนักเรียน นักศึกษา ในสถานศึกษา และประชาชนในสถานที่จัดแสดงผลงาน
นิทรรศการ ในเทศกาลต่างๆ ตามโอกาส

AN ANALYTICAL STUDY ON MAENAM NOI POTTERIES OF TUMBON
CHOENG KLAT, BANGRACHAN DISTRICT, SINGBURI PROVINCE

AN ABSTRACT
BY
RAWISUDA AMTAPINGKOO

Presented in Partial Fulfillment of Requirement for the
Master of Education Degree in Art Education
at Srinakharinwirot University

May 2010

Rawisuda Amatapingkool. (2010). **An analytical study on Maenum Noi pottery of Tumbol Choengklat , Bangrachan Distic, Singburi Province.** Master thesis, M.Ed. (Art Education). Bangkok Graduate School, Srinakharinwirot University. Advisor committee: Assoc.prof.Prit Supasetsiri,Assoc,Prof.Wunarat Tungchareon.

This study was an analytic study on traditional earthenwares of Tambon Maenam Noi Choengklat, Bangrachan district, Singburi Province regarding product processing, type, shapes, decoration and design process. Comparison of products was conducted based on data from the local traditional pottery and earthenware products from source development model kiln measuring Wat Prang Sub District Bangrachan negative tack.200 pieces of Singburi Province.

Product processing involved: 1) materials, earthened clay used in the past and the present came from the same source, e.g. clay around the pagoda temples, and the soil near the village of Tumbon Choengklat, Bangrachan District, Singburi Province 2) fuels used in the past included bamboo wood, while fuel used nowadays is liquid petroleum gas 3) other materials and processing used in this process mostly based on folk wisdom and indigenous technology. Modern technology and materials only recently emerged. 4) combustion process involved two techniques, i.e., raw clay or red burnt at temperature from 800 to 900 degrees Celsius, and kiln coating at temperature from 1100 to 1200 degrees Celsius. The molding of products in the past, used mostly the combined forms, followed by the rotate molding, coiling and independent way. Nowadays the rotation techniques is preferred, followed by the coiling and mold free.

The study of type and shape and decorative of product design revealed the commercial sources kiln pin of Sub District Bangrachan, Singburi Province in the past a common type of four ear jar, mortar vase bottle and jar. At present a cylindrical shape jar is more common. Pattern of products in the past, was the linear scratch pattern which was the most common found in most types of tile mortar jar eaves, while at current architecture decoration design not found on most products. As regard to the color, the brown earthenware products are most common in the past. The orange brown, brown, brown black, red green yellow blue and gray, black dash today are found while the black pottery

products most common. At present the colors are brown to orange brown, red brown, black yellow and black color, yellow blue green. In the past no pottery coating products were found in most product categories, such as mortar, jar, vase, bottle, jar crock, pot, stove, water pipe, and sculpture. At present, coating are found in 60 per cent of jar bottle, vase etc., with decoration.

Educational on crafts pottery showed that the knowledge and skills in the production of traditional crafts of pottery were passed on from fathers potter to children in the past production of pottery at large. But today the transfer of knowledge by broadcasting by the local people with specialized knowledge competency, and by demonstration to journalists, students and tourists visiting on occasions.

ปริญญานิพนธ์
เรื่อง
การศึกษาวิเคราะห์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด
อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

ของ
วิสุตา อมตะพิงกุล

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.สมชาย สันติวัฒนกุล)
วันที่.....เดือน.....พ.ศ. 2553

คณะกรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์

.....ประธาน

(รองศาสตราจารย์พทุทธิ ศุภเศรษฐศิริ)

.....กรรมการ

(รองศาสตราจารย์วรรณรัตน์ ตั้งเจริญ)

คณะกรรมการสอบปากเปล่า

.....ประธาน

(.....)

.....กรรมการ

(.....)

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ เรื่อง การศึกษาวิเคราะห์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอ บางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความกรุณาของรองศาสตราจารย์พทุทธิ ศุภเศรษฐศิริ ประธานปริญญานิพนธ์ และรองศาสตราจารย์วรรณรัตน์ ตั้งเจริญ กรรมการปริญญานิพนธ์ ที่กรุณาให้ คำปรึกษาชี้แนะแนวทางที่ถูกต้องในการทำวิจัยและให้ความช่วยเหลือทุกด้านเป็นอย่างดี ผู้วิจัย ขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ขอกราบพระคุณท่านเจ้าอาวาสวัดพระปรางค์ (พระครูวิริยโสภิต) และขอขอบพระคุณ คุณลุง เทิดศักดิ์ บุญงาม คุณป้าอำนวย คล้ายชู อาจารย์สมพงษ์ วินิจ อาจารย์กฤษ ภูคำ คุณอารี บุญคง คุณสุชิน คำน้อย ตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้องในการศึกษาค้นคว้าเครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ที่อำนวยความสะดวกให้ประสบผลสำเร็จด้วยดี

ขออุทิศคุณประโยชน์ที่เกิดจากงานวิจัยฉบับนี้แด่ ท่านผู้ดูแลเตาเผา พันตำรวจโทธนุ หอมหวลและท่านที่มีอุปการคุณต่อเตาเผาและผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแห่งนี้ไว้ให้เยาวชน ลูกหลาน ได้ศึกษาค้นคว้า ตลอดไป

รวิสุตา อมตะพิงกุล

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ภูมิหลัง.....	1
ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า.....	5
ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า.....	5
ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า.....	6
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	7
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า.....	9
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับสิ่งหีบห่อ.....	9
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับอำเภอบางระจัน	20
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับเตาเผาแม่น้ำน้อย วัดพระปรางค์ หมู่บ้านโคกหม้อ ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี.....	23
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลเครื่องปั้นดินเผาไทย.....	33
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับประเภท รูปทรงลวดลายและการสร้างสรรค์งานศิลปะ เครื่องปั้นดินเผา.....	44
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานหัตถกรรมพื้นบ้าน.....	49
เอกสารข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้าน.....	57
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	69
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย.....	72
3 วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า.....	75
การกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	75
เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า.....	75
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	76
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	77
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	78

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
5 สรุปผล อภิปราย และข้อเสนอแนะ.....	200
บรรณานุกรม	213
ภาคผนวก	220
ประวัติย่อผู้วิจัย.....	247

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
1 การแบ่งการปกครอง	16
2 จำนวนประชากรในจังหวัดสิงห์บุรี.....	17
3 แสดงขั้นตอนการเพิ่มอนุภูมิในการเผาดิบ.....	104
4 ผลการวิเคราะห์การป็นขึ้นรูปผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแบบเดิม ในแหล่งเตาเผา แม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี.....	107
5 ผลการวิเคราะห์การป็นขึ้นรูปผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแบบพัฒนา ในแหล่ง เตาเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี.....	108
6 ผลการวิเคราะห์ประเภทของผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี.....	168
7 ผลการวิเคราะห์รูปทรงผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแบบเดิม ในแหล่งเตาเผา แม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี.....	169
8 ผลการวิเคราะห์รูปทรงผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแบบพัฒนา ในแหล่งเตาเผา แม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี.....	170
9 ผลการวิเคราะห์ลวดลายผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแบบเดิม ในแหล่งเตาเผา แม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี.....	175
10 ผลการวิเคราะห์ลวดลายผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแบบพัฒนา ในแหล่งเตาเผา แม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี.....	176
11 ผลการวิเคราะห์ สีสันผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแบบเดิม ในแหล่งเตาเผา แม่น้ำน้อย ตำบล เชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี.....	180
12 ผลการวิเคราะห์ สีสันผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแบบพัฒนาใน แหล่งเตาเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี.....	181
13 ผลการวิเคราะห์ การเคลือบและไม่เคลือบผิว ของผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผา แบบเดิม ในแหล่งเตาเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี.....	184
14 ผลการวิเคราะห์ การเคลือบและไม่เคลือบผิว ของผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผา แบบพัฒนา ในแหล่งเตาเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี.....	184

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 ศาลากลางหลังเก่า.....	12
2 ศาลากลางหลังใหม่.....	12
3 ตราประจำจังหวัด.....	13
4 ต้นไม้ประจำจังหวัด.....	14
5 แผนที่การแบ่งเขตการปกครองของจังหวัดสิงห์บุรี.....	15
6 แผนที่อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี.....	18
7 แผนที่การเดินทางไปแหล่งเตาเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี.....	19
8 ที่ว่าการอำเภอบางระจัน.....	21
9 บริเวณที่ตั้งเตาเผาด้านหน้า.....	26
10 เตาเผาที่อยู่ในอาคาร.....	26
11 ลักษณะของเตาเผาที่ค้นพบ.....	83
12 ลักษณะของเตาเผาที่บ้านจำลองขึ้นใหม่	83
13 ดินเหนียว.....	84
14 ภาชนะหมักดิน.....	84
15 ถังปั้นดิน.....	84
16 ถังหมักดิน.....	85
17 เครื่องชั่งน้ำหนัก.....	85
18 เครื่องวัดความดันแก๊ส.....	85
19 เตาเผา.....	86
20 ถังน้ำ.....	86
21 เครื่องบดน้ำเคลือบ.....	87
22 เครื่องบดดินฟูน.....	87
23 แร่ง.....	88
24 ฟองน้ำตากแห้ง.....	88
25 ผิวไม้ไผ่.....	88
26 ไม้ยาง.....	89

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
27 ไม้ลวดแข็ง.....	89
28 เหล็กแต่งผิว.....	89
29 ขาดั่ง.....	90
30 แป้นรอง.....	90
31 แป้นหมุน.....	91
32 แป้นหมุนเดี่ยว.....	91
33 แป้นหมุน 4 ส่วน.....	91
34 การเตรียมดินสำหรับปั้น.....	92
35 การนวดดิน.....	93
36 ดินที่นวดแล้วนำไปซั้ง.....	93
37 วิธีการขึ้นรูปตั้งศูนย์.....	94
38 ใช้มือเจาะดินตรงศูนย์กลาง.....	94
39 ใช้มือพยุ่งให้ดินสูงขึ้นเป็นทรงกระบอก.....	95
40 ใช้มือค่อยๆ ดึงดินให้สูงขึ้นตามต้องการพร้อมกับใช้ฟองน้ำชุบน้ำค่อยๆ ลูบหมุนไปรอบๆ.....	95
41 ใช้มือดันจากด้านใน.....	96
42 ใช้มือดันจากด้านในเพื่อเปลี่ยนรูปทรงให้เป็นไห.....	96
43 ได้รูปทรงแล้วเริ่มม้วนปาก.....	97
44 ใช้เอ็นหรือลวดตัดปากที่ม้วนออกให้เรียบ.....	97
45 ใช้ไม้ปาดตกแต่งผิวให้เรียบ.....	98
46 ตั้งทิ้งไว้ 1 คืน เพื่อให้ดินแห้งหมาดๆ จึงตกแต่งอีกครั้ง พร้อมกับติดหูไหทั้ง 4 ด้าน.....	98
47 การตกแต่งใช้เหล็กชุบผิวให้เรียบและได้รูปทรง.....	99
48 คลึงดินให้เป็นเส้นกลมๆ สำหรับติดหู.....	99
49 นำดินที่คลึงไว้ตัดให้ยาวพอประมาณนำมาติดบนตัวไหเป็นหูทั้ง 4 ด้าน.....	100
50 เมื่อติดหูแล้ว นำมาผึ่งลมไว้รอเวลาเข้าเตา.....	100
51 ไหที่ปั้นเรียบร้อยแล้วตั้งผึ่งลมไว้ในร่มประมาณ 30 วัน จึงบรรจุเข้าเตา.....	101
52 การบรรจุไหเข้าเตาเผา.....	101

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
53 ผลิตภัณฑ์ที่บรรจุเข้าเตาเผาเรียบร้อยแล้ว.....	103
54 ผลิตภัณฑ์ที่ทำการเผาดิบแล้ว.....	105
55 ผลิตภัณฑ์ที่ทำการเผาเคลือบแล้ว.....	105
56 ไหลสีหุ.....	110
57 ไหลสีหุเล็ก.....	111
58 ไหลสีหุเล็ก.....	112
59 ไหลสีหุใหญ่.....	113
60 ไหลสีหุใหญ่.....	114
61 ไหลสีหุใหญ่.....	115
62 ไหลสีหุใหญ่.....	116
63 ไหลสีหุใหญ่.....	117
64 ไหลน้ำผึ้ง.....	118
65 ไหลเหล้า.....	119
66 ไหลไม่มีหุ.....	120
67 ไหลไม่มีหุ.....	121
68 ไหล.....	122
69 ไหล.....	123
70 ไหลปากแตร.....	124
71 ไหลปากแตร	125
72 ครก.....	126
73 ขวด.....	127
74 ขวดสองหูทรงสูง.....	128
75 แจกัน.....	129
76 แจกัน.....	130
77 กระปุกเล็ก.....	131
78 กระปุกเล็ก	132
79 หม้อ.....	133

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
80 หม้อปากเตว.....	134
81 หม้อ.....	135
82 โอง.....	136
83 อ่าง.....	137
84 หวด.....	138
85 กุณที(คนที).....	139
86 บาตร	140
87 พาน.....	140
88 เหรหรือมกราสิงห์.....	141
89 ช่อฟ้า.....	142
90 เตาเชิงกราน.....	143
91 เตาหุงต้ม.....	144
92 ภาพเขียนจำลองเหตุการณ์การใช้เตาหุงต้ม.....	145
93 กี่.....	145
94 ภาพแสดงวิธีการรองกี่ยสำหรับผลิตภัณฑ์เผาเคลือบ.....	145
95 ท่อน้ำ.....	146
96 ท่อน้ำใหญ่.....	147
97 ไหล่หู.....	148
98 ไหล่หู	149
99 ไหล่หู.....	150
100 ขวด	151
101 ขวด.....	152
102 แจกัน	153
103 แจกัน.....	154
104 แจกันปากเตว.....	155
105 แจกัน.....	156
106 ขวด.....	157

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
107 ขวดเหล้าจีน.....	158
108 กุณฐี(คนที).....	159
109 ไหน้ำลั่น.....	160
110 ไหน้ำลั่น.....	161
111 ไหสีหู แบบบอลโลมา.....	162
112 โองเล็ก.....	163
113 แก้วน้ำ.....	164
114 กระถางรูป.....	165
115 ปลาช่อน	166
116 เงินจีน.....	167
117 ลักษณะลายขีด ชูต เส้นรอบบริเวณคอ ไหล่ และกลางลำตัวของผลิตภัณฑ์ เครื่องปั้นดินเผา.....	171
118 ลักษณะลายประติมากรรมที่พบบนผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผา.....	171
119 ลักษณะลายประติมากรรมที่พบใน เहरาหรือมกรสิงห์.....	172
120 ตัวอย่างลักษณะลายเส้นที่พบในเहरาหรือมกรสิงห์.....	172
121 ลักษณะลายประติมากรรมที่พบในช่อฟ้า.....	173
122 ตัวอย่างลักษณะลายเส้นที่พบในช่อฟ้า.....	173
123 ลักษณะลายประติมากรรมที่พบในกระเบื้องเชิงชาย.....	174
124 ตัวอย่างลักษณะลายประติมากรรมที่พบในกระเบื้องเชิงชาย.....	174
125 ลักษณะลายไทยบนประติมากรรมที่พบในกระเบื้องประดับสถาปัตยกรรม.....	174
126 กลุ่มสีน้ำตาลส้ม.....	177
127 กลุ่มสีเทาดำ.....	177
128 กลุ่มสีเทาเทาอมเหลือง.....	178
129 กลุ่มสีน้ำตาลดำ.....	178
130 กลุ่มสีน้ำตาลแดง.....	178
131 กลุ่มสีน้ำตาลส้ม.....	178
132 กลุ่มสีน้ำตาลเข้ม และน้ำตาลดำ.....	179

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
133 กลุ่มสี่เทาแกมเขียว.....	179
134 กลุ่มสีดำ.....	179
135 กลุ่มสีดำแกมเหลือง.....	179
136 การเคลือบที่น้ำเคลือบไหลตัว.....	182
137 ลักษณะการเคลือบผิวผลิตภัณฑ์ในรูปแบบพัฒนา.....	183
138 ลักษณะของหนูที่ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อยประเภทไหสี่หูและสองหู.....	185
139 ช่างปั้นกำลังสาธิตการปั้นและการขึ้นรูปไห.....	187
140 ชาวบ้านที่มีความสนใจ ได้เข้าร่วมการฝึกปฏิบัติปั้นไห	187
141 ผู้เข้ารับการอบรมกำลังฝึกปฏิบัติจริงจาก เทิดศักดิ์ บุญงาม.....	188
142 อำนวย คล้ายชู สาธิตวิธีการขึ้นรูปไหให้ผู้เข้าอบรมดู.....	188
143 ผู้เข้าอบรมฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง.....	189
144 สุชิน คำน้อย กำลังสาธิตการเขียนลายบนไห.....	189
145 ผู้เข้ารับการอบรมกำลังฝึกปฏิบัติเขียนลวดลาย.....	190
146 น้ำหวาน วัฒนสุชี เป็นผู้ให้ความรู้แก่นักเรียนและเยาวชน.....	190
147 การสัมภาษณ์ สุชาติ รสikovรรณ.....	192
148 การสัมภาษณ์รุจี วัชรภาพ	193
149 ชาวญี่ปุ่นได้สนใจเข้าชมพิพิธภัณฑ์และศึกษาประวัติความเป็นมาของ แหล่งเตาเผาและเครื่องปั้นดินเผา.....	194
150 นักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นชมการสาธิตและฝึกปฏิบัติการปั้นไหสี่หู.....	195
151 เป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ให้กับผู้สนใจได้เข้าศึกษา.....	195
152 ช่างปั้นกำลังสาธิตวิธีการปั้นให้กับนักท่องเที่ยว นักข่าวที่เข้ามาชมและศึกษา.....	196
153 นักข่าวมาถ่ายทำวิธีการปั้น.....	196
154 เป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ให้แก่เยาวชน ผู้เข้าอบรมหลักสูตรมัคคุเทศก์ จากจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.....	197
155 สถานที่เป็นศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญาชาวบ้านและเป็นสถานที่ฝึกปฏิบัติกระบวนการปั้น ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผา.....	199

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
156 สภาพภายในศูนย์ที่ถูกจัดไว้เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ทางภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยการนำของเก่าที่ชาวบ้านนำบริจาคจัดเป็นมุมแยกประเภทแสดงถึงเครื่องมือ เครื่องใช้แต่ละชนิดตามบริบท.....	199

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

เครื่องปั้นดินเผา เป็นสิ่งของเครื่องมือใช้สอยที่มีบทบาทต่อชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์มาเป็นเวลานานหลายพันปี ซึ่งบางแห่งที่ค้นพบเป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงสติปัญญาอันชาญฉลาดของมนุษย์ที่พัฒนา และวิวัฒนาการสืบต่อกันมาอย่างกว้างขวางแพร่หลายครอบคลุมไปถึงระดับภูมิภาค ดังจะเห็นได้จากภาชนะและสิ่งของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน ที่มีรูปแบบเดียวกันแพร่หลายอยู่ในบ้านเมืองต่างๆ ที่ร่วมวัฒนธรรมหรือภายใต้ระบบการปกครองแคว้นเดียวกัน นับเป็นการบูรณาการทางวัฒนธรรม ในบรรดากลุ่มชนที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์

สุจิตต์ วงษ์เทศ ได้แสดงความคิดเห็นว่า " ในขั้นแรกเครื่องปั้นดินเผาเป็นศิลปหัตถกรรมที่ควบคู่มากับสังคมมนุษย์ในยุคที่เปลี่ยนแปลงจากระบบเศรษฐกิจแบบร่อนเร่หาอาหารตามธรรมชาติเพื่อยังชีพ (Food Gathering Economy) มาเป็นการตั้งหลักแหล่งอยู่กับที่ แล้วผลิตอาหารขึ้นเลี้ยงตนเองและหมู่คณะ (Food Producing Economy)" (สุจิตต์ วงษ์เทศ; และคณะ. ม.ป.ป.: จ.)

มนุษย์รู้จักการทำเครื่องใช้ประเภทเครื่องปั้นดินเผาเป็นเวลานานตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ จุดประสงค์ของการทำคือ เพื่อใช้ใส่อาหาร หรือหุงต้มอาหาร และเพื่อใช้ในพิธีกรรมบางอย่าง กรรมวิธีในการทำเครื่องปั้นดินเผายุคนั้นเป็นไปอย่างง่าย ๆ ไม่มีการเคลือบ เป็นเพียงการปั้นแบบต่างๆ แล้วเผา มีการค้นพบเครื่องปั้นดินเผาที่มีอายุเก่าที่สุดอยู่ระหว่าง 9,000 -7,322 ปีล่วงมาแล้ว บริเวณถ้ำผีแมน อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นลายเชือกทาบสีน้ำตาลแกมแดง และที่ภาคอื่นๆก็มีการค้นพบอีก เช่น บริเวณบ้านเชียงอำเภอนหนองหาน จังหวัดอุดรธานี ค้นพบเครื่องปั้นดินเผาที่มีอายุประมาณ 7,000 - 6,000 ปีล่วงมาแล้ว (นวลลออ ทินานนท์. 2543: 2)

เครื่องปั้นดินเผาเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ที่มีความเกี่ยวข้องกับชีวิตของมนุษย์ตลอดเวลา ช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อระหว่างที่มนุษย์กำลังพัฒนาลักษณะเศรษฐกิจแบบแสวงหาอาหารตามธรรมชาติด้วยร่อนเร่พเนจรไปตามหุบเขาทุ่งราบ และท้องน้ำ เพื่อก้าวเข้าสู่ลักษณะเศรษฐกิจแบบผลิตอาหารขึ้นเองนั้น เครื่องปั้นดินเผาจะมีส่วนเกี่ยวข้องอย่างสำคัญทีเดียว กระทั่งสังคมมีพัฒนาการขึ้นเป็นแคว้นหรือนครรัฐ จึงมีการจัดระบบเศรษฐกิจเพื่อให้เกิดพัฒนาการทางสังคมที่ก้าวหน้าขึ้นเรื่อยๆ

เครื่องปั้นดินเผาต่างๆ ไปก็พัฒนาตัวเองเป็นเครื่องเคลือบ ในที่สุดทั้งเครื่องปั้นดินเผาและเครื่องเคลือบก็กลายเป็นสินค้าอย่างหนึ่งที่อุดหนุนให้แคว้นต่างๆ มั่งคั่งขึ้นกว่าเดิม (สุจิตต์ วงษ์เทศ; และคณะ. ม.ป.ป.: 1)

เครื่องปั้นดินเผามีความสำคัญต่อศิลปวัฒนธรรมเป็นมรดกล้ำค่าของไทยเป็นหลักฐานประวัติศาสตร์ที่บอกให้เราารู้เกี่ยวกับสังคมไทยสมัยโบราณและเป็นความริเริ่มทางศิลปะ และความเชี่ยวชาญทางฝีมือตลอดจนรสนิยมอันสูงของสังคมที่ช่างเครื่องปั้นดินเผานั้นมีชีวิตอยู่สมัยยุคทองของเครื่องปั้นดินเผาอยู่ในระยะคริสต์ศตวรรษ 14-16 อันเป็นระยะการทำสงครามกันตลอดเวลาระหว่างอาณาจักรอยุธยากับล้านนา แต่การทำเครื่องปั้นดินเผาก็ยังดำเนินต่อไป จนลวดลายบนเครื่องปั้นดินเผาที่ทำในยุคทองแสดงให้เห็นว่าสมัยนี้เป็นสมัยเสรีภาพในการแสดงออกและการรับรู้ความงามต่างๆ มากกว่าสมัยใดๆ (จอห์น ซอว์. ม.ป.ป.: 4)

ในพุทธศตวรรษที่ 20 อุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผาของสุโขทัยและศรีสัชนาลัย หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า เมืองสวรรคโลก นั้นรุ่งเรืองมาก มีการส่งออกขายทางทะเลกับบ้านเมืองตามหมู่เกาะต่างๆ ในประเทศอินโดนีเซียและฟิลิปปินส์ ฯ หลังพุทธศตวรรษที่ 21 อุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผา ทั้งที่สุโขทัย สวรรคโลก และที่อื่นๆ ก็สิ้นสุดลงอันเนื่องมาจากการศึกสงครามระหว่างไทยกับพม่า และในขณะเดียวกันสินค้าเครื่องเคลือบลายครามของจีนก็เข้ามาตีตลาดจนเป็นที่นิยมแพร่หลายทั่วไปของบรรดาบ้านเมืองแถบภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (สุจิตต์ วงษ์เทศ; และคณะ.ม.ป.ป.: ๑) ในประเทศไทยได้มีการขุดค้นเครื่องปั้นดินเผาตามแหล่งต่างๆ โดยนักโบราณคดี ซึ่งทำให้ทราบว่าเครื่องปั้นดินเผาของไทยมีอายุเก่าแก่กว่า 10,000 ปี ล่วงมาแล้ว และในแต่ละยุคแต่ละสมัยได้มีวัฒนธรรมที่เจริญรุ่งเรือง มีการพัฒนาสังคมมนุษย์อย่างต่อเนื่องกันเป็นเวลายาวนาน ความเจริญรุ่งเรืองของแคว้นแคว้นอาณาจักรต่างๆ เช่น อาณาจักรสุโขทัย ล้านนา และอยุธยา มีอิทธิพลมาจากที่ราบลุ่มแม่น้ำปิง ถึงที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ตลอดจนมีความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรไทยกับกลุ่มชนต่างๆ ที่เข้ามาค้าขาย เช่น จีน เขมร มัวร์ ญี่ปุ่น ยุโรป และอเมริกัน เป็นต้น

ขณะที่อุตสาหกรรมการผลิตเครื่องปั้นดินเผาแบบสังคมโลกที่สุโขทัย และสวรรคโลกหรือศรีสัชนาลัยได้เจริญรุ่งเรืองขึ้นจนสามารถส่งเป็นสินค้าออกไปจำหน่ายยังต่างประเทศ ในเวลาเดียวกันก็มีเครื่องปั้นดินเผาอีกกลุ่มหนึ่งที่ถูกส่งออกจำหน่ายพร้อมกับเครื่องสังคมโลกเหล่านั้นด้วยเหตุนี้เราจึงได้พบเครื่องปั้นดินเผากลุ่มนี้ร่วมกับเครื่องปั้นดินเผาสังคมโลกในซากเรือล่มอยู่เสมอๆ ภาชนะกลุ่มดังกล่าวเป็นผลิตภัณฑ์จากแหล่งเตาเผาแม่น้ำน้อย วัดพระปรมาภิไธย อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี และชาวบ้านในแถบนั้นมักเรียกเตาเผาใหม่นี้ว่า“เตาเผาแม่น้ำน้อย” (มณฑน ต้นบุญต่อ. 2542: 184; อ้างอิงจาก ปิรวิวรรต ธรรมมาปรีชา; และกฤษฎา พินศิริ. 2533: 60)

แหล่งเตาเผาแม่น้ำน้อย หมู่บ้านโคกหม้อ ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี อยู่ห่างจากตัวจังหวัดสิงห์บุรีตามเส้นทางสายสิงห์บุรีถึงชันสูตร 16 กิโลเมตร และห่างจากที่ว่าการอำเภอบางระจัน 6 กิโลเมตร มีถนนเลียบบคลองชลประทานผ่านบริเวณโคกเตาเผา จังหวัดสิงห์บุรีเป็นจังหวัดเล็กๆ ในเขตภาคกลางมีแหล่งเตาเผาขนาดใหญ่และมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์มาก แต่

ถูกปล่อยปลະละเลยขาดผู้สนใจศึกษาเป็นเวลานาน การค้นพบเตาเผาตามแหล่งต่างๆ ในประเทศไทย ไม่มีการกล่าวถึงประวัติการขุดค้นเตาเผาที่นี่เลย

จากการสัมภาษณ์ เจ้าอาวาสวัดพระปรางค์ ว่า “สมัยที่เข้ามาอยู่ที่วัดครั้งแรก(พ.ศ.2515 – 2516) เป็นพระลูกวัด ได้พบเห็นเตาเผาจำนวนมากในบริเวณวัดและรอบๆ วัดโดยทั่วไป พบกองเศษเครื่องปั้นดินเผาที่แตกหักเสียหายกองสูงเป็นเนินดินอยู่มากมายไม่มีใครสนใจ จึงเก็บเครื่องปั้นดินเผาประเภทไหสีหู สองหู คนที่น้ำ และอื่นๆ ที่มีสภาพยังดี และที่ชำรุดเสียหายบางส่วน ซึ่งทับถมอยู่ในดิน บริเวณเตา รวบรวมมาไว้ในกุฏิ จนปีพ.ศ. 2531 (ได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสแล้ว) ทางกรมศิลปากรได้มาขุดค้น ตกแต่งเตา และได้ขึ้นทะเบียนเป็นของกรมศิลป์ เมื่อ พ.ศ.2534 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สด็จมาพร้อมกับนักเรียนโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า เพื่อทัศนศึกษา ชาวบ้านจึงเห็นว่าโบราณวัตถุเหล่านั้นมีคุณค่า ควรแก่การอนุรักษ์ไว้ให้ลูกหลานประชาชนได้ศึกษาค้นคว้า” (ส่วน ก้อนแข็ง. 2549: สัมภาษณ์)

แหล่งเตาเผาเครื่องปั้นดินเผาเตาแม่น้ำน้อยเป็นแหล่งอุตสาหกรรมเตาเผาโบราณในสมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งจากหลักฐานทางด้านประวัติศาสตร์ทำให้ทราบว่ากรุงศรีอยุธยาเป็นศูนย์กลางการค้าเครื่องปั้นดินเผาที่ใหญ่ในเอเชีย การค้าแลกเปลี่ยนภายในกรุงศรีอยุธยามีตลาดขายของหลากหลายชนิด ทั้งเครื่องอุปโภคและบริโภคซึ่งเกี่ยวกับการใช้เครื่องปั้นดินเผาโดยตรงและโดยอ้อม เพราะเป็นเครื่องใช้ที่มีบทบาทสำคัญในชีวิตประจำวัน หาใช้สอยได้ง่ายราคาไม่แพงมาก อีกทั้งยังมีความสำคัญยิ่งในประวัติศาสตร์การค้าทางทะเลโดยใช้สำเภานในสมัยอยุธยา จากการสำรวจขุดค้นแหล่งเรือสำเภาที่จมอยู่ในอ่าวไทย และต่างประเทศพบว่ามีภาชนะดินเผาประเภทไห และเครื่องปั้นดินเผาประเภทต่างๆ ที่ผลิตจากแหล่งเตาเผาแม่น้ำน้อยอยู่ในเรือจำนวนมาก ล้วนเป็นที่ยืนยันถึงความเป็นตลาดการค้าที่สำคัญที่สุดแห่งหนึ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (โกมล รัชวีวงศ์. 2538: 1; อ้างอิงจาก กรมศิลปากร. 2535)

จากการสำรวจพบเตาเผาและเครื่องปั้นดินของนักโบราณคดี มีการกำหนดอายุสมัยของเตาเผาและผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาต้องอาศัยการหาอายุสัมพัทธ์ (Relative chronology) อ้างอิงหลักฐานแวดล้อมประกอบการแปลความ หลักฐานที่พบในแหล่งเตาเผาประกอบกัน ซึ่งชี้ให้เห็นว่าแหล่งเตาเผาแม่น้ำน้อยน่าจะเริ่มทำมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้น ราวพุทธศตวรรษที่ 20 และในการสำรวจและขุดค้นซากเรือสำเภาที่จมอยู่ในท้องทะเลอ่าวไทย และซากเรือเดินทะเลที่จมอยู่ในน่านน้ำต่างประเทศในเส้นทางการเดินเรือค้าขายในสมัยโบราณระหว่างพุทธศตวรรษที่ 20-24 เช่น แหล่งเรือคราม เรือพญา เรือกระดาด เรือสีซัง 1,2 และ3 เรือรางเกวียน แหล่งเรือ สมุย และแหล่งเรือที่ดอนไผ่ ปากน้ำคลองวาฬ ประจวบคีรีขันธ์ พบว่ามีไหสีหูขนาดใหญ่ ไหสีหูขนาดกลาง ขนาดเล็ก รวมถึง

ภาชนะดินเผาเนื้อแกร่งที่เป็นผลผลิตจากแหล่งเตาเผาแม่น้ำน้อยจมอยู่ในซากเรือจำนวนมากและในแหล่งเรือจมในต่างประเทศ...(สายันต์ ไพเราะภูจิตร. 2531: 60 - 68)

การค้นพบเตาเผาและผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผา นอกจากทำให้ทราบประวัติความเป็นมาของโบราณสถาน และโบราณวัตถุ แล้วยังทำให้ทราบถึงความเจริญรุ่งเรืองของแหล่งเทคโนโลยีเครื่องปั้นดินเผาที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย แหล่งอารยธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาชาวบ้าน ตลอดจนชนวนการถ่ายทอดความรู้ การติดต่อสัมพันธ์กับชุมชนต่างๆ ในสมัยนั้น

แม้จะมีการตกแต่งเตา ดูแลรักษาอย่างดีจาก กรมศิลปากร ซึ่งได้รับความร่วมมือจาก จังหวัดสิงห์บุรี นักโบราณคดี นักเซรามิกส์ นักวิชาการ เจ้าหน้าที่รัฐบาล เอกชน และคณะสงฆ์ ตลอดจนประชาชนในท้องถิ่น เข้าไปดูแลปฏิบัติตน ให้แหล่งเตาเผาแม่น้ำน้อย เป็นแหล่งอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชาติ แต่ศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาฝีมือของบรรพบุรุษที่ควบคุมกำกับเตา ได้สูญหายไปสิ้นเชิง มีการสันนิษฐานว่า "...อาจจะสูญหายไปพร้อมกับการสงครามกับพม่า ครั้งที่เสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 ประชาชนอาจถูกกวาดต้อนให้ไปเป็นทหาร เชลย หรืออาจถูก ฆ่าตาย ตั้งแต่นั้นมา จึงเป็นผลทำให้ขาดการผลิต และการสืบทอดมาสู่คนรุ่นปัจจุบัน..." (กฤษ ภูคำ. 2549: สัมภาษณ์)

จากการสันนิษฐานของ สายันต์ ไพเราะภูจิตร (2531: 66) ว่า แหล่งเตาเผาแม่น้ำน้อยเริ่มดำเนินกิจการผลิตเครื่องปั้นดินเผามาตั้งแต่ยุคอยุธยาตอนต้น กิจการดำเนินการมาเรื่อยๆ ตลอดสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี พื้นที่แถบเมือง สิงห์ เมืองอินทร์ ไม่ค่อยได้รับผลกระทบร้ายแรงจากสงครามไทย-พม่า ตามหลักฐานมีการการรบพุ่งในพื้นที่นี้เพียงสองครั้งเท่านั้น คือเมื่อ พ.ศ.2172 มีการรบที่เขตเมืองพรหม แต่ไม่มีผลกระทบต่อนพื้นที่ในด้านการทำลายหรือการอพยพผู้คนมากนัก แต่ครั้งสุดท้ายในปี พ.ศ.2308 - 2310 คราวศึกบางระจัน นั้นดูเหมือนจะทำให้มีการอพยพผู้คนพลเมืองแถบเมืองสิงห์ เมืองสรรค์ เมืองอินทร์ เมืองพรหม ตลอดจนย่านวิเศษไชยชาญ และสุพรรณบุรี มาร่วมต่อสู้กับพม่าที่ค่ายบางระจัน คราวนั้นผู้คนล้มตาย และถูกกวาดต้อนไปเป็นจำนวนมาก และเหตุดังกล่าวนี้เองที่น่าจะทำให้กิจการเครื่องปั้นดินเผาในแหล่งเตาเผาแม่น้ำน้อยต้องเลิกร้างไปโดยสิ้นเชิง

จากหลักฐานที่มีคนสนใจศึกษาเตาเผาและเครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย แสดงให้เห็นว่าเครื่องปั้นดินเผามีความสำคัญต่อการศึกษาประวัติศาสตร์และโบราณคดี การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ความผูกพันระหว่างเครื่องปั้นดินเผากับการดำรงชีวิตและสังคมมนุษย์ การประกอบอาชีพ ตลอดจนความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ต่อผลงานที่เกิดขึ้น ล้วนเป็นสมบัติทางภูมิปัญญาอันชาญฉลาดของบรรพบุรุษมาแต่อดีต จึงเป็นเหตุทำให้เกิดการอนุรักษ์แหล่งเตาเผาให้ เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ ทางจังหวัดสิงห์บุรีมีวัตถุประสงค์จะพัฒนาให้เป็นสถานที่สำหรับการศึกษาทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี เซรามิกส์ และเป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรมของ

จังหวัดสิงห์บุรี และมีโครงการอนุรักษ์รูปแบบศิลปะเครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย มีจุดประสงค์ให้ฝึกอาชีพ หลักสูตรแรงงานในชนบท สาขาเครื่องปั้นดินเผาขึ้น โดยให้อนุรักษ์รูปแบบเครื่องปั้นดินเผาเตาเผาแม่น้ำน้อยเดิม ณ วัดพระพรางค์ ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ผู้ศึกษาจึงมีความสนใจในการศึกษาศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อยที่แสดงถึงภูมิปัญญาชาวบ้านที่ถ่ายทอดจากบรรพบุรุษมาถึงปัจจุบัน ในประเด็นของกระบวนการผลิต ประเภท รูปทรง ลวดลาย กระบวนการถ่ายทอดความรู้ ประโยชน์การใช้สอย คุณค่าทางความงาม คติความเชื่อ ตลอดจนกระบวนการสร้างสรรค์ศิลปหัตถกรรม ซึ่งกำลังจะสูญหาย เนื่องจากเป็นงานหัตถกรรมที่ต้องการความประณีต ความอดทน ความคิดสร้างสรรค์ และผู้ผลิตผลงานต้องมีทักษะฝีมืออย่างมาก การศึกษานี้อาจเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาศิลปวัฒนธรรมเชิงประวัติศาสตร์แต่อดีต พร้อมเป็นการเผยแพร่ และอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ซึ่งเป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมที่ล้ำค่าของสิงห์บุรีให้อยู่ต่อไป

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

เพื่อศึกษาเครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ในประเด็นของ

1. กระบวนการผลิต
2. ประเภท รูปทรง ลวดลาย และการตกแต่ง
3. กระบวนการถ่ายทอดความรู้

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อรวบรวมองค์ความรู้ของการผลิตเครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ในประเด็นของ กระบวนการผลิต รูปทรง ลวดลาย และการตกแต่ง ซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น ให้ชนรุ่นหลังตระหนักถึงคุณค่าศิลปหัตถกรรมที่สร้างสรรค์โดยภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ

2. เป็นประโยชน์ต่อ ผู้สนใจ นักเรียน นักศึกษา หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้ใช้ผลการวิจัยนี้เป็นแนวทางในการศึกษา ส่งเสริม และพัฒนางานเครื่องปั้นดินเผาต่อไป

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าในเรื่อง กระบวนการผลิต ประเภท รูปทรง ลวดลาย และการตกแต่ง และการถ่ายทอดความรู้ จากผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย จากแหล่งเตาเผาวัดพระพรางค์ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี มีดังนี้

1. สัมภาษณ์ผู้ชำนาญการเกี่ยวกับงานเครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี เช่น ช่างปั้น ปราชญ์ชาวบ้าน เจ้าอาวาสวัด
2. กล้องบันทึกภาพและเครื่องบันทึกเสียง เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล
3. ศึกษาข้อมูลด้านกระบวนการผลิต ประเภท รูปทรง ลวดลายและการตกแต่ง และการถ่ายทอดความรู้
4. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานเครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี
5. ศึกษาเอกสารทางอินเทอร์เน็ต
6. วิเคราะห์กระบวนการผลิต ประเภท รูปทรง ลวดลายและการตกแต่ง และการถ่ายทอดความรู้

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ มุ่งศึกษาลักษณะเครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อยในเขตตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ในด้านกระบวนการผลิต รูปทรง ลวดลาย การตกแต่ง และกระบวนการถ่ายทอดความรู้ ที่มีขอบเขตการวิจัยดังนี้

กลุ่มตัวอย่าง คือเครื่องปั้นดินเผาที่อยู่ในพิพิธภัณฑวัดพระพรางค์ ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี รูปแบบเดิม จำนวน 100 ชิ้น และเครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ที่มีรูปแบบพัฒนา จำนวน 100 ชิ้น โดยแบ่งกลุ่มเครื่องปั้นดินเผาในการศึกษาได้ดังนี้

1. เครื่องปั้นดินเผาประเภท ไห จำนวน 50 ใบ
2. เครื่องปั้นดินเผาประเภท ครก จำนวน 20 ใบ
3. เครื่องปั้นดินเผาประเภท ขวด แจกัน และกระปุก จำนวน 20 ใบ
4. เครื่องปั้นดินเผาประเภท หม้อ จำนวน 20 ใบ
5. เครื่องปั้นดินเผาประเภท โอ่ง จำนวน 20 ใบ
6. เครื่องปั้นดินเผาประเภท อ่าง จำนวน 20 ใบ
7. เครื่องปั้นดินเผาประเภท หวด จำนวน 10 ใบ
8. เครื่องปั้นดินเผาประเภท กุณฑี(คนที) จำนวน 10 ใบ
9. เครื่องปั้นดินเผาประเภทอื่นๆ จำนวน 10 ใบ

นิยามศัพท์เฉพาะ

เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย หมายถึง ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาที่ถูกขุดค้นจากเตาเผาแม่น้ำน้อย หมู่บ้านโคกหม้อ ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ซึ่งอยู่ในสภาพดีสมบูรณ์ และหมายถึง ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาที่ผลิตขึ้นมาใหม่โดยกลุ่มช่างปั้นอนุรักษ์ในรูปแบบเดิม

กระบวนการผลิต หมายถึง กรรมวิธีการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาที่ประกอบด้วยกลวิธีในการปั้น รูปทรง ลวดลาย การตกแต่ง ตลอดจนการใช้อุปกรณ์เครื่องมือ วัสดุดิบ ที่นำมาใช้ในการผลิตเครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

รูปทรง หมายถึง รูปทรงผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย หมู่บ้านโคกหม้อ ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ที่เกิดจากการออกแบบของช่างปั้นที่กำหนดรูปทรงให้เหมาะสมกับประโยชน์ใช้สอย ความสวยงามผลิตภัณฑ์ ซึ่งเป็นรูปลักษณะที่มองเห็นได้จากภายนอก

ลวดลาย และการตกแต่ง หมายถึง ลวดลาย และการตกแต่ง ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย หมู่บ้านโคกหม้อ ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ที่เกิดจากช่างปั้นตกแต่งภายหลังจากขึ้นรูปผลิตภัณฑ์แล้ว ได้แก่ การขูดขีด กัด ตัดแปะ ตลอดจนกรรมวิธีการเคลือบ เพื่อให้ผลิตภัณฑ์มีความสวยงามและมีความเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น

กระบวนการถ่ายทอดความรู้ หมายถึง การได้รับและการให้ความรู้ทั้งทางภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ทั้งทางตรงทางอ้อม ด้วยวิธีต่างๆ ดังเช่น การถ่ายโดยการบอกเล่า การสาธิต การดูตัวอย่างของจริง การถ่ายทอดโดยให้ปฏิบัติตามไปพร้อมๆ กับผู้ถ่ายทอด เป็นต้น และรวมถึงกลวิธีการถ่ายทอด ได้แก่ การใช้สื่อ วัสดุอุปกรณ์ในการถ่ายทอด บรรยายภาคในการจัดการเรียนรู้ ระยะเวลาในการเรียนรู้ ตลอดจนขั้นตอนของการถ่ายทอด เป็นต้น

บทที่ 2

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นข้อต่างๆ ดังนี้

1. ข้อมูลเกี่ยวกับจังหวัดสิงห์บุรี
2. ข้อมูลเกี่ยวกับอำเภอบางระจัน
3. ข้อมูลเกี่ยวกับเตาเผาแม่น้ำน้อย วัดพระปรางค์ หมู่บ้านโคกหม้อ ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี
4. ประวัติเครื่องปั้นดินเผาไทย
5. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับรูปทรงและแนวคิดสร้างสรรค์งานศิลปะเครื่องปั้นดินเผา
6. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานหัตถกรรมพื้นบ้าน
7. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้าน
8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับสิงห์บุรี

1.1 ประวัติและความเป็นมาของจังหวัดสิงห์บุรี

จังหวัดสิงห์บุรี ตั้งอยู่ในภาคกลางตอนบน อยู่ห่างจากกรุงเทพฯ ไปทางทิศเหนือประมาณ 142 กิโลเมตร มีพื้นที่ประมาณ 822.478 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 514,049 ไร่ มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอสรรพยา จังหวัดชัยนาท และอำเภอตาคลี จังหวัดนครสวรรค์
ทิศใต้ติดต่อกับอำเภอไชโย อำเภอโพธิ์ทอง และอำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง

ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอบ้านหมี่ และอำเภอท่าเรือ จังหวัดลพบุรี

ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท และอำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี(จังหวัดสิงห์บุรี.2549:ออนไลน์)

การเดินทาง รถยนต์ จากกรุงเทพฯ สามารถไปได้ 3 เส้นทาง คือ เส้นทางแรก ไปตามทางหลวงหมายเลข 1 ถนนพหลโยธิน พอถึงกิโลเมตรที่ 52 ให้แยกเข้าทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 32 สายเอเชีย ผ่านอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แยกเข้าทางหลวงหมายเลข 309 ผ่านจังหวัดอ่างทองไปจนถึงตัวเมืองจังหวัดสิงห์บุรี ระยะทางประมาณ 135 กิโลเมตร เส้นทางที่ 2 ไปตามทางหมายเลข 1 ถนนพหลโยธิน ผ่านอำเภอมั่นขวัญน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผ่านไปอำเภอหนองแค

จังหวัดสระบุรี ผ่านจังหวัดลพบุรี และจากจังหวัดลพบุรี ใช้ทางหลวงหมายเลข 311 อำเภอท่าม่วง เข้าสู่จังหวัดสิงห์บุรี ระยะทางประมาณ 179 กิโลเมตร เส้นทางที่ 3 ไปตามทางหลวงหมายเลข 1 ถนนพหลโยธิน แยกเข้าทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 32 ผ่านจังหวัดพระนครศรีอยุธยา แยกเข้าทางหลวงหมายเลข 309 ผ่านตัวเมืองจังหวัดอ่างทอง และตรง ไปจนถึงจังหวัดสิงห์บุรี (ทวิไทย/สิงห์บุรี. 2549: ออนไลน์)

ระยะทางจากอำเภอเมืองไปอำเภอต่างๆ

อำเภอบางระจัน	10	กิโลเมตร
อำเภอค่ายบางระจัน	16	กิโลเมตร
อำเภอพรหมบุรี	16	กิโลเมตร
อำเภออินทร์บุรี	17	กิโลเมตร
อำเภอท่าช้าง	18	กิโลเมตร

(สารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานจังหวัดสิงห์บุรี. 2549: ออนไลน์)

1.2 ประวัติความเป็นมาและการย้ายเมือง มีตำนานกล่าวถึงเรื่องราวเมืองสิงห์บุรีว่า สิงห์บุรีเป็นเมืองเก่าแก่ก่อนสมัยสุโขทัย ตัวเมืองเดิมตั้งอยู่ในเขตตำบลจักรสีห์ อำเภอเมืองสิงห์บุรี บริเวณใกล้วัดหน้าพระธาตุมีเมืองเก่าเรียกว่า บ้านหน้าพระลานปรากฏอยู่ สันนิษฐานว่า พระไกรสรราชโอรสพระเจ้าพรหม (พระเจ้าศรีธรรม ไตรปิฎก) ครองของเมืองชัยปราการ (ฝาง) โปรดให้สร้างขึ้นเมื่อประมาณปี พ.ศ. 1650 ครั้งเสด็จนำไพร่พลมาครองเมืองลพบุรี เข้าใจว่าคงจะมาพักขึ้นบก ณ บริเวณที่ตั้งตั้งเมืองสิงห์บุรี เพื่อเดินทางไปทางเรือที่ปากแม่น้ำลพบุรี (สิงห์บุรี. 2549: ออนไลน์)

1.2.1 ความเป็นมายุคก่อนประวัติศาสตร์ พบร่องรอยหลักฐานมนุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์ที่ บ้านชีน้ำร้าย อำเภออินทร์บุรี บ้านบางวัว ตำบลไม้ดัด อำเภอบางระจัน บ้านคู ตำบลพิกพัน อำเภอบางระจัน คือขวานหิน แหวนดินเผา หินดู่ ชิ้นส่วนกำไลสำริด เป็นต้น

1.2.2 ความเป็นมาสมัยทวารวดี พบหลักฐานที่เมืองโบราณบ้านคูเมือง ตำบลห้วยชัน อำเภอเมืองอินทร์บุรี เป็นการตั้งถิ่นฐานแบบ "เมืองคูคลอง" มีแผนผังเกือบเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีคูน้ำ คันดินล้อมรอบ โบราณวัตถุที่ขุดพบ เช่นภาชนะดินเผา ลูกปัด แท่นหินบด แหวนดินเผา ตะคัน ฯลฯ ส่วนหนึ่งจัดแสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอินทร์บุรี ปัจจุบันที่ตั้งกล่าวเป็นสวนรุกขชาติ และที่ตั้งหน่วยอนุรักษ์พันธุ์ไม้จังหวัดสิงห์บุรี

1.2.3 ความเป็นมาสมัยสุโขทัย มีการค้นพบเครื่องสังคโลกสมัยสุโขทัยตามวัดร้าง และลำน้ำเจ้าพระยา แต่ไม่ปรากฏหลักฐานว่า ชุมชนต่างๆ นั้นมีความสำคัญมากน้อยเพียงไร เพราะในช่วงที่อาณาจักรสุโขทัยรุ่งเรืองนั้น ได้มีอำนาจแผ่ขยายอาณาเขตครอบคลุมในบริเวณภาคกลาง และลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา (สิงห์บุรี. 2549: ออนไลน์)

1.2.4 ความเป็นมาสมัยอยุธยา ในรัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) ตั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีนั้นได้กำหนดให้เมืองสิงห์บุรี เมืองอินทร์บุรี และเมืองพรหมบุรี เป็นเมืองชั้นในขึ้นอยู่กับเมืองหน้าด่านทางด้านทิศเหนือคือ เมืองลพบุรี

ในรัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ทรงรวมอำนาจการปกครองเข้าสู่ศูนย์กลาง โดยแบ่งการปกครองออกเป็นสามส่วนคือ ส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น ได้กำหนดให้หัวเมืองชั้นใน คือเมืองที่อยู่ใกล้ราชธานีเป็นเมืองจัตวา ส่วนเมืองที่ชั้นนอกเป็นเมืองเอก เมืองโท และเมืองตรี ตามขนาดและความสำคัญของเมือง เมืองอินทร์ เมืองพรหม และเมืองสิงห์ ซึ่งเดิมเป็นหัวเมืองชั้นในอยู่ใกล้พระนครจึงได้มีฐานะเป็นเมืองจัตวา ผู้ว่าราชการเมืองเรียกว่า ผู้รั้ง เพราะไม่มีอำนาจเด็ดขาดเหมือนเจ้าเมือง ต้องปฏิบัติตามคำสั่งจากราชธานี

ในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าจักรพรรดิ พระมหาธรรมราชาให้ทหารไปสืบข่าวเรื่องสงครามกับพม่าที่เมืองสิงห์ และยกกองทัพไปตั้งที่เมืองอินทร์เพื่อหยั่งเชิงเข้าศึกแต่ถูกตีแตกทั้งสองค่าย ปัจจุบัน คนในท้องถิ่นเชื่อว่า บริเวณที่พม่าตั้งค่ายที่เมืองพรหมบุรียังปรากฏร่องรอยเป็นคันดินอยู่ที่ตำบลบ้านเป้ง อำเภอพรหมบุรี มีลักษณะเป็นคันดินยาวรูปปีกกา ชาวบ้านเรียกว่า คูชาด เพราะมีช่องว่างทำให้ดูไม่ต่อเนื่องกันสองช่องซึ่งปรากฏอยู่ชัดเจน (สิงห์บุรี.2549: ออนไลน์)

พ.ศ. 2309 สมเด็จพระเจ้าเอกทัศฯ ในขณะที่พม่าตั้งค่ายล้อมกรุงศรีอยุธยาอยู่ ชาวบ้านบางระจันได้รวมตัวกันต่อสู้กับพม่าที่บ้านบางระจัน เมืองสิงห์บุรีซึ่งมีผู้นำสำคัญของชาวบ้านและปรากฏชื่อคือ

1. พระอาจารย์ธรรมโชติ
2. นายแท่น
3. นายโชติ
4. นายอิน
5. นายเมือง
6. นายทองแก้ว
7. นายดอก
8. นายจันหนวดเขี้ยว
9. นายทองแสงใหญ่
10. นายทองเหม็น
11. ชุนสรรรค์
12. พันเรืองโดยชาวบ้านบางระจันได้ต่อสู้กับพม่าและสามารถเอาชนะกองทัพพม่าได้ถึง 7 ครั้ง จนถึงครั้งที่ 8 ชาวบ้านบางระจันจึงพ่ายแพ้ในวันจันทร์ แรม 2 ค่ำ เดือน 8 ปีจอ พ.ศ. 2309

รวมเวลา ที่ได้รับกับพม่าทั้งสิ้น 5 เดือน คือตั้งแต่เดือน 4 ปลายปีระกา พ.ศ.2309 ถึงเดือน 8 ปีจอ พ.ศ. 2309 (วิกิพีเดีย. 2549: ออนไลน์)

1.2.5 ความเป็นมาสมัยธนบุรี

เมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าในปีพ.ศ.2310 บรรดาหัวเมืองต่างๆ และบรรดาเมืองประเทศราชทั้งหลายได้พากันตั้งตัวเป็นอิสระ

เมืองอินทร์ เมืองพรหม และเมืองสิงห์ ได้อยู่ในกลุ่มเมืองธนบุรีซึ่งมีพระเจ้าตากสินเป็นผู้นำ ภายหลังได้ปราบปรามชุมนุมต่างๆ ได้หมด และตั้งกรุงธนบุรีเป็นราชธานี การปกครองส่วนใหญ่ในสมัยธนบุรี ยังใช้หลักการปกครองที่มีมาแต่รัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

1.2.6. ความเป็นมาสมัยรัตนโกสินทร์

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้จัดการปกครองมณฑลเทศาภิบาล เมืองสิงห์บุรี เมืองอินทร์บุรี เมืองพรหมบุรี เข้าอยู่ในมณฑลกรุงเก่า (รัชกาลที่ 6 ได้เปลี่ยนชื่อเป็นมณฑลอยุธยา) และยุบเมืองอินทร์บุรีและเมืองพรหมบุรี เป็นอำเภอขึ้นกับเมืองสิงห์บุรี พร้อมกับตั้งเมืองสิงห์บุรีขึ้นใหม่ที่ตำบลบางพุทรา ส่วนเมืองสิงห์บุรีเดิมยุบเป็นอำเภอสิงห์ และต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอบางระจัน (สิงห์บุรี. 2549: ออนไลน์)

ภาพประกอบ 1 ศาลากลางหลังเก่า สถาปัตยกรรมสมัยรัชกาลที่ 5

ภาพประกอบ 2 ศาลากลางหลังใหม่

ตราประจำจังหวัด

ภาพประกอบ 3 ตราประจำจังหวัด

ความหมาย

เมื่อเดือน 3 ปลายนีระกา พ.ศ. 2308 ชาวสิงห์บุรี เมืองวิเศษชัยชาญและสรรค์บุรีโดยการนำของคนไทยชั้นหัวหน้าสำคัญ 11 คน ได้ช่องสุ่มชาวบ้านรวม 600 คน มาพึ่งพระอาจารย์ธรรมโชติ ผู้ทรงวิทยาคม ตั้งค่ายสู้รบกับทหาร ของ เนเมียวสีห์บดีแม่ทัพพม่าที่บ้านบางระจัน เขตเมืองสิงห์บุรี ด้วยความรักชาติ สามัคคี และเสียสละ จนสามารถเอาชนะทหารพม่าได้ถึง 7 ครั้ง แต่ด้วยกำลังพล และอาวุธที่เสียเปรียบมาก ในการรบครั้งที่ 8 เมื่อวันจันทร์ ปีจอ พ.ศ. 2309 พม่าจึงตีค่ายบางระจัน ได้สำเร็จ รัฐบาลโดยกรมศิลปากรได้สร้างอนุสาวรีย์วีรชนชาวบ้านบางระจันขึ้น เพื่อให้ลูกหลานไทยได้รำลึกถึงตลอดไปพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 เสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดอนุสาวรีย์เมื่อวันที่ 29 กรกฎาคม 2519 ทางราชการจังหวัดสิงห์บุรี พร้อมด้วยประชาชนทุกหมู่เหล่า ตำรวจ และทหารสามเหล่าทัพ ได้พร้อมใจกันทำพิธีสักการะสดุดีวีรชนชาวบ้านบางระจันสิงห์บุรี ในวันที่ 4 กุมภาพันธ์ ของทุกปี

รูปแบบ

เป็นภาพงานประติมากรรม 11 วีรชนสีด้าอยู่บนพื้นสีแดงภายในโล่(เครื่องป้องกันอาวุธ) ชนิดกลม ขอบโล่ถัดจากพื้นสีแดง มีวงกลมสีขาว สีน้ำเงิน และสีแดง ได้ภาพงานประติมากรรมวีรชน มีข้อความ **จังหวัดสิงห์บุรี** เป็นอักษรสีด้าโค้งไปตามส่วนล่างของขอบโล่ กรณีประดับตราประจำจังหวัดบนพื้นธง ให้ตราอยู่กึ่งกลางพื้นธงพื้นสีแดงขนาดมาตรฐานธงชาติไทย และให้ตัดวงกลมวงนอกสุดออกเพื่อกลมกลืนกับพื้นธงสีแดง (สิงห์บุรี. 2549: ออนไลน์)

คำขวัญประจำจังหวัด

ถิ่นวีรชนคนกล้า คู่หล้าพระนอน นามกระฉ่อนช่อนแม่ลา เทศกาลกินปลาประจำปี

ต้นไม้ประจำจังหวัด

ภาพประกอบ 4 ต้นไม้ประจำจังหวัด คือ มะกล่ำต้น (Adenanthera pavonina)

1.3 ภูมิประเทศและภูมิอากาศ ลักษณะภูมิอากาศโดยทั่วไปเป็นที่ราบลุ่มและพื้นที่ลูกคลื่นลอนตื้นซึ่งเกิดจากการทับถมของตะกอนริมแม่น้ำเป็นอย่างมาก มีแม่น้ำสำคัญไหลผ่าน 3 สาย คือ แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำน้อย และแม่น้ำลพบุรี นอกจากนี้ยังมีลำน้ำสายอื่นๆ คือ ลำแม่ลา ลำกา ร้อง ลำเชียงราก และลำโพธิ์ชัย ไม่มีพื้นที่เป็นภูเขา ป่าไม้ และแร่ธาตุที่สำคัญ ลักษณะภูมิอากาศโดยทั่วไปแบ่งออกเป็น ฤดูร้อน ตั้งแต่เดือนมกราคม – กันยายน อุณหภูมิเฉลี่ยประมาณ 36.30 องศาเซลเซียส ฤดูฝน ตั้งแต่เดือนพฤษภาคม – ตุลาคม ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยประมาณ 1,047.27 มม./ปี ฤดูหนาว ตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน – มกราคม อุณหภูมิเฉลี่ยประมาณ 27 องศาเซลเซียส (สิงห์บุรี 2549: ออนไลน์)

1.4 ด้านการเมืองการปกครอง

1.4.1 การปกครอง

ภาพประกอบ 5 แผนที่การแบ่งเขตการปกครองของจังหวัดสิงห์บุรี
(วิกิพีเดีย. 2549: ออนไลน์)

การปกครองแบ่งออกเป็น 6 อำเภอ 43 ตำบล 364 หมู่บ้าน 7 เทศบาล 1 องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) และ 34 องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.)

ตาราง 1 ตารางการแบ่งการปกครอง

อำเภอ	ตำบล	หมู่บ้าน	จำนวนบ้าน	เทศบาล/อบต.	ระยะห่างจาก จังหวัด (กม.)
เมืองสิงห์บุรี	8	58	17,396	1/7	-
อินทร์บุรี	10	105	15,984	1/10	17
บางระจัน	8	77	10,171	1/5	10
ค่ายบางระจัน	6	59	7,592	1/6	16
พรหมบุรี	7	42	6,804	2/4	16
ท่าช้าง	4	23	4,244	1/2	18
รวม	43	364	62,191	7/34	

ที่มา: การปกครองจังหวัดสิงห์บุรี

1.4.2 ประชากร

ประชากร ณ กันยายน 2547 รวมทั้งสิ้น 218,001 คน เป็นชาย 104,594 คน หญิง 113,407 คน สำหรับอำเภอที่มีประชากรมากที่สุด ได้แก่ อำเภออินทร์บุรี มีจำนวน 58,611 คน รองลงมาได้แก่ อำเภอเมืองสิงห์บุรี มีจำนวน 55,772 คน และอำเภอบางระจัน มีจำนวน 35,214 คน สำหรับอำเภอที่มีความหนาแน่นของประชากรมากที่สุดคือ อำเภอเมืองสิงห์บุรี 496.28 คน/ตร.กม. รองลงมาได้แก่ อำเภอท่าช้าง 446.85 คน/ตร.กม. และอำเภอดำรงราษฎร์ 322.26 คน/ตร.กม. (สิงห์บุรี. 2549: ออนไลน์)

ตาราง 2 จำนวนประชากรในจังหวัดสิงห์บุรี

อำเภอ	จำนวนประชากร		พื้นที่ (ตร.กม.)	ความหนาแน่น ของประชากร		
	ชาย	หญิง		หญิง	รวม	(คน / ตร.กม.)
เมืองสิงห์บุรี	26,540	29,232	55,772	112.379		496.28
อินทร์บุรี	28,205	30,406	58,611	314.303		186.47
พรหมบุรี	11,723	12,846	24,569	82.505		297.78
บางระจัน	16,988	18,226	35,214	190.546		195.04
ท่าช้าง	7,306	8,042	15,348	34.347		446.85
ค่ายบางระจัน	13,832	14,655	28,487	88.398		322.26
รวม	104,594	113,407	218,001	822.478		265.06

ที่มา: ข้อมูลจังหวัดสิงห์บุรี. (2549: ออนไลน์)

1.5 สภาพเศรษฐกิจและอาชีพ

1.5.1 ภาคเกษตรกรรม จังหวัดสิงห์บุรี มีพื้นที่ทั้งหมด 514,049 ไร่ ซึ่งมีพื้นที่ในเขตชลประทานมากที่สุดจังหวัดหนึ่ง โดยมีพื้นที่ทำการเกษตรอยู่ในความรับผิดชอบของโครงการชลประทาน 6 โครงการ ครอบคลุมพื้นที่ 429,512 ไร่ และพื้นที่รับประโยชน์ 459,206 ไร่ หรือร้อยละ 89.3 ของพื้นที่ทั้งหมดของจังหวัด และเป็นจังหวัดแรกที่มีการดำเนินงานการจัดรูปที่ดินเพื่อประโยชน์ในการทำการเกษตร เรื่องของการทำนา โดยมีพื้นที่ก่อสร้างจัดรูปที่ดินใน 5 อำเภอ จำนวน 107,210 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 23.35 ของพื้นที่รับประโยชน์ในเขตชลประทาน จึงทำให้จังหวัดสิงห์บุรี สามารถทำนาได้ปีละ 2 – 3 ครั้ง

ในปี 2547 มีพื้นที่ทำการเกษตรรับน้ำชลประทานทั้งสิ้น 412,495 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 80.24 ของพื้นที่ทั้งหมดของจังหวัด โดยแบ่งเป็นพื้นที่ทำการเกษตรแต่ละประเภท ดังนี้ทำนา 377,350.50 ไร่ ทำไร่ 10,041 ไร่ ไม้ผล 28,582.25 ไร่ พืชผัก 2,744 ไร่ และอื่นๆ 84,650.25 ไร่ พืชเศรษฐกิจที่สำคัญได้แก่ ข้าวนาปี ข้าวนาปรัง อ้อย ถั่วลิสง และถั่วเขียว พันธุ์ข้าวที่เกษตรกรนิยมใช้เพาะปลูก ได้แก่ สุพรรณบุรี 1,35 ชัยนาท 1 ปทุมธานี (สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดสิงห์บุรี. 2549: ออนไลน์)

1.5.2 ภาคอุตสาหกรรม จังหวัดสิงห์บุรีอยู่ในเขต 3 ของการส่งเสริมการลงทุน ปี 2548 (มีนาคม) มีโรงงานอุตสาหกรรม จำนวน 253 แห่ง แบ่งเป็นโรงสีข้าว จำนวน 39 แห่ง โรงงานขนาดเล็ก จำนวน 182 แห่ง โรงงานขนาดกลาง จำนวน 20 แห่ง และโรงงานขนาดใหญ่ จำนวน 12 แห่ง เงินลงทุนรวม 11,317 ล้านบาท คนงาน 8,635 คน จากการสำรวจโรงงานอุตสาหกรรมในจังหวัดจนถึงปัจจุบัน ยังไม่มีโรงงานที่ประกาศนโยบายและประกอบกิจการให้เป็นไปตามนโยบายการผลิตที่ใช้ Clean Technology แต่มีโรงงานที่ผ่านการรับรองมาตรฐาน ISO 14000 ด้านสิ่งแวดล้อม จำนวน 1 โรงงาน (สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดสิงห์บุรี. 2549: ออนไลน์)

1.6 การศึกษา

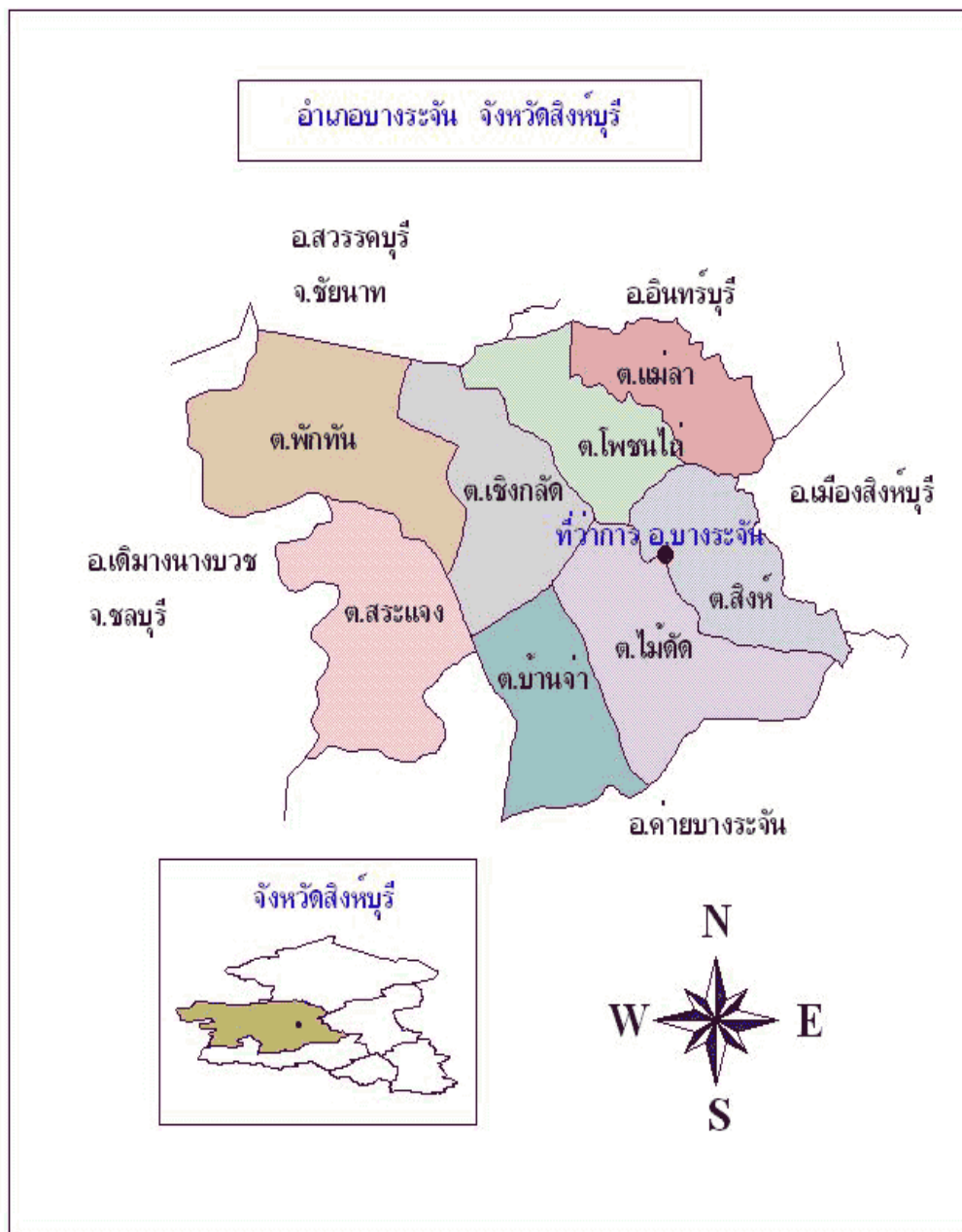
จังหวัดสิงห์บุรีมีการจัดการศึกษาตั้งแต่ระดับก่อนประถมศึกษาจนถึงระดับระดับอาชีวศึกษา สำหรับในระดับอุดมศึกษายังไม่มีสถาบันอุดมศึกษาที่ตั้งอยู่ในจังหวัด มีเพียงสาขาของมหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี จังหวัดลพบุรี

1.7 การคมนาคม

การคมนาคมของจังหวัดสิงห์บุรี มี 2 ทาง คือ

1. ทางบก ตามทางหลวงหมายเลข 32 (สายเอเชีย) จากกรุงเทพฯ – สิงห์บุรี ระยะทาง 142 กิโลเมตร หมายเลข 39 กรุงเทพฯ – สิงห์บุรี ผ่านจังหวัดอ่างทอง ระยะทาง 144 กิโลเมตร และหมายเลข 311 สิงห์บุรี – ชัยนาท เชื่อมต่อทางหลวงหมายเลข 309 ไปยังจังหวัดชัยนาท

2. ทางน้ำ ใช้แม่น้ำเจ้าพระยาเป็นเส้นทางเดินเรือ เพื่อขนส่งผลผลิตทางการเกษตร จากกรุงเทพฯ – สิงห์บุรี ระยะทางประมาณ 160 กิโลเมตร หรือมาทางแม่น้ำน้อย แยกจากแม่น้ำเจ้าพระยา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท ผ่านอำเภอสรรคบุรี อำเภอบางระจัน อำเภอบางบาล ถึงจังหวัดสิงห์บุรี (สิงห์บุรี. 2549: ออนไลน์)

ภาพประกอบ 6 แผนที่อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี
(ไทยตำบล. 2549: ออนไลน์)

2. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับอำเภอบางระจัน

2.1 ประวัติความเป็นมา

อำเภอบางระจัน เดิมชื่ออำเภอสิงห์บุรีเขตพื้นที่ของอำเภอนี้ทั้งหมดเป็นเขตพื้นที่ส่วนในของเมืองสิงห์บุรีเก่า เมื่อมีการเปลี่ยนการปกครอง โดยยุบเมืองอำเภอ คือ เมืองอินทร์เป็นอำเภออินทร์บุรี เมืองพรหมเป็นอำเภอพรหมบุรี เมืองสิงห์บุรีเป็นอำเภอสิงห์แล้วได้ตั้งเมืองขึ้นใหม่ที่ตำบลบางพุทรา เป็นเมืองสิงห์บุรี เมืองเก่าจึงถูกแยกออกเป็นสองอำเภอ คืออำเภอบางพุทรา (ต่อมาชื่ออำเภอเมืองสิงห์บุรี) และอำเภอสิงห์ ที่ว่าการอำเภอสิงห์แห่งแรกตั้งอยู่ริมฝั่งขวาของแม่น้ำน้อย ในท้องที่หมู่ที่ 6 ตำบลเชิงกลัด และเนื่องจากที่ว่าการอำเภอตั้งอยู่ค่อนข้างทางเหนือมากเกินไป มิได้ตั้งอยู่ในจุดศูนย์กลาง ประชาชนไปมาติดต่อไม่สะดวกประกอบด้วยลำน้ำแม่น้ำน้อยตรงที่ตั้งที่ว่าการอำเภอต้นเขิน ขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง การคมนาคมติดต่อซึ่งใช้ทางน้ำเป็นสำคัญย่อมไม่สะดวก ทางราชการจึงย้ายที่ว่าการอำเภอมาตั้งอยู่ริมฝั่งซ้ายของแม่น้ำน้อย อันเป็นทำเลที่เหมาะสมในเขตท้องที่หมู่ที่ 4 ตำบลสิงห์ เมื่อ พ.ศ. 2441 และคงเรียกว่าอำเภอสิงห์ตามเดิม ต่อมาทางราชการเห็นว่าชื่อฟ้องกับจังหวัดสิงห์บุรี จึงเปลี่ยนชื่ออำเภอใหม่จากอำเภอสิงห์มาเป็น “อำเภอบางระจัน” เนื่องจากพื้นที่ในเขตอำเภอนี้เคยใช้เป็นพื้นที่ตั้งค่ายบางระจันมาก่อน และศึกบางระจันนี้ถือว่าเป็นเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์เหตุการณ์หนึ่งในสมัยนั้นทางราชการจึงเลือกใช้ชื่อ “บางระจัน” มาตั้งเป็นชื่ออำเภอเพื่อเป็นเกียรติและเป็นการระลึกถึงวีรกรรมที่ชาวบ้านบางระจันร่วมกันต่อสู้เพื่อชาติบ้านเมือง (สิงห์บุรี. 2549: ออนไลน์)

ภาพประกอบ 8 รูปถ่าย ที่ว่าการอำเภอบางระจัน

2.2 พื้นที่ อาณาเขต

อำเภอบางระจันมีพื้นที่ 194 ตารางกิโลเมตร เป็นพื้นที่ราบลุ่มเหมาะสำหรับทำการเกษตรกรรมมีแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์ มีแม่น้ำน้อยไหลผ่าน

อาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ ติดอำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี และอำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท

ทิศใต้ ติดอำเภอดำรงราษฎร์ จังหวัดสิงห์บุรี

ทิศตะวันออก ติดอำเภอเมือง จังหวัดสิงห์บุรี

ทิศตะวันตก ติดอำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท และอำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี (สิงห์บุรี. 2549: ออนไลน์)

การปกครอง และประชากร

อำเภอบางระจัน แบ่งการปกครอง เป็น 8 ตำบล เทศบาล 1 แห่ง หมู่บ้าน 77 แห่ง อบต. 5 แห่ง ได้แก่

1. ตำบลสิงห์
2. ตำบลไม้ดัด
3. ตำบลเชิงกลัด
4. ตำบลโพชนไก่
5. ตำบลแม่ลา
6. ตำบลบ้านจ่า
7. ตำบลพักทัน
8. ตำบลสระแจง และสำนักงานสุขาภิบาลสิงห์

2.4 การเกษตรกรรม เป็นที่ราบลุ่มบริเวณกว้างมีแหล่งน้ำครอบคลุมพื้นที่ เหมาะแก่การประกอบอาชีพเกษตรกรรม ผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญได้แก่ ข้าว อ้อย มันสำปะหลัง คลองที่สำคัญได้แก่ แม่น้ำน้อย และลำแม่ลา ที่ใช้ในการเกษตรกรรมมีทั้งหมด 113,324 ไร่ แบ่งออกได้ดังนี้

1. พื้นที่ทำนา 82,913 ไร่
2. พื้นที่ทำไร่ 13,878 ไร่ เช่น อ้อย
3. พื้นที่ทำพืชสวน 14,979 ไร่ เช่น มะม่วง แตงโม กระท้อน
4. พื้นที่ปลูกพืชผักสวนครัว 1,554 ไร่ เช่น พริก ตะไคร้ ข่า กระเพรา
5. พื้นที่ปลูกไม้ดอกไม้ประดับ 6 ไร่
6. พื้นที่เลี้ยงสัตว์ 4,967 ไร่ เช่น โค กระบือ ไก่ เป็ด กบ

2.3 อุตสาหกรรม อำเภอบางระจันมีโรงงานอุตสาหกรรม ที่ผลิตสินค้าใช้ในประเทศและส่งออกจำนวน 4 แห่ง คือ

1. โรงงานน้ำตาล
2. โรงงานอุตสาหกรรมยาง

3. โรงงานอุตสาหกรรมผลิตดอกไม้ 2 แห่ง เป็นโรงงานขนาดใหญ่และขนาดย่อม ประเภทอุตสาหกรรมเบา ส่วนใหญ่จะใช้วัตถุดิบทางการเกษตรในอำเภอบางระจัน อำเภอใกล้เคียง และจังหวัดใกล้เคียง เช่นโรงงานน้ำตาล (สิงห์บุรี. 2549: ออนไลน์)

2.4 เศรษฐกิจ มีธนาคาร 3 แห่ง ได้แก่

1. ธนาคารออมสิน
2. ธนาคารกสิกรไทย
3. ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร

2.5 ด้านการศึกษา อำเภอบางระจันมีสถาบันทางการศึกษาที่สามารถให้ความรู้แก่ประชาชนดังนี้

1. โรงเรียนระดับประถมศึกษา จำนวน 26 แห่ง
2. โรงเรียนระดับมัธยมศึกษา จำนวน 2 แห่ง
3. โรงเรียนในสังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชน จำนวน 2 แห่ง
4. สถาบันทางการศึกษาที่สังกัดกรมการศึกษานอกโรงเรียน จำนวน 1 แห่ง

(บางระจัน. 2550: ออนไลน์)

2.6 วัฒนธรรม ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีศาสนสถาน 22 แห่ง ที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันดีมี 2 แห่ง คือ

1. วัดกลางชูศรีเจริญ
2. วัดพระปรารักษ์

การประกอบกิจทางศาสนาในวันสำคัญทางศาสนาและประเพณีที่สืบทอดกันมา เช่น วันพระ วันสำคัญทางศาสนา งานบวช งานแต่ง งานศพ งานขึ้นบ้านใหม่ ลอยกระทง

แหล่งโบราณคดีที่สำคัญคือ เตาเผาแม่น้ำน้อย อยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำน้อยอยู่ในเขตบ้านโคกหม้อ หมู่ที่ 7 ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน อยู่ในบริเวณวัดพระปรารักษ์ (สิงห์บุรี. 2549: ออนไลน์)

3. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับเตาเผาแม่น้ำน้อย วัดพระพรางค์ หมู่บ้านโคกหม้อ ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

3.1 ประวัติความเป็นมาของตำบลเชิงกลัด

ตำบลเชิงกลัด เป็นตำบลที่ตั้งอยู่ในเขตการปกครองของอำเภอบางระจัน มีจำนวนหมู่บ้านทั้งสิ้น 13 หมู่บ้าน การเรียกชื่อหมู่บ้าน เชิงกลัด จากการสืบค้นหาไม่มีผู้ทราบแน่ชัด แต่จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ที่เล่าให้ฟังดังนี้

อาภา เจริญเกษ (2548: 98) ได้สัมภาษณ์ อวยชัย ปุทอง ว่า

คงเรียกชื่อตามตำนานที่เล่ากันว่า “ตำนานเมืองสิงห์” มีพญาสিংห์ตัวหนึ่งอยู่ในน้ำ วันหนึ่งพญาสিংห์ได้ยินลูกสาวเศรษฐีพูดว่า “ใครเก็บกระสวยทอดผ้าที่ตกไปได้ถวนบ้านมาให้ได้จะยอมเป็นเมีย” พญาสিংห์นำกระสวยทอดผ้ามาให้ได้ นางจึงยอมอยู่กินเป็นสามีภรรยา จนตั้งท้องมีลูกและคลอดลูกออกมาชื่อว่า สิงหพาหุ เมื่อสิงหพาหุโตขึ้นเกิดความอับอายคนทั่วไปที่มีพ่อเป็นสิงห์จึงคิดฆ่าพ่อให้ตาย โดยหลอกลวงพญาสিংห์เข้าไปในป่า แล้วทุบตีพญาสিংห์ พญาสিংห์จึงวิ่งหนีข้ามลำแม่น้ำน้อยบริเวณท่าข้ามแล้ววิ่งทวนน้ำขึ้นไปทางทิศเหนือ สิงหพาหุพยายามดักตีพญาสিংห์ได้ที่บ้านไม้ดัด (ตำบลไม้ดัด) แล้วพญาสিংห์วิ่งมาที่ตำบลโพชนไก่ หมู่บ้านนี้มีต้นโพธิ์ใหญ่ร่มเงาดี ชาวบ้านนำไก่มาตีกันที่ใต้ต้นโพธิ์ วิ่งไปเรื่อยๆ มาถึงที่ตำบลเชิงกลัด(บ้านเชิงกลัด) ซึ่งสมัยก่อนเป็นหมู่บ้าน มีชาวบ้านเลี้ยงปลากัดกันมากมายการเรียกชื่อหมู่บ้านคงจะเรียกตามเหตุการณ์ที่พบเห็น...

3.2 อาณาเขต

ทิศเหนือ ติดต่อโรงเรียนชุมชนวัดพระพรางค์วิทยา

ทิศตะวันออกติดต่อกลองชลประทาน และถนนสายบางระจัน สรรค์บุรี

ทิศตะวันตก ติดทุ่งนา หมู่บ้านและถนนเข้าหมู่บ้าน

ทิศใต้ ติดต่อหมู่บ้าน (สิงห์บุรี, 2549: ออนไลน์)

3.3 ประวัติเตาเผาแม่น้ำน้อย

เตาเผาแม่น้ำน้อยอยู่ห่างจากเมืองสิงห์บุรี 16 กิโลเมตร ห่างจากอำเภอบางระจัน 6 กิโลเมตร เดิมชาวบ้านเรียกบริเวณนี้ว่า บ้านโคกหม้อ เตาเผามีประมาณ 2,000 เตา วางเรียงกันเป็นแนวนานยาว 2 กิโลเมตร เริ่มจากโรงเรียนศรีศักดิ์สุวรรณวิทยา ไปจนถึงโรงพยาบาลบางระจัน เรียงเป็นแนวนานกับแม่น้ำน้อยฝั่งตะวันตก ห่างจากแม่น้ำเข้ามาประมาณ 150 – 200 เมตร โดยสร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นราวพุทธศตวรรษที่ 19 – 22 มีลักษณะเป็นเตาเผาขนาดใหญ่ และมีขนาดใหญ่กว่าเตาเผาที่ศรีสัชนาลัยสมัยสุโขทัยมาก เรียกว่าเป็นเตาพอกับเตาลูก คือเตาศรีสัชนาลัย 2 เตา ถึงจะมีขนาดใหญ่เท่าเตาเผาแม่น้ำน้อย (สยามล ชัยรัตนอุดมกุล; และนันทนา แจ่มสุวรรณ. 2549: 39)

เมื่อพิจารณาจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์แล้วพอสรุปได้ว่า การเกิดแหล่งอุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผาขนาดใหญ่ที่นี่ เพราะ

ประการแรก ดินดี โดยแหล่งดินดีนำมาจากหนองบัว อยู่บริเวณด้านหลังวิหารเดิมของวัดพระพรางค์ มีการนำดินจากหนองบัวไปวิเคราะห์พบว่ามีแร่ธาตุเหล็ก สังกะสี ซึ่งช่วยให้ดินมีความละเอียด และจับตัวกันแน่น อีกทั้งมีส่วนผสมของทรายน้อย ช่วยให้เนื้อดินแตกตัวยาก ซึ่งดินส่วนมากนั้นมักจะมีส่วนผสมของทรายในปริมาณมากทำให้แตกง่าย จึงได้ว่าดินที่นี่มีความอุดมสมบูรณ์มากเหมาะที่จะนำมาใช้เป็นส่วนผสมในการทำเครื่องปั้นดินเผา

ประการที่สอง น้ำดี อยู่ใกล้แม่น้ำน้อย สามารถนำน้ำมาใช้ในการอุปโภคและบริโภค ที่สำคัญคือเมื่อผลิตได้ก็สามารถนำลงเรือล่องไปขายทั้งในประเทศ และส่งขายต่างประเทศทางเรือสำเภาได้สะดวก ไม่เหมือนเตาศรีสัชชาลัย

ประการสุดท้าย เชื้อเพลิงดี มีป่าไม้ไฟอย่างหนาแน่น เหมาะจะเป็นเชื้อเพลิงอย่างดี ไฟแรงหาง่าย หรือป่าต้นยางนาตลอดลำน้ำน้อย ไม้จากต้นยางอาจใช้เป็นเชื้อเพลิงได้เช่นกัน (โครงการการวิจัยจากสำนักงานจังหวัดสิงห์บุรี. 2549: 39)

โกมล รัชวงศ์ (2538 : 13) สันนิษฐานว่าในสมัยอยุธยาตอนต้นระหว่าง พ.ศ. 1914 ถึง 1921 ซึ่งเป็นช่วงคาบเกี่ยวกับสุโขทัย สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 (ขุนหลวงพระจั่ว) ยกทัพไปตีหัวเมืองทางเหนือซึ่งเคยอยู่ในอำนาจการปกครองสุโขทัย กวาดต้อนผู้คนมาด้วย (กรมศิลปากร. 2515: 444) ในกลุ่มผู้คนที่ถูกกวาดต้อนมาจะมีช่างปั้นดินเผารวมอยู่ด้วย พามารวมไว้บริเวณแหล่งที่ราบแม่น้ำน้อย ซึ่งอยู่ในเขตเมืองแพรก ขึ้นตรงต่อกรุงศรีอยุธยา ช่างปั้นดินเผาได้ค้นพบแหล่งดินเหนียวที่เหมาะสมสำหรับการทำเครื่องปั้นดินเผา จึงได้ทำการผลิตเครื่องปั้นดินเผาขึ้นในแหล่ง ณ ที่นั้น จนกลายเป็นแหล่งอุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย และการทำสงครามในสมัยก่อน มีจุดประสงค์เพื่อขยายอำนาจ การกวาดต้อนผู้คนเพิ่มกำลังให้แก่ผู้รบชนะ รวมทั้งการขยายอาณาเขตให้กว้างขวางขึ้น ในการกวาดต้อนผู้คนอาจมองได้หลายประเด็น คือ ประเด็นแรก เพื่อตัดกำลังฝ่ายแพ้ให้เหลือน้อยลง เพิ่มกำลังตัวเองป้องกันการก่อจลาจลไม่ให้เกิดการแข็งข้อ ประเด็นที่สอง ทรัพยากรสมบัติผู้แพ้และทำลาย ประเด็นที่สามนำเอาเทคโนโลยีที่ทันสมัยกว่า เข้ามาอยู่ในครอบครองของตัวเอง การผลิตเครื่องปั้นดินเผาเป็นเทคโนโลยีอย่างหนึ่งที่เจริญรุ่งเรืองในสมัยสุโขทัย อาจจะถูกนำมาสมัยอยุธยาตอนต้น โดยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 ในการนี้จะนำเอาพวกกลุ่มช่างปั้นดินเผาจากอาณาจักรสุโขทัย เพื่อนำมาทำอุตสาหกรรม โดยที่ให้ช่างปั้นดินเผาสืบหาแหล่งวัตถุดิบ และที่ตั้งโรงงานอุตสาหกรรม ให้อยู่ในบริเวณที่ใกล้กับกรุงศรีอยุธยา เพื่อที่ผลิตเครื่องปั้นดินเผาเป็นสินค้า

ขจิต นาวิระ (2544: 69-70) ได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมพอสรุปได้ว่า ในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 20 ต้น พุทธศตวรรษที่ 21 นั้น อยุธยาได้รับอิทธิพลศิลปะสุโขทัยเข้ามาอย่างกว้างขวาง จากเหตุนี้ทำให้พอจะตั้งสมมุติฐานได้อย่างมีเหตุผลว่าเทคโนโลยีการทำเครื่องปั้นดินเผาได้ถูกนำมาจากกลุ่มเมืองดังกล่าวด้วย และนำมาก่อตั้งบริเวณริมแม่น้ำน้อย ในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ.1994-2017) ไปทำสงครามกับหัวเมืองทางเหนือ อาจจะมีการกวาดต้อนช่างปั้นดินเผาจากเมืองขเจียง (ศรีสัชนาลัยหรือสวรรคโลก) ของพระยาสุโขทัยไปเข้ากับพระเจ้าติโลกราช พ.ศ.2003 อาจจะเป็นเหตุที่ทำให้กิจการเครื่องปั้นดินเผาศรีสัชนาลัยสิ้นสุดลง และจากข้อมูลจดหมายเหตุจีน ที่ สืบแสง พรหมบุญได้ศึกษาวิเคราะห์ไว้ว่า ราชวงศ์หมิง พ.ศ.1917 ปีที่ 7 ในรัชกาลจักรพรรดิหงหวู่ (ฮง- หง) เจาลูฉินอิงเจ้านครอินทร์(ภายหลังได้ครองกรุงศรีทรงพระนามว่า พระนครอินทราธิราช) รัชทายาทเจ้าผู้ครองเมืองสุพรรณบุรี ส่งทูตมาถวายพระราชสาสน์แก่กษัตริย์ราชกุมารจีน ในพ.ศ.1920 ปีที่ 10 ในรัชกาลจักรพรรดิหงหวู่ เจาลูฉินอิง ได้รับคำสั่งจากพระราชบิดา ให้เดินทางมาถวายเครื่องราชบรรณาการ จักรพรรดิพอพระทัยและพระราชทานดวงตรา กษัตริย์ เสื้อผ้า เงินทอง แก่พระองค์จะเห็นว่าใจความในจดหมายเหตุจีน มิได้กล่าวว่า นำช่างจีนกลับมาด้วย ถ้าหากพิจารณาแล้วในเมื่อมีพระราชสาสน์ติดต่อกันได้ จะต้องมีการนำช่างจีนรู้ภาษาไทย หรือ อาจจะชาวไทยรู้ภาษาจีนในการเสด็จไปเมืองจีน อาจจะมีคนจีนมากับ เจาลูฉินอิง ก็ได้ ในกลุ่มนี้อาจจะมีช่างปั้นดินเผาเข้ามาในเมืองไทย ก็อาจเป็นไปได้ การพิจารณาหลักฐานเทคโนโลยีการทำผลิตภัณฑ์เตาแม่น้ำน้อย มาจากไหน เมื่อพิจารณาทางประวัติศาสตร์แล้วพอจะสรุปได้ว่า มาจาก 3 ทางด้วยกัน คือ

1. เป็นกลุ่มช่างปั้นดินเผาที่อพยพมาจากสมัยสุโขทัยเป็นราชธานี เพื่อหาแหล่งทำมาหากินใหม่ได้มาพบแหล่งดินเหนียวที่มีคุณสมบัติที่สามารถทำเครื่องปั้นดินเผาได้ มีไม้ฟืนสำหรับใช้เป็นเชื้อเพลิงในการเผาอุทุมสมบูรณ มีพืชพันธุ์ธัญญาหารสมบูรณ ทำเลที่ตั้งการคมนาคมขนส่งสะดวก ชนกลุ่มนี้อาจจะมาติดต่อค้าขาย หรือผ่านเส้นทางบริเวณนี้เห็นว่ามียัตถุบัติดี จึงเลือกเป็นถิ่นฐานเปิดกิจการสร้างโรงงานอุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผาขึ้น

2. เป็นกลุ่มช่างปั้นดินเผาที่ถูกกวาดต้อนจากการทำสงคราม ระหว่างสมัยกรุงศรีอยุธยาอยู่กับกลุ่มหัวเมืองเหนือ (กลุ่มอาณาจักรสุโขทัย) มาตั้งถิ่นฐานเปิด กิจการการผลิตเครื่องปั้นดินเผาในบริเวณนี้ สาเหตุเพราะวัตถุดิบมีคุณภาพดีพอที่จะผลิตเครื่องปั้นดินเผาได้ดี จึงทำเป็นอุตสาหกรรม

3. เป็นกลุ่มช่างปั้นดินเผาที่ติดตามเจ้านครอินทร์มาจากเมืองจีน เมื่อค้นพบวัตถุดิบและแหล่งที่ทำมาหากินที่ดี แบบเดียวกับที่กล่าวมาในข้อ 1 และ 2 ก็ทำการผลิตเป็นอุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผาในบริเวณนี้

จากการสันนิษฐาน อาจจะเป็นกลุ่มช่างปั้นดินเผา กลุ่มหนึ่งกลุ่มใดก็อาจเป็นไปได้ หรืออาจจะ เป็นได้ทั้งกลุ่มที่ 1 ที่ 2 และที่ 3 ก็ได้ เพราะว่าช่างปั้นดินเผาตามประวัติศาสตร์จะเห็นได้ว่าเป็นเชื้อ สายจีน สามารถพูดภาษาจีนได้ และพูดภาษาไทยได้ หรืออาจจะแต่งงานกับคนไทย แต่อย่างไรก็ตาม จะต้องมืเชื้อสายจีนอยู่แน่นอน ถ้าหากว่ากลุ่มที่ 1 อพยพมาเอง ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ริมแม่น้ำน้อยก่อนกลุ่มช่างปั้น ดินเผาที่ถูกกวาดต้อนมา ก็จะมาอยู่รวมกันเพราะอาชีพเดียวกัน มีความรู้ทางเครื่องปั้นดินเผาเหมือนกัน และกลุ่ม ที่มาจากจีนในสมัยเจ้านครินทร์ มารวมกันที่นี้ก็เป็นไปได้ เพราะจากการค้นพบมีเตาเผาจำนวนมากในบริเวณนี้

ภาพประกอบ 9 บริเวณที่ตั้งเตาเผาด้านหน้า

ภาพประกอบ 10 เตาเผาที่อยู่ในอาคาร

สายนต์ ไพรชาญจิตร (2531: 60-66) ได้แสดงความคิดเห็นซึ่งพอสรุปได้ว่า จากการขุดค้นเตาร่วมกับกรมศิลปากรว่าการกำหนดอายุสมัยแหล่งเตาเผาแม่น้ำน้อยยังต้องอาศัยการหาอายุสัมพัทธ์ (Relative chronology) เนื่องจากยังไม่ได้รับทราบผลการวิเคราะห์หาอายุเก่าแก่เป็นพิเศษ เครื่องปั้นดินเผาโดยวิธีวิทยาศาสตร์ และแม้ว่าในการหาอายุสัมพัทธ์จะยังไม่แสดงค่าอายุที่แน่นอนในระดับที่บอกได้เป็นปี แต่ก็พอจะชี้ให้เห็นช่วง เวลาช่วงกว้างๆ ได้อย่างน่าสนใจ การหาอายุวิธีนี้อาศัยอ้างอิงหลักฐานแวดล้อมประกอบการแปลความหลักฐานที่พบในแหล่งเตาประกอบกัน ซึ่งชี้ให้เห็นว่าแหล่งเตาแม่น้ำน้อยน่าจะเริ่มทำมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้น ราวพุทธศตวรรษที่ 20 และมีกิจการดำเนินเรื่อยมาตลอดจนถึงคราวเสียกรุงศรีอยุธยา ครั้งที่สอง พ.ศ.2310 โดยพิจารณาจากหลักฐานข้างเคียงต่อไปนี้

เจดีย์ทรงปราสาทแบบอยุธยา สูงราว 15 เมตร เป็นปราสาทก่อด้วยอิฐแบบปราสาทไทย สูงชะลูดคล้ายฟักข้าวโพด ฐานเตี้ย ภายในกลวงมีคูหาสี่เหลี่ยมจัตุรัส บนผนังคูหา มีร่องรอยจิตรกรรมฝาผนังเขียนด้วยสีแดงชาด สีขาว และสีดำ เหลืออยู่เล็กน้อย บนยอดปราสาทเคยพบพระพุทธรูปเป็นฝีมือช่างท้องถิ่นคล้ายพระพุทธรูปสมัยอยุธยาตอนกลางถึงอยุธยาตอนปลายระยะแรกๆ ศาสตราจารย์หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล (2531: 26) ประทานอธิบายว่ารูปแบบสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมของปราสาทองค์นี้มีลักษณะเช่นเดียวกับปราสาทประธานวัดราชบูรณะ พระนครศรีอยุธยา ซึ่งสร้างขึ้นในรัชสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราช (เจ้าสามพระยา) เมื่อพ.ศ.1967 – 1968 โดยชี้ให้เห็นว่าชั้นประดับเหนือชั้นอัสดงหรือ เชิงบาตรแทนที่จะเป็นกลีบบนูน เช่นปราสาทสมัยอยุธยาตอนปลายทั่วไป แต่ทำเป็นครุฑจับบัลลังก์ไว้สี่มุม ขนาดด้วยรูปอสุรกายกระบองเรียงราย และตรงซุ้มแถลงแต่ละด้านทำเป็นพระพุทธรูปปูนปั้นประทับนั่งมารวิชัยอยู่เหนืออาสน์มีมารสามตนแบกรับอยู่เหนืออาสน์มีมารสามตนแบกรับอยู่สันนิษฐานว่าปราสาทองค์นี้สร้างในสมัยอยุธยาตอนต้นระยะหลังหรือในสมัยอยุธยาตอนกลางระยะแรกราวพุทธศตวรรษที่ 21 และจากการสำรวจศึกษาพบว่ามีการนำอิฐผนังเตาเก่าที่พังทลายแล้วมาใช้ในการก่อสร้าง และพบว่าปราสาทองค์นี้สร้างอยู่บนเนินดินฐานเตาเผาเครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อยมีมาก่อนการสร้างปราสาท และก็หมายความว่ากิจการดังกล่าวน่าจะมีมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้น

ผลิตภัณฑ์ประเภทไหสี ที่สำรวจพบในการขุดค้นซากเรือสำเภาโบราณจมอยู่ในอ่าวไทยและในท้องทะเลต่างประเทศ แหล่งเรือต่างๆ ดังกล่าวมีระยะเวลาการอัปปาง อยู่ในช่วงตั้งแต่ต้นพุทธศตวรรษที่ 21 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 24 **เตาหมายเลข 1 และ 2** เป็นเตารุ่นสุดท้ายก่อนที่แหล่งเตาจะถูกทิ้งร้างไป รูปแบบและโครงสร้างเตาเป็นเตาระบายความร้อนผ่านเฉียงขึ้น (cross-draft Kiln) เช่นเดียวกับเตาอิฐบนดินรุ่นหลังในแหล่งเตาศรีสัชชาลัย ซึ่งรูปแบบและเทคโนโลยีเตาเผาแบบนี้เริ่มปรากฏในแหล่งเตาศรีสัชชาลัยที่บ้านเกาะน้อยและบ้านปายางในระยะเวลาที่มีการผลิตส่งโลกส่งออก

ขายอย่างแพร่หลายในราวต้นพุทธศตวรรษที่ 21 หลักฐานและความสัมพันธ์ดังกล่าวที่ทำให้เชื่อว่าการเครื่องปั้นดินเผาโดยใช้เตาอิฐแบบระบายความร้อนผ่านเฉียงขึ้นในแหล่งเตาแม่น้ำน้อยอาจจะได้รับแนวทางและเทคโนโลยีจากแหล่งเตาศรีสังขาลย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งตั้งแต่ราวกลางพุทธศตวรรษที่ 20 มีเหตุในประวัติศาสตร์ที่สมเด็จพระบรมราชาธิราช (พระเจ้า) มีชัยชนะเด็ดขาดรวมเอากรุงสุโขทัยและหัวเมืองทั้งปวงในเขตสุโขทัยมาขึ้นต่อกรุงศรีอยุธยาเป็นผลสำเร็จ (พ.ศ.1921) อาจส่งผลให้เคลื่อนย้ายผู้คนและแลกเปลี่ยนวิทยาการผลิตเครื่องปั้นดินเผาโดยใช้เทคโนโลยีก้าวหน้าแบบเดียวกัน

โครงการการวิจัยจากสำนักงานจังหวัดสิงห์บุรี (จารึก วิไลแก้ว. 2533:75; อ้างอิงจากสำนักงานจังหวัดสิงห์บุรี. 2549: 36) สรุปได้ว่า จากการกำหนดอายุเวลาทางวิทยาศาสตร์ด้วยการศึกษาแนวแม่เหล็กโบราณ (Palaeomagnetic) ค่าอายุของเตาแม่น้ำน้อยหมายเลข 2 ที่ถูกใช้เป็นครั้งสุดท้ายน่าจะประมาณในรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช คือ พ.ศ.2199 – 2231 (ค.ศ. 1656 – 1688) และจากการใช้ค่าคาร์บอน 14 ได้ค่าอายุเฉลี่ยประมาณรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง พ.ศ.2172 – 2199 (ค.ศ.1629 – 1656) ลงมาถึงสมัยสมเด็จพระเพทราชา พ.ศ. 2231–2246 (ค.ศ.1688 –1703) ซึ่งหมายถึงอยุธยาตอนต้นเรื่อยมาจนถึงสมัยอยุธยาตอนปลาย บริเวณชุมชนที่ผลิตเตาเผาแม่น้ำน้อยนั้นได้เคยเป็นชุมชนใหญ่ที่เป็นแหล่งผลิตสินค้าเครื่องปั้นดินเผาเพื่อตอบสนองความต้องการภายในประเทศประเภทสินค้าที่ใช้ในครัวเรือน อาทิเช่น ครก อ่าง ท่อน้ำดินเผา (อายุในช่วงเวลาเดียวกับที่ผลิตในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช) และความต้องการในต่างประเทศอีกทอดหนึ่งเนื่องจากเป็นเครื่องปั้นดินเผาที่มีเนื้อแกร่งและมีความทนทานต่อการเคลื่อนย้ายสูง บทบาทของเครื่องปั้นดินเผา และให้สีหูจากเตาแม่น้ำน้อยเป็นไปในลักษณะของสินค้าที่มีราคาไม่สูงนักและเป็นภาชนะที่ใช้บรรจุสินค้าโดยใช้ให้สีหูจากเตาแม่น้ำน้อย ดังนั้นแหล่งเตาแม่น้ำน้อยจึงเป็นแหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาภายในประเทศที่เป็นอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ เพื่อรองรับการขยายตัวทางการค้าของอยุธยากับต่างประเทศ

นอกจากนี้ Chuimei Ho (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. 2545 : 63 -65; อ้างอิงจาก Chuimei Ho. 2545) ได้ให้ข้อคิดเห็นในการสรุปประเด็นเกี่ยวกับช่วงระยะของการส่งออกเครื่องสังคโลกในเขตลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาในประวัติศาสตร์ไทย ว่า...

เป็นที่รู้กันว่า ช่วงพุทธศตวรรษที่ 21-22 (คริสต์ศตวรรษที่ 15 – 16) เป็นช่วงเวลาที่ยามส่งออกเครื่องสังคโลกมากที่สุด โดยแหล่งผลิตและส่งออกเครื่องถ้วยที่ใหญ่ที่สุดสองแห่งในเขตลุ่มน้ำเจ้าพระยา คือ สังคโลกที่มาจากเตาเผาศรีสังขาลย์และสุโขทัย กับที่มาจากสิงห์บุรีและสุพรรณบุรี ในระยะเริ่มแรกของการค้าต่างประเทศตลาดของเครื่องสังคโลกสยามอยู่ในดินแดนทางตะวันออกไปทางใต้ ในช่วงครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 21 (คริสต์ศตวรรษที่15) และพอลงพุทธศตวรรษที่ 22 (คริสต์ศตวรรษที่16) ตลาดของเครื่องสังคโลกก็แพร่ขยายไปจนถึงอัฟริกา และอ่าวเปอร์เซีย...

การค้าเครื่องสังคโลกของสยามนั้น ควรพิจารณาในบริบทที่กว้างกว่าการค้าเครื่องถ้วยชามของเอเชีย โดยแบ่งช่วงระยะเวลาต่างๆ พอสรุปได้ ดังนี้

ช่วงที่หนึ่ง (พ.ศ.1903 – 1942 / ค.ศ. 1360 - 1399) เป็นช่วงที่การค้าของจีนเฟื่องฟู และการค้าสังคโลกของสยามกำลังเริ่มขยายตัว โดยตลาดที่ซื้อสังคโลกสยามช่วงนี้อยู่ทางชายฝั่งทะเลจีนใต้ได้แก่ ฟิลิปปินส์ และเกาะบอร์เนียวตอนเหนือ

ช่วงที่สอง (พ.ศ.1943 - 1982 / ค.ศ.1400 – 1439) เป็นช่วงที่การค้าของจีนเจริญรุ่งเรืองถึงขีดสุด และการค้าสังคโลกของสยามมีมากกับตลาดทางทิศตะวันออกซึ่งรวมมริกวและญี่ปุ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำเข้าเครื่องถ้วยจากจีนจำนวนมากผ่านการเป็นคู่ค้ากับมริกว

ช่วงที่สาม (พ.ศ. 1983 -2012 / ค.ศ.1440 – 1469) ช่วงนี้ทั้งการค้าของจีนและการค้าสังคโลกของสยามเจริญรุ่งเรืองดี ตลาดของสังคโลกสยามขยายตัวขึ้นอีกอย่างมหาศาล ในแหล่งขุดค้นและเรืออัปปางส่วนใหญ่พบเครื่องถ้วยจากจีน เวียดนาม และสยามจากช่วงนี้ และสังคโลกสยามก็เข้าไปในมริกวและญี่ปุ่นมาก

ช่วงที่สี่ (พ.ศ.2013 -2042 / ค.ศ.1470 -1499) เป็นช่วงที่การค้าของจีนซบเซาลง ในขณะที่การค้าสังคโลกสยามขยายตัวขึ้นอย่างมาก โดยเฉพาะกับตลาดทางฟิลิปปินส์และหมู่เกาะทางใต้ เช่น ซาวา สุมาตรา สุลาเวสี และคาบสมุทรมลายู รวมทั้งบรูไนด้วย

ช่วงที่ห้า (พ.ศ.2043 – 2072 / ค.ศ.1500 – 1529) ช่วงนี้การค้าของจีนซบเซาลงไปอีก ในช่วงเวลาเดียวกันที่การค้าสังคโลกสยามในรัชสมัยพระรามาธิบดีที่สองเจริญเฟื่องฟูมาก ทั้งยังไม่มีคู่แข่งสำคัญในการผลิตและส่งออกเครื่องถ้วยในเอเชียอีกด้วย

ช่วงที่หก (พ.ศ.2073 – 2112 / ค.ศ.1530 – 1569) การค้าของจีนเริ่มฟื้นตัวและการค้าสังคโลกสยามเริ่มอ่อนตัวเพราะปัญหาการเมืองภายใน แต่สยามก็ยังคงผลิตเครื่องสังคโลกอย่างต่อเนื่อง เครื่องถ้วยจากสยามในยุคนี้ที่พบที่อัฟริกาตะวันออก และสาธารณรัฐอาหรับเอมิเรตส์ คงจะถูกนำเข้าโดยพ่อค้าชาวโปรตุเกส

ช่วงที่เจ็ด (พ.ศ.2113 – 2173 / ค.ศ.1570 -1630) การค้าของจีนฟื้นตัวในขณะที่การค้าสังคโลกสยามตกต่ำลง ช่วงนี้เป็นช่วงที่พ่อค้ายุโรปบุกคืบเข้ามาค้าขายทางเอเชียรวมทั้งทำให้การค้าเครื่องถ้วยของเอเชียแผ่ขยายไปดินแดนอื่นๆ ทั่วโลก ฉะนั้นจึงเป็นประเด็นปัญหาที่น่าสนใจว่า เหตุใดการค้าสังคโลกสยามจึงล่มสลายในช่วงที่ตลาดการค้าเครื่องถ้วยของเอเชียแผ่ขยายกว้างไปถึงทวีปยุโรปและอเมริกา

นักโบราณคดี ดังเช่น ศรีสักร วัลลิโภดม และคนอื่นๆ (ม.ป.ป.: 83 – 84) ได้แสดงความคิดเห็นว่า เตาเผาถ้วยชามที่แม่น้ำน้อยแห่งนี้เป็นที่รู้จักกันดีมาแต่โบราณ ชาวบ้านเรียกว่า **เตาแม่น้ำน้อย** เชื่อกันว่าเป็นเตาที่เกิดขึ้นในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นพระเจ้าแผ่นดินครองกรุงศรีอยุธยา เพราะในพงศาวดารระบุว่าได้มีการติดต่อกับจีน และโปรดให้ช่างชาวจีนมาทำเครื่องปั้นดินเผาในไทย นอกจากแหล่งเตาเผาแล้ว ยังมีซากสถูปพระปรางค์ที่มีขนาดและรูปทรงเดียวกันกับพระปรางค์ทางสิงห์บุรี อ่างทอง อยุธยา และที่อื่นๆ ซึ่งจัดว่าอยู่ในสมัยอยุธยาตอนต้น และมีชิ้นส่วนของพระพุทธรูปหินทรายซึ่งมีทั้งพระประธาน และพระอันดับในพระวิหารเหลืออยู่บริเวณหน้าพระปรางค์ด้วย พระพุทธรูปเหล่านี้ล้วนมีอายุก่อนพุทธศตวรรษที่ 20 ขึ้นไปทั้งสิ้น และหากเทียบระยะทางการส่งสินค้าทางน้ำนั้น แหล่งเตาเผาแม่น้ำน้อยนั้นจัดใกล้เคียงกับเมืองอยุธยามากที่สุด โดยลำเลียงตามเส้นทางลำน้ำน้อยไปบรรจบกับแม่น้ำเจ้าพระยาที่ไหลมาจากจังหวัดชัยนาทผ่านอำเภอฟักทอง และแตกออกเป็นสองสายตามลำแม่น้ำน้อย (แควน้อย) สายหนึ่งแยกไปทางทิศตะวันตกผ่านบ้านสามง่าม บ้านไผ่จำศีล ผ่านอำเภอกวิเศษไชยชาญ บ้านท่าช้าง บ้านท่าบง บ้านประโคน บ้านบัจจกร เชื่อมกับลำน้ำแควน้อยเก่าที่บ้านลาดน้ำเค็มไหลรวมกันผ่านอำเภอฟักทอง มาทางบ้านตาลานใต้ บ้านท่าดินแดง บ้านกระทุ่ม บ้านวัดประดู่ มาเชื่อมกับแม่น้ำเจ้าพระยา (โดยคลองลัด) บริเวณบ้านหัวเวียง รวมกันไหลผ่านมาทางวัดโบสถ์ บ้านโพธิ์ บ้านโคกเสือ บ้านแพน บ้านขนอน วัดเจ้าเจ็ดนอก ไปเชื่อมกับแม่น้ำท่าจีนที่จังหวัดสุพรรณบุรี ส่วนสายที่แยกมาทางตะวันออกจากอำเภอฟักทองซึ่งน่าจะเป็นลำน้ำแควน้อยเก่า ผ่านบ้านหงส์ บ้านวัดท่า บ้านอินประมูล บ้านป่าจืด บ้านสวนมะม่วงบ้านวัดท้ายย่าน บ้านตลาดหลวง มีคลองเชื่อมกับแม่น้ำสายที่สอง (แม่น้ำเจ้าพระยา) บริเวณบ้านบางแก้ว ผ่านบ้านคลองวัวใต้ บ้านบางตาแพน บ้านลาดเค้า บ้านบางแพ บ้านแค บ้านโคกช้าง มาชนกับสายที่แยกมาทางตะวันตกที่ผ่านบ้านลาดน้ำเค็ม แล้วไหลรวมกันต่อไป ผ่านอำเภอฟักทอง ผ่านบ้านตาลานใต้ บ้านท่าดินแดง บ้านกระทุ่ม บ้านวัดประดู่ มาเข้าหัวเวียง ผ่านวัดโบสถ์ มาแยกไปทิศตะวันออกที่อำเภอสนา ผ่านบ้านบางนมโค แล้วไหลรวมกันไปออกแม่น้ำเจ้าพระยาที่อำเภอบางไทร รวมระยะทางประมาณ 100 กิโลเมตร จากเส้นทางดังกล่าวนี้เป็นเส้นทางการค้าภายในสยามที่เป็นเส้นทางหลักในการลำเลียงสินค้า

จากทางตอนเหนือของประเทศส่งมาถึงอยุธยาโดยใช้เส้นทางรถไฟของแม่น้ำเจ้าพระยา พอจะสันนิษฐานได้ว่า แหล่งเตาเผาแม่น้ำน้อยซึ่งเป็นแหล่งเตาเผาขนาดใหญ่ที่ใกล้กับอยุธยานั้น ไม่ได้มีพื้นที่เฉพาะบริเวณวัดพระปรางค์ที่เห็นในปัจจุบันเท่านั้น แต่พื้นที่บริเวณที่ผลิตสินค้าเครื่องปั้นดินเผาของเตาแม่น้ำน้อยมาแต่โบราณในสมัยอยุธยานั้นน่าจะขยายพื้นที่เป็นบริเวณกว้าง ขนานตลอดริมฝั่งแม่น้ำน้อยซึ่งน่าจะเป็นชุมชนขนาดใหญ่มีเตา窯น้อยเตา เนื่องจากเป็นที่ผลิตสินค้าประเภทเครื่องปั้นดินเผาส่งขายเพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดภายในและต่างประเทศ นอกจากนี้บริเวณดังกล่าวยังเป็นทำเลที่เหมาะสมและสะดวกต่อการลำเลียงขนส่งสินค้าทางน้ำผ่านลำแม่น้ำน้อยไปบรรจบกับแม่น้ำเจ้าพระยาที่ไหลลงมาจากชัยนาทไปยังอยุธยาก่อนที่สินค้าจะถูกนำไปใช้ประโยชน์เพื่อเป็นภาชนะบรรจุสินค้าอื่นหรือเป็นสินค้าเพื่อส่งไปขายยังตลาดต่างประเทศต่อไป

จากการศึกษาของ กรมศิลปากร (จารึก วิลแก้ว. 2533: 88 – 89; อ้างอิงจาก กรมศิลปากร. 2531: 76) นักโบราณคดี พอสสรุปได้ว่า กรุงศรีอยุธยาตั้งอยู่ในบริเวณที่เป็นที่รวมของแม่น้ำหลายสาย และใกล้ปากอ่าวไทย ซึ่งเป็นเส้นทางออกทะเลได้โดยตรง ทำให้แม่น้ำเจ้าพระยาเป็นจุดศูนย์กลางในการควบคุมและติดต่อกับเมืองอื่นๆ ที่อยู่เหนือขึ้นไป แม้ว่าเส้นทางออกทะเลยังสามารถใช้เส้นทางอื่นๆ ได้ เช่น แม่น้ำแม่กลอง และแม่น้ำสุพรรณบุรีหรือแม่น้ำท่าจีนแต่ก็อยู่ในการปกครองของอยุธยา ดังนั้นการติดต่อค้าขายกับเมืองอื่นๆ รวมทั้งการนำสินค้ามาขายจะถูกควบคุมโดยพระมหากษัตริย์ ซึ่งจะแต่งตั้งเจ้าพนักงานคลังสินค้าเป็นผู้ดูแลผลประโยชน์ โดยจะแบ่งเป็นสินค้าต้องห้ามซึ่งจะขายกับคนอื่นไม่ได้ เช่น เนื้อไม้หอม หมา ก ดิบุก ผาง ช้าง เปลือก ตะกั่ว และงาช้าง และสินค้าขายได้โดยเสรี เช่น เหล็ก น้ำตาล ไม้ น้ำมันมะพร้าว เขาสัตว์ เป็นต้น มีสินค้าที่ต้องเสียภาษีตามความสำคัญ ดังนั้นเครื่องปั้นดินเผาจึงเข้ามามีบทบาทสำคัญในการใช้เป็นภาชนะบรรจุสินค้าบางประเภทที่เป็นของเหลว และที่ต้องปิดฝาปิดชิด ทำให้แหล่งเตาเผาแม่น้ำน้อยมีความสำคัญเพราะอยู่ใกล้กว่าเตาอื่นๆ และควบคุมโดยอยุธยา เครื่องปั้นดินเผาจากเตาดังกล่าวจึงแพร่หลายอยู่ในบริเวณนี้และเป็นไปได้ที่จะมีการใช้อำนาจในการบังคับให้ใช้อำนาจของพระคลังสินค้า ซึ่งไม่เพียงเฉพาะการค้าขายภายในประเทศเท่านั้นยังรวมไปถึงการติดต่อการค้าขายกับต่างประเทศในอีกทางหนึ่งด้วย ด้วยเหตุนี้เองจึงพบกลุ่มเครื่องปั้นดินเผาเตาแม่น้ำน้อยกระจายอยู่ในหัวเมืองหน้าด่านด้วย อาทิ เมืองกาญจนบุรี ราชบุรี ลพบุรี ชัยนาท และสิงห์บุรี เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบในกลุ่มเมืองท่าตามชายฝั่งทะเลด้านทิศตะวันออกและด้านทิศใต้ของกรุงศรีอยุธยา การเดินทางไปค้าขายต้องผ่านช่องแคบมะละกา เดินทางจากปัตตาเวียผ่านเกาะไต่มาตามชายฝั่งสุมาตรา เข้าแคบบังกา และแล่นออกมเกละลิงกัน เกาะอัวร์ และผ่านแหลมปัตตานี นครศรีธรรมราช ผ่านเกาะสมุย แขวงเมืองกุยบุรี ผ่านเขาสามร้อยยอด ประจวบคีรีขันธ์ ตลอดจนถึงเกาะบอร์นิโอประเทศบรูไน เป็นต้น ด้วยเหตุนี้เองจึงพบกลุ่มเครื่องปั้นดินเผาทั้งของที่ผลิตภายในและต่างประเทศกระจายอยู่ตามเมืองท่า และเรือสำเภาโบราณที่จมอยู่บริเวณชายฝั่งทะเล โดยเฉพาะให้สีหูจากเตาเผาแม่น้ำน้อยซึ่งพบที่บ้านบางแก้ว อำเภอบางบาล จังหวัดพัทลุง (โครงการโบราณคดีประเทศไทยภาคใต้) และแหล่งเรือสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี แหล่งดอนไหว จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ รวมทั้งแหล่งเรือพัทยา เรือสีซัง 3 ในบริเวณชายฝั่งตะวันออกของอ่าวไทย

นอกจากนี้โกมล รัชวงศ์(2531: 16 -70) ได้สรุปในรายงานการวิจัยเตาเผาและเครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อยสืบสานและอนุรักษ์ศิลปะโบราณของจังหวัดสิงห์บุรี ว่าเครื่องปั้นดินเผาที่ขุดค้นจากซากเรือสำเภาโบราณ ที่จมอยู่ในอ่าวไทยบริเวณชายฝั่งด้านตะวันออก และภาคใต้ของประเทศไทย เช่นเรือสีซัง 1, 2, 3 เรือคราม เรือพัทยา เรือ สมุย เรือระยอง เรือเกาะกระดาศ เป็นต้น ซึ่งกำหนดอายุราวๆ ค.ศ. 1520 +270 (Green; & Harper. 1987: 3) อยู่ในพุทธศตวรรษที่ 20 – 22 เมื่อเปรียบเทียบกับ การกำหนดอายุของกรมศิลปากรจะบอกว่าอยู่ในพุทธศตวรรษที่ 22 – 23จากการค้นพบครั้งนี้

จะมีเครื่องปั้นดินเผาเตาแม่น้ำน้อยรวมอยู่ในซากเรือเหล่านี้ด้วย จะมีอายุประมาณ ค.ศ.1389 ตรงกับ ปี พ.ศ. 1941 (Green; & Harper. 1987: 3) การพบไหสี่หูเคลือบสีน้ำตาลแกมเขียวคล้ายที่พบในแหล่งเรือจมในอ่าวไทยบางใบบรรจุน้ำหรือ ผงขี้ดิน หลายใบบรรจุไขเป็ด ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าผลิตภัณฑ์ประเภทไหสี่หูขนาดต่างๆ จากแหล่งเตาเผาแม่น้ำน้อยที่พบในแหล่งเรือจมต่างๆ นี้มีหน้าที่เป็น “ภาชนะบรรจุ” (containers) สินค้าเป็นผง อาหารหรือสินค้าที่เป็นน้ำ แต่ไม่ได้เป็นสินค้าโดยตรง แต่ถ้ามหากพิจารณาถึงการจำหน่ายที่แหล่งผลิตคือที่แหล่งเตาเผาแม่น้ำน้อยแล้วภาชนะเหล่านี้เป็นสินค้าขั้นหนึ่งซึ่งผู้ผลิตขายให้กับพ่อค้าที่มารับซื้อ เพื่อจะนำไปบรรจุสินค้าอย่างอื่นๆ ต่อไป ดังนั้นบทบาทของผลิตภัณฑ์ประเภทภาชนะลักษณะหยาบๆ ของแหล่งเตาแห่งนี้จึงเป็นทั้งตัวสินค้าโดยตรงในขั้นต้น และทำหน้าที่เป็นภาชนะบรรจุเหมือนกับป๊อบ ขวด กระป๋องที่ทำหน้าที่อยู่ในปัจจุบันนั่นเอง

นอกจากนี้ในการศึกษาต้นกำเนิดและจำแนกประเภทไหเคลือบที่พบในเกาะบอร์เนโอ (Borneo) ซึ่งพบไหสี่หูขนาดใหญ่ ขนาดกลาง และขนาดเล็กจำนวนมาก ปัจจุบันจัดแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบรูไน (Brunei Museum) ไหเหล่านี้ถูกจัดอยู่ในกลุ่มไหสวรรค์โลก ส่วนใหญ่เป็นไหที่ผลิตมาจากแหล่งเตาเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรีทั้งสิ้น

นอกจากนี้ได้มีการศึกษาโดยคณะวิจัยโครงการวิจัย เรื่องการจัดเส้นทางท่องเที่ยวแหล่งเตาเผาแม่น้ำน้อย ว่าการศึกษาทางโบราณคดีแหล่งชุมชนโบราณที่เมืองซาไก (ซึ่งเป็นเมืองท่าโบราณของญี่ปุ่นในจังหวัด โอซากา) พบเครื่องถ้วยจีน เครื่องถ้วยอันนัม (จากประเทศเวียดนาม) และไหสี่หูจากประเทศไทยในช่วงพุทธศตวรรษที่ 22 ซึ่งเป็นช่วงที่มีการติดต่อค้าขายอย่างกว้างขวางของอยุธยาและญี่ปุ่น การค้นพบดังกล่าวระบุว่าเป็นเครื่องปั้นดินเผาจากเตาเผาแม่น้ำน้อยโดยพบไหสี่หูใช้เป็นภาชนะบรรจุสินค้าประเภทกำมะถัน (โมริมุระ. ม.ป.ป.; อ้างอิงจาก ชูเมอิ โฮ. 2545: 109) ส่งไปยังเมืองซาไกสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นราวปี พ.ศ.2123 -2163 โดยปัจจุบันได้จัดเป็นวัตถุโบราณประเภทเครื่องปั้นดินเผาโบราณจากต่างชาติของเมือง ซาไกโดยเป็นสมบัติของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเมืองโอซากา (Osaka Kyoiku linkai) และได้ถูกใช้จัดแสดงนิทรรศการเครื่องปั้นดินเผาต่างชาติโบราณที่พิพิธภัณฑสถานเมืองซาไก ในจังหวัดโอซากาใน ปี 2005 (สยามล ชัยรัตนอุดมกุล; และ นันทนา แจ่มสุวรรณ. 2549: 36)

จากหลักฐานการสันนิษฐานของนักโบราณคดีแต่ละท่านพอจะสรุปได้ว่าเครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อยคงจะมีอายุสมัยกลางพุทธศตวรรษที่ 20-22 ดังที่กล่าวมา ความเจริญรุ่งเรืองของแหล่งเตาเผาขนาดใหญ่ การเจริญสัมพันธ์ไมตรีระหว่างไทย จีน ญี่ปุ่น เป็นต้น ความสำคัญของแหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาจากเตาเผาแม่น้ำน้อยนั้นจัดเป็นแหล่งที่สำคัญเพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดในประเทศและต่างประเทศในสมัยอยุธยา ดังนั้นจึงมีการขุดพบเครื่องปั้นดินเผาที่ผลิตจากแม่น้ำน้อยจากเรือที่จมในที่ต่างๆ ทั้งในประเทศ บริเวณอ่าวไทยและต่างประเทศรวมถึงประเทศญี่ปุ่นที่เมืองซา

ไถจังหวัดโอซากาด้วย ไหสี่หูที่พบในประเทศญี่ปุ่นนั้นจัดเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของแหล่งผลิตเตาเผาแม่น้ำน้อยที่มีความสำคัญต่อการผลิตสินค้าเครื่องปั้นดินเผาและภาชนะบรรจุสินค้าในประเทศและสินค้าส่งออกไปยังต่างประเทศในเส้นทางการค้าทางทะเลของราชสำนักอยุธยากับต่างประเทศซึ่งรวมถึงประเทศญี่ปุ่นด้วยเช่นกัน

4. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลเครื่องปั้นดินเผาไทย

4.1 ความหมายและประวัติความเป็นมาเครื่องปั้นดินเผาไทย

สิ่งที่เราเรียกว่าเครื่องปั้นดินเผานั้น ตรงกับคำศัพท์ในภาษาอังกฤษว่า “เซรามิกส์” (Ceramics) โดยได้มีปรากฏใช้เป็นคำศัพท์เฉพาะในประเทศอังกฤษเมื่อราว 100 ปีผ่านมานี้ ความหมายเดิมของคำว่า Ceramics มาจากคำในภาษากรีกโบราณว่า “เคอราไมโคส” (Keramikos) ซึ่งเป็นชื่อเทพเจ้าผู้คุ้มครองช่างปั้นหม้อ เป็นคำที่เลื่อนมาจากภาษาสันสกฤตซึ่งมีความหมายว่าสิ่งที่ถูกเผา ชาวเยอรมันเรียกเครื่องปั้นดินเผาว่า “เคอรามิก” (Keramik) ส่วนในภาษาฝรั่งเศสเรียกเครื่องปั้นดินเผาว่า “เซรามิกส์” (Ceramics) และตรงกับในภาษาอิตาลีเรียกว่า “เซรามิกา” (Ceramica) (มณฑน ต้นบุญต่อ. 2542: 17)

สุภาคย์ อินทองคง (2549: 9) เครื่องปั้นดินเผา และเซรามิกส์ ทั้งสองคำมีความหมายไปในแนวทางเดียวกัน คือ เครื่องปั้นดินเผา หมายถึงศิลปะในการประดิษฐ์วัตถุให้เป็นรูปร่างต่างๆ เซรามิกส์ (Ceramics) เป็นคำที่มาจากภาษาสันสกฤต แปลว่า การเผา (To burn) ตรงกับภาษากรีกว่าเครามอส (Keramos) แปลว่า สิ่งที่ถูกเผาแล้ว (Burnt Stuff) ตามความคิดขั้นมูลฐาน หมายถึง การนำดินหรือหินซึ่งเกิดขึ้นตามธรรมชาติมาทำปฏิกิริยากับไฟโดยการเผาได้ผลิตภัณฑ์สำเร็จรูปออกมา บางครั้งหมายถึงศิลปะของการปั้น (Art of Pottery)

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2542: 261) ได้ให้ความหมายว่า เครื่องปั้นดินเผา น. เรียกภาชนะที่ปั้นด้วยดินแล้วนำไปเผาไฟ

ทวี พรหมพฤษ (2523: 57) นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญด้านเครื่องปั้นดินเผาของไทยได้ให้คำจำกัดความของคำว่าเครื่องปั้นดินเผา Ceramics ไว้ว่า หมายถึง ผลิตภัณฑ์ที่นำมาจากดินและหินโดยผ่านกรรมวิธีการเผา (Firing process) ทำให้ผลิตภัณฑ์มีความแข็งแรง (Strength) และมีความคงทน

สุขุมาล เล็กสวัสดิ์ (2548: บทนำ) ได้อธิบายความหมาย เครื่องปั้นดินเผา หมายถึง สิ่งที่ทำมาจากดิน แร่ หิน ผ่านวิธีการผลิตที่ใช้ความร้อนหรือการเผา เพื่อให้มีความแข็งแรงและสามารถนำไปใช้งานได้ เครื่องปั้นดินเผาเป็นส่วนหนึ่งของเซรามิกส์ซึ่งเป็นวัสดุที่สามารถทนต่อความร้อน และการเสียดสีได้มากกว่าวัสดุชนิดอื่นใดในโลก และยังทนต่อการขีดข่วน การกัดกร่อนจากสารเคมีและไม่เป็นสนิม

เปี่ยมสุข เหยี่ยงรุ่งเรือง (มณฑล ตันบุญต่อ. 2536: 18; อ้างอิงจาก เปี่ยมสุข เหยี่ยงรุ่งเรือง. 2526:15) ได้อธิบายความหมาย Ceramics ว่า หมายถึง ผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากการใช้ความร้อนในอุณหภูมิต่างๆ เผาไหม้ต่อดิน หิน แร่ธาตุ ที่ถูกเลือกให้เหมาะสมกับการผลิตลักษณะต่างๆ ทำให้เกิดผลอันคงทนถาวร เช่น ผลิตภัณฑ์แก้ว (Glass) ได้จากการเผาหลอมทรายกับโซเดียมคาร์บอเนต (Soda ash) และโซเดียมไนเตรท แก้วจึงนับว่าเป็น Ceramics อย่างหนึ่ง ผลิตภัณฑ์ซีเมนต์ ซึ่งได้จากการเผาดินโคลนทราย และแบริบซั่ม ก็นับว่าเป็น Ceramics ประเภทหนึ่ง การเคลือบบนโลหะ (Enamel) ซึ่งในน้ำเคลือบและสีเกิดจากหลอมละลายของ หินฟันม้า โบแรกซ์ โซเดียมคาร์บอเนต และโลหะออกไซด์ ที่ให้สีต่างๆ เคลือบลงบนเนื้อโลหะ เช่น เหล็ก ทองแดง เป็นต้น นับว่าเป็นงาน Ceramics ประเภทหนึ่ง นอกจากนี้ผลิตภัณฑ์ประเภทวัสดุทนไฟ (Refractory) เครื่องฉนวนไฟฟ้า (Insulators) กระเบื้อง (Tiles) วัสดุก่อสร้าง (Structural products) ก็ล้วนเป็นเซรามิกส์ ทั้งสิ้น

จากรายละเอียดดังกล่าว ทำให้ทราบได้ว่าเครื่องปั้นดินเผาในความหมายของ เซรามิกส์ (Ceramics) มีความหมายกว้าง และครอบคลุมลักษณะต่างๆ แต่ถ้าจะกล่าวถึงความหมายของเครื่องปั้นดินเผาให้แคบลงมา จะพบว่ามีคำที่มีความหมายเฉพาะเครื่องปั้นดินเผา ที่ทำจากดินได้แก่ คำว่า พอตเทอรี (Pottery) ซึ่งเบอร์นาร์ด ลีช (Bernard Leach) ได้คำนิยามคำศัพท์นี้ไว้ในหนังสือ A Pottery's Book ว่า “ Pottery ” คือสิ่งที่ทำด้วยดินปน และน้ำซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงทางเคมีโดยผ่านการเผาที่อุณหภูมิความร้อนอย่างต่ำ 600 องศาเซลเซียส ในอดีตคำว่า พอตเทอรี (Pottery) มีความหมายรวมถึงเครื่องปั้นที่ทำจากดินทุกชนิด ไม่ว่าจะเป็นเครื่องถ้วยเปลือกไข่ (Porcelain) เครื่องถ้วยหิน (Stoneware) และเครื่องดินเผา (Earthenware) แต่ในปัจจุบันคำว่า Pottery มีความหมายแคบกว่า Ceramics ซึ่ง Ceramics มีความหมาย ครอบคลุมถึงผลิตภัณฑ์ประเภทเครื่องวัสดุปฏิบัติการเคมี (Hard porcelain) อุปกรณ์ไฟฟ้า อิเล็กทรอนิกส์ วัสดุฉนวนไฟฟ้า (Insulators) อิฐและวัสดุทนไฟชนิดต่างๆ (Refractory) เครื่องสุขภัณฑ์ (Sanitary ware) เป็นต้น

จากความหมายของเครื่องปั้นดินเผาที่นักวิชาการได้ให้คำจำกัดความไว้ตามที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ทำให้ทราบว่าลักษณะของเครื่องปั้นดินเผา คือการนำอนินทรีย์สารโลหะ เช่น ดิน หินปน และทราย หรือดินเชื้อ (Grog) ผสมกันนำไปขึ้นรูปแล้วผ่านความร้อนด้วยการเผา ตั้งแต่ 600 องศาเซลเซียสขึ้นไปจนเกิดการแข็งตัว มีรูปทรงตามต้องการในกระบวนการนี้สารบางอย่าง เช่น ดิน หิน และทราย จะแปรสภาพหลอมเป็นของแข็งอย่างถาวร ไม่สามารถกลับคืนไปเป็นสารเดิมได้อีก

4.2 ประวัติความเป็นมา สมัยก่อนประวัติศาสตร์ของไทยเป็นการศึกษาเรื่องราวของมนุษย์ที่ได้จากหลักฐานที่ถูกละทิ้งไว้บนดินในบริเวณที่เคยเป็นที่อยู่อาศัยหรือในหลุมศพ อาจจะเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ที่ทำจากหินในรูปแบบต่างๆ ภาชนะที่ทำด้วยดินหรือโลหะ ตลอดจนเครื่องประดับที่ติดอยู่กับโครงกระดูก ซึ่งเรื่องราวของมนุษย์กลุ่มต่างๆ เหล่านี้ อยู่ในระยะเวลาที่ไม่ปรากฏว่ามีการใช้

หนังสือเป็นสื่อภาษาที่บันทึกไว้แต่อย่างใด แต่เราสามารถศึกษาอายุของหลักฐานโบราณวัตถุนั้นๆ จากรูปร่างลักษณะ และจากวัสดุที่ใช้ทำขึ้น ทั้งโดยวิธีการหาอายุจากวิธีวิทยาศาสตร์ คือ วิธีคาร์บอน 14 หรือเทอร์โมลูมิเนสเซนส์ และการศึกษาเปรียบเทียบกับรูปแบบของโบราณวัตถุจากแหล่งโบราณคดีของเพื่อนบ้าน (กาญจนาภิเษก. 2549: ออนไลน์)

ปยุตต์ ธิษณไพบูลย์ (2538: คำนำ) ได้กล่าวถึงประวัติของเครื่องปั้นดินเผาพอสรุปได้ว่ามนุษย์รู้จักการนำดินเหนียวมาผลิตเป็นเครื่องเคลือบดินเผาเป็นเวลานานแล้ว ในยุคก่อนประวัติศาสตร์มนุษย์รู้จักแค่การนำดินเหนียวในท้องถิ่นมาปั้นเป็นภาชนะเล็กๆ แล้วนำไปตากแดดให้แห้งก่อนนำไปใช้ ภาชนะในยุคนั้นจึงขาดความคงทน เมื่อถูกน้ำก็กลายเป็นดินเหนียว ต่อมาเชื่อกันว่าเกิดไฟไหม้ป่าและลูกกลมเผาไหม้ถ่านที่อยู่ของมนุษย์เหล่านี้ ทำให้ภาชนะดินเหล่านั้นถูกไฟไหม้ด้วย เมื่อมนุษย์กลับมาสู่ท้องถิ่นเดิมอีกครั้ง ได้พบว่าภาชนะดินที่ตนปั้นไว้กลับมีความแข็งแรงกว่าเดิม และยังพบว่าเนื้อภาชนะไม่ละลายน้ำอีกต่อไป นับแต่นั้นมามนุษย์ก็เริ่มรู้จักการเครื่องปั้นดินเผา และได้พัฒนาคุณสมบัติของเนื้อดินและเนื้อเคลือบให้มีความแข็งแรงมีสีสันสดใสขึ้นตามลำดับ เครื่องปั้นดินเผาในประเทศไทย ตามหลักฐานทางโบราณคดีพบว่ามีมาเกือบ 10,000 ปี หรือไม่ต่ำกว่า 8,000 ปีมาแล้ว ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นภาชนะที่ใช้สอยในชีวิตประจำวัน เป็นสิ่งของที่ใช้ในพิธีกรรมต่างๆ อันบ่งบอกถึงชีวิตความเป็นอยู่ ความต้องการขั้นพื้นฐาน ตลอดจนวิวัฒนาการด้านเทคนิคและฝีมือที่แสดงออกถึงความคิดสร้างสรรค์ในเชิงศิลปะที่ลงตัว มีเอกลักษณ์เฉพาะในแต่ละยุคแต่ละสมัยอย่างชัดเจน เช่นภาชนะดินเผาลายเขียนสีแบบบ้านเชียง ในเขตอำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี เป็นต้น

เครื่องปั้นดินเผา (ศูนย์วิจัยและพัฒนาอุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผา. 2535) เป็นศิลปโบราณวัตถุอย่างหนึ่งที่เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงศิลปวัฒนธรรมของแต่ละชาติสืบต่อเนื่องกันมา ซึ่งต่างก็มีแนวความคิดเห็นในการสร้างหรือประดิษฐ์วัตถุเครื่องใช้ต่าง ๆ เป็นแบบของตนเองหรือบางครั้งอาจจะได้รับอิทธิพลจากประเทศใกล้เคียง เดิมจะประดิษฐ์ขึ้นจากเนื้อดินหยาบ ๆ ต่อมาได้มีการปรับปรุงพัฒนาขึ้นเรื่อย ๆ ทั้งในด้านวิชาการ รูปแบบ ทรวดทรง คุณค่าทางการใช้สอย การตกแต่งสี และลวดลายให้งดงาม

จากหลักฐานโบราณวัตถุที่ขุดค้นพบในประเทศไทย เมื่อนำมาเทียบเคียงกับประเทศใกล้เคียงแล้ว ทำให้ทราบว่าประเทศไทยมีเรื่องราวของเครื่องปั้นดินเผาที่เก่าแก่ และวิวัฒนาการสืบเนื่องกันมาหลายพันปี ประวัติเครื่องปั้นดินเผาไทยตั้งแต่สมัยโบราณถึงปัจจุบันดังที่ทรงพันธ์ วรรณมาศ (2532: 1-8) ได้รวบรวม พอสรุปโดยย่อได้ดังนี้

1. **สมัยยุคหินเก่า (Old Stone Age หรือ Paleolithic Age)** มนุษย์ในสมัยยุคหินเก่ายังไม่รู้จักทำเครื่องปั้นดินเผาเพราะยังกินอาหารดิบ มนุษย์พวกนี้จัดอยู่ในมนุษย์พันธุ์นีกริโตส

2. สมัยยุคหินใหม่ มนุษย์ยุคนี้มีวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมมากขึ้น ทั้งทางด้านการหุงต้ม สถาปัตยกรรม จิตรกรรม และประติมากรรม รู้จักตกแต่งที่อยู่อาศัย เขียนภาพ แกะสลักภาพการสานทอ เครื่องนุ่งห่ม มีความต้องการเครื่องปั้นดินเผา มนุษย์ยุคนี้แยกตามสายวัฒนธรรมได้ 2 สาย คือ

2.1 สายที่หนึ่ง มนุษย์ยุคหินใหม่ที่สืบเชื้อสายมาจากมนุษย์ยุคหินเก่าที่มีถิ่นฐานเดิมอยู่ในประเทศไทยเป็นเครื่องปั้นดินเผาที่มีส่วนผสมของดินกับทรายไม่เคลือบเผาไฟต่ำสุดไม่ตลอด มีการตกแต่งลวดลาย ชูดลึกลงในเนื้อดิน รูปทรงเตี้ย ปากกว้าง มีส่วนโค้งน้อย ขึ้นรูปด้วยวิธีชดชูดให้เรียบและใช้ไม้ตีผิวให้เรียบบางเสมอกัน

2.2 สายที่สอง เป็นพวกที่เคลื่อนย้ายมาจากอาณาจักรจีนเข้ามาอยู่ในประเทศไทยเมื่อประมาณ 4500 ปี รวายุคหินใหม่ตอนปลาย (Chaleolithic) ต่อกับยุคโลหะ (Bronze Age) เครื่องปั้นดินเผามีลักษณะปากแคบ คอสูง ก้นกลม มีส่วนโค้งมาก ขึ้นรูปด้วยมือ ตกแต่งลวดลายด้วยลายเส้น (Mat Design Marking) ขัดผิวเรียบ ขัดเงา เนื้อดินเผาแล้วแข็งมากมีส่วนผสมของหินมาก ยุคนี้ใช้ความร้อนสูงประมาณ 1000 – 1200 องศาเซลเซียส

3. สมัยก่อนสุวรรณภูมิ (ประมาณก่อน พ.ศ. 50 ปี – พ.ศ. 300) ดินแดนบางส่วนของประเทศไทย คือ จังหวัดนครปฐมในปัจจุบันเคยมีชื่อเรียกว่า สุวรรณภูมิ ก่อนที่จะมีชื่อว่าสุวรรณภูมิ ดินแดนส่วนนี้เคยมีพวกอินเดีย มอญ ขะแมร์ อาศัยอยู่ทั่วไป ถ้าเป็นเครื่องปั้นดินเผาที่ทำโดยมนุษย์ที่สืบเชื้อสายมาจากมนุษย์พันธุ์ไทย เช่น หม้อห่อหนที่ขุดพบที่จังหวัดนครปฐม จะมีส่วนตกแต่งและการผสมเนื้อดินที่พัฒนาการมาจากหม้อห่อหนที่ขุดพบที่จังหวัดนครปฐม จะมีส่วนตกแต่งและการผสมเนื้อดินที่พัฒนาการมาจากหม้อห่อหนที่ขุดพบที่จังหวัดเพชรบุรี แต่เครื่องปั้นดินเผาของพวกมอญขะแมร์ มีลักษณะ (Decoration) มากกว่าของช่างไทย นิยมทำเส้น ลวดลาย และส่วนโค้งซับซ้อนกว่าของไทย

4. สมัยสุวรรณภูมิ (อ้ายลาว ประมาณ พ.ศ. 300 – พ.ศ. 800) เนื่องจากการเผยแพร่พระพุทธศาสนา พวกอินเดีย มอญ ขะแมร์ จึงได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากอินเดีย การทำเครื่องปั้นดินเผาได้เจริญขึ้น และมีรูปทรงต่าง ๆ ซับซ้อนกว่าเดิม แตกต่างกับช่างไทยซึ่งยังคงพัฒนาการมาจากหม้อห่อหน และเป็นแบบของอาณาจักรอ้ายลาว

5. สมัยทวารวดี (นานเจ้า ประมาณ พ.ศ. 800 – พ.ศ. 1400) ไทยสมัยทวารวดีเดิมเข้าใจว่าเป็นพวกมอญในอาณาจักรสุวรรณภูมิ แต่จากการค้นพบศิลปวัตถุและทางวัฒนธรรมเครื่องปั้นดินเผา ทำให้เชื่อได้ว่าไทยมีเมืองของตนเอง และปกครองเป็นปึกแผ่น เครื่องปั้นดินเผาที่ค้นพบมีรูปทรงโค้งสองโค้งกลับกัน ปากผายเป็นปากแตร มีลักษณะเช่นเดียวกับช่างของอ้ายลาว ซึ่งพบทางเมืองเชียงแสนและพบมากในกลุ่มแม่น้ำยม สวรรคโลก ราชบุรี นครปฐม เพชรบุรี

6. สมัยเชียงหรือสมัยขอมมีอำนาจ (ประมาณ พ.ศ. 1100 – พ.ศ.1600) ขอมมีอำนาจและตีอาณาจักรมอญได้ราว พ.ศ. 1600 เครื่องปั้นดินเผาที่พบในสมัยนี้มีเทคนิคในการปั้นและมีความงดงาม แบ่งได้ 3 พวก คือ

6.1 ทำโดยช่างไทย รูปทรงและความงามส่วนใหญ่วิวัฒนาการมาจากแบบไทยและอาณาจักรอ้ายลาวกับน่านเจ้าตอนต้น ใช้เคลือบสีเถ้าผสมกับดินแดงเผาสุกแล้วเป็นสีน้ำตาล แต่บางที่ค่อนข้างดำ และยังมีเคลือบขาวหม่น ซึ่งเรียกว่า “เคลือบขุ่น” (White matt glaze) ใช้สีเถ้ากับน้ำเป็นเคลือบ ใช้ความร้อนเผาประมาณ 1200 - 1300°C. ในสมัยนี้ไทยส่งไปขายยังหมู่เกาะอินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ และหมู่เกาะใกล้เคียงอื่น ๆ

6.2 ทำโดยช่างขอม ขอมได้รับอิทธิพลการปั้นรูปและวิธีเคลือบจากไทย แต่ขอมใช้ดินแดงอย่างเดียว รูปทรงภายนอกมีส่วนโค้งมาก เพิ่มลวดลายด้วยการแต่งบนแป้นหมุน

6.3 ทำโดยช่างมอญ มีพัฒนาการทางรูปร่างและการประดิษฐ์มากขึ้น ที่แพร่หลายก็คือเครื่องปั้นดินเผา และภาพปั้นดินเผา (Figure Pottery) ไม่ปรากฏว่ามีเครื่องปั้นดินเผาชนิดเคลือบในสมัยนี้ มีแต่ขัดมันด้วยน้ำดินชั้น ซึ่งมอญทำได้ดียิ่ง มีความทนทานอยู่ได้เป็นพัน ๆ ปี

7. สมัยก่อนสุโขทัยและสมัยเชียงแสน (ประมาณ พ.ศ. 1600 – พ.ศ. 1800) เป็นสมัยที่ไทยอยู่กระจัดกระจาย เครื่องปั้นดินเผาและซากเมืองที่ค้นพบ สันนิษฐานได้ว่าเป็นเมืองขอมไทย เช่น โยนก เชียงแสน เวียงป่าเป้า บ้านเตาไห ในสมัยนี้ความรู้ทางเครื่องปั้นดินเผาของไทยสูงมากทำเคลือบได้หลายชนิด เช่นเดียวกับช่างไทยในประเทศจีน เคลือบต่าง ๆ แยกออกได้ดังนี้

1. เคลือบเหล็ก เป็นสีน้ำตาลแก่ – น้ำตาลอ่อน
2. เคลือบสีเถ้าสีขาว สำหรับเครื่องหิน
3. เคลือบสีเถ้าสีเทา เป็นเคลือบใสสำหรับเคลือบหิน
4. เคลือบหิน Celadon แบ่งเป็น
 - เคลือบใส
 - เคลือบขุ่น
 - เคลือบทึบ

5. เคลือบใสทับสลีขาว

เครื่องปั้นดินเผาของไทยสมัยนี้ จัดอยู่ในระดับฝีมือสูงมาก และตรงกับสมัยของจีนตอนต้น รูปทรงเครื่องปั้นดินเผาไทยสมัยนี้จัดได้เป็น 3 แบบ คือ

1. วิวัฒนาการมาจากแบบเก่า
2. คิดดัดแปลงขึ้นใหม่
3. รับอิทธิพลมาจากจีน

8. **สมัยสุโขทัย** พงศาวดารเหนือมีเนื้อความตรงกับจดหมายเหตุจีนว่า เมื่อครั้งสุโขทัยเป็นราชธานีของสยามประเทศ สมเด็จพระร่วงเจ้า (รัชกาลที่ 3 พ่อขุนรามคำแหง) ได้เสด็จไปเมืองจีนเมื่อปีมะแม จุลศักราช 656 (พ.ศ. 1837) และนำช่างปั้นเครื่องถ้วยชามเข้ามาทำในเมืองไทยชากเตาที่เรียกว่า “เตาทุเรียง” ครั้งนั้นยังปรากฏที่เมืองสุโขทัยด้านเหนือนอกกำแพงเมืองออกไปประมาณ 30 เส้น ที่เมืองสวรรคโลกมีน้ำยมน้ำเนื้อเมืองศรีสัตนาแลย 2 แห่ง ที่เมืองสองแคว(พิษณุโลก)“บ้านเตาไห” อีก 1 แห่ง (แต่ยังหาชากเตาไม่พบ) ลักษณะสำคัญของเครื่องปั้นดินเผาในสมัยนี้ แยกออกไป 3 ลักษณะ คือ

1. เนื้อด้านไม่เคลือบ เเผา Bis – cuit อย่างเดียว
2. เคลือบเนื้อหยาบ พวกอ่างมังกร
3. เคลือบเนื้อละเอียด พวกเครื่องถ้วยแบบของจีนเครื่องปั้นดินเผาสมัยนี้ ตกแต่งลวด

ลายด้วยการเขียน โดยใช้แร่โลหะเกิลด์ (Iron Oxide – Manganese Oxide) ใช้เขียนทับ สลิลขาวหรือเขียนบนดินเคลือบสีทึบ ฝีมือดีทัดเทียมช่างจีน แต่เหนือหน้ากว่า พวกไม่เคลือบทำเป็นตุ่มใหญ่สีดำ แจกันปักดอกไม้ทรงจีนสีเหลือง การดำเนินการครั้งนั้น ทำเป็นอุตสาหกรรมการค้า ส่งขายต่างประเทศ ซึ่งครั้งกระนั้นมิใช่เพียงใหม่ หลวงพระบาง ตะนาวศรี เครื่องถ้วยชามไทย ทำอยู่ประมาณร้อยปีเศษก็เลิกกันไปเพราะต้องทำสงครามกันอยู่เรื่อย ๆ

9. **สมัยอยุธยา** (พ.ศ. 1900 – พ.ศ. 2300) ในสมัยนี้ ไม่ปรากฏว่ามีการทำเครื่องถ้วยชาม แต่มีเครื่องถ้วยชามที่ทำในสมัยสุโขทัยใช้ และมีเครื่องถ้วยชามของจีนกับญี่ปุ่นเข้ามาใช้ในรัชสมัยของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ส่วนเครื่องถ้วยชามของฝรั่งเข้ามาในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ในสมัยอยุธยาเข้าใจว่ามีการสั่งทำเครื่องถ้วยชามจากต่างประเทศ แต่ให้เขียนแบบลายไทย

ในสมัยรัตนโกสินทร์นั้นศูนย์วิจัยและพัฒนาอุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผา (2535: 3-7) ได้สรุปไว้ดังนี้

10. สมัยรัตนโกสินทร์

10.1 สมัยรัชกาลที่ 1 เริ่มฟื้นฟูเครื่องปั้นดินเผา แต่เป็นการสั่งทำจากเมืองจีน โดยให้ช่างหลวงเขียนตัวอย่างลายไทยและส่งช่างไทยไปควบคุมการเขียนลวดลายให้เหมือนด้วย เครื่องปั้นดินเผาที่สั่งทำส่วนใหญ่เป็นพวกจาน ชาม โถ กระโถนและถ้วย ลายที่เขียนเป็นลายไทยและเขียนสีบนพื้นถ้วยขาวบ้าง เขียนสีเบญจรงค์บ้าง ตัวอย่างเช่น ชามลายก้านขด เขียนสีบนพื้นถ้วย เช่น เขียนรูปครุฑ ราชสีห์ และเทพพนม ปรากฏว่าฝีมือดีกว่าสมัยกรุงศรีอยุธยา

10.2 สมัยรัชกาลที่ 2 ฝีมือช่างเขียนไทยเจริญขึ้นมาก เครื่องถ้วยชามที่สั่งทำจากประเทศจีนก็คิดแก้ไขรูปทรงและลวดลาย มีลายประดิษฐ์ใหม่ เช่น ลายดอกกุหลาบ ส่วนลายแบบจีน เช่น ลายดอกไม้จีน ลายสิงโต ก็นำมาปรับเปลี่ยนใหม่ให้เข้ากับค่านิยมของคนไทยโดยใช้สีทองเขียนประกอบ เครื่องถ้วยของไทยที่นิยมกันมากในปัจจุบันนี้เครื่องถ้วยที่สั่งทำในสมัยรัชกาลที่ 2 ที่เรียกว่า ของสมเด็จพระศรีสุริเยนทร์(สมเด็จพระบรมราชินีนาถในรัชกาลที่ 2) ทั้งนี้เพราะทรงเป็น พระอัครมเหสีในการสั่งทำ

10.3 สมัยรัชกาลที่ 3 มีการสั่งของจากต่างประเทศเท่าที่จำเป็น แต่พระองค์ทรงทำนุบำรุงพื้นฟูเครื่องปั้นดินเผาในประเทศกล่าวคือ ทรงทำนุบำรุงการทำกระเบื้องเคลือบมุงหลังคา กระเบื้องเคลือบสีเป็นเครื่องประดับ โดยใช้เตาเผาแบบเตาทุเรียง ซึ่งสร้างที่วัดสระเกศ

10.4 สมัยรัชกาลที่ 4 เนื่องจากราชทูตไทยซึ่งไปประเทศจีนเมื่อ พ.ศ. 2395 ถูกผู้ร้ายปล้น จึงไม่มีการส่งราชทูตไปประเทศจีนอีก รวมทั้งไม่มีการส่งช่างไทยไปตรวจตราการทำเครื่องปั้นดินเผาด้วย การสั่งทำจากประเทศจีนเป็นเรื่องของพ่อค้าในกรุงเทพฯ เป็นผู้สั่งเครื่องลายคราม เครื่องถ้วยชามที่สั่งจากจีนจึงเป็นลายครามเขียนลายจีนเป็นส่วนใหญ่ ลายน้ำทอง มีสั่งบ้าง โดยให้แบบลายไทยไปทำ แต่ฝีมือสู้ครั้งสมัยรัชกาลที่ 2 ไม่ได้

10.5 สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นระยะที่เจริญรุ่งเรืองมาก การศึกษาวิชาการก็ขยายตัวแพร่หลาย เครื่องถ้วยชามที่สั่งเข้ามาค้าขายในเมืองไทยก็มีทั้งของจีน ญี่ปุ่น และฝรั่ง ในสมัยนั้นนิยมใช้ของฝรั่ง ลวดลายฝรั่งกันมาก แต่ที่สั่งทำเป็นรูปทรงแบบไทยก็มีมาก ของญี่ปุ่นโดยมากเป็นถ้วยชามและเครื่องแต่งเรือน ทั้งนี้เป็นเพราะญี่ปุ่นเริ่มทำเลียนแบบของจีนได้ดี ในสมัยนั้นในเมืองไทยมีการทำกันเฉพาะการเขียนลวดลายบนเครื่องปั้นดินเผาเท่านั้น

10.6 สมัยรัชกาลที่ 6 ประเทศไทยเริ่มมีโรงงานผลิตเครื่องปั้นดินเผาประเภทเนื้อหยาบ เช่น กระถาง โอ่ง อ่างและไห ซึ่งมีทั้งชนิดเคลือบและไม่เคลือบ

10.7 สมัยรัชกาลที่ 7 ปี พ.ศ. 2475 หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง รัฐบาลพยายามจะฟื้นฟูเศรษฐกิจของชาติ โดยการส่งเสริมให้มีผู้ประกอบการอุตสาหกรรมมากขึ้น เครื่องปั้นดินเผาเป็นอุตสาหกรรมหนึ่งที่ได้รับการส่งเสริม และมีผู้สนใจทำเป็นอุตสาหกรรมในครอบครัว ในภาคเหนือ ภาคอีสาน และภาคกลาง ผลิตภัณฑ์ที่ผลิตได้ขณะนั้น คือ โอ่ง อ่าง และไห ผลิตภัณฑ์เนื้อดีที่ผลิตได้บ้างก็ใช้วัตถุดิบจากต่างประเทศ

10.8 รัชกาลที่ 9 สมัยปัจจุบันการทำเครื่องปั้นดินเผามีทำกันเกือบทุกภาคในประเทศไทย ทั้งที่ทำเป็นอุตสาหกรรม และทำกันเพื่อใช้สอยในหมู่บ้านแต่ละถิ่น ภาคเหนือที่จังหวัดเชียงใหม่ ภาคอีสานที่ด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนโดยทั่วไปทำหม้อน้ำ แจกัน กระถางดอกไม้ จนได้รับนิยมทั่วไป เพราะอาศัยการออกแบบที่พัฒนาให้เข้ากับยุคสมัยเป็นรูปแบบที่มีความงามและมีประโยชน์ใช้สอยได้มาก แทนที่จะทำกันตามรูปแบบของท้องถิ่นในภาคกลางที่มีการทำเครื่องปั้นดินเผากันมาจนถึงขั้นเป็นอุตสาหกรรมส่งไปขายเกือบทุกจังหวัดคือที่จังหวัดราชบุรี ซึ่งเป็นแหล่งที่มีโรงงานทำเครื่องปั้นดินเผากันมากเกือบสี่สิบแห่ง ส่วนใหญ่จะทำโอ่งน้ำหรือตุ่มน้ำขนาดใหญ่ที่เรียกกันว่าโอ่งมังกร หรือโอ่งลายมังกร กระถางลายมังกร การทำเครื่องปั้นดินเผาตามโรงงานเหล่านี้ มักทำกันตามแบบโบราณที่สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ ทั้งทางด้านรูปแบบของภาชนะที่ทำกรรมวิธีและขั้นตอนการเผาการเคลือบยังไม่มีใครมีกรรมวิธี และเทคนิคทางวิทยาศาสตร์เข้ามาช่วยมากนัก วัสดุ อุปกรณ์ยังคงใช้สิ่งที่มียูในท้องถิ่นนั่นเอง

ชีวิน เป้าอารีย์ (2521: 1-3) ได้กล่าวถึงประวัติเครื่องเคลือบดินเผาในประเทศไทย พอสรุปได้ดังนี้ เครื่องเคลือบดินเผาในประเทศไทยได้ทำกันมานานหลายร้อยปี ตั้งแต่ต้นสมัยก่อนสุโขทัย เครื่องเคลือบดินเผาของไทยที่มีชื่อเสียงมากได้แก่ เครื่องสังคโลก เริ่มทำกันที่เมืองชะเลียง มีการค้นพบเตาเผาเครื่องสังคโลก 3 ชนิด แบ่งตามความเก่าใหม่ของเตาดังนี้

1. เตาเผาเครื่องสังคโลกสุโขทัย พบที่เมืองสวรรคโลก ซึ่งเป็นที่ตั้งของวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ เรียกว่าเตาชะเลียง เป็นเตาเก่าที่สุด ต่อมาพบเตาอีกแห่งที่เมืองศรีสัชนาลัย เรียกว่า เตาทุเรียง และยังค้นพบเตาสุโขทัยอีกหลายเตา

2. เตาเผาเครื่องสังคโลกในจังหวัดพิษณุโลก พบที่เมืองสองแควเดิม ตำบลบ้านเก่า เรียกว่า เตาไห ได้ค้นพบตุ่ม ไหโบราณเป็นจำนวนมาก

3. เตาเผาเครื่องสังคโลกในจังหวัดเชียงราย ที่อำเภอเวียงป่าเป้า ใกล้อำเภอแจ้ห่ม เรียกว่าเตากาหลงเครื่องเคลือบดินเผาสมัยอยุธยา ในสมัยอยุธยาตอนต้นมีการติดต่อซื้อขายกัน ต่อมาได้ติดต่อซื้อเครื่องเคลือบดินเผาจากจีนทำให้เครื่องสังคโลกเริ่มเสื่อมลง เป็นเหตุให้ช่างไทยที่ทำเครื่องปั้นดินเผาเสื่อมลงตามไปด้วย และฝักิหายาบ

สาวตรี เจริญพงศ์ (2537: 159-164) ได้กล่าวถึงวิวัฒนาการของศิลปหัตถกรรมประเภทเครื่องปั้นดินเผาในประเทศไทย สรุปได้ว่า ศิลปหัตถกรรมไทยในสมัยรัตนโกสินทร์มีความเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุการณ์ในช่วงเวลาสำคัญๆ ดังนี้ คือ

1. สมัยแห่งการสืบทอดความรุ่งเรืองของอยุธยา (สมัยรัชกาลที่ 1-3) ในด้านเครื่องปั้นดินเผา มีการสั่งทำเครื่องเบญจรงค์จากจีนตามแบบและลวดลายที่ไทยต้องการตามที่เคยปฏิบัติมาตั้งแต่กรุงศรีอยุธยา สมัยรัชกาลที่ 2 มีการพัฒนารูปแบบใหม่ๆ ที่สำคัญคือ เบญจรงค์ลายน้ำทองซึ่งเป็นเครื่องเบญจรงค์ที่มีเอกลักษณ์เป็นของรัชสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ต่อมาสมัยรัชกาลที่ 3 มีการสนับสนุนให้มีการผลิตเครื่องปั้นดินเผาในเมืองไทยนอกจากสั่งทำมาจากเมืองจีน นอกจากนี้เป็นภาชนะแล้วยังนิยมใช้เป็นเครื่องประดับทางสถาปัตยกรรมด้วย เช่น กระเบื้องมุงหลังคา และประดับอาคาร เป็นต้น

2. สมัยแห่งการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยตามแบบตะวันตก (สมัยรัชกาลที่ 4-5) มีการรับแนวคิดแบบตะวันตก มีความนิยมเครื่องปั้นดินเผาแบบตะวันตกมากขึ้น มีการสั่งซื้อและสั่งทำเครื่องปั้นดินเผาแบบจีนค่อยๆ ลดบทบาทแปรเปลี่ยนเป็นสะสม

3. สมัยแห่งการสร้างเอกลักษณ์ไทยและพึ่งตนเอง (สมัยรัชกาลที่ 6) ศิลปหัตถกรรมในระยะนี้ได้รับการสนับสนุนทั้งในฐานะที่แสดงถึงมรดกทางความคิดทางความเจริญของชาติอันสืบเนื่องมาจากอดีต รวมทั้งเป็นหนทางหนึ่งในการสร้างงานด้วยตนเองของราษฎร เครื่องปั้นดินเผาในระยะนี้จึงได้รับผลกระทบในนโยบายนี้ด้วย โดยมีการส่งเสริมสนับสนุนให้ราษฎรมีการผลิตเครื่องปั้นดินเผาเพื่อเป็นการสร้างงานด้วยตนเอง และปรากฏเป็นวิชาบังคับในโรงเรียนเพาะช่าง

4. สมัยแห่งการสร้างชาติ (สมัยจอมพลป. พิบูลสงคราม) ศิลปหัตถกรรมได้รับการสนับสนุนให้พัฒนาเข้าสู่ระบบอุตสาหกรรมโดยรัฐเป็นผู้ดำเนินการ ได้ปรากฏมีโรงงานเครื่องปั้นดินเผาของรัฐเกิดขึ้นตลอดจนการชักจูงให้ประชาชนผลิตเครื่องปั้นดินเผาในแต่ละท้องถิ่น

5. สมัยแห่งการพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ (สมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นต้นมา) ในระยะนี้อุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผามีการลงทุนโดยเอกชน มีการผลิตเครื่องปั้นดินเผาชนิดใหม่ที่สวยงามสอดคล้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจของชาติ เช่น อิฐก่อสร้าง สุขภัณฑ์ จาน ชาม เป็นต้น ซึ่งได้พัฒนาต่อมาเรื่อยๆ จนถึงขั้นที่มุ่งผลิตเพื่อส่งออกไปยังนานาประเทศต่อไป

6. สมัยแห่งการฟื้นฟูศิลปหัตถกรรม (ทศวรรษ 2520 เป็นต้นมา) ประมาณหลังพ.ศ.2520 เป็นต้นมา ศิลปหัตถกรรมดำเนินไปใน 2 แนวทาง คือ การก้าวต่อไปควบคู่กับการพัฒนาทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยี ซึ่งสืบทอดมาจากสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ อีกแนวทางหนึ่ง คือ หวนกลับมาฟื้นฟูและอนุรักษ์งานทางศิลปหัตถกรรมแบบดั้งเดิม ในด้านเครื่องปั้นดินเผาแบบโบราณได้รับความสนใจมากขึ้นอีกครั้งหนึ่ง เช่น เบญจรงค์ เบญจรงค์ลายน้ำทอง ซึ่งอาจจะมีการประยุกต์ลวดลายและประโยชน์ใช้สอยให้เข้ากับวิถีชีวิตในสมัยใหม่ขึ้นด้วย

จากการศึกษาค้นคว้าพบว่าเครื่องถ้วยหรือเครื่องปั้นดินเผาเคลือบนั้นมีลักษณะเนื้อดินอยู่ 2 ชนิด คือ เนื้อดินสโตนแวร์ และเนื้อดินพอร์สเลนหรือมักเรียกว่าเนื้อกระเบื้อง ซึ่งมีลักษณะในรายละเอียด ดังนี้

1. เครื่องถ้วยเนื้อดินชนิดสโตนแวร์ หมายถึง เครื่องถ้วยที่เผาถึงสุกตัว (vitreous ware) ในอุณหภูมิสูง 1,190 -1,390 องศาเซลเซียส การที่เรียกว่า สโตนแวร์ เนื่องจากผลิตภัณฑ์ประเภทนี้มีเนื้อหยาบ แน่น ทึบแสง และมีความแข็งแกร่งมาก น้ำและของเหลวไม่สามารถไหลซึมผ่านได้ ส่วนมากเนื้อดินเกิดจากสีธรรมชาติของดิน เช่น สีเทา สีน้ำตาล เมื่อเคาะจะมีเสียงกังวาน วัตถุที่ใช้ต้องมี ความทนไฟสูง และมีความเหนียวแข็งแรง เครื่องถ้วยเนื้อดินแกร่ง สโตนแวร์นิยมทำภาชนะใส่อาหาร เช่น จาน ชาม ถ้วยชากาแฟ เขี่ยอกน้ำ แจกัน นอกจากนี้ยังนิยมทำภาชนะบรรจุ เช่น ไห

2. เครื่องถ้วยเนื้อดินชนิดพอร์สเลน หรือเนื้อกระเบื้อง เป็นเครื่องถ้วยที่ต้องเตรียมดินขึ้นเป็นพิเศษ เนื้อดินเมื่อเผาสุกตัวจะมีสีขาวและโปร่งแสง โดยเผาในอุณหภูมิตั้งแต่ 1250 องศาเซลเซียสขึ้นไป ส่วนผสมของเนื้อดินประกอบด้วยหินควอตซ์ (หินฟันม้า) ดินเกาลิน ดินเหนียวขาว (ball clay) และวัตถุอื่นๆ อีกตามสัดส่วนที่เหมาะสม เมื่อนำไปเผาไฟแล้วเนื้อดินละเอียดแข็งแรง และเนื้อบาง เนื่องจากเนื้อดินประเภทพอร์สเลนมีความเหนียว จึงนำไปขึ้นรูปด้วยวิธีหล่อและวิธีขึ้นรูปแบบไม้มัด เป็นส่วนใหญ่ไม่นิยมขึ้นรูปแบบแป้นหมุน เครื่องถ้วยชนิดเนื้อพอร์สเลน แบ่งตามอุณหภูมิในการเผา เป็น 2 ประเภท คือ ประเภทเครื่องกระเบื้องเนื้ออ่อน (softporcelain) เผาในอุณหภูมิประมาณ 1210-1235 องศาเซลเซียส นิยมทำภาชนะใส่อาหาร และงานทาง ศิลปะ อีกประเภทคือ เครื่องกระเบื้องเนื้อแน่นแกร่ง (hard porcelain) ซึ่งเผาในอุณหภูมิสูงกว่าประมาณ 1310-1431 องศาเซลเซียส จะมีความแข็งแรงเป็นพิเศษ นิยมนำไปทำเครื่องฉนวนไฟฟ้าและอุปกรณ์ไฟฟ้า (กาญจนาภิเษก. 2549: ออนไลน์)

นอกจากนี้ยังพบว่าเครื่องปั้นดินเผา แบ่งออกเป็น 3 ชนิด สรุปได้ดังนี้คือ

1. เครื่องสังคโลก(Celadon Sangkalok Ware) เครื่องถ้วยสังคโลก หมายถึง เครื่องปั้นดินเผาเคลือบ ชนิดเนื้อแกร่ง น้ำเคลือบทำจากขี้เถ้า ไม้ และหินฟันม้า เเผาในอุณหภูมิสูงถึง 1,250 องศาเซลเซียส จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์พบว่า เริ่มมีการผลิตเครื่องถ้วยสังคโลกตั้งแต่สมัยสุโขทัย มีรูปทรงที่หลากหลาย ประติษฐานลวดลายจากธรรมชาติ สีเขียวไข่กาเป็นสีเคลือบที่สวยงามที่สุด เครื่องสังคโลกเป็นเครื่องเคลือบดินเผาที่ทำขึ้นในสมัยสุโขทัยเป็นราชธานี ทำกันมากที่เมืองสวรรคโลก เป็นเครื่องเผาไทยที่ทำเป็นล่ำเป็นสัน จนเป็นอุตสาหกรรมสมัยนั้น เพราะสามารถทำจากการจำหน่ายไปยังต่างประเทศได้ ซึ่งได้รับความนิยมสูงมาก จากเอกสารโบราณคดีได้พบว่าเครื่องปั้นสังคโลกพบในประเทศอินโดนีเซีย ศรีลังกา ก็มี เครื่องสังคโลกมีหลายชนิด มีชื่อเรียกตามสถานที่ทำ คือ

- เครื่องถ้วยเจียง
- เครื่องถ้วยสุโขทัย
- เครื่องสวรรคโลก

2. เครื่องเบญจรงค์ (Bencharong Ware) เป็นเครื่องปั้นดินเผาที่เขียนลวดลายด้วย 5 สี ตามความหมายของคำว่า เบญจ ซึ่งแปลว่า ห้า และรงค์ ซึ่งแปลว่า สี นั้น เป็นงานที่สั่งทำจากจีน ตามรูปแบบและลายที่ไทยส่งไป ในสมัยอยุธยาใช้เฉพาะในราชสำนัก ได้แก่ ลายเทพนมลายเทพนรสิงห์ ลายเทพนมครุฑลายกนิกร กนิกรี และลายดอกไม้ ต่อมาได้ผลิตขึ้นเอง เขียนลวดลายตามสุนทรียะของไทย ซึ่งมีความอ่อนช้อยงดงาม

3. เซรามิกส์ (Ceramics) เป็นเครื่องปั้นดินเผาได้แก่ เครื่องถ้วยชาม สุขภัณฑ์ เครื่องไฟฟ้า กระเบื้องกรุผาผนัง กระเบื้องโมเสค กระเบื้องมุงหลังคา อิฐก่อสร้าง กระถาง โอ่ง ไห แจกัน และเครื่องประดับอื่นๆ วัตถุดิบที่นำมาใช้ผลิต ได้แก่ ดินต่างๆ หินฟันม้า หินเขียวหนุมาน เป็นต้น ส่วนกระบวนการผลิต ประกอบด้วย การเตรียมวัตถุดิบ การเตรียมเนื้อดินปั้น การขึ้นรูป โดยใช้เครื่อง Jigger การขึ้นรูปโดยการเทแบบ และการขึ้นรูปโดยใช้เครื่องอัด เป็นต้น วิธีต่อมาคือ การตากแห้ง การเผาดิบ(Biscuit firing) การเคลือบ การเผาเคลือบ (Glaze firing) นอกจากนี้อาจมีการตกแต่งให้สวยงาม เช่นการเขียนลวดลายด้วยสีหรือการติดรูปลอก ซึ่งสามารถทำได้ทั้งก่อนและหลังการเคลือบ (ไทยพอดเทอริ. 2551: ออนไลน์)

4.3 การพัฒนาเครื่องถ้วยในประเทศไทย แบ่งออกเป็น 4 สมัย ตามลักษณะและวัสดุที่นำมาทำเครื่องมือเครื่องใช้ คือ

1. สมัยหินเก่า อายุประมาณ 50,000-10,000 ปีมาแล้ว
2. สมัยหินกลาง อายุประมาณ 10,000-7,000 ปีมาแล้ว
3. สมัยหินใหม่ อายุประมาณ 7,000-4,000 ปีมาแล้ว
4. สมัยโลหะ อายุประมาณ 5,600-1,700 ปีมาแล้ว

อย่างไรก็ดี สมัยก่อนประวัติศาสตร์นี้นักวิชาการโบราณคดีรุ่นใหม่ได้ใช้ศัพท์ในการกำหนดเรียกสมัยเหล่านี้ใหม่ โดยใช้ลักษณะความเจริญของสังคมเป็นการกำหนดอายุ คือ

1. สังคมล่าสัตว์
2. สังคมเกษตรกรรม
3. สังคมเมืองเริ่มแรก (กาญจนานิก. 2549: ออนไลน์)

จากการสำรวจและขุดค้นแหล่งโบราณคดีทวารวดีแทบทุกแห่ง จะพบเครื่องปั้นดินเผาด้วยเสมอซึ่งมักจะเป็นภาชนะที่มีเนื้อดินแกร่งไม่เคลือบน้ำเคลือบเช่น

1. หม้อ มีทั้งเนื้อแกร่งแบบสโตนแวร์และดินเผาแบบเออร์เทนแวร์ล้วนขึ้นรูปด้วยแป้นหมุน มีทั้งหม้อก้นกลมขอบปากม้วน หม้อก้นกลมคอสูง หม้อมีสัน มีการตกแต่งผิวด้วยการขีดมันบ้าง หรือตกแต่งด้วยเส้นนูน หรือทำเป็นร่องตื้นๆ บางที่มีรอยกดด้วยนิ้วมือ รอยขีดขีดเป็นลายคลื่นคดโค้งหรือเป็นแนวจุดประ เป็นลายกากบาท ลายเชือกทาบ ลายประทับเป็นรูปช้าง รูปม้า และลายพันธุ์พฤกษา มีแตกต่างกันดังนี้

1.1 หม้อดินเผา เนื้อบาง ก้นกลม ตกแต่งด้วยลายเชือกทาบตลอดใบ ตั้งแต่คอถึงก้น หม้อแบบนี้มีใช้มาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ผลิตขึ้นเพื่อประโยชน์ใช้สอยมากกว่าความสวยงาม หม้อแบบนี้พบที่จันทัน อำเภอนาคู จังหวัดนครสวรรค์ และที่บ้านคูเมือง อำเภอนิคมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

1.2 หม้อมีสัน เนื้อดินบาง ปากกว้าง คอสั้น ก้นหม้อค่อนข้างกลม มีทั้งก้นตื้นและลึก ผิวมีทั้งขีดมันและไม่ขีดมัน มีสีดำ แดง และน้ำตาล เนื้อสันหม้อตกแต่งด้วยลายเส้นนูนหรือขีดเป็นร่องลึก 1-3 เส้น หรือเป็นรอยกดเป็นระยะๆ ที่ตัวหม้อได้แนวสันลงไปถึงก้น ตกแต่งด้วยลายขีดขีดและลายเชือกทาบ

1.3 หม้อก้นกลม เนื้อแกร่งกึ่งสโตนแวร์ คอคอสูง ผลิตด้วยฝีมือประณีต มีผิวเรียบ ตกแต่งด้วยเทคนิคต่างๆ และเขียนสี โดยตกแต่งที่ส่วนปากและลำตัว คือ บริเวณส่วนปากนิยมตกแต่งด้วยลายกดเป็นแนวคล้ายลายคลื่นขนานกัน 3-4 เส้นเรียกว่าลายหวี

2. พาน เป็นภาชนะที่มีเชิงสูง เนื้อดินปั้นแกร่ง ส่วนตัวพานมีทั้งทรงแบบชามก้นกลมลึกกับชามก้นตื้นตรงตื้น ตัวเชิงเป็นทรงกรวยสูง มีทั้งแบบเรียบและประดิษฐ์เป็นปล้องต่อกัน

3. ตะเกียง เป็นตะเกียงใส่น้ำมันรูปร่างยาว แบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ ส่วนตัวตะเกียง เป็นรูปกลมแบบสำหรับใส่น้ำมัน และส่วนพวยที่ยื่นต่อออกมาสำหรับสอดไส้ตะเกียง รูปร่างคล้ายกับตะเกียงของอินเดียแบบอาณณะหรือแบบโรมัน ตัวตะเกียงมีเนื้อดินปั้นหยาบหนา มีทั้งสีเทาและสีน้ำตาล แสดงถึงการขึ้นรูปด้วยมือ

4. ตะคัน เป็นตะเกียงขนาดเล็ก มีทั้งรูปร่างคล้ายจานเล็กที่ใส่น้ำจิ้ม และคล้ายถ้วยตะไล แต่จะมีลักษณะเตี้ย กลม ปากบานเรียบ บางที่จับเป็นจิบเล็กๆ จิบเดียว หรือเป็นปากหยักโดยรอบ สำหรับพาดใส่ตะเกียงมีทั้งเนื้อหยาบและละเอียดบางที่มีเชิงสูง

5. คนที หรือกุนที เป็นหม้อน้ำมีพวย มีทั้งพวยเรียบๆ และที่มีการตกแต่งที่ปลายพวย ตัวหม้อน้ำจะมีขนาดใหญ่คล้ายหม้อก้นกลม แต่คอคอดเล็กและสูง ที่ก้นมีขอบเชิงเตี้ยๆ คนทีจะมีทั้งเนื้อดินปั้นหยาบและละเอียดมีทั้งแบบเรียบและตกแต่งด้วยการเขียนสีแดงบนตัวภาชนะที่ทำน้ำ ดินสีนวล ไล่เป็นแนวรอบไหล่เหนือพวยก 5-6 เส้น

6. ชาม เป็นภาชนะรูปกลม ปากกว้างม้วนขอบ ส่วนก้นลึกสอบ มีทั้งก้นกลม และตัดปาด เพื่อสะดวกในการตั้งวาง มีเนื้อดินแกร่งละเอียด

7. ส่วนของภาชนะอื่นๆ ได้มีการพบส่วนของภาชนะที่น่าสนใจ แต่ไม่สามารถจัดได้ว่า รูปทรงที่จะประกอบส่วนภาชนะเหล่านี้จะมีรูปร่างแบบใด นั่นคือ การพบขาตั้งภาชนะ คล้ายกับขาที่สำหรับรองกระถางต้นไม้จีน ที่จันทน์ และที่อินทรีบุรีกีพบขาภาชนะดังกล่าว ฝาภาชนะมีจุกที่มีทั้งทรงยอดกลม และยอดคล้ายดอกบัวตูมคล้ายจุกฝาหม้อสมัยอยุธยา ซึ่งแสดงว่าลักษณะของจุกฝาภาชนะได้พัฒนาไปอย่างมาก จึงยังคงเห็นการสืบทอดต่อมา (กาญจนาภิเษก. 2549: ออนไลน์)

5. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับ ประเภท รูปทรง ลวดลาย และการสร้างสรรค์งานศิลปะ เครื่องปั้นดินเผา

ประเภท รูปทรงผลงาน

รูปทรงทางด้านศิลปกรรมนั้นมนุษย์ตั้งแต่ยุคโบราณได้สร้างสรรค์ขึ้นมาและพัฒนาการเรื่อยมานั้น โดยความคิดและความรู้สึกอันเกิดจากความเชื่อ ความศรัทธา เหตุการณ์และปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์และได้ถ่ายทอดแสดงให้เห็นถึงความสามารถของมนุษย์ในการสร้างสรรค์รูปแบบศิลปกรรมตามยุคสมัยนั้น ๆ เพื่อสนองความต้องการในการดำเนินชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ เช่น การทำเครื่องปั้นดินเผา การทำเครื่องใช้สอยต่าง ๆ เป็นต้น

ทวี พรหมพฤษ (2533: 15) ได้กล่าวถึงประเภทและรูปแบบของเครื่องปั้นดินเผา สรุปได้ว่า ประเภทและรูปแบบของผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแบ่งได้ 3 ประเภทดังนี้

1. ผลิตภัณฑ์ที่ใช้ในการก่อสร้าง เช่น อิฐมอญ หรืออิฐธรรมดา อิฐปูพื้น ท่อน้ำกระเบื้องโค้ง ท่อร้อยสาย กระเบื้องมุงหลังคา กระเบื้องปูพื้น เป็นต้น
2. ผลิตภัณฑ์ทางอุตสาหกรรม
3. ผลิตภัณฑ์ประเภทภาชนะเครื่องใช้ เครื่องตกแต่ง และเครื่องประดับ

สมศักดิ์ ขวาลาววัลย์ (2541: 30-37) ได้แสดงความคิดเห็นว่าการออกแบบผลิตภัณฑ์เซรามิกส์ เพื่อให้ได้ประโยชน์ใช้สอยสูงสุด มีความปลอดภัยต่อผู้ใช้ มีความสวยงามและดำรงไว้ซึ่งการอนุรักษ์ สรรสร้างสรรค์ทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมเซรามิกส์ไทย ซึ่งพอสรุปจุดมุ่งหมายได้ดังนี้

1. จุดมุ่งหมายเพื่อประโยชน์ใช้สอย เป็นการออกแบบเพื่อสนองตอบทางด้านประโยชน์ใช้สอยเป็นสำคัญ ได้แก่ เครื่องสุขภัณฑ์ ภาชนะชุดอาหาร โคมไฟ สิ่งประกอบสถาปัตยกรรม กระเบื้องมุงหลังคา ลูกกรง กระเบื้องปูพื้น กระเบื้องบุฝานั่ง หรือสิ่งประดับตกแต่ง ของที่ระลึก เป็นต้น การออกแบบผลิตภัณฑ์ประเภทนี้จะต้องคำนึงถึงหน้าที่ใช้สอย (Function) คือต้องออกแบบผลิตภัณฑ์ให้ มีหน้าที่ใช้สอยถูกต้องตามความเป็นจริง มีความสะดวกในการใช้ (Economics) คือคำนึงถึง สัดส่วน ขนาด และขีดจำกัดของอวัยวะส่วนต่างๆ ของผู้ใช้ เช่น การใช้มือจับ หรือหิ้ว เช่น เขี่ยก้นน้ำ กาน้ำชา แก้วกาแฟ ฯลฯ และคำนึงถึงความปลอดภัย (Safety) ดังนั้นรูปร่าง (Form) ของผลิตภัณฑ์ควรมี รูปร่างสวยงามและเหมาะสมกับการใช้งานและต้องมีความประณีตเรียบร้อย

2. จุดมุ่งหมายทางด้านศิลปะบริสุทธิ์ ศิลปะบริสุทธิ์เป็นศิลปะแห่งความงามที่เกิดจากขยัน ฝึกฝนอย่างมีความพากเพียรทางด้านทักษะ และสติปัญญาของมนุษย์ที่แสดงออกมาอย่างมีสุนทรียภาพของศิลปินแต่ละคน ก่อให้เกิดสติปัญญา และความสนใจแก่ผู้ดู ดังนั้นศิลปินหรือผู้ที่ออกแบบผลงานเซรามิกส์ในแนวศิลปะบริสุทธิ์จะไม่คำนึงถึงความจำเป็นจะต้องมีประโยชน์ทางด้านใช้สอย เพียงแต่มีความต้องการให้ผลงานที่ตนเองสร้างสรรค์ขึ้นมีคุณค่าทางด้านความงามอยู่ในตัว ผลงานเท่านั้น หลักการที่นำมาจากองค์ประกอบของการออกแบบคือ เส้น (Line) รูปร่าง รูปทรง (Shape - Form) สี (Color) พื้นผิว (Texture) ขนาด- สัดส่วน (Size -Proportion) โดยให้ถูกหลักการ จัดที่ดีคือมีดุลยภาพ (Balance) ช่วงจังหวะ (Rhythm) ความประสานกลมกลืน (Harmony) ความเป็นเอกภาพ (Unity) ความขัดแย้ง (Contrast) การซ้ำ (Repetition) และย้ำให้เกิดจุดเด่น (Emphasis)

3. จุดมุ่งหมายทางด้านศิลปหัตถกรรมและวัฒนธรรม มีพื้นฐานที่เห็นคุณค่าทางด้านความงาม และประโยชน์ใช้สอยที่มีเอกลักษณ์ของความเป็นไทยในอดีต เช่นภาชนะดินเผาบ้านเชียง ภาชนะดินเผาส้มสุโขทัย และเครื่องถ้วยเบญจรงค์ ซึ่งในปัจจุบันก็ยังมีการผลิตภาชนะดินเผาเหล่านี้ อยู่แต่ก็เป็นไปในลักษณะเลียนแบบของเดิมหรือดัดแปลงบางส่วนเพื่อความเหมาะสม ซึ่งเป็นการดำรงไว้ในมรดกตกทอดที่ทำสืบเนื่องกันมาของบรรพบุรุษชาวไทยแต่โบราณ นอกจากนี้การออกแบบ จะต้องมีแนวคิดกับการเลือกใช้รูปทรงของสิ่งต่างๆ มาเป็นสิ่งดลใจให้เกิดความคิดสร้างสรรค์

นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการได้ให้แนวความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปทรงกับพอสรุป ได้ดังนี้

1. แนวความคิดจากรูปทรงของธรรมชาติ เป็นการออกแบบที่ได้ความคิดหรือความประทับใจจากรูปทรงของธรรมชาติได้แก่รูปทรงของพืช เช่น ลำต้น ทรงสูง เตี้ย เลื้อย ฯลฯ ใบไม้ เช่น ใบเหลี่ยม ใบกลม ใบแฉก ฯลฯ ดอกไม้ กิ่ง และก้านเป็นต้น รูปทรงของสัตว์ต่างๆ เช่น สัตว์บก สัตว์น้ำ

สัตว์ปีก ฯลฯ รูปทรงของมนุษย์ได้แก่ รูปทรงของเด็ก ผู้ใหญ่ คนแก่ ผู้หญิง และผู้ชาย เป็นต้น แล้วนำรูปทรงเหล่านี้มาสร้างสรรค์ดัดแปลงใหม่ โดยอาจนำมาใช้ในลักษณะเหมือนจริงหรือเลียนแบบก็ได้ทำให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่มีความสวยงามมีความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบและประโยชน์ใช้สอยที่ดี

2. แนวความคิดรูปทรงเรขาคณิต เป็นการออกแบบผลิตภัณฑ์เซรามิกส์ที่ได้แนวคิดหรือความประทับใจมาจากรูปทรงเรขาคณิต ได้แก่ รูปวงกลม รูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า รูปวงรี รูปสามเหลี่ยม ฯลฯ รูปทรงเรขาคณิตเป็นรูปทรงที่ให้ความรู้สึกเรียบง่าย สะดวกสบาย และความทันสมัย การนำรูปทรงเรขาคณิตไปใช้นี้อาจใช้ในลักษณะของรูปทรงเรขาคณิตนั้นๆ เลย หรือผสมผสานกันก็ได้แล้วแต่ความเหมาะสม

3. แนวคิดจากรูปทรงสิ่งที่มีมนุษย์ประดิษฐ์ขึ้น เป็นการออกแบบผลิตภัณฑ์เซรามิกส์ที่ได้แนวคิดหรือความประทับใจจากรูปทรงของมนุษย์ประดิษฐ์ขึ้นมีที่รูปทรง ประโยชน์ใช้สอยและคุณค่าเฉพาะของแต่ละสิ่งที่แตกต่างกันออกไป เช่น เครื่องบิน รถยนต์ อาคารบ้านเรือน โต๊ะ เก้าอี้ กล้องกระดาศ ฯลฯ การนำสิ่งของเหล่านี้มาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับการออกแบบผลิตภัณฑ์ จะต้องกระทำให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของผลิตภัณฑ์นั้นอย่างมีความคิดสร้างสรรค์ สวยงาม และมีคุณค่าตามรูปแบบของผลิตภัณฑ์

4. แนวคิดที่มาจากการอนุรักษ์ศิลปะและวัฒนธรรมทางเซรามิกส์ของชาติไทยอย่างสร้างสรรค์ เป็นการออกแบบผลิตภัณฑ์เซรามิกส์ที่เน้นให้เห็นคุณค่าความสวยงาม และการอนุรักษ์ศิลปะและวัฒนธรรมทางเซรามิกส์ของชาติไทย อย่างสร้างสรรค์เป็นการสืบทอดสายธารแห่งศิลปวัฒนธรรมทางเซรามิกส์ของไทยแต่โบราณให้คงอยู่และพัฒนาต่อไป แนวคิดนี้ผู้ออกแบบจะต้องศึกษาค้นคว้าหาข้อมูลของรูปแบบผลิตภัณฑ์ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวในเรื่องของเนื้อดินปั้นที่ใช้ รูปทรงสีสันทนของเคลือบลวดลาย เทคนิคการตกแต่ง และการเผา เป็นต้น

ประสพ ลีหมือดภัย (2543:140-226) ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวแนวคิดการสร้างสรรค์เครื่องปั้นดินเผาไว้ดังนี้แนวคิดสร้างสรรค์งานเครื่องปั้นดินเผาการสร้างสรรค์งานเครื่องปั้นดินเผา มีแนวความเห็นจากอารมณ์สะเทือนใจ ด้วยการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ความรู้ ความคิด ความรู้สึก จิตใจ และทัศนคติ ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติให้เกิดเป็นรูปแบบใหม่อีกรูปหนึ่งที่ดีและสังคมยอมรับมูลฐานแนวความคิดสร้างสรรค์มี 6 ประการ

1. ต้นกำเนิด
2. การวิวัฒนาการ
3. การพัฒนาการ
4. การต่อเนื่อง
5. อิทธิพล
6. การประยุกต์

พอสรุปได้ว่า รูปทรงที่มีอยู่ในธรรมชาติและสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นถูกนำมาใช้เป็นแม่แบบสร้างแรงบันดาลใจให้เกิดแนวคิดสร้างสรรค์ เช่น

1. รูปทรงธรรมชาติ เช่น พืช สัตว์ แร่ธาตุ ฯลฯ
2. รูปทรงของมนุษย์ เช่น เด็ก ผู้ใหญ่ คนชรา ผู้หญิง ผู้ชาย
3. รูปทรงของสิ่งของที่มีมนุษย์ประดิษฐ์ขึ้น เช่น แก้ว ไม้ โต๊ะ รถยนต์ ฯลฯ
4. รูปทรงเรขาคณิต เช่น สามเหลี่ยม สี่เหลี่ยม วงกลม วงรี ฯลฯ
5. รูปทรงอิสระที่บอกไม่ได้ว่าเป็นรูปทรงอะไร

นอกจากนี้การสร้างสรรค์รูปทรงตามแนวคิดเป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงที่ไม่ยอมให้ความคิดหยุดนิ่งอยู่กับความรู้เดิม และเพื่อให้ได้รูปทรงตามแนวคิดใหม่บนพื้นฐานการสร้างสรรค์ที่แสวงหารูปแบบใหม่ ที่ดีกว่า สวยงามกว่า ด้วยวิธีการที่คงเดิม คือ

1. การปั้นแบบอิสระ
2. การขึ้นรูปแบบแผ่น
3. การขึ้นรูปแบบใช้พิมพ์กด
4. การขึ้นรูปแบบขด
5. การขึ้นรูปแบบหล่อ
6. การขึ้นรูปแบบด้วยแป้นหมุน
7. การขึ้นรูปแบบใช้ใบมีด

การเชื่อมประสานใช้ในกรณีทำงานไม่สมบูรณ์ต้องมีการต่อเติมส่วนประกอบในภายหลังด้วยการเชื่อมประสานดังนี้

1. เชื่อมประสานด้วยเนื้อดินในตัวเอง
2. เชื่อมด้วยน้ำสลิป
3. เชื่อมประสานด้วยการเพิ่มเนื้อดิน

นอกจากนี้ การตกแต่งผิวงานเครื่องปั้นดินเผา เป็นการตกแต่งขึ้นสำเร็จอีกครั้งหนึ่งเพื่อจัดส่วนเกินออก ในกรณีที่ยังไม่เผาดินก็ตกแต่งด้วยขณะเปียก โดยใช้ฟองน้ำหมาดเช็ด หากผ่านการเผาแล้วก็ขัดด้วยกระดาษทราย การฉี คือ การทำให้งานเครื่องปั้นดินเผาค่อย ๆ แห้งอย่างช้า ๆ ก่อนที่จะนำไปทำการเผาดินด้วยการเผ่นในร่มหรือเผ่นกลางแจ้ง หรือเผ่นในตู้อบซึ่งไวกว่า

การตกแต่งประดับผิวรูปทรง คือ การทำให้เกิดลวดลายหรือรูปแบบต่าง ๆ บนพื้นผิวของเครื่องปั้นดินเผา เพื่อความงามด้วยวิธีการของประติมากรรมหรือจิตรกรรมประติมากรรมบนผิวงานเครื่องปั้นดินเผา เป็นการสร้างสรรค์ความงามบนรูปทรงเดิมที่ได้มีอยู่ก่อนการเผาดินได้แก่

1. ประติมากรรมแบบลอยตัว
2. ประติมากรรมแบบนูนสูง
3. ประติมากรรมแบบนูนต่ำ
4. ประติมากรรมแบบนูนต่ำสุด
5. ประติมากรรมแบบขุดหรือขีด
6. ประติมากรรมแบบปั้นนูนหรือปั้นแปะ
7. ประติมากรรมแบบแกะ
8. ประติมากรรมแบบกดดินเป็นรอย

ประสพ ลีเหมือดภัย (2543: 140-226) แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการสร้างสรรค์งานเครื่องปั้นดินเผา พอสรุปได้ดังนี้ งานจิตรกรรมบนผิวงานเครื่องปั้นดินเผา เป็นการเขียนสีด้วยวิธีการของจิตรกรรมก่อนการเผาหรือการเผาหรือเผาเคลือบ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของงานที่สัมพันธ์กับสภาพของสีที่ใช้ เช่น สีบนเคลือบ หรือสีใต้เคลือบ

นอกจากนี้ มร.โตชิโอะ กาโต้ (ทรงพันธ์ วรรณมาศ. 2533: 2-3; อ้างอิงจาก มร.โตชิโอะ กาโต้. ม.ป.ป.) ศิลปินชาวญี่ปุ่นได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์งานด้านการออกแบบเครื่องปั้นดินเผาไว้ดังนี้

การออกแบบการสร้างสรรค์งานด้านเซรามิกส์ มักอาศัยการออกแบบตามแนวคิดพื้นฐานซึ่งมักจะได้มาจาก

1. หัวข้อที่กำหนด ได้แก่
 - 1.1 ประเพณี
 - 1.2 วัสดุ อันได้แก่ ไม้ไผ่ ไม้ซากุระ และไม้สน เป็นต้น
 - 1.3 ลักษณะและภูมิประเทศของท้องถิ่นแต่ละประเทศ
 - 1.4 ความคิดรวบยอดจากหนังสือประเภทต่างๆ เช่น จิตวิทยา เป็นต้น
2. ทำตามใจชอบโดยไม่มีข้อกำหนด
3. วัสดุท้องถิ่นที่หาได้และใช้ได้ในชีวิตประจำวัน เช่น ขดลวด ลวด ด้าย สปริง กระดุม หมวก ฯลฯ
4. รูปทรงง่ายๆ เช่น ลูกบาศก์ กระสุนดิน สามเหลี่ยม ฯลฯ
5. ประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวัน (ทรงพันธ์ วรรณมาศ. 2533: 2-3; อ้างอิงจาก มร.โตชิโอะ กาโต้)

โรเบอर्ट กัมปี (สุจินต์ พิเศษ. 2545: 16-17; อ้างอิงจาก โรเบอर्ट กัมปี. 2543: 2) เป็นชาวอิตาลี ได้แสดงความคิดเห็นในการสร้างงานเครื่องปั้นดินเผาว่า

เขามีความเชื่อว่าทุกอย่างย่อมไม่หยุดนิ่ง ทุกอย่างย่อมก้าวต่ออย่างไม่มีการสิ้นสุดและทุกอย่างย่อมไม่มีอะไรแน่นอนต้องมีการเปลี่ยนแปลงมีการเคลื่อนไหวของกระแสศิลปะจุดเริ่มต้นที่สำคัญของการทำงานของเขาเกิดขึ้นจากแนวความคิดที่แสนจะเรียบง่ายโดยได้มาจากการสังเกตธรรมชาติ ชื่อของงานศิลปะก็เรียบง่าย เช่น จอมปลวกคลื่น เมล็ด พีช ภูเขาดอกไม้ ความเรียบง่ายของแนวความคิดจะนำเสนอโดยเทคนิคที่ยากๆ บางครั้งก็มีการใช้แก้วเข้ามาประกอบด้วย วัสดุที่เขานำมาใช้เหล่านั้นไม่ได้เป็นเพราะเขาเชื่อว่าเครื่องปั้นดินเผาจะสามารถจะสัมผัสกับวิญญาณของผู้ชมงานศิลปะได้ ถ้าไม่ได้ใช้วัสดุเหล่านั้นแต่เนื่องมาจากความอยากรู้อยากเห็นของเขา ความทะเยอทะยานและการมองโลกในแง่ดีทำให้เขาสร้างสรรค์งานในทิศทางอื่นที่มีความแตกต่างออกไป ศิลปินต้องนำสิ่งที่เขาปรารถนาใช้ในงานสร้างสรรค์ได้อย่างไร้ขอบเขต เขาไม่เชื่อว่าการนำวัสดุมาผสมผสานเช่นนี้จะทำให้เนื้อหาเสียไป ในยุคหลังเขาเปลี่ยนรูปแบบการทำงานโดยสิ้นเชิงสาระที่ต้องการสื่อ คือ สัญลักษณ์ อารมณ์ การเสียสละที่เต็มไปด้วยเสน่ห์ แนวความคิดของงานศิลปะนี้คือการสร้างความรู้สึกที่ดีและรอยยิ้มให้กับชีวิต ทำให้คนรักที่จะมีชีวิตอยู่อย่างมีความหวังและความหมาย ตัวละครที่ปรากฏในงานเครื่องปั้นดินเผาของเขาจะสื่อสารพลังในการสร้างสรรค์ที่เป็นแง่ดี แสบวก ซึ่งการสร้างงานศิลปะของเขาจะเป็นการสร้างความหวังว่ามนุษย์จะสามารถหาทางที่จะแยกตัวเองออกมาจากความไม่แน่นอนไร้แก่นสารของชีวิตในปัจจุบันโดยเมื่อดูงานศิลปะของเขา

พอสรุปได้ ว่าแนวคิดการสร้างสรรครูปทรงเครื่องปั้นดินเผานั้นขึ้นอยู่กับผู้ผลิตที่ต้องการออกแบบสร้างสรรค์ผลงานตามจุดมุ่งหมายใดหรือการเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน โดยคำนึงถึงประโยชน์ใช้สอย ความงาม หรือเกิดจากแรงบันดาลใจที่เกี่ยวกับอารมณ์ ความคิด ความสะเทือนใจ ที่ต้องการถ่ายทอดให้เป็นรูปธรรมมากที่สุด

6. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานหัตถกรรมพื้นบ้าน

6.1 ความหมายของหัตถกรรมพื้นบ้าน

หัตถกรรม ตามความหมายพจนานุกรมหมายถึง งานช่างทำด้วยมือ โดยถือประโยชน์ใช้สอยเป็นหลัก (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. 2542: 1280) **หัตถกรรม** (crafts) หมายถึง เครื่องมือเครื่องใช้ที่สร้างขึ้นด้วยมือเป็นหลัก เช่นการปั้น การแกะสลัก การจักสาน ซึ่งเกิดจากฝีมือช่างเพียงคนเดียวหรือมากกว่าหนึ่งคน หัตถกรรม เป็นผลงานอันเกิดจากการกระทำด้วยฝีมือมนุษย์ โดนนำวัตถุดิบที่มีอยู่ตามธรรมชาติมาประดิษฐ์เป็นเครื่องมือเครื่องใช้เพื่อประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวัน งานหัตถกรรมจะมีการพัฒนารูปแบบไปตามการพัฒนาฝีมือของช่าง ที่สั่งสมประสบการณ์ และสืบทอดความรู้ ความชำนาญ จากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง ซึ่งต้องใช้ระยะเวลาและทักษะ ส่งผลให้งานหัตถกรรมมีความงามและมีคุณค่าทางศิลปะ งานหัตถกรรมจึงกลายเป็นงานศิลปหัตถกรรมซึ่งมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันจนไม่อาจแยกออกจากกันได้ **พื้นบ้าน** (folk) นักคติชนวิทยาได้ให้ความหมายไว้ว่า หมายถึง กลุ่มชนใดคนหนึ่งที่มีเอกลักษณ์หรือลักษณะร่วมกันอย่างใดอย่างหนึ่ง อาจเป็นลักษณะของเสียงซีพที่คล้ายคลึงกัน พูดภาษาเดียวกัน นับถือศาสนาเดียวกัน มี

ชนบทร่วมกัน **หัตถกรรมพื้นบ้าน** (folk crafts) หมายถึง งานช่างหรืองานฝีมือของชาวบ้านที่ประดิษฐ์เป็นเครื่องใช้ไม้สอยภายในบ้าน ใช้เป็นสิ่งที่สนองความเชื่อทางด้านประเพณี ศาสนา เช่น เป็นเครื่องบูชา ใช้เพื่อความสวยงามสนองความสุขทางจิตใจ และเป็นเครื่องมือในการประกอบอาชีพ (ปัญญาไทย, 2551: ออนไลน์)

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2528: 1) ได้ให้ความหมายของหัตถกรรมพื้นบ้านไว้ดังนี้ **หัตถกรรมพื้นบ้าน** หมายถึง ผลงานที่ชาวบ้านแต่ละท้องถิ่นได้สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อความจำเป็นในการใช้สอย โดยใช้วัสดุในท้องถิ่นหรือวัตถุดิบที่สามารถหาได้โดยสะดวกมาสร้างสรรค์เพื่อประโยชน์ตามความต้องการใช้สอยเป็นสำคัญ แต่ผลงานหัตถกรรมพื้นบ้านจำนวนไม่น้อยที่สร้างสรรค์ให้มีคุณค่าทางความงามสูงนอกเหนือไปจากการใช้สอยเพียงอย่างเดียว จะเห็นว่ามนุษย์ทั้งหลายนั้นต้องการความสวยงามเพื่อเป็นเครื่องจรรโลงจิตใจทำให้เกิดความพอใจ ประทับใจในผลงานนั้นๆ ไปด้วยจึงเกิดสิ่งหนึ่งขึ้นมา นั่นคือ “ศิลปะ” ฉะนั้น คำว่า “ศิลปะ” กับ “หัตถกรรม” จึงมักจะแยกออกจากกันได้ยาก ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเจตนาของการสร้างสรรค์ผลงานนั้นว่าจะมุ่งเน้นหนักไปทางใด ถ้าเน้นหนักไปทางประโยชน์ใช้สอยมากก็เป็น “งานหัตถกรรม” ถ้าสิ่งใดมีเจตนาในการสร้างสรรค์เน้นหนักไปในเรื่องคุณค่าทางความงาม ก็นับเป็น “งานศิลปะ” แต่ถ้ามีคุณค่าทั้งสองประการพอๆ กัน ก็เรียกรวมๆ กันว่า **“งานศิลปหัตถกรรม”**

วิบูลย์ ลิ้มสุวรรณ (2539: 29) ได้อธิบายความหมายของหัตถกรรมว่า เป็นศิลปะของกลุ่มชนที่มีพื้นฐานทางวัฒนธรรมเป็นของตนเอง ไม่จำเป็นต้องเป็นชาวบ้านหรือชนบท แต่ต้องเป็นกลุ่มชนที่มีเอกลักษณ์ร่วมกันอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของชีวิต ประเพณีความเชื่อและวัฒนธรรมของกลุ่มชน อาจสนองความเชื่อเพื่อความสุภาพจิตใจหรือเพื่อใช้สอยในชีวิตประจำวัน เพื่อซื้อขายแลกเปลี่ยนกันในกลุ่มชนของตนมีการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษและมีลักษณะเฉพาะถิ่นของตนเอง

วรรณิ วิบูลย์สวัสดิ์ แอนเดอร์สัน (2531: 31 – 32) กล่าวว่า

ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านนั้นเป็นศิลปะของกลุ่มชนที่มีพื้นฐานทางวัฒนธรรมเป็นของตนเองไม่จำเป็นต้องเป็นชาวบ้านหรือชาวเขา แต่ต้องเป็นกลุ่มชนที่มีเอกลักษณ์ร่วมกันอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น มีเอกลักษณ์ร่วมกันในการประกอบอาชีพแกะสลักไม้เครื่องปั้นดินเผา ทอผ้า ฯลฯ ซึ่งเป็นเหตุให้รวมบุคคลเข้าเป็นกลุ่มเดียวกันเป็นพวกเดียวกัน มีการนับถือพื้นฐานของชีวิตชนบทร่วมกัน ประเพณี ความเชื่อ และวัฒนธรรมของกลุ่มที่มาจากชีวิตจิตใจของเขาเหล่านั้น อาจจะสนองความเชื่อ เพื่อความสุภาพจิตใจหรือเพื่อใช้สอยในชีวิตประจำวัน เพื่อซื้อขายแลกเปลี่ยนกันในกลุ่มชนของตน สิ่งเหล่านี้ได้ถ่ายทอดกันมาแต่บรรพบุรุษ ศิลปะประเภทนี้จึงควรมีลักษณะเฉพาะถิ่นเป็นของตนเอง

จากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับความหมายของหัตถกรรมพื้นบ้าน พบว่าเป็นในทิศทางเดียวกัน พอสรุปได้ว่าหัตถกรรมพื้นบ้าน เป็นกระบวนการผลิตผลงานที่สร้างสรรค์ขึ้นจากฝีมือของคนในชุมชนเดียวกันโดยนำวัสดุที่มีในท้องถิ่นมาผลิตและได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ เพื่อประโยชน์ในการใช้สอย ซื่อขาย แลกเปลี่ยน และตอบสนองความสุขทางจิตใจ ความเชื่อทางด้านประเพณี วัฒนธรรม ศาสนา แสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นนั้น

6.2 ลักษณะของงานหัตถกรรมพื้นบ้าน

นวลลอ ทินานนท์ (2544: 7) แสดงความคิดเห็น ว่า งานหัตถกรรมพื้นบ้านเป็นสิ่งที่ผลิตขึ้นด้วยมือ เพื่อใช้สอยในชีวิตประจำวันเป็นส่วนใหญ่ในยามว่างจากการทำนา ซึ่งเป็นอาชีพหลักของชาวบ้าน การทำนาจะทำได้ในบางช่วงของฤดูกาล โดยเฉพาะในฤดูฝน หลังจากการเตรียมพื้นที่ หว่านเพาะกล้า ดำกล้าแล้ว จะเป็นเวลาที่ว่างจากการทำนาจนกว่าจะถึงเวลาเก็บเกี่ยว ช่วงเวลานี้เองชาวบ้านก็จะหันมาสร้างเครื่องมือเครื่องใช้สำหรับครอบครัว เช่นทำเครื่องมือหาปลาประเภทจักสาน การทำเครื่องปั้นดินเผา การทอผ้า การตีเหล็ก เป็นต้น งานเหล่านี้เราจะพบว่าไม่ใช่ทำเป็นอาชีพแต่ทำในยามว่างจากการทำนา ซึ่งเป็นอาชีพหลัก ผลผลิตที่เกิดขึ้นก็เอาไว้ใช้สอยในครอบครัว

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ (2536: 371) ได้กล่าวถึงลักษณะของหัตถกรรมพื้นบ้าน พอสรุป ได้ดังนี้

1. สิ่งนั้นจะต้องเป็นผลงานของประชาชนทำขึ้นเพื่อใช้สอยในชีวิตประจำวัน
2. สิ่งนั้นต้องมีรูปแบบง่ายๆ มีความงามตามคุณสมบัติของวัสดุธรรมชาติ
3. ผลิตในจำนวนมากและขายในราคาปกติเครื่องปั้นดินเผา ทอผ้า ฯลฯ ซึ่งเป็นเหตุให้รวมบุคคลเข้าเป็นกลุ่มเดียวกันเป็นพวกเดียวกัน มีการนับถือขนบธรรมเนียมประเพณีอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มร่วมกัน กลุ่มชนเหล่านี้เป็นกลุ่มชนพื้นถิ่นพื้นบ้าน หรือเดิมเรียกว่าชาวบ้าน ศิลปะของกลุ่มชนเหล่านี้จึงตั้งอยู่บนพื้นฐานของชีวิตขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ และวัฒนธรรมของกลุ่มที่มาจากชีวิตจิตใจของเขาเหล่านั้น อาจจะสนองความเชื่อ เพื่อความสุขทางจิตใจหรือเพื่อใช้สอยในชีวิตประจำวัน เพื่อซื้อขายแลกเปลี่ยนกันในกลุ่มชนของตน สิ่งเหล่านี้ได้ถ่ายทอดกันมาแต่บรรพบุรุษ ศิลปะประเภทนี้จึงควรจะมีลักษณะเฉพาะถิ่นเป็นของตนเอง
4. มีความเป็นธรรมชาติมากกว่าประดิษฐ์เพื่อศิลปะ
5. แสดงลักษณะเฉพาะถิ่นหรือเอกลักษณ์ของถิ่นกำเนิด
6. ปราศจากอิทธิพลของอุตสาหกรรมและทำขึ้นด้วยฝีมือมนุษย์

วัฒน์ จูทะภาค (2545: 22-27) ได้กล่าวถึงลักษณะของศิลปะพื้นบ้านในลักษณะเดียวกันกับหัตถกรรมพื้นบ้าน สรุป ได้ดังนี้ดังนี้

1. ความเรียบง่าย ความเรียบง่ายในศิลปะพื้นบ้านเป็นเสน่ห์ทางความงามของศิลปะอย่างหนึ่ง เป็นความงามตามธรรมชาติ ผลงานที่ผลิตออกมาจึงมีความบริสุทธิ์ใจเสมอ ความเรียบง่ายนอกจากปรากฏในสิ่งของเครื่องมือเครื่องใช้แล้ว แม้แต่ในบทเพลงและการละเล่นพื้นเมืองทั้งเนื้อเนื้อร้อง ทำนองและท่าทางก็จะเป็นไปเพื่อความเข้าใจง่าย มีความไพเราะ มีความตรงไปตรงมาแบบชาวบ้าน

2. ประโยชน์ใช้สอย สิ่งที่คิดสร้างขึ้นมากเพื่อต้องการนำมาใช้สอยโดยตรง ไม่ได้มุ่งหวังจะนำไปใช้อย่างอื่น เช่น เพื่อตั้งแสดงหรืออวดและประกวดประชันกัน มีบ้างที่สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการทางจิตใจ เพื่อใช้ในพิธีกรรมทางศาสนา หรือความเชื่อ หรือเมื่อเวลามีความสุขสมบูรณ์พูนสุขและมีเวลาว่างมากก็อาจสร้างผลงานที่วิจิตรบรรจงได้

3. วัสดุในท้องถิ่น นำวัสดุในท้องถิ่นเป็นตัวกำหนดรูปแบบวิธีการ และชนิดของศิลปกรรมพื้นบ้าน เพราะโดยทั่วไปศิลปกรรมพื้นบ้านจะแตกต่างกันไปตามถิ่นกำเนิด จึงมีลักษณะเด่นเฉพาะตัวเป็นไปตามถิ่นกำเนิด แม้จะเป็นของสิ่งเดียวกัน อย่างเช่นเครื่องปั้นดินเผา เครื่องจักสาน เป็นต้น

4. แบบอย่างสกุลช่างท้องถิ่น ช่างฝีมือหรือศิลปินท้องถิ่นเป็นผู้สร้างสรรค์งานต่างๆ ของตนขึ้นมาตามความรู้ความเข้าใจความเห็นดีเห็นงาม และตามพื้นฐานของชีวิตความเป็นอยู่ในสังคมของตน ศิลปกรรมพื้นบ้านจึงมีลักษณะหรือแบบอย่างทางสกุลช่างแตกต่างกันไปตามถิ่นกำเนิดทั้งรูปแบบ วิธีการและวัสดุ นอกจากนั้นแล้ว ปัจจัยที่ช่วยให้เกิดแบบอย่างสกุลท้องถิ่นคือ คติ ความเชื่อ แบบแผน กรรมวิธีถ่ายทอดสืบต่อกันมาอาจโดยการบอกเล่า การฝึกอบรมให้ทำตามแบบ หรือเลียนแบบที่มีมาแต่ดั้งเดิม

5. ไม่รู้มากในกฎเกณฑ์ ศิลปินพื้นบ้านมีความอิสระมากทั้งในด้านความคิดและการสร้างสรรค์ผลงาน กล่าวคือชาวบ้านโดยทั่วไปไม่จำเป็นต้องมีความรู้สูงส่งได้รับการศึกษาดีมีภูมิปัญญามากหรือแตกฉานในสรรพวิทยาการแขนงต่างๆ ทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันในการสร้างสรรค์งานศิลปะตามแต่ใครจะสนใจ ชาวบ้านใช้ประสบการณ์การสังเกต เป็นครูสอนแล้วแก้ไขให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริงเป็นสำคัญ โดยไม่ต้องห่วงกฎเกณฑ์ ดังนั้น สิ่งที่ชาวบ้านเห็นดีเห็นงาม ก็จะทำออกมาตามความรู้สึกนึกคิดอย่างง่ายๆ และถือเป็นการสืบทอดตามธรรมชาติ ตามประสบการณ์ โดยไม่ทฤษฎีตำราเรียนทำให้เกิดความสวยงามอย่างธรรมชาติ

6. มีความสวยงาม เป็นความสวยงามแบบชาวบ้านอันมีความงามอย่างธรรมชาติ ศิลปินพื้นบ้านสร้างผลงานศิลปะเพื่อชาวบ้าน ตามวิถีอย่างช่างศิลป์เมื่อสร้างสรรค์งานสิ่งใดย่อมต้องการงานให้งานชิ้นนั้นมีความเรียบร้อยมีความน่าดู มีความสวยงามเท่าที่จะทำได้อย่างชาวบ้าน

7. มีราคาถูก สิ่งที่สร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่อรับใช้ชาวบ้านโดยตรง เพราะเป็นความต้องการด้านต่างๆ และความจำเป็นในชีวิตสังคม ดังนั้น ประดิษฐ์กรรมทั้งหลายสร้างขึ้น นอกจากมุ่งที่ความจำเป็นและประโยชน์ใช้สอยของประชาชนส่วนใหญ่ ซึ่งต้องมีใช้หรือมีความนิยมใช้แล้ว ยังต้องมีราคาถูพอที่จะให้ประชาชนส่วนใหญ่สามารถซื้อหาเอาไว้ใช้ในชีวิตประจำวันได้ด้วย

นอกจากนี้ยานากิ (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. 2539: 36 -38; อ้างอิงจาก Yanaki. 1978) ได้แสดงทรรศนะเกี่ยวกับกิจกรรมพื้นบ้าน พอสรุปได้ดังนี้

1. สร้างโดยช่างนิรนาม ช่างผู้ผลิตงานหัตถกรรมอาจเป็นชาวบ้านธรรมดาหรือช่างพื้นบ้านในแต่ละท้องถิ่น มีใช้ศิลปินที่ผ่านสถาบันการศึกษาอย่างเป็นระบบ จึงไม่ปรากฏชื่อผู้ทำผลงานเหล่านั้น และวัตถุประสงค์สร้างเพื่อใช้สอยเป็นส่วนใหญ่

2. สร้างเพื่อใช้สอยในชีวิตประจำวัน

3. สร้างขึ้นเป็นจำนวนมากและมีราคาที่เหมาะสมหรือราคาต่ำ

4. รูปแบบเรียบง่าย หัตถกรรมพื้นบ้านสร้างขึ้นจากความต้องการในการใช้สอยเป็นสำคัญ การพัฒนารูปทรงและวัสดุของงานหัตถกรรมก็ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการใช้สอยเช่นเดียวกัน

5. มีลักษณะเฉพาะถิ่น เกิดจากการเลือกวัสดุที่มีอยู่เฉพาะถิ่น วัสดุบางชนิดจะมีเฉพาะในบางท้องถิ่นเท่านั้น ไม่มีอยู่ทั่วไป

6. สร้างขึ้นด้วยมือ คุณสมบัติของหัตถกรรมพื้นบ้านข้อนี้ถือเป็นสิ่งสำคัญ เพราะหัตถกรรมพื้นบ้านทำขึ้นด้วยมือปราศจากการใช้เครื่องจักรเข้ามาเกี่ยวข้อง เพราะการใช้เครื่องจักรเข้ามามีส่วนร่วมในการผลิตก็จะเป็นงานอุตสาหกรรมมากกว่าเป็นงานหัตถกรรมพื้นบ้าน

จากการศึกษาพอสรุปได้ว่าหัตถกรรมพื้นบ้านมีลักษณะดังนี้คือ สร้างขึ้นเพื่อใช้สอยในชีวิตประจำวัน สร้างจากวัสดุในท้องถิ่นหาได้ง่าย มีลักษณะเฉพาะถิ่น และสร้างสรรค์ผลงานนั้นๆ ด้วยมือมีความเรียบง่ายมีความสวยงามแบบชาวบ้านซึ่งสะท้อนให้เห็นชีวิตความเป็นอยู่ของแต่ละท้องถิ่น

6.3 ประเภทของหัตถกรรมพื้นบ้าน

การจำแนกประเภทของหัตถกรรมพื้นบ้าน มีการจำแนกได้หลายลักษณะ เช่น ตามลักษณะของวัสดุ ตามประเภทของการใช้งาน พอสรุปได้ดังนี้

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ (2527: 42) ได้แบ่งประเภทของหัตถกรรมพื้นบ้านไว้ 10 ประการ คือ

1. เครื่องปั้นดินเผา ได้แก่ภาชนะเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น โอ่ง อ่าง กระถาง จาน ถ้วย เป็นต้น

2. การทอผ้าและการเย็บปักถักร้อย ได้แก่การทอผ้าในท้องถิ่นต่างๆ ทั้งการทอผ้าไหม การทอฝ้าย และการทอผ้าชนิดอื่นๆ เป็นต้น

3. การแกะสลัก ได้แก่ การแกะสลักเพื่อใช้เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ด้วยวัสดุต่างๆ เช่น การทำครกหินที่อ่างศิลา จังหวัดชลบุรี การแกะสลักสำหรับทำเครื่องเรือน เครื่องตกแต่งอาคาร เป็นต้น

4. หัตถกรรมโลหะ ได้แก่ งานหัตถกรรมโลหะชนิดต่างๆ เช่น จอบ เสียม มีด เป็นต้น

5. เครื่องจักสาน ได้แก่ กระบุง ตะกร้า กระจาด เครื่องมือในการดัก จับ ชั่ง สัตว์น้ำ เป็นต้น

6. การก่อสร้าง ได้แก่ งานสถาปัตยกรรมพื้นบ้านทั่วไป ตั้งแต่การสร้างอาคาร บ้านเรือน เป็นต้น

7. ภาพเขียน ได้แก่ งานจิตรกรรมหรือภาพเขียนระบายสี ภาพลายเส้น ภาพเขียนฝาผนัง เป็นต้น

8. การปั้นรูปและลวดลายประดับ ได้แก่ งานประติมากรรมทั้งหลายนั่นเอง

9. การทำเครื่องกระดาศ ได้แก่ การทำกระดาศพื้นบ้าน เช่น กระดาศสาของภาคเหนือ

10. ประเพณีเบ็ดเตล็ด เป็นงานหัตถกรรมพื้นบ้านที่ไม่อาจจัดเข้าเป็นประเภทใดได้แน่นอน ได้แก่ การจัดดอกไม้ การแกะสลักผลไม้ การแทงหยวก เป็นต้น

นวลลอ ทินานนท์ (2544: 9) ได้จำแนกประเภทของงานหัตถกรรมพื้นบ้านตามวิธีการสร้างงานและวัสดุดังนี้

1. งานจักสาน
2. งานทอ
3. งานเครื่องปั้นดินเผา
4. งานแกะสลักและงานกลึง
5. งานโลหะ
6. งานประเพณีเบ็ดเตล็ด

6.4 คุณค่าของหัตถกรรมพื้นบ้าน

งานหัตถกรรมในระยะเริ่มแรกจะสร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ในการใช้สอยเป็นหลัก ต่อมาเมื่อมีรูปแบบและรูปทรงที่อำนวยความสะดวกใช้สอยได้ดีที่สุดแล้ว การผลิตจึงคำนึงรูปทรงที่มีความสวยงาม การสร้างงานหัตถกรรมบางชนิด ช่างหรือผู้ผลิตจะให้ความสำคัญเรื่องความงามควบคู่ไปกับประโยชน์ใช้สอยหรือบางครั้งให้ความสำคัญเรื่องความงามหรือสุนทรียภาพ (Aesthetic) มากกว่าประโยชน์ใช้สอย (Function) เสียอีก ลักษณะนี้ทำให้งานหัตถกรรมมีคุณค่าทางด้านศิลปหัตถกรรมมากกว่าเป็นงานหัตถกรรมธรรมดา

งานหัตถกรรมพื้นบ้านเป็นวิถีชีวิตที่แท้จริงของประชาชน การสร้างสรรค์ศิลปะของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นสาขาใดๆ ย่อมมีกำเนิดมาจากการสร้างสิ่งสนองความต้องการทางร่างกาย ทางอารมณ์ และทางสังคมของมนุษย์ การสร้างสรรค์สนองความต้องการเหล่านี้เมื่อเพิ่มความงามเข้าไป ด้วยก็เป็นที่มาของศิลปประยุกต์ ทัศนศิลป์ และศาสนศิลป์ ซึ่งโดยธรรมชาติมนุษย์แต่ละชุมชน แต่ละกาลสมัย แต่ละเผ่าพันธุ์ ย่อมมีสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ และสังคมที่ต่างกัน ฉะนั้นการสร้างสรรคงานหัตถกรรมจึงมีคุณค่าและความจำเป็นที่สอดคล้องกับชีวิตที่แท้จริงของประชาชนโดยพิจารณาจาก

1. ด้านที่เกี่ยวกับชีวิตประจำวันของบุคคล

1.1 ช่วยให้เกิดความสะดวกสบาย งานหัตถกรรมพื้นบ้านประเภทนี้มีหน้าที่ในทางประโยชน์ใช้สอย ได้แก่ หม้อหุงข้าว จาน เป็นต้น

1.2 ช่วยให้เกิดความประณีต งานหัตถกรรมประเภทนี้ มีความงดงามอันเกิดจากการสร้างสรรค์ด้วยมือ กลั่นกรองออกมาจากจิตใจที่ถ่ายทอดออกมาทางความคิดและรสนิยมทางความงาม ผู้ผลิตผลงานจะเพิ่มความประณีตละเอียดอ่อน เช่น เครื่องถม การแกะสลักไม้ เป็นต้น

2. ด้านที่เกี่ยวกับสังคมเป็นส่วนรวม

2.1 เกี่ยวกับเศรษฐกิจ โดยทั่วไปการสร้างงานหัตถกรรมจะนำเอาวัสดุหรือวัตถุดิบที่เป็นทรัพยากรในท้องถิ่นมาดัดแปลงสร้างสรรค์หรือปรับปรุงให้เกิดประโยชน์ใช้สอยในครัวเรือน แล้วจึงขายวางกว้าออกไปสนองความต้องการของชุมชนในท้องถิ่น ในภูมิภาคและความต้องการของคนในชาติ จึงมีการซื้อขายแลกเปลี่ยนไปยังครอบครัวอื่น ท้องถิ่นอื่น ก็จะเป็นรายได้ งานหัตถกรรมพื้นบ้าน จึงเป็นรากฐานทางเศรษฐกิจเบื้องต้น

2.2 เกี่ยวกับวัฒนธรรม งานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านเป็นการสร้างสรรค์ทางวัตถุ ซึ่งเป็นไปตามรสนิยมทางจิตใจของมนุษย์แต่ละเผ่าพันธุ์ ที่ต่างมีความพึงพอใจในเรื่องรูปร่าง รูปทรง สี หรือ ลวดลายที่แตกต่างกัน รสนิยมที่ถ่ายทอดกันมาในสายวัฒนธรรมของมนุษย์แต่ละชาติพันธุ์ แสดงถึงมรดกทางวัฒนธรรมของชาติที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา เช่น การปฏิบัติตามขนบธรรมเนียม ประเพณี 2.3 เกี่ยวกับอาชีพ การประกอบอาชีพช่างศิลปหัตถกรรม จัดว่าเป็นงานสัมมาอาชีพอย่างแท้จริง เพราะเป็นการสร้างความสะดวกสบายและสร้างสิ่งแวดล้อมที่สวยงามที่สุนทรีย์ให้กับเพื่อนมนุษย์และเป็นงานอิสระ

2.4 เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศ การพัฒนาทางด้านจิตใจ ต้องควบคู่กับการพัฒนาทางด้านวัตถุ งานศิลปหัตถกรรม จึงมีส่วนช่วยในการทำให้เกิดความประณีตเรียบร้อย เพราะเมื่อสิ่งที่ใช้สอยสนองความต้องการได้เพียงพอย่อมเกิดระเบียบในชีวิตประจำวัน ยิ่งไปกว่านั้นการได้สัมผัสความงามประณีตอยู่เป็นนิตย์ ย่อมทำให้จิตใจของมนุษย์อ่อนโยน และนำมาซึ่งการสร้างสรรคสันติสุขให้กับสังคม

2.5 เกี่ยวกับความมั่นคงของชาติ ในประวัติศาสตร์ที่ผ่านมามนุษย์ได้ถือเอา ศิลปกรรมจากการประดิษฐ์เครื่องใช้สอยและการสร้างสรรค์สิ่งงดงามเป็นเครื่องวัดระดับความเจริญ ของมนุษย์ตลอดมา ซึ่งปรากฏว่าในอารยประเทศที่มั่งคั่งทางเศรษฐกิจ และมีความมั่งคั่งทาง วัฒนธรรม เช่นเครื่องถ้วยจีน ญี่ปุ่น หรือในประเทศในทวีปยุโรป เป็นต้น จึงทำให้อารยประเทศนั้นๆ สนับสนุนผดุงรักษาวัฒนธรรมพื้นบ้าน และสนับสนุนการพัฒนาศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านให้ก้าวหน้าไป พร้อมกับ การพัฒนาด้านอื่นๆ เพราะความก้าวหน้าไปพร้อมกันทุกด้านนั้นคือความมั่นคงของชาติ

นอกจากนี้เอกวิทย์ ณ ถลาง (นวลลออ ทินานนท์. 2544: 20; อ้างอิงจาก เอกวิทย์ ณ ถลาง. 2540: 49) กล่าวถึงการสร้างสรรค์งานหัตถกรรมพื้นบ้านกับวิถีชีวิตของชาวบ้านไว้ดังนี้

ความรู้ความสามารถในการประดิษฐ์ของใช้พื้นบ้าน เป็นการแสดงออกอีกอย่างหนึ่งเป็นรูปธรรมของภูมิ ปัญญาในการแก้ปัญหาการครองชีพและการสร้างสรรค์ศิลปกรรมจากวัสดุสิ่งของที่หาได้จากสิ่งแวดล้อม ตามธรรมชาติ อันระบบนิเวศวิทยาในพื้นที่เกื้อกูลให้ความเฉลียวฉลาดในการรู้เท่าทันธรรมชาติของสัตว์ พืช สิ่งของ นานาชนิดตามสภาพภูมิประเทศ แล้วรู้จักดัดแปลงเอามาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีพ เป็น คุณสมบัติพิเศษของมนุษย์ชาติที่ได้สั่งสมกันไว้เป็นวัฒนธรรม ครั้นเมื่อสิ่งแวดล้อมและเงื่อนไขทาง เศรษฐกิจสังคมและความรู้เทคโนโลยีเปลี่ยนแปลงไป ประดิษฐกรรมก็เปลี่ยนแปลงไปด้วยไม่มีที่สิ้นสุด แต่ ถึงอย่างไรก็ย่อมจะเป็นการแสดงออกถึงภูมิปัญญาอันเหมาะสมแก่การดำรงชีพของกลุ่มชนอย่างชัดเจน เป็นรูปธรรม หนึ่ง ความชาญฉลาดเหล่านี้ย่อมไม่ปรากฏตัวตนของผู้ประดิษฐ์สร้างสรรค์เหมือนดังศิลปิน โด่งดังผู้สร้างผลงานศิลปะ แต่จะเป็นความคิดสร้างสรรค์นิรันดรมของผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมเพื่อประโยชน์ ใช้สอย แล้วสั่งสมแก้ไขปรับปรุงให้เหมาะสมแก่ประโยชน์ใช้สอยยิ่งขึ้นเป็นลำดับ ตลอดจนมีความงาม ความประณีตแสดงไว้ด้วยตลอดเวลา ภูมิปัญญาอันแสดงออกมาในรูปประดิษฐกรรมที่เป็นข้าวของ เครื่องใช้พื้นบ้าน เป็นการแสดงออกถึงคุณค่าทางสุนทรียภาพอีกอย่างหนึ่งด้วย โดยเฉพาะเมื่อสิ่งประดิษฐ์ นั้นๆ ทำหน้าที่ประโยชน์ใช้สอยอยู่ในบริบทของวัฒนธรรมอย่างมีชีวิตชีวา

จากที่กล่าวมาแล้วในข้างต้น แม้ว่าข้อสันนิษฐาน นอกจากนี้ ชูศักดิ์ เพรสคอทท์ และคณะ (จิระวดี วชิรานนท์. 2547: 21; อ้างอิงจาก ชูศักดิ์ เพรสคอทท์; และคณะ. 2533: 36) ได้แสดงความ คิดเห็น พอสรุปได้ว่าสิ่งที่สำคัญที่สุดในการเอื้อให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งมีความสามารถพิเศษทางการ ทำงานศิลปหัตถกรรมก็คือ การสืบทอดความสามารถนี้มาจากบรรพบุรุษ เชื่อกันว่าโดยทั่วไปแล้วผู้มีความสามารถทางการทำงานศิลปหัตถกรรมจะต้องมีบรรพบุรุษที่มีความสามารถทางการทำงาน ศิลปหัตถกรรมมาก่อน ซึ่งมีได้หมายความว่าเฉพาะผู้เป็นพ่อแม่เท่านั้น บรรพบุรุษในที่นี้ครอบคลุมไปถึง ญาติคนอื่นๆ ซึ่งอาจเป็นปู่ ทวด หรือไกลกว่านั้นก็ได้ ความสามารถในการทำงานศิลปหัตถกรรม ซึ่ง เด็กหรือผู้ใหญ่แสดงออกให้ปรากฏนี้อาจฝึกฝนได้จากการศึกษาจากผู้อื่นหรือฝึกฝนด้วยตนเองก็ได้ แต่ผลสรุปของนอร์แมน เบียร์ กล่าวย้าว่า ผู้มีความสามารถทางการทำงานศิลปหัตถกรรมนั้นต้อง

ได้รับเชื้อจากความสามารถทางการทำงานศิลปะหัตถกรรมการเรียนรู้ที่ฝึกได้จากบุคคลภายนอกนั้น อาจมีส่วนช่วยให้เด็กหรือบุคคลทั่วไปพัฒนาฝีมือหรือทักษะทางงานศิลปะหัตถกรรมได้บ้าง แต่เมื่อเทียบกับผลแห่งการสืบทอดจากบรรพบุรุษแล้ว จะเห็นได้ว่าความถนัดในการทำงานศิลปะหัตถกรรมที่ได้รับจากบรรพบุรุษมีความสำคัญและจำเป็น

งานหัตถกรรมพื้นบ้านเป็นวัฒนธรรมประเภทหนึ่งของมนุษย์ และมนุษย์สามารถรักษาวัฒนธรรมประเภทนี้ไว้ได้ด้วยการสืบทอดให้ลูกหลานในครอบครัวสืบทอดกันมาจนกลายเป็นลักษณะของวัฒนธรรมที่ยาวนาน และได้วิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ตามบทบาท หน้าที่ และกาลสมัย แม้จะมีความแตกต่างกันตามรูปลักษณะของแต่ละภูมิภาค ทางด้านวัฒนธรรม บุคลิกลักษณะ วัสดุ ความเชื่อถือ ประเพณี ศาสนา ดนตรี และการละเล่น ที่แสดงออกเป็นตัวของตัวเอง แต่มนุษย์ทุกหมู่เหล่าสามารถใช้เป็นสื่อความเข้าใจหรือศึกษาและชื่นชมได้ตามความต้องการ ศิลปะหัตถกรรมพื้นบ้านจึงเป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นผลงานที่มีคุณภาพ เนื่องจากศิลปะหัตถกรรมพื้นบ้านเป็นรากฐานของศิลปะประจำชาติ

7. เอกสารข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้าน

7.1 ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

จากสภาพสังคมไทยเป็นสังคมแบบเกษตรกรรมที่อยู่ร่วมกับธรรมชาติ มีวิถีชีวิตดำเนินไปจากการต้องปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติและมีความเชื่อทางด้านศาสนาพุทธ จึงเกิดรูปแบบของวัฒนธรรม ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม อุดมการณ์ สถาบัน ขนบธรรมเนียมประเพณี ผลิตภัณฑ์ สิ่งของเครื่องใช้ เครื่องมือ อาหารการกิน บ้านเรือน อาคารสิ่งก่อสร้าง ผลงานศิลปะทั้งปวงที่ประกอบด้วยประโยชน์ใช้สอยและด้วยความงามที่ตอบสนองด้านจิตใจที่เป็นเอกลักษณ์แบบชาวไทยตามลักษณะท้องถิ่นนั้นๆ

มนุษย์มีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมไปตามกระแสโลกมาตั้งแต่อดีตจวบจนปัจจุบันไม่ว่าจะเป็นเรื่องของศิลปวัฒนธรรมรวมทั้งเทคโนโลยีล้วนได้รับการสร้างสรรค์และพัฒนาเปลี่ยนแปลงมาจากภูมิปัญญาของมนุษย์ คำว่า ภูมิปัญญา มีผู้ให้คำนิยามไว้หลากหลาย “ภูมิปัญญา” (พุม) น. พื้นความรู้ความสามารถ (ราชบัณฑิตยสถาน. 2542: 826)

ภูมิปัญญา (Wisdom) หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน(People Wisdom) จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้านพบว่า มีผู้ให้ความหมายคำว่าภูมิปัญญาชาวบ้านไว้ต่างๆ กันดังนี้

วิจิต นันทสุวรรณ กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง แก่นหลักของการมีชีวิตการใช้ชีวิตอย่างมีความสุข

ประเวศ วะสี กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านเกิดจากการสะสมการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลายาวนานมีลักษณะการเชื่อมโยงกันหมดในทุกสาขา

อังกูล สมคะเนย์ (วาสนา เพิ่มพูล. 2551: ออนไลน์) กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านหมายถึง มวลความรู้และมวลประสบการณ์ชาวบ้านที่ใช้ในการดำรงชีวิตให้เป็นสุข

2. ทางน้ำ ใช้แม่น้ำเจ้าพระยาเป็นเส้นทางเดินเรือ เพื่อขนส่งผลผลิตทางการเกษตรจากกรุงเทพฯ – สิงห์บุรี ระยะทางประมาณ 160 กิโลเมตร หรือมาทางแม่น้ำน้อย แยกจากแม่น้ำเจ้าพระยา อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท ผ่านอำเภอสรรคบุรี อำเภอบางระจัน อำเภอบางบาล ถึงจังหวัดสิงห์บุรี (สิงห์บุรี. 2549: ออนไลน์)

รุ่ง แก้วแดง (อภิศักดิ์ บุญเลิศ. 2548: 18; อ้างอิงจาก รุ่ง แก้วแดง. 2542: 204) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้ ความสามารถ และทักษะของคนไทยอันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ ที่ผ่านกระบวนการเลือกสรร เรียนรู้ปรุงแต่ง พัฒนาและถ่ายทอดสืบต่อกันมา เพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย

ธวัช ปุณโณทก (2531: 40 – 42) กล่าวว่า

ภูมิปัญญา เป็นเรื่องที่สั่งสมกันมาตั้งแต่อดีต เป็นเรื่องของการจัดการเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติแวดล้อม คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยผ่านกระบวนการทางจารีตประเพณี วิถีชีวิต การทำมาหากิน และพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างความสัมพันธ์เหล่านี้ เป้าหมายก็คือ เพื่อการดำรงชีวิตอยู่อย่างมีความสุขทั้งในส่วนที่เป็นชุมชน หมู่บ้าน ท้องถิ่น และส่วนที่เป็นปัจเจกของชาวบ้านเอง รวมทั้งประสบการณ์เอาชนะธรรมชาติ ดัดแปลงธรรมชาติมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตประจำวันทำให้เกิดสิ่งประดิษฐ์และแนวคิดต่าง ๆ ก็เรียกว่าภูมิปัญญาทั้งสิ้น

สามารถ จันทรสุรีย์ (2534: 3) ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาพอสรุปได้ว่า

ภูมิปัญญาชาวบ้านหมายถึง พื้นเพรากฐานของความรู้ของชาวบ้านหรือความรอบรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้มีประสบการณ์สืบต่อกันมาทั้งทางตรง คือประสบการณ์ด้วยตนเอง หรือทางอ้อม คือเรียนรู้จากผู้ใหญ่ หรือความรู้ที่สืบต่อกันมา หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านหมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เองแล้วนำมาแก้ปัญหา เป็นสติปัญญา เป็น องค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้านทั้งกว้างและลึกที่ชาวบ้านสามารถคิดเอง ทำเองโดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาในการดำเนินชีวิตได้ในท้องถิ่นอย่างสมสมัยดังนั้นภูมิปัญญาชาวบ้านจึงเกิดการสะสมการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลานานมีลักษณะที่เชื่อมกันไปหมดทุกสาขาวิชาไม่แยกเป็นรายวิชาที่เราเรียน ฉะนั้นวิชาที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจอาชีพ ความเป็นอยู่เกี่ยวกับการใช้จ่าย เกี่ยวกับศาสนา วัฒนธรรมจะผสมผสานกลมกลืนเชื่อมโยงกันไปมา

ศูนย์พัฒนาหลักสูตร กรมวิชาการ (2544: 29-32) ได้อธิบายความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตของคนเราผ่านกระบวนการศึกษา การสังเกต คิดวิเคราะห์ จนเกิดปัญญา และตกผลึกมาเป็นองค์ความรู้ที่ประกอบขึ้นมาโดยเฉพาะหลายๆ เรื่อง

สำเนียง สร้อยนาคนพงษ์ (ชูชาติ งานดี. 2547: 35; อ้างอิงจาก สำเนียง สร้อยนาคนพงษ์. 2535: 24-25) แสดงพรรณนาเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า

ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หรือปัญญาชาวบ้านหรือปัญญาชนท้องถิ่น (Intellectual Organic) หมายถึง พื้นฐานของความรู้ของชาวบ้านหรือความรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์สืบต่อกันมาทั้งทางตรง คือประสบการณ์ด้วยตนเอง หรือทางอ้อมซึ่งเรียนรู้จากผู้ใหญ่ หรือความรู้สะสมสืบต่อกันมา กลั่นกรองประสบการณ์สะสมกันมาจนพัฒนาไปสู่ความรู้ ความเข้าใจชีวิตของตนเอง ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง แก่นหลักของการมองชีวิต การใช้ชีวิตอย่างมีความสุขซึ่ง ในความหมายทั้งในแง่ปัจเจกบุคคลและในแง่ของสังคมหมู่บ้าน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งกล่าวได้ว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดนั่นเอง แล้วนำมาแก้ปัญหา เป็นสติปัญญา เป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้าน ทั้งกว้าง ทั้งลึกที่ชาวบ้านสามารถคิดเอง ทำเอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาการดำเนินชีวิตได้ในท้องถิ่นอย่างสมสมัย ภูมิปัญญาเกิดจากการสะสมการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลายาวนาน มีลักษณะเชื่อมโยง กันไปหมดทุกสาขาวิชาวิทยาไม่แยกเป็นวิชาๆ แบบที่เราเรียน นั้นวิชาเกี่ยวกับเศรษฐกิจ อาชีพ ความเป็นอยู่เกี่ยวกับการใช้จ่ายเกี่ยวกับการศึกษา วัฒนธรรมผสมกลมกลืนเชื่อมโยงกันหมดกับวิถีแบบดั้งเดิมที่เป็นมาของสถาบัน หมู่บ้าน และชีวิตของชาวบ้าน ซึ่งต่อมาคุณค่าใหม่ของสังคมภายนอกไหลบ่าเข้าไปผสมอยู่มากขึ้น ภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นมิใช่เป็นการจุดรั้งเพื่อการ “กลับไปสู่” สังคมแบบดั้งเดิม หากเป็นเพียงการถ่วงดุลประสบการณ์ซึ่งได้รับโดยตรงจากชาวบ้านออกมานำเสนอให้ผู้ทำงานพัฒนาทั้งหลายได้ตระหนักถึงภูมิที่ “มีอยู่” ในชาวบ้าน ซึ่งเป็นการเปิดทางให้มีการค้นคิดและร่วมชะตากรรมกับหมู่บ้าน ในลักษณะของจิตใจที่เข้าถึงชาวบ้านเพื่อนำสู่ “การก้าวไปข้างหน้าอย่างมีรากฐาน และเหมาะสมต่อสภาพชีวิตของชาวบ้าน เป็นตัวหลักในสังคม

ชลธิรา สัตยารัตนา (วาสนา เพิ่มพูล. 2551: ออนไลน์) กล่าวว่าภูมิปัญญาเป็นผลึกขององค์ความรู้ที่มีกระบวนการสั่งสมสืบทอดกันมายาวนานที่มีความหลากหลายไร้เอกภาพ ความรู้อาจจะไม่ได้เป็นเอกภาพ (Unity) แต่ภูมิปัญญาจัดว่าเป็นเอกลักษณ์ (Identity) เป็นคำที่ใช้กันในหมู่นักการศึกษามานานแล้ว ส่วนว่า “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” หรือ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” หรือ “ภูมิปัญญาไทย” มีผู้สนใจพูดถึงกันมากขึ้นเมื่อทศวรรษที่ผ่านมา ทั้งองค์กรภาครัฐ (GO) และองค์กรวัฒนธรรมของชาวบ้าน และทำให้เข้าใจภาพรวมวัฒนธรรมของชาติได้

สรุปว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านหมายถึง ความรู้ของชาวบ้านที่ได้รับถ่ายทอดจากบรรพบุรุษทั้งทางตรงและทางอ้อมซึ่งสืบทอดกันมาเป็นเวลายาวนานแก่ลูกหลานจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งนำมาแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิตและความเป็นอยู่ให้เกิดความสุขแก่ตนเอง ครอบครัว และชุมชน

7.2 ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ลักษณะภูมิปัญญาไทย มีความเป็นมาที่หลากหลายและลักษณะที่แตกต่างกัน นักวิชาการหลายท่านได้จัดแบ่งลักษณะของภูมิปัญญาไทย พอสรุปได้ดังนี้

สามารถ จันทร์สุรย์ (2536: 147) ได้แบ่งลักษณะของภูมิปัญญาไทยไว้เป็น 2 ลักษณะ คือ

1. ลักษณะเป็นนามธรรม ได้แก่ คติความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย ความสามารถในการแก้ปัญหาที่จะเอาชนะธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาติ

2. ลักษณะเป็นรูปธรรม ได้แก่ ความสามารถในการคิด ประดิษฐ์ ดัดแปลงวัตถุสิ่งของเพื่อนำมาใช้ในการดำเนินชีวิตเป็นประเภทสิ่งของเครื่องใช้

รัตน์ บัณฑิต (2535: 33) ได้จำแนกภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็น 3 ลักษณะดังนี้

ลักษณะที่ 1 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติแวดล้อม

ลักษณะที่ 2 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับระบบสังคมหรือการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์

ลักษณะที่ 3 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับระบบการผลิตหรือการประกอบอาชีพที่มีลักษณะมุ่งเน้นระบบการผลิตเพื่อพึ่งพาตนเอง

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2536: 1-10) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นว่าเป็นระบบความรู้ภูมิปัญญาไม่ได้เกิดแวบขึ้นมาในหัว แต่เป็นระบบความรู้ที่ชาวบ้านมองเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ เป็นระบบความรู้ที่ไม่เป็นวิทยาศาสตร์ ฉะนั้นในการศึกษาเข้าไปดูว่าชาวบ้าน “รู้อะไร” อย่างเดียวไม่พอ ต้องศึกษาว่าเขาเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ เหล่านั้นอย่างไร โดยพิจารณาจาก

1. การสั่งสมและการกระจายความรู้ ภูมิปัญญาเกิดจากการสั่งสมและกระจายความรู้ โดยความรู้ไม่ได้ลอยอยู่เฉยๆ แต่ถูกนำมาบริการคนอื่น เช่น หมอพื้นบ้าน สั่งสมความรู้ทางการแพทย์ไว้ในตัวคนหนึ่ง ซึ่งมีกระบวนการที่ทำให้เขาสั่งสมความรู้ เราควรศึกษาด้วยว่ากระบวนการนั้นเป็นอย่างไร หมอคนหนึ่งสามารถสร้างหมอคนอื่นต่อมาได้อย่างไร

2. การถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ได้มีสถาบันถ่ายทอดความรู้ แต่มีกระบวนการถ่ายทอดที่ซับซ้อน ถ้าเราต้องการเข้าใจภูมิปัญญาท้องถิ่น เราก็ต้องเข้าใจกระบวนการ ถ่ายทอดความรู้จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง

3. การสร้างสรรค์ปรับปรุงระบบความรู้ของชาวบ้านไม่ได้หยุดนิ่งอยู่กับที่ แต่ถูกปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลาโดยอาศัยประสบการณ์ของชาวบ้านเอง เรายังขาดการศึกษาว่าชาวบ้านปรับเปลี่ยนความรู้และระบบความรู้เพื่อเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอย่างไร

ประเวศ วะสี (จิรวัดน์ นาคพนม. 2549: 31-33; อ้างอิงจาก ประเวศ วะสี. 2524: 40-45) กล่าวถึงลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น พอสรุปได้ดังนี้

1. ความจำเพาะกับท้องถิ่น เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นมีการสะสมขึ้นมาจากประสบการณ์หรือความเจ็ดจาดจากชีวิตและสังคมในท้องถิ่นหนึ่งๆ เพราะฉะนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงมีความสอดคล้องกับเรื่องของท้องถิ่นมากกว่าภูมิปัญญาจากภายนอก โดยที่ไม่อาจนำไปใช้กับท้องถิ่นอื่นๆ ที่แตกต่างกันได้ หรือได้แต่ไม่ดีมากนัก

2. มีความเชื่อมโยงหรือบูรณาการสูงภูมิปัญญาท้องถิ่นจะมีการเชื่อมโยงกันระหว่างชีวิต สังคมและสิ่งแวดล้อม มีการพยายามนำธรรมชาติมาอธิบายเป็นรูปธรรมที่สามารถแตะต้องได้ เช่น ความคิดเรื่องพระแม่ธรณี แม่คงคา แม่โพสพ พระภูมิเจ้าที่ทำให้คนเคารพ ธรรมชาติ และไม่ทำลายล้างสิ่งนั้น

3. มีความเคารพผู้อาวุโส ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ความสำคัญกับประสบการณ์ จึงมีความเคารพผู้อาวุโส เพราะผู้อาวุโสมีประสบการณ์มากกว่า

เสรี พงศ์พิศ (2529: 145 – 147) กล่าวถึงลักษณะของภูมิปัญญาชาวบ้าน สรุปได้ดังนี้

1. ลักษณะที่เป็นนามธรรม เป็นโลกทัศน์ชีวทัศน์ เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิต เป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย คุณค่า และความหมายของสิ่งต่างๆ ในชีวิตประจำวัน

2. ลักษณะที่เป็นรูปธรรม เป็นเรื่องเฉพาะด้านต่างๆ ที่เห็นได้ชัดเจน เช่น การทำมาหากิน การเกษตร หัตถกรรม ศิลปะดนตรี และอื่นๆภูมิปัญญาชาวบ้านในลักษณะที่เป็นนามธรรมและลักษณะที่เป็นรูปธรรมจะสะท้อนออกมาใน 3 ลักษณะที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกัน คือ

3. ความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกัน คือ ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับโลก สิ่งแวดล้อม สัตว์พืช ธรรมชาติ

4. ความสัมพันธ์กับคนอื่นๆ ที่ร่วมกันในสังคม หรือชุมชน

5. ความสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติ สิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้ทั้งหลาย ทั้งสามลักษณะนี้คือ สามมิติของเรื่องเดียวกัน คือ ชีวิตของชาวบ้านสะท้อนออกมาถึงภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตอย่างมีเอกภาพ เหมือนสามมุมของรูปสามเหลี่ยม ภูมิปัญญาจึงเป็นรากฐานในการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (อภิศักดิ์ บุญเลิศ. 2548: 22; อ้างอิงจากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2547: 17 -18) สรุปลักษณะของภูมิปัญญาไทยไว้ ดังนี้

1. ภูมิปัญญาไทย เป็นเรื่องของการใช้ความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skill) ความเชื่อ (Belief) และพฤติกรรม (Behavior)
2. ภูมิปัญญาไทยแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติแวดล้อม และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ
3. ภูมิปัญญาไทยเป็นองค์รวม หรือกิจกรรมทุกอย่างในวิถีชีวิต
4. ภูมิปัญญาไทยเป็นเรื่องของการแก้ปัญหาการจัดการ การปรับตัว การเรียนรู้เพื่อความอยู่รอด ของบุคคล ชุมชนและสังคม
5. ภูมิปัญญาไทยเป็นแกนหลักหรือกระบวนทัศน์ในการมองชีวิตเป็นพื้นความรู้ในเรื่องต่างๆ
6. ภูมิปัญญาไทยมีลักษณะเฉพาะหรือเอกลักษณ์ในตัวเอง
7. ภูมิปัญญาไทยมีการเปลี่ยนแปลง เพื่อการปรับสมดุลในพัฒนาการทางสังคมตลอดเวลา

7.3 ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

จากการศึกษาพบว่าได้มีการจัดประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น พอสรุปได้ดังนี้
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2542: 24 – 26) พอสรุปประเภทของภูมิปัญญาไทยไว้ดังนี้

1. สาขาเกษตรกรรม หมายถึง ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะ และเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเองในสถานการณ์ต่างๆ ได้ เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหาการเกษตรด้านการตลาด การแก้ปัญหาด้านการผลิต เช่น การแก้ไขโรคและแมลง และการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตร เป็นต้น
2. สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม (ด้านการผลิตและการบริโภค) หมายถึง การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิต เพื่อชะลอการนำเข้าตลาด เพื่อแก้ปัญหาด้านการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัด และเป็นธรรมอันเป็นขบวนการให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ ตลอดทั้งการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม เช่นการรวมกลุ่มของกลุ่มโรงงานยางพารา กลุ่มโรงสี กลุ่มหัตถกรรม เป็นต้น

3. สาขาการแพทย์แผนไทย หมายถึง ความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัย

4. สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความสามารถในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งการอนุรักษ์พัฒนาและใช้ประโยชน์จากคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลยั่งยืน

5. สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการด้านการสะสมและบริหารกองทุน และธุรกิจชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์เพื่อเสริมชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชน

6. สาขาสวัสดิการ หมายถึง ความสามารถในการจัดการสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคนให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

7. สาขาศิลปกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานด้านศิลปะต่างๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม วรรณกรรม คีตศิลป์ เป็นต้น

8. สาขาการจัดการ หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการดำเนินงานด้านต่างๆ ทั้งขององค์กรชุมชน องค์กรศาสนา องค์กรทางการศึกษาตลอดทั้งองค์กรทางสังคมอื่นๆ ในสังคมไทย เช่น การจัดการองค์กรของกลุ่มชาวบ้าน ระบบผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน

9. สาขาภาษาและวรรณกรรม หมายถึง ความสามารถผลิตผลงานเกี่ยวกับด้านภาษาทั้งภาษาถิ่น ภาษาโบราณ ภาษาไทย และการใช้ภาษา ตลอดทั้งด้านวรรณกรรมทุกประเภท

10. สาขาศาสนาประเพณี หมายถึง ความสามารถประยุกต์ และปรับใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ความเชื่อและประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อการประพฤติปฏิบัติให้เกิดผลดีต่อบุคคลและสิ่งแวดล้อม เช่น การถ่ายทอดหลักธรรมศาสนา การบวชป่า การประยุกต์ประเพณีบุญประเพณีข้าว เป็นต้น

อังกุล สมคะเนย์ (2535: 34) จัดกลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็น 4 กลุ่ม คือ

1. เป็นเรื่องเกี่ยวกับคติ ความคิด ความเชื่อ และหลักการที่เป็นพื้นฐานขององค์ความรู้ที่เกิดจากการถ่ายทอดกันมา

2. เป็นเรื่องของศิลปะ วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี

3. เป็นเรื่องของการประกอบอาชีพในแต่ละท้องถิ่นที่ได้รับการพัฒนาให้เหมาะสมกับสมัย

4. เป็นเรื่องของแนวความคิด หลักปฏิบัติ และเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ชาวบ้านนำมาใช้ในชุมชน ซึ่งเป็นอิทธิพลของความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

รุ่ง แก้วแดง (2543: 206 -208) กล่าวถึงภูมิปัญญาไทยแยกประเภทสาขา พอสรุปได้ดังนี้

1. สาเกษตรกรรม หมายถึง ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้และเทคโนโลยีด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี
2. สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม หมายถึง กระบวนการให้ท้องถิ่นพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ
3. สาขาการแพทย์แผนไทย หมายถึง ความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพโดยเน้นให้ชุมชนพึ่งตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้
4. สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความสามารถในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้ดำรงอยู่ในสังคมไทยได้อย่างสมดุล
5. สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการธุรกิจชุมชน เพื่อเสริมชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชน
6. สาขาสวัสดิการ หมายถึง ความสามารถในการจัดการสวัสดิการประกันคุณภาพชีวิตของคนให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม
7. สาขาศิลปกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานด้านศิลปะในสาขาต่างๆ
8. สาขาการจัดการองค์กร หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการ และพัฒนาองค์กรของตนเองได้ตามบทบาทหน้าที่
9. สาขาภาษาและวรรณกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานที่เกี่ยวข้องกับภาษา และวรรณกรรมทุกประเภท
10. สาขาศาสนาและประเพณี หมายถึง ความรู้ ความสามารถในการประยุกต์และปรับใช้หลักธรรม ความเชื่อ และประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อการประพฤติปฏิบัติให้บังเกิดผลดีต่อบุคคลและสิ่งแวดล้อม
11. สาขาการศึกษา หมายถึง ความสามารถในการถ่ายทอด การอบรมเลี้ยงดู การสั่งสอน การสร้างสื่อและอุปกรณ์ เป็นต้น

สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น คือความรู้ดั้งเดิมของชาวบ้านที่สั่งสมยาวนาน พัฒนาและถ่ายทอดสืบต่อยังลูกหลานจากรุ่นสู่รุ่น จากบรรพบุรุษจนถึงปัจจุบันอย่างต่อเนื่องโดยมีความประสานกลมกลืนกันด้วยวิธีการถ่ายทอดที่หลากหลาย และมีลักษณะดังนี้ คือมีความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม มีการเชื่อมโยงบูรณาการระหว่างชีวิตสังคมและสิ่งแวดล้อม มีการจัดระบบการผลิตหรือการประกอบอาชีพที่มุ่งเน้นระบบการผลิตเพื่อพึ่งพาตนเอง มีการจัดแบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นหลายสาขา พอสรุปได้ดังนี้ เป็นเรื่องของอาชีพ ชีวิต ความเป็นอยู่ วัฒนธรรมประเพณี คติ ความเชื่ออุดมคติ ศาสนา หลักธรรมคำสอน ตลอดจนการแสดงออกทางศิลปะในด้านต่างๆ

7.4 การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

สมิธ (Smith. 1982: 90 -92) เชื่อว่า การเรียนรู้ไม่จำเป็นต้องเรียนในโรงเรียนเสมอไป ยังมีรูปแบบอื่นๆ ที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ได้อีกมาก เช่นการเรียนรู้โดยบังเอิญ (Random or Incidental Learning) การเรียนรู้ด้วยตนเอง (Self – directed Learning) การเรียนรู้จากกลุ่ม (Collaborative learning) แต่วิธีการเรียนรู้ต่างๆ รูปแบบเหล่านี้จะต้องอาศัยกระบวนการถ่ายทอดความรู้จากผู้สอนเป็นสำคัญ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 หมวดที่ 3 มาตรา 15 ได้กำหนดให้การจัดการศึกษามี 3 รูปแบบ ได้แก่

1. การศึกษาในระบบ เป็นการศึกษาที่กำหนดจุดมุ่งหมายวิธีการศึกษา หลักสูตร ระยะเวลาของการศึกษา การวัดผล และประเมินผลซึ่งเป็นเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษาที่แน่นอน

2. การศึกษานอกระบบ เป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนด จุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการศึกษาโดยเนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม

3. การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเอง ตามความพอใจ ศักยภาพ ความพร้อมและโอกาสโดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อแหล่งเรียนรู้ (สมคิด วงศ์พิพันธ์. 2552: ออนไลน์)

มาตรา 23 การจัดการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องให้ความรู้เรื่องเกี่ยวกับตนเอง และความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม (ศิลปศาสตร์. 2552: ออนไลน์)

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้บัญญัติเกี่ยวกับการบริหารการศึกษาไว้ในมาตรา 289 ดังนี้

“...องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นย่อมมีสิทธิที่จะจัดการศึกษาอบรมและการฝึกอาชีพตามความเหมาะสมและความต้องการภายในท้องถิ่นนั้น และเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาอบรมของรัฐแต่ต้องไม่ขัดต่อมาตรา 43 และ 81 ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ ”

ที่ว่าไม่ขัดต่อมาตรา 43 ก็คือ การมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่า 12 ปี โดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย ส่วนมาตรา 81 ก็คือ แนวทางในการจัดการศึกษา เช่น ให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม และสอดคล้องกับระบอบประชาธิปไตย ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ และวัฒนธรรมของชาติแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2535 ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ในหมวดที่ 3 ข้อ 17 ไว้ ดังนี้ “ ปรับปรุงระบบบริหารการศึกษาให้มีเอกภาพด้านนโยบายและมาตรฐานการศึกษา รวมทั้งให้กระจายอำนาจไปสู่ท้องถิ่นและสถานศึกษา เพื่อให้สถานศึกษามีความคล่องตัวในการบริหารและการจัดการศึกษาภายในของสถานศึกษา รวมทั้งสนับสนุนให้บุคคลและองค์กรในชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและการจัดการศึกษาของชุมชน” (ครุศาสตร์. 2551: ออนไลน์)

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2542: 13-14) เพื่อให้ภูมิปัญญาเป็นรากฐานและเป็นพลังขับเคลื่อนสำคัญส่วนหนึ่งในการพัฒนาคน พัฒนาเศรษฐกิจการเมือง วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม จึงกำหนดนโยบายสรุปได้ดังนี้

1. นำภูมิปัญญาเข้าสู่การศึกษาของชาติโดยการเลือกสรรสาระและกระบวนการเรียนรู้เข้าสู่ระบบการศึกษา ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยให้ห้องสมุดกับภูมิปัญญาสากล และเหมาะสมกับจารีตขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของท้องถิ่นโดยประชาชน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น องค์การชุมชนและสื่อมวลชน ให้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาด้านภูมิปัญญาไทยทุกระดับและทุกระบบในรูปแบบที่หลากหลาย

2. ยกย่องและเชิดชูเกียรติครูภูมิปัญญาและสนับสนุนให้มีบทบาทเสริมในการถ่ายทอดภูมิปัญญาในการจัดการศึกษาทุกระดับ และทุกระบบ รวมทั้งให้แบบอย่างและชี้นำด้านวิถีคิด วิถีการเรียนรู้และดำเนินชีวิตที่ได้ผ่านการทดสอบมามาก มีการกำหนดภารกิจหน้าที่ แลกเปลี่ยนเชื่อมโยงและพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ครูภูมิปัญญาไทย

3. สนับสนุนการศึกษาวิจัยด้านภูมิปัญญาเพื่อพัฒนาการจัดการศึกษาวิจัยด้านภูมิปัญญาเพื่อพัฒนาการจัดการศึกษาที่หลากหลายให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง

4. พัฒนากลไกการบริหารและการจัดการส่งเสริมภูมิปัญญาโดยเน้นการกระจายอำนาจและการมีส่วนร่วมของประชาชนและชุมชน ให้เอื้อต่อการส่งเสริมเครือข่ายภูมิปัญญาไทยทั้งในระดับท้องถิ่นระดับชาติและระดับนานาชาติ มุ่งกระบวนการสร้างและพัฒนาภูมิปัญญาไทยทั้ง 8 งาน ได้แก่ งานวิจัย งานพัฒนา งานฟื้นฟู งานอนุรักษ์ งานถ่ายทอด งานส่งเสริม งานสร้างเสริมความเป็นเลิศ และงานแลกเปลี่ยนให้สามารถดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ

พยุพพร ไตรรัตน์สิงห์กุล (2538) ได้กล่าวถึงกระบวนการถ่ายทอดของภูมิปัญญาไว้ว่ากระบวนการถ่ายทอดจะต้องประกอบด้วย

1. แหล่งความรู้ ได้แก่ แหล่งความรู้จากครอบครัว โรงเรียน และหน่วยราชการต่างๆ
2. ผู้ถ่ายทอด และผู้รับการถ่ายทอด ได้แก่ ครอบครัว เพื่อนบ้าน และบุคคลต่างๆ ในหมู่บ้านที่เป็นผู้ถ่ายทอด และผู้รับการถ่ายทอด

3. วิธีการถ่ายทอดได้แก่

3.1 การถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ เป็นวิธีการถ่ายทอดจากการสังเกต การทดลอง การบอกเล่าด้วยปาก การปฏิบัติจริง และการฝึกหัด

3.2 การฝึกฝนด้วยตนเอง เกิดจากความเคยชินที่พบเห็นทุกวันจนสามารถทำได้เองโดยไม่ต้องมีคนสอน แต่บางครั้งก็ใช้วิธีเลียนแบบ

3.3 การถ่ายทอดจากเพื่อนบ้าน เป็นการบอกเล่าด้วยปาก ผู้เรียนนำอุปกรณ์ไปเอง และสอนโดยการปฏิบัติจริง

3.4 การถ่ายทอดจากหน่วยงานราชการ โดยการพาไปเรียนนอกสถานที่ ผู้สอนจะอธิบายวิธีการทำแล้วให้ผู้เรียนทำไปพร้อมกัน (นฤกุล สุวรรณรัตน์. 2547: 32-33; อ้างอิงจาก พยุงพร ไตรรัตน์สิงห์กุล. 2538: บทคัดย่อ)

นอกจากนี้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2544: 74-76) ได้กล่าวถึงการเรียนรู้แบบชาวบ้านว่า

แหล่งเรียนรู้ในชุมชนมีบทบาทในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต ที่มีรากฐานจากชุมชนการเรียนรู้แบบชาวบ้านอาจเกิดจากการสังเกต การคิด และปฏิบัติตาม ซึ่งบุคคลได้รับจากประสบการณ์ตรงและปฏิบัติจริงเห็นคุณค่าและนำมาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้ เรียนรู้ได้ไม่จำกัดเนื้อหา เพศ วัย เวลาและสถานที่ การเรียนรู้ แบบชาวบ้านมีองค์ประกอบ 3 ประการ คือ

1. คน ประกอบด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน ผู้นำชุมชนหรือองค์กร และผู้ที่มีความรู้ความชำนาญเฉพาะด้านในชุมชน
2. ความรู้ ประกอบด้วยความรู้ที่เป็นภูมิปัญญา ความรู้ทางวิชาการ หรือที่มาจากภายนอกและชุดความรู้ หรือประสบการณ์ที่สะสมและพัฒนาขึ้น
3. ทรัพยากร หมายถึง วัตถุ เช่น เงินทุน ป่าไม้ ที่ดิน แหล่งน้ำ พืช สัตว์ และผลผลิตของชุมชน

ผลจากการวิจัยของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ เรื่องแนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษาพบว่า วิธีการถ่ายทอดความรู้ของภูมิปัญญาชาวบ้านมีวิธีการดังนี้

1. การเล่าเรื่องราว การบอก การเทศน์
2. การให้ปฏิบัติจริง การพาดู พาทำ
3. การให้ทำเลียนแบบ
4. การให้ลองผิดลองถูก
5. การให้ศึกษาด้วยตนเอง เช่นให้อ่านจากตำรา
6. การต่อวิชา และการสอนแบบกลุ่ม

การถ่ายทอดความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่น คือการบอกวิชาความรู้ให้ผู้เรียนเข้าใจและนำไปปฏิบัติได้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นมักถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้เรียน หรือกลุ่มเป้าหมายไปโดยอัตโนมัติ ไม่ได้เรียนวิชาการสอนจากสถาบันใดๆ แต่จะใช้สามัญสำนึกแบบสังคมประเพณี คือการเรียนการสอนที่เกิดขึ้นจากการเลียนแบบและจดจำสืบทอดกันมาในครอบครัว และใช้การโดย

1. ใช้วิธีสาธิต คือ ทำให้ดูเป็นตัวอย่างทุกขั้นตอน ให้ผู้เรียนทำให้เข้าใจแล้วให้ผู้เรียนปฏิบัติตาม

2. ใช้วิธีปฏิบัติจริง คือ ฟังคำบรรยาย อธิบาย สาธิตแล้วนำไปปฏิบัติจริงและปฏิบัติซ้ำๆ จนเกิดความชำนาญ เพราะผลงานที่จะใช้ดำรงชีวิตได้ ต้องเป็นผลงานที่เกิดขึ้นจริงนำเอาไปใช้ประโยชน์ได้ ไม่ใช่ผลงานที่กล่าวอ้างไว้ในตำราเท่านั้น

จากการศึกษาพบว่า มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย (Informal Education) ซึ่งเป็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบหนึ่งของการศึกษาตลอดชีวิต เป็นสิ่งที่มนุษย์คุ้นเคยจนนึกไม่ถึง กำลังเรียนรู้โดยมีรูปแบบที่หลากหลาย ซึ่งมีนักการศึกษาให้ความหมายการศึกษาตามอัธยาศัยไว้หลายทฤษฎี ได้แก่ ฟิลิป คูมส์ (Philip Coombs. 1985) กล่าวว่า

การศึกษาตามอัธยาศัยเป็นกระบวนการศึกษาตลอดชีวิตที่บุคคลได้รับและสะสมความรู้ ทักษะ ทศนคติ และประสบการณ์ในชีวิตประจำวันและสิ่งแวดล้อม เช่น ในครอบครัวพ่อแม่ สอนลูก ที่ทำงานเพื่อนแนะนำเพื่อน หรือการค้นคว้าด้วยตนเองจากสื่อต่างๆ ได้แก่ การชมโทรทัศน์ รายการส่งเสริมอาชีพ การฟังวิทยุเรื่องการเพาะเลี้ยงเห็ด การคุยกับเพื่อนผ่านอินเทอร์เน็ต จะเกิดการเรียนรู้โดยไม่รู้ตัว การพูดคุยในเรื่องราวต่างๆ ก็อาจทำให้เกิดการเรียนรู้ได้

ชัยยศ อิ่มสุวรรณ์ (2544) กล่าวว่า การศึกษาตามอัธยาศัยเป็นการจัดสภาพแวดล้อม สถานการณ์ ปัจจัยเกื้อหนุนโดยเฉพาะสื่อ แหล่งเรียนรู้และบุคคล เพื่อส่งเสริมให้บุคคลได้เรียนรู้ตามความสนใจและโอกาสเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งตนเอง ครอบครัว และตนเอง

จากความหมายดังกล่าวมาข้างต้นจะพบว่าภูมิปัญญาชาวบ้านกับการศึกษาตามอัธยาศัยถือว่าเป็นสิ่งที่เรียนรู้คู่กันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนับว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญส่วนหนึ่งของชีวิตมนุษย์ เพราะเป็นระบบการศึกษาที่จัดขึ้นเพื่อส่งเสริมให้บุคคลสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะเห็นว่าการศึกษาตามอัธยาศัยนั้นสามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิตตั้งแต่วัยแรกเกิดจนถึงวัยสูงอายุ สามารถเกิดได้ทุกช่วงอายุ อาจเรียกว่าตั้งแต่เกิดจนตายก็ได้ เพราะฉะนั้นจึงนับว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการศึกษาตลอดชีวิต ในขณะที่การศึกษาตามอัธยาศัยเป็นเรื่องที่เป็นไปตามสภาพ ไม่มีกำหนดเวลาหรือกลุ่มเป้าหมายใดๆ ทั้งสิ้น (วาสนา เพิ่มพูน. 2551: ออนไลน์)

สรุปภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการศึกษาหรือการเรียนรู้ตามอัธยาศัยมีลักษณะการเรียนรู้ที่หลากหลายที่สะสม เรียนรู้ สืบสาน สืบทอด สัมมายาวนานอย่างต่อเนื่องจากอดีตจนถึงปัจจุบัน จากบรรพบุรุษสู่ชนรุ่นหลัง มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวชนไม่สามารถแยกออกจากกันได้ หากแต่ทุกอย่างมีความสัมพันธ์กัน ตั้งแต่ การทำมาหากินร่วมกันในชุมชน การปฏิบัติทางศาสนา พิธีกรรมและประเพณี เมื่อผู้คนใช้ความรู้นั้นเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่าง คนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ความสัมพันธ์ที่ดีเป็นความสัมพันธ์ที่

มีความสมดุล ที่เคารพกันและกัน ทำให้ทุกฝ่ายอยู่ร่วมกันอย่างสงบสันติสุข ดังนั้น เพื่อให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของการปฏิรูปการศึกษา จึงมีการร่วมมือกันหลายฝ่ายทั้งภาครัฐ เอกชน ส่วนท้องถิ่น ชาวบ้าน ชุมชน ให้หันมาอนุรักษ์ ฟื้นฟู ประยุกต์ภูมิปัญญาชาวบ้านก่อนที่จะสูญหายไป ด้วยการส่งเสริมสนับสนุนการจัดการศึกษาหรือการเรียนรู้ตามอัธยาศัยจากภูมิปัญญาชาวบ้าน

8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สมพจน์ หวลมานพ (2546: 208) การศึกษาภูมิปัญญาในงานเครื่องปั้นดินเผาที่ปรากฏในแหล่งผลิตบริเวณแอ่งสกลนคร ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

1. วัสดุอุปกรณ์

- วัสดุ ที่ใช้กระบวนการผลิตที่สำคัญประกอบด้วย ดินเหนียว แกลบหรือทรายละเอียด (สำหรับผสมทำดินเชื้อ) มีการเผาด้วยเตาแบบสุม เตาแบบระบายความร้อนลง และเตาแบบระบายความร้อนขึ้น ซึ่งใช้เชื้อเพลิงจากธรรมชาติ

- อุปกรณ์ ที่ใช้กระบวนการผลิตที่เกิดจากภูมิปัญญาในการสร้างสรรค์วัสดุธรรมชาติ และวัสดุในท้องถิ่นและการประยุกต์เป็นอุปกรณ์ที่สำคัญประกอบด้วยอุปกรณ์ที่เป็นเทคโนโลยีพื้นบ้าน เช่น แป้นหมุน ไม้ตี ฯลฯ และอุปกรณ์ที่เป็นเทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น เครื่องนวดดิน แป้นหมุนไฟฟ้า เป็นต้น

2. กระบวนการผลิตประเภทเครื่องปั้นดินแบ่งตามอุณหภูมิ ประเภทเครื่องปั้นดินเผา (แบ่งตามอุณหภูมิ) เทอราคอตต้า (Terra Cotta) มากที่สุด คือร้อยละ 58.93 รองลงมา เออร์เทนแวร์ (Earthenware) ร้อยละ 41.07

- การขึ้นรูป ใช้วิธีการขึ้นรูปแบบผสมหลายวิธีมากที่สุด คือ ร้อยละ 83.93 รองลงมา ตามลำดับใช้วิธีการปั้นแบบอิสระ เท่ากับการปั้นบนแป้นหมุนร้อยละ 7.14 และการกดด้วยมือ – เครื่องน้อยที่สุด ร้อยละ 1.79 และไม่มีการขึ้นรูปแบบด้วยวิธีขัด และด้วยวิธีแผ่น พบว่าจะเป็นการขึ้นรูปที่ใช้ร่วมกับวิธีขึ้นรูปแบบอื่น

- การตกแต่งผิว ไม่ตกแต่งผิวมากที่สุด ร้อยละ 34.82 รองลงมาตามลำดับคือการตกแต่งผิว การขีด ขูด ร้อยละ 31.25 การตกแต่งผิวแบบผสมหลายวิธี ร้อยละ 24.11 การเขียนสี ร้อยละ 7.14 การประทับหรือกดลายร้อยละ 1.79 และการปั้นน้อยที่สุด ร้อยละ 0.89

3. ประโยชน์ใช้สอย ประเภทตกแต่งมากที่สุดคือ ร้อยละ 40.18 รองลงมาตามเครื่องใช้ ร้อยละ 38.39 เบ็ดเตล็ดร้อยละ 20.54 ของที่ระลึกน้อยที่สุด ร้อยละ 0.89

4. รูปแบบ สิ่งที่มีมนุษย์ประดิษฐ์ขึ้น (Man Made's Form) มากที่สุดคือร้อยละ 72.32 รองลงมา รูปแบบของธรรมชาติ (Natural's Inspiration) ร้อยละ 17.86 รูปเรขาคณิต (Geometric's Form) ร้อยละ 8.03 รูปแบบของมนุษย์ (Human's Form) น้อยที่สุดร้อยละ 1.79

5. คุณค่าทางความงาม อิทธิพลความงามที่ได้จากธรรมชาติมากที่สุดคือร้อยละ 66.07 รองลงมา อิทธิพลความงามที่ได้รับจากความเชื่อเทพเจ้าร้อยละ 15.18 อิทธิพลความงามที่ได้รับจากความรู้ทางวิทยาศาสตร์ร้อยละ 14.29 อิทธิพลความงามที่ได้รับจากความเชื่อทางศาสนา น้อยที่สุดร้อยละ 4.46

6. เทคโนโลยีเพื่อช่วยการผลิต แบ่งได้เป็นเทคโนโลยีในการขึ้นรูป และวิธีการเผา ซึ่งเป็นเทคโนโลยีพื้นบ้านและเทคโนโลยีสมัยใหม่

7. คุณค่าต่อชุมชน สามารถสร้างคุณค่าให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมในวิถีชีวิตชนบท และมูลค่าทางเศรษฐกิจในการดำเนินชีวิตให้ดำรงอยู่ได้ ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคโลกาภิวัตน์

อภิญา สิริพันธ์ (2546: บทคัดย่อ) ศึกษาหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาในจังหวัดสงขลา ได้ศึกษาถึงการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้สรุปผลการศึกษาดังนี้ การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการประกอบอาชีพการผลิตเครื่องปั้นดินเผาในจังหวัดสงขลา อันเป็นอาชีพที่เก่าแก่ รูปแบบลวดลายของผลิตภัณฑ์ รวมทั้งกรรมวิธีการผลิตแบบเดิมๆ กำลังจะเลือนหายไป เนื่องจากในปัจจุบันกลุ่มผู้ประกอบการส่วนใหญ่จะเป็นผู้สูงอายุทั้งสิ้น และจำนวนผู้ประกอบการก็คงเหลือเพียงไม่กี่ราย ผู้ประกอบการหลายรายไม่มีบุตรหลานที่จะสืบทอดการประกอบอาชีพผลิตเครื่องปั้นดินเผา นอกจากนี้กลุ่มแรงงานที่เข้ามาผลิตเครื่องปั้นดินเผา ส่วนใหญ่ไม่สามารถผลิตในขั้นตอนที่ต้องใช้ความชำนาญและประสบการณ์ เช่น การขึ้นรูป การเผา เป็นต้น คาดว่าในอนาคตอันใกล้ หากไม่มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาแก้ไข อาชีพการผลิตเครื่องปั้นดินเผาในจังหวัดสงขลา คงจะหมดสิ้นไป

รุ่งระวี ดิษฐเจริญ (2545: 59 -81) ได้ศึกษาเครื่องปั้นดินเผาหมู่บ้านมอญ สรุปว่า การผลิตเครื่องปั้นดินเผาของคนในหมู่บ้านได้รับการสืบทอดต่อมาจากบรรพบุรุษ คือครอบครัวของยาย ทับ ยายทิม และยายพลู 3 พี่น้องที่อพยพจากปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ไปปรกรากทำมาหากินที่หมู่บ้านมอญ ตำบลบ้านแครง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราชจนถึงปัจจุบัน โดยยึดอาชีพเครื่องปั้นดินเผาและนำมาถ่ายทอด สืบทอดให้คนในหมู่บ้านจึงมีคนประกอบอาชีพนี้ นอกจากนี้ ทำนา และทำสวน จากการศึกษาพบว่า ประโยชน์และคุณค่าของผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาหมู่บ้านมอญ มีอยู่หลายด้านสามารถแบ่งได้ ดังนี้

1.ด้านประโยชน์ใช้สอย ประโยชน์ใช้สอยของผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาหมู่บ้านมอญ รูปทรงเป็นตัวกำหนดการใช้สอยและชื่อของผลิตภัณฑ์ เช่นรูปทรงกระถาง ก็จะใช้ประโยชน์เป็นกระถางใส่ต้นไม้ สมัยก่อนผลิตภัณฑ์ที่นิยมทำก็คือ หม้อ, ไห, โอ่ง, อ่างขมจีน เพราะใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันในการหุงต้ม หุงหาอาหาร หรือบรรจุน้ำ และในปัจจุบันได้เปลี่ยนลักษณะของประโยชน์ใช้สอยและพัฒนาให้เข้ากับยุคสมัย ในสมัยนี้ผลิตภัณฑ์ที่นิยมคือ อ่างบัว กระถางต้นไม้ในรูปทรงต่างๆ

2.ประโยชน์ด้านความงามคุณค่าทางความงามที่เกิดจากรูปทรงและลวดลายของเครื่องปั้นดินเผาหมู่บ้านมอญ มีความชำนาญในการทำเครื่องปั้นดินเผาเป็นระยะเวลานาน ส่งผลทำให้ผลงานเครื่องปั้นดินเผา มีความงดงามและประสานสัมพันธ์กันกับรูปทรง ลวดลายของเครื่องปั้นดินเผาจะแตกต่างกันไปตามรูปแบบลักษณะของการใช้สอย

3.ด้านอาชีพส่วนใหญ่ชาวบ้านที่หมู่บ้านมอญจะประกอบอาชีพทำเครื่องปั้นดินเผาจะมีอาชีพเสริมบ้างคือ ทำนา ปลูกสวนมะลิ แต่ก็น้อย เกือบทุกบ้านได้ทุน หรือข้างๆบ้านตนเองเอาไว้ใช้รับงานและผลิตเครื่องปั้นดินเผา นับได้ว่างานเครื่องปั้นดินเผาเป็นอาชีพของชาวบ้านมอญในแถบนี้ก็เป็นได้

4.ด้านการผลิตการทำเครื่องปั้นดินเผาของหมู่บ้านมอญ ถ้าเป็นแบบแป้นทუნ (ใบเล็ก) ก็จะได้ประมาณ 200- 300 ใบ/วัน ถ้าเป็นแป้นนิ้ว (ใบใหญ่) จะได้ประมาณ 10 ใบ/วัน

5.ด้านตลาดการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ จะตั้งร้านวางขายในหมู่บ้านออกร้านตามงานต่างๆ และรับสั่งทำจากพ่อค้าคนกลาง บางที่พ่อค้าคนกลางก็นำส่งออกขายในต่างประเทศ

6.ด้านสังคม

6.1ความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวและชาวหมู่บ้านมอญที่ช่วยเหลือร่วมมือกันทำงานและสร้างสรรค์งาน

6.2 เป็นการรักษาไว้ซึ่งศิลปะพื้นบ้านของไทย ถือได้ว่าเป็นภูมิปัญญาของคนไทยอย่างหนึ่ง

6.3 เป็นความภาคภูมิใจในมรดกทางความสามารถของบรรพบุรุษของชาวบ้านมอญ

6.4 เป็นแหล่งข้อมูลให้ผู้สนใจได้มาศึกษาหาความรู้ถึงการสร้างงานเครื่องปั้นดินเผาของไทยนอกจากนี้ยังพบว่า ชาวหมู่บ้านมอญแห่งนี้มีความเชื่อในเรื่องการบูชาแม่ย่านางเตาซึ่งถือว่าเป็นภูมิปัญญา หรือกุศโลบายที่ทำให้เกิดความเชื่อมั่น ความรอบคอบในการดูแลเตา ในการรักษาความสะอาด เพราะความเชื่อของชาวหมู่บ้านมอญกล่าวว่า ถ้าไม่ดูแลหรือเคารพเตา ก็จะส่งผลร้าย ทำให้เสียหาย แตกร้าว ราคาไม่ขึ้น ประสบปัญหาอุปสรรค จะต้องมีการบอกเล่าขอขมา ขอโทษแม่ย่านาง

เมื่อมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คอยดูแลปกป้องคุ้มครองก็เป็นการสร้างขวัญและกำลังใจในการประกอบอาชีพให้
เคารพและภูมิใจ ไม่ลบหลู่ดูหมิ่นในอาชีพของตนเอง

9. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย

จากการสัมมนาวิชาการนานาชาติ เรื่อง "สังคโลก – สุโขทัย - อโยธยากับเอเชีย " เมื่อ ปี 2544 จัดโดย มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย มีนักวิชาการผู้เชี่ยวชาญด้านเครื่องปั้นดินเผาหรือเซรามิกส์ ทั้งไทยและต่างชาติเข้าร่วมสัมมนาในครั้งนี้ เนื้อหากล่าวถึงการผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่เป็นภูมิปัญญา ของผู้คนในแผ่นดินไทยและนับเป็นพันๆ ปี ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ เป็นมรดกที่สืบทอดและ ดำรงอยู่จนกระทั่งถึงปัจจุบัน เป็นความสามารถในการคิดค้นที่จะนำทรัพยากรธรรมชาติ คือดิน มาปั้น ขึ้นรูปเป็นสิ่งของเครื่องใช้ เครื่องประดับสถาปัตยกรรม ประติมากรรม การผลิตเครื่องปั้นดินเผาได้ พัฒนาเทคนิคด้านคุณภาพของเนื้อดินที่ใช้ปั้น ระดับอุณหภูมิความร้อนที่ใช้เผา การเคลือบน้ำยา การ เขียนสี เป็นต้น พิริยะ ไกรฤกษ์ (2545: 176-190) กล่าวถึง การกำหนดอายุเครื่องสังคโลกได้วิเคราะห์ การกำหนดอายุเครื่องสังคโลกตามหัวข้อต่อไปนี้

1. การสำรวจองค์ความรู้
2. การวิเคราะห์รูปแบบ และการจัดกลุ่มศิลปะ
3. การเปรียบเทียบรูปแบบงานศิลปะ
4. การวิเคราะห์พัฒนาการของรูปแบบงานศิลปะ
5. การทดสอบกับหลักฐานทางลายลักษณ์อักษร

พิริยะ ไกรฤกษ์ (2545: 176-190) กล่าวถึง เครื่องปั้นดินเผาเตาแม่น้ำน้อย พอสรุปได้ดังนี้

เครื่องปั้นดินเผาที่พบในเรือกลางอ่าว ผลิตขึ้นจากเตาแม่น้ำน้อย อำเภอบางระจัน จังหวัด สิงห์บุรี เครื่องถ้วยที่เตาแม่น้ำน้อยจะเป็นเครื่องถ้วยเนื้อหยาบและเคลือบสีน้ำตาลเพียงสีเดียวเท่านั้น ซึ่ง ณ ที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะรูปแบบที่มีประโยชน์ในการกำหนดอายุของเครื่องสังคโลกที่พบในเรือลำ กลางอ่าว นอกจากนี้พบว่า

1. ไห พบไหสีหูทรงสูงขนาดเล็ก พบจำนวนมากที่สุด ไหประเภทนี้ยังพบในเรือสมุย และ เรือสีซัง 1,2,3 เรือสีซัง1 และเรือสีซัง2 อับปางลงในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 21 ถึงต้น 22 (กลาง คริสต์ศตวรรษที่ 16) (Green; & Harper. 1987: 2-3)

- ไหสีหูขนาดใหญ่ ทรงสูง ปากม้วนออก คอแคบสั้น ไหล่ำกว้าง ก้นสอบ ไม่มีเชิง พบใน เรือ สมุย (ศิลปากร. 2531: 89)

- ไหปากกว้างทรงเตี้ย คอสั้น ขอบปากม้วนออก ที่ไหล่ำมีลายชุดขีด เป็นเส้นวงกลม ซ้อนกัน ไหประเภทนี้พบในเรือสีซัง3 (ศิลปากร. 2531)

- ไห สองหูทรงกลม คอสั้น ขอบปากม้วนออก น่าจะเลียนแบบรูปทรงของกระปุกสองหู ทรงกลมแบนเคลือบเขียว ของเตาสังคโลก

2. กระโถน ปากกว้าง ขอบปากม้วนออก คอสั้น ลำตัวป่อง มีเชิงสูง ลักษณะใกล้เคียงกัน มากกับโถมีฝาปิดทั้งขนาดกลาง และขนาดเล็กของเครื่องเคลือบเขียวจากเตาสังคโลก

3. ตะเกียง พบตะเกียงแขวนขนาดใหญ่ มีสี่หู ทรงกลมแบน ด้านหนึ่งมีพวยส่วนอีกด้าน หนึ่ง ซึ่งตรงข้ามกันมีลายก้านขดบันประดับไว้ ตอนบนและบริเวณไหล่ตกแต่งด้วยลายขูดขีดเป็นเส้น วงกลมซ้อนกัน ตะเกียงลักษณะนี้ยังผลิตขึ้นที่เตาสังคโลกเป็นเครื่องเคลือบเขียว มีสามหู และมีเชิงสูง ตกแต่งด้วยลายขูดขีดเส้นทแยงไขว้กันเป็นร่างแหที่ลำตัว

จากการกำหนดอายุเวลาทางวิทยาศาสตร์ด้วยการศึกษาแม่เหล็กโบราณ (Palaeomagnetic) ได้ค่าอายุของเตาเผาแม่น้ำน้อยหมายเลข 2 ในรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์ คือ พ.ศ. 2199 - 2231 (ค.ศ. 1656 -1688) และจากการใช้คาร์บอน 14 ได้ค่าอายุเฉลี่ยประมาณรัชสมัยของสมเด็จพระ เพทราชา พ.ศ. 2231 - 2246 (ค.ศ.1688 -1703)

โกมล รัชวงศ์ ได้วิเคราะห์รูปแบบผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาเตาเผาแม่น้ำน้อย และ ขบวนการผลิต ไว้ดังนี้

เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อยสามารถแบ่งประเภทของผลิตภัณฑ์ได้ 3 ประเภท คือ

1. แบ่งตามลักษณะสีของเนื้อดินปั้นที่ใช้สำหรับทำผลิตภัณฑ์ มี 2 ชนิดคือ เนื้อดินปั้นสี ขาวปนเหลืองทำจากดินเหนียวขาว ขึ้นรูปด้วยแป้นหมุนเนื้อละเอียดเผาอุณหภูมิต่ำ ผิวขัดมัน ที่พบ มากคือ คนโท และเนื้อดินปั้นสีน้ำตาลแดง เป็นผลิตภัณฑ์ที่ทำจากดินเหนียวแดง เป็นผลิตภัณฑ์เนื้อ หยาบ มีทั้งอุณหภูมิต่ำและอุณหภูมิสูงเคลือบผิวและไม่เคลือบผิว

2. แบ่งตามอุณหภูมิที่เตาเผาแบ่งออกได้ 2 ชนิดด้วยกัน คือ เครื่องปั้นดินเผาที่เผาอุณหภูมิ ระหว่าง 800 - 900 องศาเซลเซียส และเครื่องปั้นดินเผาที่เผาอุณหภูมิสูง เนื้อแข็งแกร่ง มีทั้งเคลือบผิว และไม่เคลือบผิว อุณหภูมิระหว่าง 1,200 – 1,230 องศาเซลเซียส

3. การแบ่งเครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ตามชนิดของผลิตภัณฑ์ที่ทำการผลิตมีดังนี้

3.1 เครื่องปั้นดินเผาที่ใช้ประกอบอาคารสถาปัตยกรรม ได้แก่ ซ่อฟ้า หางหงส์ กระเบื้อง เริงชายมีทั้งเผาอุณหภูมิต่ำและอุณหภูมิสูงมีทั้งเคลือบผิวและไม่เคลือบผิว

3.2 เครื่องปั้นดินเผาประเภทตุ๊กตา รูปสัตว์จำพวกนก สิงห์ เต่า เสือ ยักษ์ ทหารโบราณ นางฟ้า ฐานพระพุทธรูป เชิงเทียน เป็นต้น

3.3 เครื่องปั้นดินเผาประเภทภาชนะ ได้แก่ แจกัน โอ่ง ไห กระปุก ขาม คนโท อ่าง ครก ท่อน้ำประปา เป็นต้น (โกมล รัชวงศ์. 2538: 305)

จากการขุดค้นบริเวณเตาเผา พบท่อน้ำดินเผาเป็นผลิตภัณฑ์สำคัญอีกชนิดหนึ่งของแหล่งเตาเผาแม่น้ำน้อย และเตาหมายเลข 2 เป็นเครื่องปั้นดินเผาที่ผลิตขึ้นเพื่อใช้ในระบบสาธารณูปโภคภายในเมืองและจากแหล่งน้ำมายังเมือง จึงมีรูปแบบและลักษณะที่แตกต่างไปจากเครื่องปั้นดินเผาประเภทอื่นๆ ที่ผลิตและเผาในเตาเผาเดียวกัน มีลักษณะเป็นท่อทรงกระบอก ปลายด้านหนึ่งแคบสอบเล็กน้อย (ดูรูปในภาคผนวก) สำหรับสวมในท่ออื่น บ้นหนามาก มีหลายขนาด เป็นเครื่องปั้นดินเผาเนื้อแกร่ง ไม่เคลือบผิว มีสีต่างๆ กัน เช่น สีส้มแดง สีเทา มีขนาดต่างๆ กัน ขึ้นอยู่กับลักษณะการใช้งาน เส้นผ่าศูนย์กลาง 14 – 54 เซนติเมตร ยาว 35 – 48 เซนติเมตร ท่อน้ำลักษณะนี้ถูกนำไปใช้ในกิจการประปาหลวงในเมืองลพบุรี โดยเฉพาะอย่างยิ่งพบว่ามีท่อชักน้ำจากห้วยซับเหล็กเข้ามายังบริเวณสระแก้ว นอกพระนารายณ์ราชนิเวศน์ เป็นระยะทางราว 8 กิโลเมตร (สยามล ชัยรัตนอุดมกุล; และนันทนา แจ่มสุวรรณ์; อ้างอิงจาก ชลวย จารุภานานนท์. ข้อมูลสัมภาษณ์) และใช้ในระบบประปาภายในพระนารายณ์ราชนิเวศน์อีกจำนวนมาก สันนิษฐานว่ากิจการประปาหลวงในเมืองลพบุรีเริ่มมีมาตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ.21- 2231) และในพระนครศรีอยุธยา ที่หมู่พระที่นั่ง และพระราชมณเฑียร มีท่อระบายน้ำดินเผาในระบบประปาหลวงอยู่เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะที่พระที่นั่งบรรยงก์รัตนอาสน์ (สร้างในรัชกาลพระเจ้าอยู่หัวมหาบุรุษ หรือพระเพทราชา พ.ศ. 2237) (สยามล ชัยรัตนอุดมกุล; และนันทนา แจ่มสุวรรณ์. 2549: 41)

จากหลักฐานทางด้านโบราณคดีและเอกสารโบราณที่กล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นถึงแหล่งอุตสาหกรรมบริเวณแม่น้ำน้อยแห่งนี้ นอกจากจะเป็นที่ผลิตไหสีหูขนาดใหญ่ทั้งเคลือบและไม่เคลือบแล้ว ยังผลิตอ่าง ครก กระปุก ขวด เครื่องประดับอาคาร เช่น ช่อฟ้า กระเบื้องปูพื้น กระเบื้องมุงหลังคา รูปปั้นสิงห์ ตุ๊กตา ตลอดจนกระสุนปืนใหญ่ และท่อน้ำด้วย สำหรับท่อน้ำนั้นได้พบว่าได้ส่งออกไปใช้ในกิจการประปาหลวงในพระวังนารายณ์ราชนิเวศน์ จังหวัดลพบุรี และในพระราชวังหลวงพระนครศรีอยุธยา ส่วนภาชนะประเภทไห พบว่าเป็นสินค้าออก ส่งไปต่างประเทศหลายแห่งด้วยกัน จึงนับได้ว่าแหล่งอุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อยนี้เป็นแหล่งผลิตภาชนะดินเผา เป็นสินค้าที่ใช้กันแพร่หลายทั่วไปทั้งในและนอกพื้นที่ที่เป็นประเทศไทยทุกวันนี้ตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีแล้ว และคงทิ้งร้างไปแต่ศึกบางระจันในปีพ.ศ. 2310 นั่นเอง

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

1. กำหนดกลุ่มตัวอย่าง
2. กำหนดเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า
3. การเก็บรวบรวมข้อมูล
4. การวิเคราะห์ข้อมูล

1. การกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรคือ ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

กลุ่มตัวอย่าง คือเครื่องปั้นดินเผาที่อยู่ในพิพิธภัณฑสถานวัดพระพรางค์ ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี รูปแบบเดิม จำนวน 100 ชิ้น และเครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ที่มีรูปแบบพัฒนา จำนวน 100 ชิ้น โดยแบ่งกลุ่มเครื่องปั้นดินเผาในการศึกษาได้ดังนี้

1. เครื่องปั้นดินเผาประเภท ไห	จำนวน	60	ใบ
2. เครื่องปั้นดินเผาประเภท ครก	จำนวน	20	ใบ
3. เครื่องปั้นดินเผาประเภท ขวด แจกัน และกระปุก	จำนวน	20	ใบ
4. เครื่องปั้นดินเผาประเภท หม้อ	จำนวน	20	ใบ
5. เครื่องปั้นดินเผาประเภท โอ่ง	จำนวน	20	ใบ
6. เครื่องปั้นดินเผาประเภท อ่าง	จำนวน	20	ใบ
7. เครื่องปั้นดินเผาประเภท หวด	จำนวน	10	ใบ
8. เครื่องปั้นดินเผาประเภท กุณฐี(คนที)	จำนวน	10	ใบ
9. เครื่องปั้นดินเผาประเภทอื่นๆ	จำนวน	20	ใบ

2. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าในเรื่อง กระบวนการผลิต ประเภท รูปทรง ลวดลาย และการตกแต่ง และการถ่ายทอดความรู้ จากผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย จากแหล่งเตาเผาวัดพระพรางค์ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี มีดังนี้

1. สัมภาษณ์ผู้ชำนาญการเกี่ยวกับงานเครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี เช่น ช่างปั้น ปราชญ์ชาวบ้าน เจ้าอาวาสวัด
2. กล้องบันทึกภาพและเครื่องบันทึกเสียง เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล
3. ศึกษาข้อมูลด้านกระบวนการผลิต ประเภท รูปทรง ลวดลายและการตกแต่ง และการถ่ายทอดความรู้
4. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานเครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี
5. ศึกษาเอกสารทางอินเทอร์เน็ต
6. วิเคราะห์กระบวนการผลิต ประเภท รูปทรง ลวดลายและการตกแต่ง และการถ่ายทอดความรู้

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้ศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูลโดยดำเนินการเก็บข้อมูลโดยศึกษาภาคสนาม ดำเนินการเก็บข้อมูลตามขั้นตอนดังนี้

1. การรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ได้แก่
 - 1.1 ข้อมูลเกี่ยวกับจังหวัดสิงห์บุรี
 - 1.2 ข้อมูลเกี่ยวกับอำเภอบางระจัน
 - 1.3 ข้อมูลเกี่ยวกับเตาเผาแม่น้ำน้อย วัดพระพรหม หมู่บ้านโคกหม้อ ตำบลเชิงกลัดอำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี
 - 1.4 ประวัติเครื่องปั้นดินเผาไทย
 - 1.5 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับประเภทและแนวคิดสร้างสรรค์งานศิลปะเครื่องปั้นดินเผา
 - 1.6 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานหัตถกรรมพื้นบ้าน
 - 1.7 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้าน
 - 1.8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. การเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Work)

การจัดเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้ศึกษาใช้วิธีศึกษาในเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษาค้นคว้ารวบรวมจากแหล่งศึกษาที่ปรากฏข้อมูลผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลดังนี้

2.1 การสังเกตการณ์ (Observation) ผู้ศึกษาได้ไปศึกษาเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ สภาพแวดล้อมของชาวบ้านตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ศึกษากระบวนการผลิต เครื่องปั้นดินเผา ประเภท รูปทรง ลวดลายและการตกแต่งผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาที่มีอยู่ในแหล่ง การศึกษา

2.2 การสัมภาษณ์ (Interview) ผู้ศึกษาใช้การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) เป็นการสัมภาษณ์ผู้มีความรู้ มีประสบการณ์ ผู้เชี่ยวชาญ และผู้เกี่ยวข้องกับเครื่องปั้นดินเผา แม่ค้า แม่ค้า ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เที่ยงตรง เกี่ยวกับ กระบวนการถ่ายทอดความรู้

2.3 การบันทึกข้อมูล ผู้ศึกษาทำการบันทึกข้อมูล ด้วยวิธีการจดบันทึกในขณะที่ สังเกตการณ์และสัมภาษณ์เป็นลายลักษณ์อักษร บันทึกด้วยเครื่องบันทึกเสียง และบันทึกข้อมูลโดยใช้กล้องถ่ายรูป เพื่อนำไปวิเคราะห์เปรียบเทียบลักษณะรูปแบบเครื่องปั้นดินเผา และกระบวนการ ถ่ายทอดการเรียนรู้

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้ศึกษาใช้การวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

1. วิเคราะห์ข้อมูลเอกสาร และการสัมภาษณ์ที่ได้จากการสังเกตมาทำการวิเคราะห์ เนื้อหาตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้

2. วิเคราะห์ข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างดังนี้

2.1 กระบวนการผลิต

2.2 ประเภท รูปทรง ลวดลาย และการตกแต่ง

2.3 กระบวนการถ่ายทอดความรู้

3. นำเสนอผลงานการศึกษาค้นคว้าแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Description Analysis)

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

จากการศึกษาการศึกษาค้นคว้าเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามเพื่อศึกษาวิเคราะห์ ตามความมุ่งหมายการศึกษาค้นคว้า ได้ดังนี้

1. กระบวนการผลิต
2. ประเภท รูปทรง ลวดลาย และการตกแต่ง
3. กระบวนการถ่ายทอดความรู้

โดยแบ่งกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่เครื่องปั้นดินเผาที่อยู่ในพิพิธภัณฑวัดพระพรหม ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี รูปแบบเดิม จำนวน 100 ชิ้น และเครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อยที่มีรูปแบบพัฒนา จำนวน 100 ชิ้น โดยแบ่งกลุ่มเครื่องปั้นดินเผาในการศึกษาได้ดังนี้

1. เครื่องปั้นดินเผาประเภท ไห	จำนวน	60	ใบ
2. เครื่องปั้นดินเผาประเภท ครก	จำนวน	20	ใบ
3. เครื่องปั้นดินเผาประเภท ขวด แจกัน และกระปุก	จำนวน	20	ใบ
4. เครื่องปั้นดินเผาประเภท หม้อ	จำนวน	20	ใบ
5. เครื่องปั้นดินเผาประเภท โอ่ง	จำนวน	20	ใบ
6. เครื่องปั้นดินเผาประเภท อ่าง	จำนวน	20	ใบ
7. เครื่องปั้นดินเผาประเภท หวด	จำนวน	10	ใบ
8. เครื่องปั้นดินเผาประเภท กุณฐี(คนที)	จำนวน	10	ใบ
9. เครื่องปั้นดินเผาประเภทอื่นๆ	จำนวน	20	ใบ

1. กระบวนการผลิตเครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย

เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย บ้านโคกหม้อ ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี แม้เคยรุ่งเรืองมาก่อนในสมัยอยุธยาแต่มาล่มสลายไปครั้งศึกบางระจัน และถูกปล่อยปละละเลย ชาวผู้คนสนใจศึกษามาเป็นเวลานาน อาจเนื่องมาจากเหตุใดก็ตาม นับเป็นการสูญเสียโอกาสที่จะรู้และได้รับข้อมูลกับหลักฐานที่มีความสำคัญอย่างมากทางประวัติศาสตร์ชาติไทย และกว่าจะได้รู้เรื่องราวของแหล่งเตาเผาแห่งนี้มีความเป็นมาอย่างไร ก็เกือบจะสายเกินไปเสียแล้ว เพราะว่าแหล่งเตาเผาผลิตภาณท์เครื่องปั้นดินเผาซึ่งประมาณว่าในสมัยอยุธยามีอยู่หลายร้อยเตาในพื้นที่ราวเกือบ 2 กิโลเมตรหรือประมาณ 1,250 ไร่ นั้น ถูกทำลายลงไปด้วยน้ำมือของคนปัจจุบัน จนเหลือหลักฐานเตาเผาที่

ค่อนข้างสภาพดีอยู่เพียง 5-6 แห่ง ในพื้นที่บริเวณวัดพระปรารักษ์ปัจจุบัน ส่วนผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผา ถูกชาวบ้านขุดและเลือกเก็บภาชนะที่สภาพค่อนข้างดีไปเก็บรักษาไว้ รวบรวมปี พ.ศ.2514 - 2515 พระส่วน สุ่มคุโล (พระครูวิริยโสภิต เจ้าอาวาสวัดพระปรารักษ์ปัจจุบัน) ขณะเป็นพระลูกวัด ได้เห็นเครื่องปั้นดินเผาเหล่านั้นมีคุณค่าเป็นสมบัติของแผ่นดินจึงได้เก็บรวบรวมมาไว้ในกุฏิ (สยามลชัชรัตนอุดมกุล; และนันทนา แจ่มสุวรรณ์. 2549: 57)

จากการศึกษาภาคสนามผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์ โดยวิธีการจดบันทึกและบันทึกเทปจากบุคคลที่มีความรู้ และประสบการณ์เกี่ยวกับเรื่องราวความเป็นมาของกระบวนการผลิตเครื่องปั้นดินเผาจากแหล่งเตาเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี จากบุคคลต่อไปนี้

1. เจ้าอาวาสวัดพระปรารักษ์ (ส่วน สุ่มคุโล) หมู่บ้านโคกหม้อ ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

2. ทองอยู่	ฉิมพาลี
3. ลมัย	ทองซ้อย
4. เทิดศักดิ์	บุญงาม
5. อำนวย	คล้ายชู
6. กฤษ	ภูคำ
7. สมพงษ์	วินิจ
8. สุชิน	คำน้อย
9. น้ำหวาน	วัฒนสุขี

จากการสัมภาษณ์ ทองอยู่ ฉิมพาลี (2551: สัมภาษณ์) “เมื่อก่อนเคยมีบ้านเรือนอยู่ใกล้ๆวัด (แหล่งเตาเผาปัจจุบัน) เห็นมีเนินดินเต็มไปด้วยเศษกระเบื้อง เศษอิฐ ที่หักพัง จึงนำมาทุบให้เศษเล็กๆ ขายให้กับช่างรับเหมาหล่อเสาปูน ปีละ 50 สตางค์ - 1 บาท

เช่นเดียวกับที่ ลมัย ทองซ้อย (2551: สัมภาษณ์) อายุ 82 ปี กล่าวว่า “เคยตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านโคกหม้อตรงหน้าวัดพระปรารักษ์ ขณะนั้นมีบ้านเรือนเกือบ 40 หลังคาเรือน ตั้งแต่หน้าวัดถึงโรงพยาบาล (ปัจจุบัน) แต่ถูกให้ย้ายหมดเพราะมีการขุดคลองชลประทาน และมีการสร้างโรงพยาบาล จึงได้ย้ายครอบครัวมาอยู่ ณ ที่แห่งใหม่ คือ ที่หมู่บ้านไผ่ใหญ่ ห่างจากที่เดิม ประมาณ 7 – 8 กิโลเมตร ไม่รู้ว่ามียาเตาเผาและเครื่องปั้นดินเผา แต่เห็นเศษกระเบื้องเต็มไปหมด ก็เก็บมาทุบขายเช่นเดียวกับชาวบ้านคนอื่นๆ”

นั่นเป็นเพียงส่วนหนึ่งของชาวบ้านที่ไม่เคยทราบมาก่อนว่าบริเวณที่ตั้งบ้านเรือนอยู่นั้นคือแหล่งเตาเผาตนเอง ต่อมาเจ้าอาวาสวัด ได้ย้ายรูปเตาเผาไปให้กับทางจังหวัด กรมศิลปากร จังหวัดลพบุรี และกองโบราณคดี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อให้ทางกรมศิลปากร มาสร้างรั้วลวดหนามกั้นไม่ให้ชาวบ้านเข้ามาขุดของมีค่า ทางผู้ว่าราชการจังหวัดสมัยนั้นคือ ชนะศักดิ์ ยุวะบุรณ์ ได้ดำเนินการปักเสาล้อมรั้วลวดหนาม ทำให้ชาวบ้านไม่กล้ามาขุดหาของมีค่าอีกต่อไป (ส่วน สุ่มคุโล. 2549: สัมภาษณ์)

เมื่อต้นปี 2531 ได้มีการสำรวจเปิดหน้าเตาและขุดขึ้นเป็นครั้งแรก โดยกรมศิลปากร กรมโบราณคดี หน่วยงานภาครัฐ เอกชน จังหวัดสิงห์บุรี ร่วมด้วยทางวัด ชาวบ้าน ประชาชน และกรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนซากเตาเผาเป็นโบราณสถาน (กฤษ ภูคำ. 2549: สัมภาษณ์)

พ.ศ. 2533 โกมล รักษ์วงศ์ นักวิชาการภาควิชาเครื่องปั้นดินเผา คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม สถาบันราชภัฏพระนคร ร่วมกับหน่วยงานราชการจังหวัดสิงห์บุรี ได้แก่ สำนักงานแรงงานและสวัสดิการสังคมจังหวัด โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัด สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ่อค้า ประชาชน วัด ชาวบ้าน ให้การสนับสนุนฝึกอบรมอาชีพแรงงานในชนบท ด้วยการรวมกลุ่มชาวบ้านตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ฝึกอบรมวิธีการปั้นไหจากแหล่งเตาเผาแม่น้ำน้อย เพื่อเป็นการอนุรักษ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อยไว้ (ส่วน สุ่มคุโล. 2549: สัมภาษณ์)

พ.ศ.2536 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามราชกุมารีได้เสด็จมา ณ เตาแห่งนี้ จึงทำให้ชาวบ้าน ประชาชนในจังหวัด ต่างจังหวัด และใกล้เคียงตื่นตัวเห็นคุณค่าของแหล่งเตาตลอดจนผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผา (กฤษ ภูคำ. 2549: สัมภาษณ์)

จากการสัมภาษณ์ เติตศักดิ์ บุญงาม (2549 : สัมภาษณ์) “ขณะนั้นได้มีชาวบ้านสนใจต้องการฟื้นฟูเครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อยให้เป็นผลิตภัณฑ์อยู่คู่กับเตาต่อไปรวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มในรูปแบบสหกรณ์ โดยใช้ชื่อกลุ่มสหกรณ์ว่า “กลุ่มอนุรักษ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด” มีสมาชิก 80 คน จัดเป็นหุ้นๆ ละ 200 บาท บริหารจัดการกันเอง ได้มีผู้เข้าฝึกอบรมทำเครื่องปั้นดินเผาจำนวน 20 คน เป็นเวลา 3 เดือน แต่มีคนที่สามารถทำได้เพียง 8 - 9 คนเท่านั้น ทั้งนี้เพราะ ชาวบ้านไม่มีพื้นฐานความรู้ ความสามารถ ขาดประสบการณ์”

อำนาจ คล้ายชู (2549: สัมภาษณ์) ช่างปั้นอีกผู้หนึ่งกล่าวว่า “การปั้นค่อนข้างยาก ใช้เวลาใช้กำลัง ต้องอดทน คนที่ทำแล้วคิดว่า ทำนาดีกว่า ปีหนึ่งทำได้ 2 -3 ครั้ง แต่ตนต้องอดทนทำ เพราะใจรัก อยากให้มีเครื่องปั้นดินเผาอยู่ต่อไป แต่ไม่ได้ยึดเป็นอาชีพ”

ปัจจุบันจึงมีเพียงเติตศักดิ์ บุญงาม และอำนาจ คล้ายชู ที่มีความสามารถพอเป็นช่างปั้นได้ และยังคงพอที่จะสืบสานวิธีการปั้นต่อไปได้ถ้ามีผู้สนใจ

ดังนั้นการศึกษาวิเคราะห์กระบวนการผลิตเครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี จึงเป็นการศึกษาเพียงในยุคสมัยที่ช่วงปัจจุบันถ่ายทอดให้ผู้ศึกษาทราบ โดยการศึกษาเริ่มจาก ประเด็นต่อไปนี้

1.1 วัตถุดิบและอุปกรณ์ในการผลิตเครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

1.1.1 วัตถุดิบ

ก. ดินเหนียว จากการสันนิษฐานและตรวจสอบสภาพดินของนักโบราณคดี ว่าดินเหนียวที่นำมาปั้นผลิตภัณฑ์ น่าจะนำมาจากดินที่อยู่ใกล้แหล่งเตา ขุดขึ้นที่มาเป็นวัตถุดิบ จนบริเวณที่นำดินมาใช้ กลายเป็นหนองน้ำขนาดใหญ่ ชาวบ้านเรียกว่า หนองบัว ปัจจุบันถูกกลบกลายเป็นท้องทุ่งนาหมดแล้ว (น้ำหวาน วัฒนสุชี. 2552: สัมภาษณ์)

กฤษ ภูคำ (2549: สัมภาษณ์) ได้แสดงความคิดเห็นว่า “ดินที่นำมาผลิตเครื่องปั้นดินเผาจะใช้ดินที่แหล่งเตาเผาวัดพระปรารค์และจากแหล่งดินในเขตตำบลชันสูตร อำเภอบางระจัน เพราะดินที่มีลักษณะพิเศษคือมีทรายปนอยู่เวลาเผาจะเผาได้ในอุณหภูมิสูงและดินมีความแข็งแกร่งไม่ซึมน้ำเมื่อเผาจนถึงจุดสุกตัวดินจะมีสีน้ำตาล”

จากการศึกษาของผู้วิจัยพบว่า ดินเหนียวสำหรับนำมาปั้น ได้นำมาจากบริเวณในเขตตำบลเชิงกลัด ตำบลชันสูตร และบริเวณใกล้เคียงกับเตาเผาแม่น้ำน้อย อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี เป็นดินเหนียวสีน้ำตาลแดงหรือสีเทา และเป็นดินที่ไม่ต้องผสมกับวัตถุดิบอื่นๆ หรืออาจจะใช้ทรายละเอียดผสม เพราะเครื่องปั้นดินเผาที่ค้นพบในแหล่งเตาเผาแม่น้ำน้อยนี้เป็นเครื่องปั้นดินเผาแบบเออร์เทนวอร์ และสโตนแวร์

ข. น้ำเคลือบ ที่ใช้เคลือบผิวผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด เป็นเคลือบอุณหภูมิสูงประเภทเคลือบซีเถ้าไม้ หรืออาจจะเป็นเคลือบหินฟันม้า เคลือบเป็นสีน้ำตาลอ่อน สีน้ำตาล และน้ำตาลเข้ม มีทั้งผิวด้านและผิวมัน เคลือบผิวด้าน ซึ่งเกิดจากการเผาไม่ถึงจุดสุกตัวของเคลือบ ส่วนเคลือบผิวมันเกิดจากการเผาถึงจุดสุกตัว ผลิตภัณฑ์บางชิ้นเคลือบผิวมันมาก บางชิ้นเคลือบด้าน

จากการสันนิษฐานของโกมล รักษ์วงศ์ (2538: 51) พบว่าน้ำเคลือบซีเถ้าไม้ที่ใช้กับผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ใช้วัตถุดิบดังนี้

- ซีเถ้าไม้ (wood ash)
- หินฟันม้า (feldspar)
- ดินเหนียวบางระจัน (plastic clay)
- เหล็กออกไซด์ (iron oxide)

- แมงกานีสออกไซด์ (manganese oxide)

ส่วนน้ำเคลือบหินฟันม้าใช้วัตถุดิบดังนี้

- หินฟันม้า (feldspar)
- หินปูน (lime stone)
- ดินเหนียวบางระจัน (plastic clay)
- ทราย (sand)
- เหล็กออกไซด์ (iron oxide)
- แมงกานีสออกไซด์ (manganese oxide)

ปัจจุบันที่ใช้อยู่ คือ

1. สูตรเคลือบซีเมนต์ สีดำอมเขียว (เหมือนปีกแมลงทับ)

- ซีเมนต์ 7.5 กิโลกรัม
- หินฟันม้า 14 กิโลกรัม
- หินปูน 2.5 กิโลกรัม
- เหล็กออกไซด์ 1.5 กิโลกรัม
- ดินเหนียว 2.5 กิโลกรัม
- น้ำ 20 ลิตร

2. สูตรเคลือบด้าน เบอร์ 4

- หินฟันม้า 2 กิโลกรัม
- ดินขาวลำปาง A 5 กิโลกรัม
- ควอทซ์ 7.4 กิโลกรัม
- หินปูน 5.3 กิโลกรัม
- ทัลคัม 400 กรัม (4 ชีด)
- เหล็กออกไซด์ 1.2 กิโลกรัม
- น้ำ 16 ลิตร

หมายเหตุ เพิ่มลดปริมาณของวัสดุแล้วแต่เบอร์ที่ต้องการ (เทคคิกดี บุญงาม. 2549: สัมภาษณ์)

ค. เชื้อเพลิง จากการศึกษาของผู้วิจัย เชื้อเพลิงในสมัยโบราณ ได้ใช้ ใช้ฟืน ซึ่งมีการสันนิษฐานว่าในสมัยโบราณใช้ฟืนเป็นเชื้อเพลิงในการเผา ได้แก่ ฟืนไม้ไผ่ (จากบ้านไผ่ใหญ่) ไม้สะแก เป็นต้น

กฤษ ภูคำ (2549: สัมภาษณ์) กล่าวว่า “อาจเป็นไปได้ว่าบริเวณแถวนี้อุดมสมบูรณ์ไปด้วยไม้ไผ่ ไม้เบญจพรรณ ซึ่งไม้เหล่านี้เป็นเชื้อเพลิงได้ดี โดยเฉพาะไม้ไผ่ ด้วยสาเหตุนี้จึงทำให้ที่นี่เป็นแหล่งเตาที่ใหญ่มาก เพราะ ดินดี มีเชื้อเพลิงมาก การขนส่งสะดวกซึ่งอยู่ติดกับลำแม่น้ำน้อยก็เป็นได้”

ปัจจุบันเชื้อเพลิงเหล่านั้นได้หมดสิ้นไปแล้ว การจะหาพื้นที่จากไม้ไผ่ หรือไม้เบญจพรรณ นั้นค่อนข้างยากลำบาก จึงเปลี่ยนมาใช้แก๊สเป็นเชื้อเพลิง และปัจจุบันเตาเผาที่ใช้ก็เปลี่ยนแปลงมาเป็นเตาเผาแก๊สขนาดใหญ่ ซึ่งมีอยู่เพียงเตาเดียวเท่านั้น

1.1.2 อุปกรณ์อื่นๆ ที่ใช้ในกระบวนการผลิตเครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ได้แก่

- เตาเผา (Kiln) จากการสำรวจของนักโบราณคดีที่ขุดค้นพบเตาเผาแม่น้ำน้อย พบว่าเตาเผาเป็นแบบเตาระบายความร้อนผ่านเฉียงขึ้น (crossdraft kiln) โครงสร้างด้านบนคล้ายกับส่วนโค้งของหลังเต่าหรือประทุนเรือ (สายนต์ ไพรัชญกิจตร. 2531: 29)

ภาพประกอบ 11 ลักษณะของเตาเผา
ที่ค้นพบ

ภาพประกอบ 12 ลักษณะของเตาเผาที่
บ้านจำลองขึ้นใหม่

อุปกรณ์และเครื่องมือในการผลิตเครื่องปั้นดินเผาแต่โบราณในแหล่งเตาแห่งนี้แทบหาซากไม่พบจากการสำรวจของนักโบราณคดีได้แต่สันนิษฐานจากการเปรียบเทียบกับแหล่งเตาอื่นๆ

ในปัจจุบันอุปกรณ์ได้เปลี่ยนแปลงจากลักษณะเดิมมาก อุปกรณ์บางอย่างก็เปลี่ยนตามลักษณะการใช้งานของช่างรุ่นใหม่ ต่อไปนี้เป็นการแสดงรายละเอียดของวัตถุและอุปกรณ์ในการผลิตเครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ดังนี้

 ภาพประกอบ 13 ดินเหนียว	วัตถุดิบที่ใช้ ลักษณะ ใช้สำหรับ	ดินเหนียว เป็นดินเหนียวสีน้ำตาลแดงหรือสีเทา มีทรายละเอียดผสมอยู่จึงไม่ต้องใช้ทรายผสมเหมือนกับดินที่อื่นๆ นำมาจากบริเวณในเขตวัดพระพรางค์ ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน ปั้นผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย
 ภาพประกอบ 14 ภาชนะหมักดิน	อุปกรณ์ที่ใช้ ลักษณะ ขนาด ใช้สำหรับ	ภาชนะหมักดิน ทำจากปูนซีเมนต์ กว้าง 148 เซนติเมตร ยาว 278 เซนติเมตร สูง 93 เซนติเมตร หมักดินจำนวนมากๆ ก่อนจะไปปั้นในถังปั่นต่อไป
 ภาพประกอบ 15 ถังปั่นดิน	อุปกรณ์ที่ใช้ ลักษณะ ขนาด ใช้สำหรับ	ถังปั่นดิน เป็นถังทรงกระบอกทำจากเหล็กใช้ไฟฟ้าหมุนมอเตอร์เวลาเครื่องทำงาน สูง 89 เซนติเมตร เส้นผ่าศูนย์กลาง 58 เซนติเมตร ปั่นดินให้ละเอียด แล้วนำไปกรองด้วยผ้ามุ้งเพื่อแยก กรวด ทรายเม็ดใหญ่ๆ และวัสดุปนเปื้อนออก

 ภาพประกอบ 16 ถังหมักดิน	อุปกรณ์ที่ใช้ ลักษณะ ขนาด ใช้สำหรับ	ถังหมักดิน ถังพลาสติก สูง 69 เซนติเมตร เส้นผ่าศูนย์กลางปาก 76 เซนติเมตร หมักดินที่กรองจากถังปั่นแล้ว
 ภาพประกอบ 17 เครื่องชั่งน้ำหนัก	อุปกรณ์ที่ใช้ ลักษณะ ขนาด ใช้สำหรับ	เครื่องชั่งน้ำหนัก(ตาชั่ง) แบบเครื่องชั่งสปริง ชั่งน้ำหนัก 7 กิโลกรัม ชั่งดินสำหรับปั้นแต่ละครั้ง
 ภาพประกอบ 18 เครื่องวัดความดันแก๊ส	อุปกรณ์ที่ใช้ ลักษณะ ขนาด ใช้สำหรับ	เครื่องวัดความดันแก๊ส เป็นหน้าปัดบอกตัวเลข เส้นผ่าศูนย์กลาง 6 เซนติเมตร วัดความดันแก๊สขณะเผาผลิถภัณฑ์เครื่องปั้น

  ภาพด้านหลัง ภาพประกอบ 19 เตาเผา	อุปกรณ์ที่ใช้ ลักษณะ ขนาด ใช้สำหรับ	เตาเผา โครงภายนอกทำจากเหล็กภายในคล้ายตู้ไม่มีชั้นวางบุด้วยวัสดุทนไฟ มีล้อเลื่อนเวลาบรรจุผลิตภัณฑ์เมื่อต้องการเผา กว้าง 170 เซนติเมตร สูง 210 เซนติเมตร ลึก 190 เซนติเมตร บรรจุผลิตภัณฑ์เครื่องปั้น เเผาโดยใช้แก๊สเป็นเชื้อเพลิง
  ภาพประกอบ 20 ถังน้ำ	อุปกรณ์ที่ใช้ ลักษณะ ขนาด ใช้สำหรับ	ถังน้ำ เป็นน้ำพลาสติก สูง 30 เซนติเมตร เส้นผ่าศูนย์กลาง 32 เซนติเมตร ใส่น้ำนวดดิน และลูบดินขณะขึ้นรูป

 ภาพประกอบ 21 เครื่องบดน้ำเคลือบ	อุปกรณ์ที่ใช้ ลักษณะ ขนาด ใช้สำหรับ	เครื่องบดน้ำเคลือบ ทำจากเหล็ก เส้นผ่าศูนย์กลาง 64.4 เซนติเมตร กว้าง 64 เซนติเมตร บดผสมสารต่างๆเพื่อเป็นน้ำเคลือบใช้เคลือบผลิตภัณฑ์
--	---	---

 ภาพประกอบ 22 เครื่องบดดินฝุ่น	อุปกรณ์ที่ใช้ ลักษณะ ขนาด ใช้สำหรับ	เครื่องบดดินฝุ่น ทำจากเหล็ก เส้นผ่าศูนย์กลาง 79 เซนติเมตร สูง 40 เซนติเมตร บดดินย่อยดินให้เป็นดินฝุ่นสะดวกกว่าใช้มือทุบ แต่ต้องเป็นดินแห้ง หรือใช้ดินเก่ามาเวียนใช้ (recycle) โดยผสมใช้กับดินใหม่
---	---	---

 ภาพประกอบ 23 แร่ง	อุปกรณ์ที่ใช้ ลักษณะ ขนาด ใช้สำหรับ	แร่ง (ตะแกรงร่อน) ทำจากพลาสติกห่อเป็นทรงกลมบุด้วยตะแกรงลวดเส้นเล็กๆถี่ๆ สูง 75 เซนติเมตร เส้นผ่าศูนย์กลาง 28 เซนติเมตร ใช้สำหรับร่อนดินเพื่อคัดกรวด ทราบหายาบๆออกให้เหลือแต่ดินละเอียด
 ภาพประกอบ 24 ฟองน้ำตกแต่ง	อุปกรณ์ที่ใช้ ลักษณะ ขนาด ใช้สำหรับ	ฟองน้ำตกแต่ง ใยสังเคราะห์เนื้อนุ่ม - ตกแต่งผิวผลิตภัณฑ์เครื่องเวลาใช้ชุบน้ำบีบน้ำออกให้หมาดๆค่อยลูบได้ ตกแต่งผิวผลิตภัณฑ์ให้เรียบเนียน
 ภาพประกอบ 25 ผิวไม้ไผ่	อุปกรณ์ที่ใช้ ลักษณะ ขนาด ใช้สำหรับ	ผิวไม้ไผ่ เป็นผิวไม้บางๆ มีความคม ให้พอดีกับงาน ชุดภาชนะที่หนาให้บาง ชุตผิวแต่งผิวให้เรียบตลอดจนตกแต่งรอยตะเข็บหรือเขาวงกตก็ได้

 ภาพประกอบ 26 ไม้ยาง	อุปกรณ์ที่ใช้ ลักษณะ ขนาด ใช้สำหรับ	ไม้ยาง เป็นไม้ยางที่บางอันมีปลายแหลม บางอันมีปลายเป็นฟันคล้ายหวี บางอันมีปลายมนและปลายตัด ยาว 7 นิ้ว หนา $\frac{1}{2}$ นิ้ว ขูดลาย
--	---	---

 ภาพประกอบ 27 ไม้ลวดแข็ง	อุปกรณ์ที่ใช้ ลักษณะ ขนาด ใช้สำหรับ	ไม้เส้นลวดแข็ง มีส่วนหัว คล้ายรูปสามเหลี่ยม ส่วนท้ายรูปโค้งวงรี ลำตัวกลม มีหลายขนาด ขูดผิวให้เรียบ ตกแต่งปากภาชนะดินปั้น ส่วนท้ายใช้แต่งภายในช่องปากของภาชนะ หรือขูดแต่งรอยตะเข็บ
---	---	---

 ภาพประกอบ 28 เหล็กตกแต่งผิว	อุปกรณ์ที่ใช้ ลักษณะ ขนาด ใช้สำหรับ	เหล็กตกแต่ง ทำมาจากเหล็กเส้น (เหล็กเกาะกระเบื้อง: เทิดศักดิ์ บุญงาม. 2552: สัมภาษณ์) นำมาเจียให้บาง งอโค้งปลายทั้ง 2 ด้าน ยาว 7 -10 นิ้ว หนา $\frac{1}{2}$ นิ้ว ใช้ขูดตกแต่งผิวให้เรียบ
--	---	--

 ภาพประกอบ 29 ชาตั่ง	อุปกรณ์ที่ใช้ ลักษณะ ขนาด ใช้สำหรับ	ชาตั่ง(เสาดั่ง)รองรับชั้นวางผลิตภัณฑ์อิฐทนไฟ ทำมาจากอะลูมินา คอर्टเดี่ยวไรต์ หรือซิลิคอนคาร์ไบด์ สูง 5 -10 นิ้ว หนา $1\frac{1}{2}$ นิ้ว รองรับชั้นเวลาบรรจุผลิตภัณฑ์เข้าเตา
--	---	---

 ภาพประกอบ 30 แป้นรอง	อุปกรณ์ที่ใช้ ลักษณะ ขนาด ใช้สำหรับ	แป้นรองผลิตภัณฑ์ ทำมาจากปูนปาสเตอร์ เส้นผ่าศูนย์กลาง 21 หนา 4 นิ้ว รองผลิตภัณฑ์ที่ปั้นตกแต่งเรียบร้อยแล้วนำมาตั้งฝั่งลม คุณสมบัติดูดซับน้ำได้ดี
--	---	---

หมายเหตุ นอกจากที่กล่าวแล้ว ยังมีเ็น ใช้สำหรับตัดปากและก้นของผลิตภัณฑ์เวลาปั้นขึ้นรูป

ภาพแสดงลักษณะแป้นที่ใช้ในการปั่น

 ภาพประกอบ 31 แป้นหมุน	อุปกรณ์ที่ใช้ ลักษณะ ขนาด ใช้สำหรับ	แป้นหมุน เป็นรูปทรงกลมทำจากเหล็กมีแกนอยู่ตรงกลางหมุนได้ด้วยมือ สามารถยกเคลื่อนย้ายได้สะดวก สูง 10 เซนติเมตร เส้นผ่าศูนย์กลาง 25 เซนติเมตร ตกแต่งเครื่องปั่น
 ภาพประกอบ 32 แป้นหมุนเดี่ยว	อุปกรณ์ที่ใช้ ลักษณะ ขนาด ใช้สำหรับ	แป้นหมุนเดี่ยว ทำจากเหล็ก แป้นหมุนอยู่ด้านบนขาตั้ง หมุนโดยใช้ไฟฟ้า สามารถยกเคลื่อนย้ายได้ สูง 46 เซนติเมตร กว้าง 57 เซนติเมตร ยาว 61 เซนติเมตร ปั่นขึ้นรูปเครื่องปั่น
 สำหรับยกให้แป้นหมุนหรือหยุดขณะปั่น ภาพประกอบ 33 แป้นหมุน 4 ฐาน	อุปกรณ์ที่ใช้ ลักษณะ ขนาด ใช้สำหรับ	แป้นหมุน 4 ฐาน ทำจากเหล็กมี 4 ฐานรองรับ ยกเคลื่อนย้ายค่อนข้างยากจึงติดตั้งอยู่กับที่ฐานรองรับมี 4 ฐาน ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 25 เซนติเมตร และ 30 เซนติเมตร ปั่นขึ้นรูปเครื่องปั่นทั้งขนาดเล็กและใหญ่สามารถปฏิบัติได้หลายคน ใช้ระบบไฟฟ้าหมุนมอเตอร์

1.2 กระบวนการผลิต

กระบวนการผลิตเครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด จังหวัดสิงห์บุรี ได้ถูกฟื้นฟูขึ้นจากคนกลุ่มหนึ่งเพื่อต้องการอนุรักษ์ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นให้อยู่คู่กับแหล่งเตาตลอดไป ด้วยเหตุผลหลายประการมีคนสามารถปั้นได้เพียง 2 คน คือ เทิดศักดิ์ บุญงาม และอำนวย คล้ายชู กระบวนการผลิตต่อไปนี้ ได้รับการถ่ายทอดจากทั้งสองคน ดังต่อไปนี้

1.2.1 การเตรียมดิน ดินที่นำมาปั้นอาจเป็นดินที่ผ่านกระบวนการปั้นและหมักไว้ประมาณ 70 – 80 วัน หรือใช้ดินเก่ามาบดให้เป็นดินฝุ่น ร่อนคัดสิ่งปนเปื้อนออก นำมานวดใช้ใหม่ก็ได้

1.2.2 การนวดดิน เป็นการนวดเพื่อไล่ฟองอากาศในเนื้อดินและทำให้ดินมีความแข็งแรงทนทานทั้งก้อน การนวดสำหรับปั้นหมุนจะต้องนวดให้เป็นรูปทรงกลม เมื่อนวดแล้วจึงนำไปซัง ถ้าต้องการไหขนาดความสูง 5 นิ้ว ใช้ดินประมาณ 700 กรัม (7 ซีด) ขนาดความสูง $9\frac{1}{2}$ นิ้ว ใช้ดินประมาณ 2 กิโลกรัม กับ 100 กรัม (2 กิโลกรัม 1 ซีด) ขนาดความสูง 20 นิ้ว ใช้ดินประมาณ 28 กิโลกรัม (เทิดศักดิ์ บุญงาม, 2549: สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 34 การเตรียมดินสำหรับปั้น

ภาพประกอบ 35 การนวดดิน

นำดินมานวดผสมน้ำเล็กน้อยสำหรับดินแห้ง ใช้เวลาในการนวด 5 -10 นาที ให้ดินเข้ากัน และเหนียวพอดี

ภาพประกอบ 36 ดินที่นวดแล้วนำไปซั้ง

1.2.3 วิธีการปั้นและขึ้นรูป นำดินที่นวดและซั้งแล้ววางบนแป้นหมุน เปิดเครื่องแป้นหมุนให้หมุน ทำการจับศูนย์โดยใช้น้ำเป็นตัวหล่อลื่นขณะทำการปั้น

ภาพประกอบ 37 วิธีการขึ้นรูปตั้งศูนย์

ภาพประกอบ 38 ใช้มือเจาะดินตรงศูนย์กลางเพื่อดึงดินเป็นทรงกระบอก

ภาพประกอบ 39 ใช้มือพุงให้ดินสูงขึ้นเป็นทรงกระบอก

ภาพประกอบ 40 ใช้มือค่อยๆ ดึงดินให้สูงขึ้นตามต้องการ พร้อมกับใช้ฟองน้ำชุบน้ำ
ค่อยๆ ลูบหมุนไปรอบๆ

ภาพประกอบ 41 ใช้มือดันจากด้านใน

ภาพประกอบ 42 ใช้มือดันจากด้านในเพื่อเปลี่ยนรูปทรงให้เป็นไห

ภาพประกอบ 43 เมื่อได้รูปทรงแล้วเริ่มม้วนปาก

ภาพประกอบ 44 ใช้เอ็นหรือลวดตัดปากที่ม้วนออกให้เรียบ

ภาพประกอบ 45 ใช้ไม้ปาดตกแต่งผิวให้เรียบ

ภาพประกอบ 46 ตั้งทิ้งไว้ 1 คืนเพื่อให้ดินแห้งหมาดๆ จึงตกแต่งอีกครั้ง พร้อมกับติดหูของไหทั้ง 4 ด้าน

1.2.4 การตกแต่งผลิตภัณฑ์

ภาพประกอบ 47 การตกแต่งใช้เหล็กชุดผิวนำให้เรียบและได้รูปทรง

ภาพประกอบ 48 คลึงดินให้เป็นเส้นกลมๆ สำหรับทำหนูไห

ภาพประกอบ 49 นำดินที่คลึงไว้ ตัดให้ยาวพอประมาณนำมาติดบนตัวไหให้เป็นหูทั้ง 4 ด้าน

ภาพประกอบ 50 เมื่อติดหูแล้วนำมาผึ่งลมไว้รอเวลาเข้าเตา

1.2.5 การตากผลิตภัณฑ์

การขึ้นรูปผลิตภัณฑ์ต้องใช้น้ำผสมเพื่อให้ดินเกิดความเหนียวจะทำให้ขึ้นรูปได้ง่าย ก่อนนำไปเผาจึงต้องตากให้แห้งสนิทเสียก่อน ถ้าหากแห้งไม่สนิทจะทำให้เกิดการแตกร้าวเนื่องจากการเผาทำให้น้ำที่ผสมอยู่ในเนื้อดินระเหยออกเร็วเกินไป ผิวนอกของเนื้อดินจะร้อนเร็วกว่าบริเวณตรงกลางของเนื้อดินได้รับความร้อนช้ากว่าจึงเกิดการหดตัวไม่เท่ากันทำให้เกิดการแตกร้าว

ภาพประกอบ 51 ไหที่ปั้นเรียบร้อยแล้ว ตั้งผึ่งลมไว้ในร่มประมาณ 30 วัน จึงนำไปเรียงเข้าเตาเพื่อทำการเผาในลำดับต่อไป

ภาพประกอบ 52 การบรรจุไหเข้าเตาเผา

1.2.6 การบรรจุผลิตภัณฑ์

จากการศึกษา พบว่าการบรรจุผลิตภัณฑ์เข้าเตาเผาแม่น้ำน้อยแต่โบราณ จะมีการบรรจุผลิตภัณฑ์เข้าเตาเผาที่แตกต่างกันดังนี้

1.2.6.1 การบรรจุผลิตภัณฑ์เข้าเตาเผาอุณหภูมิต่ำจะวางผลิตภัณฑ์ติดกัน และวางซ้อนกันเหมือนกับการวางผลิตภัณฑ์สำหรับเผาดิบ

1.2.6.2 การบรรจุผลิตภัณฑ์เข้าเตาเผาอุณหภูมิสูงจะวางผลิตภัณฑ์ติดกันและซ้อนกันเฉพาะผลิตภัณฑ์ที่ไม่เคลือบ ส่วนผลิตภัณฑ์ที่เคลือบจะไม่วางติดกันและซ้อนกัน จะมีลักษณะการวางดังนี้

- การวางผลิตภัณฑ์เผาอุณหภูมิสูงไม่เคลือบผิวจะวางชิดติดกันได้ วางซ้อนกันได้ เช่นเดียวกับการเผาอุณหภูมิต่ำ

- การวางผลิตภัณฑ์เผาอุณหภูมิสูงที่เคลือบและไม่เคลือบ ถ้าเผารวมกัน จะวางผลิตภัณฑ์เคลือบบนผลิตภัณฑ์ไม่เคลือบ

- การวางผลิตภัณฑ์เผาอุณหภูมิสูงที่เคลือบผิว เวลาวางซ้อนกันโดยมีกั้นเป็นตัวกั้นระหว่างผลิตภัณฑ์ เพื่อป้องกันน้ำเคลือบหยดถึงกันเวลาเผาแล้วทำให้ติดกันเกาะไม่ได้ และจะไม่วางผลิตภัณฑ์ให้ติดกัน (โกมล รัชวงศ์. 2538: 147-150)

ปัจจุบันการบรรจุผลิตภัณฑ์เข้าเตาเผาได้ปรับเปลี่ยนไป เพราะเตาสำหรับใช้เผาเป็นเตาแก๊ส ชนิดของเตาเป็นเตาเผาอุณหภูมิร้อนขึ้น ผนังและพื้นของเตาก่อด้วยอิฐทนไฟอัดแน่นรับน้ำหนักได้มาก และควบคุมความร้อนได้ดี ลักษณะการบรรจุผลิตภัณฑ์เผา จะมีการบรรจุผลิตภัณฑ์ดังนี้

1. การบรรจุผลิตภัณฑ์เผาดิบ (Biscuit Firing) การเผาดิบเป็นการเผาครั้งแรกเมื่อภาชนะแห้งสนิทเพื่อไล่ความชื้นและสารอินทรีย์ออกไปเป็นการเตรียมภาชนะเคลือบและเผาเคลือบในภายหลังการเผาดิบที่อุณหภูมิ 700 – 800 องศาเซลเซียส การบรรจุผลิตภัณฑ์ถ้าเป็นเป็นผลิตภัณฑ์ชนิดเดียวกันขนาดใกล้เคียงกันจะวางเรียงแถวจนเต็มเตาชิดติดกันได้ เรียงขึ้นเป็นชั้นโดยใช้ขาตั้งรับน้ำหนักชั้นวางในแต่ละชั้น ข้อสังเกตในการวางชั้นบนสุดจะวางผลิตภัณฑ์ที่มีขนาดสูงและใหญ่กว่าชั้นอื่นๆ

2. การบรรจุผลิตภัณฑ์เผาเคลือบ (Glaze Firing) เมื่อเผาดิบแล้วนำผลิตภัณฑ์มาเคลือบแล้วทำการเผาเคลือบอีกครั้งหนึ่ง การเผาเคลือบอุณหภูมิ 1,100 – 1,200 องศาเซลเซียส การบรรจุผลิตภัณฑ์จัดวางให้ห่างไม่ชิดติดกันเพราะน้ำเคลือบจะไหลเกาะติดกันเวลาเผาทำให้เกิดการเสียหาย ระยะห่างประมาณเท่ากับเมล็ดข้าวเปลือก (ประมาณ $\frac{1}{4}$ นิ้ว) ก่อนวางควรทำความสะอาดเตาไม่ให้มีฝุ่นละอองหลงเหลืออยู่ นำผงอะลูมินาผสมกับดินขาวและน้ำทาบนแผ่นรอง เพื่อป้องกันน้ำเคลือบจากผลิตภัณฑ์ไหลติดขณะทำการเผา การวางจะจัดกลุ่มความสูงเท่ากันอยู่ในชั้นเตาเดียวกัน โดยใช้ขาตั้งเข้าไปก่อนเพื่อกำหนดระดับความสูง จัดภาชนะชนิดเดียวกันและลักษณะใกล้เคียงกันวางในชั้นเดียวกัน วางชั้นเตาให้มีความห่างจากผลิตภัณฑ์เล็กน้อย (เทิดศักดิ์ บุญงาม. 2549: สัมภาษณ์)

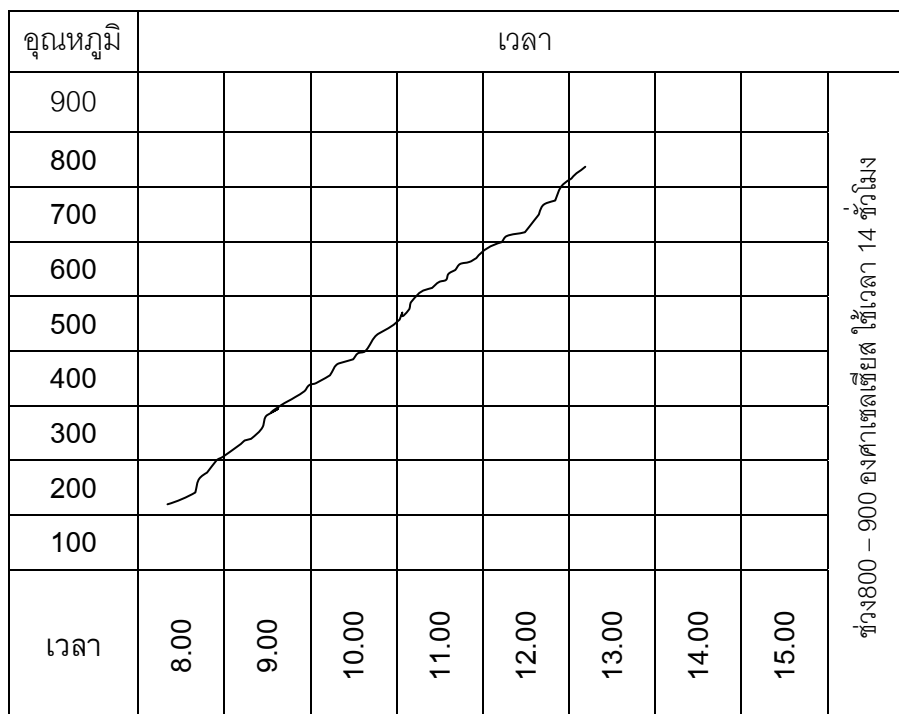

ภาพประกอบ 53 ผลิตภัณฑ์ที่บรรจุเข้าเตาเผาเรียบร้อยแล้ว

1.2.7 การเผา ปัจจุบันผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อยเผาโดยใช้เตาเผาแก๊ส แก๊สที่ใช้คือแก๊สธรรมชาติ (Natural gas) แก๊สโพรเพน (Propane) แก๊สโพรดิวเซอร์ (Producer gas) เมื่อเรียงผลิตภัณฑ์เข้าเตาเรียบร้อยแล้ว การเผาจะแบ่งเป็น 2 ขั้นตอนคือ การเผาดิบ และเผาเคลือบ

1.2.7.1 การเผาดิบ (Biscuit Firing) หรือ การเผาปี้ส หรือเผาแดง (เทิดศักดิ์ บุญงาม. 2549: สัมภาษณ์) จะทำการเผาอุณหภูมิ 800 – 900 องศาเซลเซียส โดยเริ่มจากอุณหภูมิต่ำค่อยๆ เพิ่มขึ้นๆ ทุกครึ่งชั่วโมง จนถึง 800 – 900 องศาเซลเซียส ใช้ระยะเวลา 14 ชั่วโมง จึงหยุดการเผาทิ้งไว้ 1 คืน จึงเปิดฝาเตาแง้มไว้เล็กน้อยเพื่อระบายอากาศ ถ้าเปิดกว้างเลยทีเดียวจะทำให้เตาแตกได้ เพราะแรงดันของอากาศที่เข้าไป

ตาราง 3 แสดงขั้นตอนการเพิ่มอุณหภูมิในการเผาดิบ

1.2.7.2 การเผาเคลือบ (Glaze firing) เมื่อเผาดิบแล้วทิ้งไว้ 1 วัน นำผลิตภัณฑ์มาชุบน้ำเคลือบ ผึ่งไว้ให้หมาดจึงนำไปเผาอีกครั้งหนึ่ง วิธีการเผาปฏิบัติเหมือนกับการเผาดิบ แต่ปรับอุณหภูมิให้ถึงประมาณ 1,180 องศาเซลเซียสใช้เวลาประมาณ 17 ชั่วโมง ทิ้งไว้ให้เย็นจึงนำเครื่องปั้นดินเผาออกจากเตา

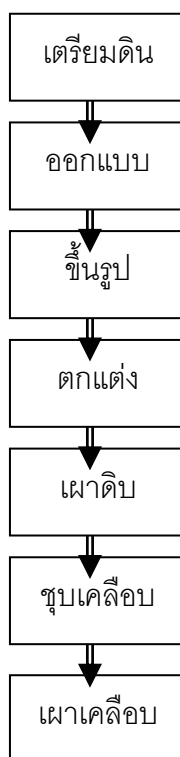

ภาพประกอบ 54 ผลิตภัณฑ์ที่ทำการเผาดิบแล้ว

ภาพประกอบ 55 ผลิตภัณฑ์ที่ทำการเผาเคลือบแล้ว

แผนผังสรุปขั้นตอนการขึ้นรูปด้วยแป้นหมุน

สรุปผลการศึกษาระบบการผลิตเครื่องปั้นดินเผาจากแหล่งเตาเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี พบว่า

ก. กระบวนการปั้นขึ้นรูปในสมัยโบราณ แบ่งเป็น

1. ขึ้นรูปโดยแป้นหมุนแบบใช้เท้าถีบหรือใช้มือหมุน ขณะที่ช่างปั้นขึ้นรูปผลิตภัณฑ์ก็จะมีผู้ช่วยอีกคนหมุนแป้นโดยใช้มือหมุนหรือใช้เท้าถีบ ฉะนั้นการทำงานของทั้งสองคนจะต้องสัมพันธ์และสอดคล้องได้จังหวะซึ่งกันและกันหรือบางครั้งผู้ปั้นใช้เท้าถีบเพียงคนเดียว พบว่าผลิตภัณฑ์ที่ขึ้นรูปด้วยกระบวนการนี้ได้แก่ ไห โอ่ง อ่าง หม้อ แจกัน ขวด ครก เป็นต้น

2. ขึ้นรูปโดยการปั้นอิสระ ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ประเภทเครื่องประดับสถาปัตยกรรม เช่น กระเบื้องเชิงชาย ช่อฟ้า ตึกตา กระเบื้องปูพื้น เป็นต้น

3. ขึ้นรูปโดยการปั้นกด ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ประเภท อ่าง ครก กระปุก เตา มกรสิงห์ เหาสิงห์ ท่อน้ำ เป็นต้น

4. ขึ้นรูปโดยผสมหลายวิธี ได้แก่ วิธีการปั้นกด บีบ กด แป้นหมุน อิสระหรือปั้นแผ่นผสมกัน เช่น ไหขนาดใหญ่ ครก กระปุก ประติมากรรมประดับสถาปัตยกรรม

ข. กระบวนการปั้นขึ้นรูปในปัจจุบัน ผลิตภัณฑ์ส่วนมากขึ้นรูปโดยแป้นหมุน ผลิตภัณฑ์ที่ผลิตขึ้นเป็นการเลียนแบบผลิตภัณฑ์เดิมทั้งนี้เพื่อเป็นการอนุรักษ์เครื่องดินเผาแม่น้ำน้อยในรูปแบบเดิมไว้ ได้แก่ ไหสีหู ขวด แจกัน คนโท กุณที เป็นต้น

ตาราง 4 ผลการวิเคราะห์การปั้นขึ้นรูปผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแบบเดิม ในแหล่งเตาเผา
แม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

การปั้นขึ้นรูป	ประเภทผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย									รวม	ร้อยละ
	ไห	ครก	แจกัน/ ขวด	หม้อ	โอ่ง	อ่าง	หวด	กุนที	อื่นๆ		
ด้วยวิธีขีด	-	-	3	-	-	3	-	-	3	9	9.00
ด้วยวิธีตีแผ่น	-	-	-	-	-	-	-	-	3	3	3.00
ด้วยการบีบ กด	-	-	3	-	-	-	-	-	-	3	3.00
ด้วยแป้น หมุน	15		8	2	2	-	2	-	-	29	29.00
ปั้นอิสระ		-	-	-	-	-	-	-	4	4	4.00
ผสมหลายวิธี	10	20	6	2	3	3	-	3	5	52	52.00
รวม										100	100.00

จากตาราง 4 แสดงว่า ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแบบเดิมที่ปรากฏในแหล่งเตาเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ปั้นขึ้นรูปแบบผสมหลายวิธี พบมากที่สุด ร้อยละ 52 รองลงมา ตามลำดับ คือ ด้วยวิธีแป้นหมุน ร้อยละ 29 ด้วยวิธีขีด ร้อยละ 9 ปั้นอิสระ ร้อยละ 4 ด้วยวิธีตีแผ่น และด้วยการบีบกด ร้อยละ 3

ตาราง 5 ผลการวิเคราะห์การป้อนขึ้นรูปผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแบบพัฒนา ในแหล่งเตาเผา
แม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

การป้อนขึ้นรูป	ประเภทผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย									รวม	ร้อยละ
	ไห	ครก	แจกัน/ ขวด	หม้อ	โอ่ง	อ่าง	หวด	กุ่มที่	อื่นๆ		
ด้วยวิธีขีด	-	-	-	-	-	-	-	-	5	5	5.00
ด้วยวิธีตีแผ่น	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ด้วยการบีบ กด	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ด้วยแป้น หมุน	35		13	-	8	-	-	-	7	63	63.00
ปั้นอิสระ		-	-	-	-	-	-	-	3	3	3.00
ผสมหลายวิธี	15	-	7	-	-	-	-	2	5	29	29.00
รวม										100	100.00

จากตาราง 5 แสดงว่า ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแบบพัฒนาที่ปรากฏในแหล่งเตาเผาแม่น้ำ
น้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ป้อนขึ้นรูปด้วยแป้นหมุน พบมากที่สุด ร้อยละ 63 รองลงมา
ตามลำดับ คือ แบบผสมหลายวิธี ร้อยละ 29 ด้วยวิธีขีด ร้อยละ 5 ปั้นอิสระ ร้อยละ 3 ไม่ปรากฏด้วยวิธีตีแผ่น
และด้วยการบีบ กด

2. ประเภท รูปทรง ลวดลาย และการตกแต่งผลิตภัณฑ์เตาเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

จากการศึกษารูปทรง ลวดลาย และการตกแต่งเครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี พบว่าผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาส่วนใหญ่เป็นการออกแบบเพื่อประโยชน์ใช้สอยในครัวเรือนและด้านเศรษฐกิจ ลักษณะรูปทรงของผลิตภัณฑ์จึงมีความหนาแข็งแรง เนื้อแกร่ง เพราะถูกผลิตขึ้นมาเพื่อใช้สอยในชีวิตประจำวันในครอบครัว ชุมชน ตลอดจนเป็นสินค้าส่งออก ดังนั้นเครื่องปั้นดินเผาประเภทบรรจุภัณฑ์จึงเป็นเครื่องปั้นดินเผาที่เป็นเอกลักษณ์ของเตาเผาแม่น้ำน้อย วัดพระพรางค์ หมู่บ้านโคกหม้อ ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ส่วนมากลวดลายที่พบเห็นจึงไม่ เค้นขีด สวยงาม ดังเช่น เครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียง เครื่องปั้นดินเผาสังคโลก หรือเครื่องปั้นในแหล่งเตาเผาอื่นๆ การจำแนกประเภทของผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อยได้ดังนี้

1. เครื่องปั้นดินเผาประเภท ไห
2. เครื่องปั้นดินเผาประเภท ครก
3. เครื่องปั้นดินเผาประเภท ขวด แจกัน และกระปุก
4. เครื่องปั้นดินเผาประเภท หม้อ
5. เครื่องปั้นดินเผาประเภท โอ่ง
6. เครื่องปั้นดินเผาประเภท อ่าง
7. เครื่องปั้นดินเผาประเภท หวด
8. เครื่องปั้นดินเผาประเภท กุณฑี(คนที)
9. เครื่องปั้นดินเผาประเภทอื่นๆ ได้แก่ ประติมากรรมประดับสถาปัตยกรรม

การศึกษาวិเคราะห์ รูปทรง ลวดลาย และการตกแต่งผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ในแหล่งเตาเผาวัดพระพรางค์ ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี แบ่งเป็น 2 รูปแบบ คือ

1. ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาในรูปแบบเดิม
2. ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาในรูปแบบพัฒนา

1. ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาในรูปแบบเดิม แบ่งเป็น

1.1 เครื่องปั้นดินเผาประเภท ไห จัดกลุ่มได้ 2 กลุ่ม คือ

1.1.1 กลุ่มไห สีหู

ภาพประกอบ 56 ไหสีหู

ขนาดความสูง 48 เซนติเมตร

เส้นผ่าศูนย์กลาง 40 เซนติเมตร

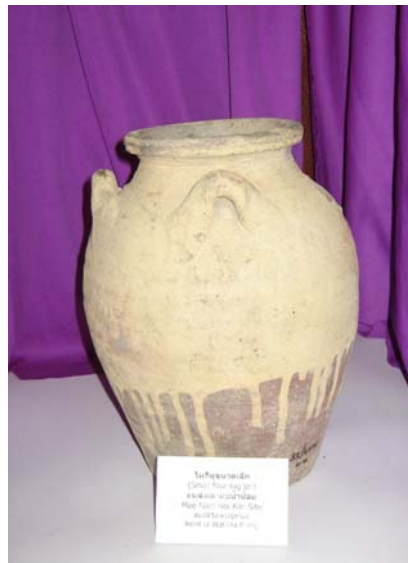
ประเภท ไหสีหู

สี สีน้ำตาลส้ม ไม่เคลือบผิว

รูปทรง ทรงกลมรี คอสั้นกว้าง ไหล่กว้าง ม้วนปากกลมออกด้านนอก ลำตัวป่องกลาง ก้นสอบเล็กกว่าปาก

ลวดลาย ขีดเป็นร่องรอบบริเวณไหล่เรียงลงมาหลายเส้น มีหูปั้นแปะเป็นห่วงตั้งขึ้น

ประโยชน์ ผลิตเพื่อประโยชน์ใช้สอยในครัวเรือน เช่น ใส่น้ำ

ภาพประกอบ 57 ไหสีหูเล็ก
 ขนาดความสูง 26 เซนติเมตร
 เส้นผ่าศูนย์กลาง 18 เซนติเมตร

- ประเภท ไหสีหู
- สี สีเหลือง ปนน้ำตาล เคลือบผิวด้าน สันนิษฐานว่าเคลือบจากน้ำขี้เถ้า สีขุ่นออกขาว และ เคลือบโดยวิธีการจุ่ม (สมพงษ์ วินิจ. 2552: สัมภาษณ์)
- รูปทรง ทรงกระบอก เตี้ย คอสั้นกว้าง ปากกว้างผายออกม้วนปากออกด้านนอก ก้นกว้าง ตัดเป็นเส้นตรง
- ลวดลาย พื้นเรียบไม่ปรากฏลวดลายชัดเจน
- ประโยชน์ ผลิตเพื่อประโยชน์ใช้สอย

ภาพประกอบ 58 ไหสีหูเล็ก
ประเภท ไหสีหูเล็ก
ขนาดความสูง 27 เซนติเมตร
เส้นผ่าศูนย์กลาง 18 เซนติเมตร

ประเภท	ไหสีหู
สี	สีน้ำตาลแดง เคลือบผิวด้าน
รูปทรง	ทรงกระบอก เตี้ย คอสั้นกว้าง ปากกว้างผายออกม้วนปากออกด้านนอก ก้นกว้าง ตัดเป็นเส้นตรง
ลวดลาย	เนื่องจากกาลเวลาและเกิดการทับถมทำให้ไม่สามารถเห็นลวดลายได้
ประโยชน์	ผลิตเพื่อประโยชน์ใช้สอย

ภาพประกอบ 59 ไหสีหูใหญ่

ขนาดความสูง 50 เซนติเมตร

เส้นผ่าศูนย์กลาง 45 เซนติเมตร

ประเภท	ไหสีหู
สี	สีน้ำตาลดำ เคลือบผิวด้าน
รูปทรง	ทรงกลม รี สูง คอยาว ปากกว้างผายออกม้วนปากออกด้านนอก ก้นกว้าง ตัดเป็นเส้นตรง
ลวดลาย	เนื่องจากกาลเวลาและเกิดการทับถมทำให้ไม่สามารถเห็นลวดลายได้
ประโยชน์	ผลิตเพื่อประโยชน์ใช้สอย

ภาพประกอบ 60 ไหสีหนู
ประเภท ไหสีหนูใหญ่
ขนาดความสูง 59 เซนติเมตร
เส้นผ่าศูนย์กลาง 40 เซนติเมตร

- ประเภท ไหสีหนู
- สี สีน้ำเทาดำ เคลือบผิวมัน ลักษณะการเคลือบผิวไม่เคลือบทั้งใบ ปล่ยส่วนก้น
เอาไว้ สังเกตจากการไหลของน้ำเคลือบขณะเผาเมื่อเผาสุกแล้ว
(สมพงษ์ วิณีจ. 2552: สัมภาษณ์)
- รูปทรง ทรงกลมรี สูง คอยาว ปากกว้างผายออกม้วนปากออกด้านนอก
ก้นกว้าง ตัดเป็นเส้นตรง
- ลวดลาย ไม่สามารถเห็นลวดลายได้ชัดเจน
- ประโยชน์ ผลิตเพื่อประโยชน์ใช้สอย

ภาพประกอบ 61 ไหสีหูใหญ่
 ขนาดความสูง 55 เซนติเมตร
 เส้นผ่าศูนย์กลาง 41 เซนติเมตร

ประเภท ไหสีหู
 สี สีน้ำตาลปนเขียว เคลือบผิวด้าน
 รูปทรง ทรงกลม รี คอยาว ปากกว้างผายออกม้วนปากออกด้านนอก
 ก้นกว้าง ตัดเป็นเส้นตรง
 ลวดลาย เนื่องจากกาลเวลาและเกิดการทับถมทำให้ไม่สามารถเห็นลวดลายได้
 ประโยชน์ ผลิตเพื่อประโยชน์ใช้สอย

หมายเหตุ เป็นกลุ่มไหที่พบใหม่ ประมาณเดือนสิงหาคม 2552 เนื่องจากการขุดหลุมเพื่อก่อสร้าง
 หลังคาคลุมเตา (พระครูวิริยะโสภิต. 2552: สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 62 ไหสีใหญ่
 ความสูง 58 เซนติเมตร
 เส้นผ่าศูนย์กลาง 45 เซนติเมตร

ประเภท	ไหสีใหญ่
สี	สีเหลืองแกมเขียว เคลือบผิวมัน
รูปทรง	ทรงกลม รี สูง คอยาว ปากกว้างผายออกม้วนปากออกด้านนอก ก้นกว้าง ตัดเป็นเส้นตรง
ลวดลาย	ไม่ปรากฏลวดลาย
ประโยชน์	ผลิตเพื่อประโยชน์ใช้สอย

ภาพประกอบ 63 ไหสีหูใหญ่
 ขนาดความสูง 56 เซนติเมตร
 เส้นผ่าศูนย์กลาง 40 เซนติเมตร

ประเภท	ไหสีหู
สี	สีน้ำตาลเข้ม เคลือบผิวมัน
รูปทรง	ทรงกลม รี สูง คอยาว ปากกว้างผายออกม้วนปากออกด้านนอก ก้นกว้าง ตัดเป็นเส้นตรง
ลวดลาย	ลวดลายเส้นชูตรอบบริเวณไหล่
ประโยชน์	ผลิตเพื่อประโยชน์ใช้สอย

หมายเหตุ เป็นกลุ่มไหที่พบพร้อมกับไหภาพประกอบ 60

ภาพประกอบ 64 ไหน้ำผึ้ง

ขนาดความสูง 22 เซนติเมตร

เส้นผ่าศูนย์กลาง 24 เซนติเมตร

ประเภท	ไหสี่หู
สี	สีน้ำตาล ไม่เคลือบผิว
รูปทรง	ทรงกลม ปากกว้าง ช่วงไหล่มีส่วนยื่นออกไปเหมือนปากหวด และต่อคอขึ้นมีฝาปิด ป่องกลาง ก้นมนสอบ
ลวดลาย	ผิวเรียบไม่ปรากฏลวดลาย
ประโยชน์	ผลิตเพื่อประโยชน์ใช้สอยเช่น ใส่น้ำผึ้ง หรือปลาร้า (พระครูวิริยะโสภิต. 2549: สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 65 ไหเหล้า

ขนาดความสูง 18 เซนติเมตร

เส้นผ่าศูนย์กลาง 8 เซนติเมตร

ประเภท	ไหสี่หู หรือไหเหล้า
สี	สีน้ำตาลดำ เคลือบผิวมัน
รูปทรง	ทรงกลม คอตั้ง ม้วนขอบเล็กน้อย หูยาว
ลวดลาย	ผิวเรียบไม่ปรากฏลวดลาย
ประโยชน์	ผลิตเพื่อประโยชน์ใช้สอยเช่น ใส่เหล้า (พระครูวิริยะโสภิต. 2549: สัมภาษณ์)

1.1.2 กลุ่มไหไม่มีหู

ภาพประกอบ 66 ไหไม่มีหู
 ขนาดความสูง 23 เซนติเมตร
 เส้นผ่าศูนย์กลาง 17 เซนติเมตร

ประเภท	ไหไม่มีหู ไม่เคลือบผิว
สี	สีน้ำตาล
รูปทรง	ทรงกระบอก เตี้ย คอสั้นคอดเล็กน้อย ปากกว้างบานผายออก ก้นมนสอบเล็กน้อย
ลวดลาย	ปรากฏลวดลายชุดเป็นเส้นรอบบริเวณไหล่ และขอบปาก
ประโยชน์	ผลิตเพื่อประโยชน์ใช้สอยเช่น ใส่เกลือ (เทิดศักดิ์ บุญงาม. 2549: สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 67 ไหไม่มีหู

ขนาดความสูง 19 เซนติเมตร

เส้นผ่าศูนย์กลาง 15 เซนติเมตร

ประเภท	ไหไม่มีหู ไม่เคลือบผิว
สี	สีน้ำตาล
รูปทรง	ทรงกระบอก เตี้ย คอสั้นคอดเล็กน้อย ปากกว้างบานผายออก ก้นมนสอบเล็กน้อย
ลวดลาย	ปรากฏลวดลายชุดเป็นเส้นลึกรอบตัวไหด้านบน 4 เส้น
ประโยชน์	ผลิตเพื่อประโยชน์ใช้สอยเช่น ใส่เกลือ (เทิดศักดิ์ บุญงาม. 2549: สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 68 ไห

ขนาดความสูง 24 เซนติเมตร

เส้นผ่าศูนย์กลาง 22 เซนติเมตร

ประเภท ไหไม่มีหู เคลือบผิวมัน

สี สีเทาออกน้ำตาลเข้ม

รูปทรง ทรงกลม เตี้ย คอตั้ง

ลวดลาย ไม่ปรากฏลวดลาย

ประโยชน์ ผลิตเพื่อประโยชน์ใช้สอยเช่น ใส่เกลือ ใส่มะขามเปียก ดองผัก

ใช้สำหรับดับถ่าน (อาร์ แก้วคง. 2551: สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 69 ไห

ขนาดความสูง 26 เซนติเมตร

เส้นผ่าศูนย์กลาง 24 เซนติเมตร

ประเภท	ไหไม่มีหู เคลือบผิวมัน
สี	สีน้ำตาลแดง
รูปทรง	ทรงกลม รี คอตั้ง
ลวดลาย	ไม่ปรากฏลวดลาย
ประโยชน์	ผลิตเพื่อประโยชน์ใช้สอยเช่น ใส่เกลือ ใส่สุรา (ทองอยู่ ใจดี. 2550: สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 70 ไหปากเตอร
 ขนาดความสูง 45 เซนติเมตร
 เส้นผ่าศูนย์กลาง 25 เซนติเมตร

- ประเภท ไหไม่มีหู ไม่เคลือบผิว
- สี สีน้ำตาลแดง
- รูปทรง ทรงกลม คอยาวผายออก ปากกว้างบานเหมือนแตรม้วนขอบปากออก
 ป่องกลาง ก้นมนสอบ
- ลวดลาย ปรางกลวดลายชุดเป็นเส้นรอบบริเวณกลางลำตัว 2 เส้น
- ประโยชน์ ผลิตเพื่อประโยชน์ใช้สอย

ภาพประกอบ 71 ไหปากแตร

ขนาดความสูง 45 เซนติเมตร

เส้นผ่าศูนย์กลาง 22 เซนติเมตร

ประเภท	ไหไม่มีหู ไม่เคลือบผิว
สี	สีน้ำตาลเหลือง
รูปทรง	ทรงกลม คอยาวผายออก ปากกว้างและบานเหมือนแตร คล้ายคนโทน้ำ
ลวดลาย	ปรากฏลวดลาย 2 แบบ คือ แบบแรกเป็นเส้นแล้วนำมาติดแปะให้มีลักษณะคล้ายลายไทยบริเวณรอบคอ และไหล่ อีกแบบ ใช้วัสดุชุบเป็นเส้นรอบบริเวณไหล่ ลำตัว และก้นด้วยวัสดุที่ทำให้เกิดรอยหยักเฉียงเป็นระยะๆ รอบตัวไหด้านบน
ประโยชน์	ผลิตเพื่อประโยชน์ใช้สอย

1.2 เครื่องปั้นดินเผาประเภท ครก

ภาพประกอบ 72 ครก

ขนาดความสูง 24 เซนติเมตร

เส้นผ่าศูนย์กลางปาก 27 เซนติเมตร

ประเภท ครก

สี สีน้ำตาล ไม่เคลือบผิว

รูปทรง ทรงกรวย ขนาดใหญ่ฐานหนา ปากกว้าง ขอบปากมนหนา ก้นหนา

ลวดลาย ปรางกลวดลาย ชูดเป็นร่องลึกกรอบบริเวณช่วงบน ขนานกัน 3-4 ร่อง

ประโยชน์ ผลิตเพื่อประโยชน์ใช้สอย

1.3 เครื่องปั้นดินเผาประเภท ขวด แจกัน และกระปุก

ภาพประกอบ 73 ขวดสองหูทรงสูง

ขนาดความสูง 22 เซนติเมตร

เส้นผ่าศูนย์กลาง 12 เซนติเมตร

ประเภท ขวด

สี สีน้ำตาลแดงปนดำ เคลือบผิวมัน

รูปทรง ทรงกลมรี คอยาวตั้งตรง ปากแคบ ม้วนขอบปากออกด้านนอก มีสองหูแปะตามแนวตั้ง ปล้องขยายหูด้านล่างยาวแนบตัวขวด เนื้อแกร่งหยาบ ก้นมนสอบ
รูปทรงคล้ายผลมะละกอ

ลวดลาย ผิวเรียบ ปรากฏลวดลายไม่ชัดเจน

ประโยชน์ ผลิตเพื่อประโยชน์ใช้สอย

ภาพประกอบ 74 ขวดสองหูทรงสูง
 ขนาดความสูง 24 เซนติเมตร
 เส้นผ่าศูนย์กลาง 12 เซนติเมตร

ประเภท	ขวดสอง
สี	สีเทาดำ เคลือบผิวด้าน
รูปทรง	ทรงกระบอก สูง คอยาวผายออก ปากกว้างผายออก ม้วนขอบปากออกด้านนอก สองหูแปะตามแนวตั้ง ปล้อยชายหูด้านล่างยาวแนบตัวขวดเนื้อแกร่ง หยาบ ก้นมนสอบเล็กน้อย
ลวดลาย	ผิวเรียบ ปรากฏลวดลายไม่ชัดเจน
ประโยชน์	ผลิตเพื่อประโยชน์ใช้สอย

ภาพประกอบ	75	แจกัน
ขนาดความสูง	16	เซนติเมตร
เส้นผ่าศูนย์กลาง	12	เซนติเมตร

ประเภท	แจกัน
สี	สีน้ำตาลดำ ไม่เคลือบผิว
รูปทรง	ทรงกลม คอยาวผายออก ปากกว้างผายออก ไม่มีหู ป่องกลาง ก้นสอบมน คล้ายน้ำเต้า
ลวดลาย	ผิวเรียบ ปรากฏลวดลายรูปทรงเป็นเส้นรอบบริเวณไหล่หลายเส้น
ประโยชน์	ผลิตเพื่อประโยชน์ใช้สอย

ภาพประกอบ 76 แจกัน

ขนาดความสูง 15 เซนติเมตร

เส้นผ่าศูนย์กลาง 10 เซนติเมตร

ประเภท แจกัน

สี สีน้ำตาล ไม่เคลือบผิว

รูปทรง ทรงกลม คอยาว ปากกว้างผายออก ป่องกลางเหมือนน้ำเต้า ไม่มีหู

ลวดลาย ผิวเรียบ ไม่ปรากฏลวดลาย

ประโยชน์ ผลิตเพื่อประโยชน์ใช้สอย

ภาพประกอบ 77 กระปุกเล็ก
 ขนาดความสูง 6 เซนติเมตร
 เส้นผ่าศูนย์กลาง 8.5 เซนติเมตร

ประเภท	กระปุก
สี	สีน้ำตาลแดง ไม่เคลือบผิว
รูปทรง	ทรงกลม ปากกว้างผายออก ป่องกลางเหมือนน้ำเต้า ไม่มีหู
ลวดลาย	ผิวเรียบ ไม่ปรากฏลวดลายชัดเจน
ประโยชน์	ผลิตเพื่อประโยชน์ใช้สอย เช่น ใส่ปูนแดง ใส่น้ำอบ หรือขี้ผึ้ง
- (สมพงษ์ วินิจ. 2552: สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 78 กระปุกเล็ก
 ขนาดความสูง 5.5 เซนติเมตร
 เส้นผ่าศูนย์กลาง 8 เซนติเมตร

- ประเภท กระปุกเล็ก
- สี สีปรากฏอยู่ไม่ชัดเจน อยากรู้การระบุ เนื่องจากผลิตภัณฑ์จมอยู่ใต้ดินเป็นเวลานานมาก
- รูปทรง ทรงกลมเล็ก คอสั้น ปากแคบหนา มีวนขอบปากออกด้านนอก ป้อมเตี้ย ไม่มีหู ก้นมนสอบเล็ก
- ลวดลาย ไม่ปรากฏลวดลายชัดเจน
- ประโยชน์ ผลิตเพื่อประโยชน์ใช้สอย เช่น ใส่ปูนแดง ใส่น้ำอบ หรือขี้ผึ้ง
 (สมพงษ์ วินิจ. 2552: สัมภาษณ์)

1.4 เครื่องปั้นดินเผาประเภท หม้อ

ภาพประกอบ	79	หม้อ
ขนาดความสูง	17	เซนติเมตร
เส้นผ่าศูนย์กลาง	20	เซนติเมตร

ประเภท	หม้อ
สี	สีน้ำตาลส้ม ไม่เคลือบผิว
รูปทรง	ทรงกลม เตี้ยป้อม คอสั้นกว้าง ปากกว้าง ม้วนขอบปากออกด้านนอก ป่องกลาง ก้นมนสอบ
ลวดลาย	ผิวเรียบ ไม่ปรากฏลวดลายชัดเจน
ประโยชน์	ผลิตเพื่อประโยชน์ใช้สอย เช่น หุง ต้ม เป็นต้น (สมพงษ์ วินิจ. 2552: สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 80 หม้อปากแตร
 ขนาดความสูง 17 เซนติเมตร
 เส้นผ่าศูนย์กลาง 18 เซนติเมตร

- ประเภท หม้อปากแตร
- สี สีน้ำตาลส้ม ไม่เคลือบผิว
- รูปทรง ทรงกลม เตี้ยป้อม คอสั้นกว้าง ปากกว้าง ม้วนขอบปากออกด้านนอก
 ป่องกลาง ก้นมนสอบ
- ลวดลาย ผิวเรียบ ไม่ปรากฏลวดลายชัดเจน
- ประโยชน์ ผลิตเพื่อประโยชน์ใช้สอย เช่น หุง ต้ม เป็นต้น
 (สมพงษ์ วินิจ. 2552: สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 81 หม้อ
 ขนาดความสูง 14 เซนติเมตร
 เส้นผ่าศูนย์กลาง 17 เซนติเมตร

ประเภท หม้อ
 สี สีน้ำตาลดำ เคลือบผิวมัน
 รูปทรง ทรงกลม ปากกว้าง ขอบปากม้วนออกด้านนอก ก้นมนสอบเล็กน้อย
 ลวดลาย ผิวเรียบ ไม่ปรากฏลวดลายชัดเจน
 ประโยชน์ ผลิตเพื่อประโยชน์ใช้สอย

1.5 เครื่องปั้นดินเผาประเภท โอ่ง

ภาพประกอบ 82 โอ่ง

ขนาดความสูง 26 เซนติเมตร

เส้นผ่าศูนย์กลาง 20 เซนติเมตร

ประเภท โอ่ง

สี สีน้ำตาลแดง ไม่เคลือบผิว

รูปทรง ทรงกลมไม่มีคอ ปากกว้าง ม้วนขอบปากติดกับไหล่ ป่องกลาง ก้นมนสอบเล็ก

ลวดลาย ผิวเรียบ ไม่ปรากฏลวดลายชัดเจน

ประโยชน์ ผลิตเพื่อประโยชน์ใช้สอย เช่น ใส่ปูนแดง ใส่น้ำ

(อารี แก้วคง. 2551: สัมภาษณ์)

1.6 เครื่องปั้นดินเผาประเภท อ่าง

ภาพประกอบ 83 อ่าง

ขนาดความสูง 11 เซนติเมตร

เส้นผ่าศูนย์กลาง 20 เซนติเมตร

ประเภท อ่าง

สี สีน้ำตาลแดง ไม่เคลือบผิว

รูปทรง ทรงกลม คล้ายกะละมัง ปากกว้าง ขอบปากม้วนงุ้มออกด้านนอก
ก้นมนสอบเล็ก

ลวดลาย ผิวเรียบ ไม่ปรากฏลวดลายชัดเจน

ประโยชน์ ผลิตเพื่อประโยชน์ใช้สอย

1.7 เครื่องปั้นดินเผาประเภท หวด

ภาพประกอบ 84 หวด
 ขนาดความสูง 28 เซนติเมตร
 เส้นผ่าศูนย์กลาง 27 เซนติเมตร

ประเภท หวด
 สี สีนํ้าตาลส้ม ไม่เคลือบผิว
 รูปทรง ทรงกลม ไม่มีคอ ปากกว้างผายบาน ม้วนขอบปากเส้นกลมเข้าด้านใน
 ป่องกลาง ก้นมนสอบ ไม่มีหู
 ลวดลาย ผิวเรียบ ไม่ปรากฏลวดลายชัดเจน
 ประโยชน์ ผลิตเพื่อประโยชน์ใช้สอย เช่น นั่งข้าวเหนียว

1.8 เครื่องปั้นดินเผาประเภท กุณฑี (คนที)

ภาพประกอบ 85 กุณฑีหรือคนที
 ขนาดความสูง 18.7 เซนติเมตร
 เส้นผ่าศูนย์กลางปาก 15.2 เซนติเมตร

ประเภท	กุณฑีหรือคนที
สี	สีน้ำตาลส้ม ไม่เคลือบผิว
รูปทรง	ทรงกลม คล้ายกาน้ำ ไม่มีหู มีพวยยื่นออกมาจากไหล่ซึ่งเป็นช่องให้น้ำไหลออกมาได้ ส่วนปากบนเป็นช่องสำหรับเติมน้ำหรือของเหลว
ลวดลาย	ผิวเรียบ ขูดเป็นเส้นขนานรอบบริเวณไหล่
ประโยชน์	ผลิตเพื่อประโยชน์ใช้สอย เช่น ใส่น้ำชา ใสเหล้า (สุชิน คำน้อย. 2552: สัมภาษณ์)

1.9 เครื่องปั้นดินเผาประเภทอื่นๆ ได้แก่

1.9.1 เครื่องปั้นดินเผาประเภท บาตร พานรอง

ภาพประกอบ 86 บาตร

ภาพประกอบ 87 พาน

ขนาดความสูง 13, 10 เซนติเมตร

เส้นผ่าศูนย์กลาง 15, 15 เซนติเมตร

ประเภท บาตร, พาน

สี สีน้ำตาล ไม่เคลือบผิว

รูปทรง บาตร ทรงกลมอ้วน เตี้ย ป่องกลาง ปากผายออก
พาน ทรงกลมตัดครึ่ง มีฐานรองรับ

ลวดลาย ผิวเรียบ ไม่ปรากฏลวดลาย

ประโยชน์ ผลิตเพื่อประโยชน์ใช้สอย

หมายเหตุ เป็นกลุ่มผลิตภัณฑ์ที่พบพร้อมกับไห ภาพประกอบ 60

1.9.2 ประเภท ประติมากรรม ตกแต่ง

ภาพประกอบ 88 เหราหรือมกรสิงห์

ขนาดความสูง 43 เซนติเมตร

เส้นผ่าศูนย์กลาง 14 เซนติเมตร

ประเภท เหราหรือมกรสิงห์

สี สีน้ำตาลส้ม ไม่เคลือบผิว

รูปทรง ประติมากรรมลอยตัว คล้ายสัตว์ในเทพนิยาย

ลวดลาย ชูต ขีด เจาะร่อง และปั้นแปะ เป็นลวดลายไทย

ประโยชน์ ผลิตเพื่อเป็นเครื่องประดับประกอบสถาปัตยกรรม

ภาพประกอบ 89 ช่อฟ้า
 ขนาดความสูง 46 เซนติเมตร
 เส้นผ่าศูนย์กลาง 23 เซนติเมตร

ประเภท รูปช่อฟ้า
 สี สีน้ำตาลส้ม ไม่เคลือบผิว
 รูปทรง ประติมากรรมลอยตัว
 ลวดลาย ชูต ชิด ปั้นนูนต่ำ เป็นภาพไทย และลายไทย
 ประโยชน์ ผลิตเพื่อเป็นเครื่องประดับประกอบสถาปัตยกรรม

1.9.3. ประเภทของใช้เบ็ดเตล็ด

ภาพประกอบ	90	เตาเชิงกราน
ขนาดความสูง	14	เซนติเมตร
เส้นผ่าศูนย์กลาง	27	เซนติเมตร

ประเภท	เตาเชิงกราน
สี	สีน้ำตาล ไม่เคลือบผิว
รูปทรง	ทรงกลมรี คล้ายชามแปล มีคอเหมือนปล่องไฟ
ลวดลาย	ผิวเรียบไม่ปรากฏลวดลาย
ประโยชน์	ผลิตเพื่อประโยชน์ใช้สอย สำหรับปักไต้ หรืออุ่นอาหาร (เทิดศักดิ์ บุญงาม. 2550: สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 91 เตาหุงต้ม
 ขนาดความสูง 60.5 เซนติเมตร
 เส้นผ่าศูนย์กลางปาก 21 เซนติเมตร

ประเภท เตาหุงต้ม
 สี สีน้ำตาล ไม่เคลือบผิว
 รูปทรง ทรงกระบอก สูง ปากบานผายออก เจาะรูไว้รอบๆ ตัว เพื่อระบายอากาศ
 ฐานกว้างมนมนขอบ
 ลวดลาย พื้นผิวขรุขระ แสดงถึงร่องรอยการขึ้นรูปด้วยวิธีการขด
 ประโยชน์ ผลิตเพื่อประโยชน์ใช้สอย ได้แก่ เตาหุงต้ม

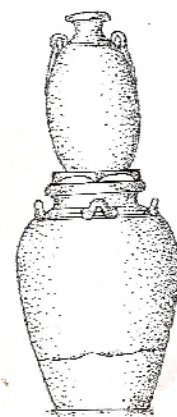

ภาพประกอบ 92 ภาพเขียนจำลองเหตุการณ์การใช้เตาหุงต้ม

ภาพประกอบ 93 กี้

ขนาดความสูง 1.5 - 2 เซนติเมตร
เส้นผ่าศูนย์กลาง 10 -12 เซนติเมตร

ภาพประกอบ 94 ภาพแสดงวิธีการวางกี้สำหรับ

ผลิตภัณฑ์เผาเคลือบ (โกมล รักษ์วงศ์. 2538: 235)

ประเภท กี้

สี สีน้ำตาลดำ ไม่เคลือบผิว

รูปทรง ทรงกลม คล้ายก้นไห แต่ตัดเอาเฉพาะส่วนล่างติดกับก้น และปาดแต่งผนังไว้เป็นช่วงๆ ทำหน้าที่เหมือนขาตั้ง 4-5 ขา เจาะรูตรงกลาง

ลวดลาย พื้นผิวเรียบ

ประโยชน์ ผลิตเพื่อประโยชน์ใช้สอย เช่น วางรองผลิตภัณฑ์เคลือบซ้อนต่อกันเวลาเผา

ภาพประกอบ 95 ท่อน้ำเล็ก

ขนาดความยาว 32 เซนติเมตร

เส้นผ่าศูนย์กลางปลาย 10,16 เซนติเมตร

ประเภท ท่อน้ำ

สี สีน้ำตาลส้ม ไม่เคลือบผิว

รูปทรง ทรงกระบอก ปลายเล็กสอบยื่นออกมาไว้สำหรับสวมต่อกัน

ลวดลาย พื้นผิวเรียบ

ประโยชน์ ผลิตเพื่อประโยชน์ใช้สอย เช่น ใช้ในกิจการประปาหลวงในเมืองลพบุรี สมัย
สมเด็จพระนารายณ์มหาราช (กฤษ ภูคำ. 2549: สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 96 ท่อน้ำใหญ่
 ขนาดความยาว 46 เซนติเมตร
 เส้นผ่าศูนย์กลางปลาย 51 ,43 เซนติเมตร

ประเภท	ท่อน้ำ
สี	สีน้ำตาลดำ ไม่เคลือบผิว
รูปทรง	ทรงกระบอก ปลายเล็กสอบยื่นออกมาไว้สำหรับสวมต่อกัน
ลวดลาย	พื้นผิวเรียบ
ประโยชน์	ผลิตเพื่อประโยชน์ใช้สอย เช่น ใช้ในกิจการประปาหลวงในเมืองลพบุรี สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (กฤษ ภูคำ. 2549: สัมภาษณ์)

สรุปผลจากการวิเคราะห์การออกแบบสร้างสรรค์ รูปทรง ลวดลาย และการตกแต่งผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาจากแหล่งเตาเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ในรูปแบบเดิมนั้นช่างปั้นได้ยึดหลักในการออกแบบรูปทรงเครื่องปั้นดินเผาโดยคำนึงถึงหลักเกณฑ์ของรูปทรงทางเรขาคณิต ช่วยนำในการออกแบบ ได้แก่ ทรงกระบอก ทรงกลม ทรงกลมรี ทรงกรวย และนำมาผนวกกับรูปทรงที่พบเห็นจากธรรมชาติ ได้แก่ ทรงน้ำเต้า ทรงฟักทอง มะละกอ เป็นต้น

2. ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาในรูปแบบพัฒนา เป็นผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อยในแหล่งเตาเผาวัดพระปรารักษ์ หมู่บ้านโคกหม้อ ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ที่ผลิตขึ้นมาใหม่ โดยกลุ่มช่างสมัยใหม่ แต่ยังอนุรักษ์รูปแบบเดิมไว้ มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงบ้างบางส่วน โดยให้ชื่อกลุ่มว่า “กลุ่มอนุรักษ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด” แบ่งเป็นประเภท ดังนี้

2.1 ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาประเภท ไหสี่หู

ภาพประกอบ	97	ไหสี่หู
ขนาดความสูง	16	เซนติเมตร
เส้นผ่าศูนย์กลาง	12	เซนติเมตร

ประเภท	ไหสี่หู
สี	สีน้ำตาลดำ เคลือบผิวมัน
รูปทรง	ทรงกลม รี คอยาว ปากผายออก ม้วนขอบปากออกด้านนอก
ลวดลาย	พื้นผิวเรียบ ไม่ปรากฏลวดลาย
ประโยชน์	ผลิตเพื่อประโยชน์เป็นของที่ระลึก ตั้งประดับอาคาร หรือใส่ดอกไม้

ภาพประกอบ	98	ไหสีหู
ขนาดความสูง	15	เซนติเมตร
เส้นผ่าศูนย์กลาง	12	เซนติเมตร

ประเภท	ไหสีหู
สี	สีน้ำตาลเหลือง เคลือบผิวมัน
รูปทรง	ทรงกลม รี คอยาว ปากผายออก ม้วนขอบปากออกด้านนอก
ลวดลาย	พื้นผิวเรียบ ไม่ปรากฏลวดลาย
ประโยชน์	ผลิตเพื่อประโยชน์ เป็นของที่ระลึก ตั้งประดับอาคาร หรือใส่ดอกไม้

ภาพประกอบ 99 ไหสีหู
 ขนาดความสูง 22 เซนติเมตร
 เส้นผ่าศูนย์กลาง 14 เซนติเมตร

ประเภท ไหสีหู
 สี สีน้ำตาลแดง เคลือบผิวมัน
 รูปทรง ทรงกลม รี คอยาว ปากผายออก ม้วนขอบปากออกด้านนอก
 ลวดลาย พื้นผิวเรียบ ไม่ปรากฏลวดลาย
 ประโยชน์ ผลิตเพื่อประโยชน์เป็นของที่ระลึก ตั้งประดับอาคาร หรือใส่ดอกไม้

2.2 ผลิตภัณฑ์ปั้นดินเผาประเภท ขวด และแจกัน

ภาพประกอบ	100	ขวด
ขนาดความสูง	22	เซนติเมตร
เส้นผ่าศูนย์กลาง	16	เซนติเมตร

ประเภท	ขวดสองหู หรือแจกัน
สี	สีเทาดำ เคลือบผิวมัน
รูปทรง	ทรงกลมรี สูง คอเล็กยาว ปากผายออก ม้วนขอบปากออกด้านนอก มีสองหู แปะตามแนวตั้ง ปล้องขยายหูด้านล่างยาวแนบตัวขวด
ลวดลาย	พื้นผิวเรียบ ไม่ปรากฏลวดลาย
ประโยชน์	ผลิตเพื่อประโยชน์ เป็นของที่ระลึก ตั้งประดับอาคาร หรือใส่ดอกไม้

ภาพประกอบ 101 ขวด
 ขนาดความสูง 22 เซนติเมตร
 เส้นผ่าศูนย์กลาง 16 เซนติเมตร

ประเภท ขวดสองหู
 สี สีเทาแกมเขียว
 รูปทรง ทรงกระบอก คอยาวผายออก ม้วนขอบปากออกด้านนอก มีสองหูแปะตามแนวตั้ง ปล่อยชายหูด้านล่างยาวแนบตัวขวด
 ลวดลาย ผิวเรียบ ปรากฏลวดลายไม่ชัดเจน
 ประโยชน์ ผลิตเพื่อประโยชน์ เป็นของที่ระลึก ตั้งประดับอาคาร หรือใส่ดอกไม้

ภาพประกอบ	102	แจกัน
ขนาดความสูง	36	เซนติเมตร
เส้นผ่าศูนย์กลาง	14.5	เซนติเมตร

ประเภท	แจกันทรงสูง
สี	สีเทาดำ เคลือบผิวมัน
รูปทรง	ทรงกลม รี สูง คอยาว ปากผายออก ม้วนขอบปากออกด้านนอก ไม่มีหู
ลวดลาย	พื้นผิวเรียบ ปรากฏลวดลายชุดเส้นรอบบริเวณไหล่ และฐานกัน
ประโยชน์	ผลิตเพื่อประโยชน์ เป็นของที่ระลึก ตั้งประดับอาคาร หรือใส่ดอกไม้

ภาพประกอบ 103 แจกัน
 ขนาดความสูง 11.5 เซนติเมตร
 เส้นผ่าศูนย์กลาง 7.5 เซนติเมตร

ประเภท แจกันปากแตร
 สี สีดำ เคลือบผิวมัน
 รูปทรง ทรงกลม เตี้ย ป้อม คอยาว ปากผายออกคล้ายแตร มีหูเล็กๆสี่หู
 ลวดลาย พื้นผิวเรียบ ไม่ปรากฏลวดลาย
 ประโยชน์ ผลิตเพื่อประโยชน์ เป็นของที่ระลึก ตั้งประดับอาคาร หรือใส่ดอกไม้

ภาพประกอบ 104 แจกันปากแตร

ขนาดความสูง 22 เซนติเมตร

เส้นผ่าศูนย์กลาง 11 เซนติเมตร

ประเภท แจกัน

สี สีน้ำตาลแดง เคลือบผิวมัน

รูปทรง ทรงกลม เตี้ย ป้อม คอยาวบานผายออกคล้ายแตรจนถึงปาก ไม่มีหู

ลวดลาย พื้นผิวเรียบ ไม่ปรากฏลวดลาย

ประโยชน์ ผลิตเพื่อประโยชน์ เป็นของที่ระลึก ตั้งประดับอาคาร หรือใส่ดอกไม้

ภาพประกอบ 105 แจกัน
 ขนาดความสูง 20 เซนติเมตร
 เส้นผ่าศูนย์กลาง 11 เซนติเมตร

ประเภท แจกตั้ง
 สี สีดำ เคลือบผิวมัน
 รูปทรง ลำตัวทรงกลม เตี้ย ป้อม ส่วนคอ เป็นทรงกระบอกยาวตั้งตรงปากผายเล็กน้อย
 ไม่มีหู
 ลวดลาย พื้นผิวเรียบ ไม่ปรากฏลวดลาย
 ประโยชน์ ผลิตเพื่อประโยชน์ เป็นของที่ระลึก ตั้งประดับอาคาร หรือใส่ดอกไม้

ภาพประกอบ	106	ขวด
ขนาดความสูง	20	เซนติเมตร
เส้นผ่าศูนย์กลาง	8	เซนติเมตร

ประเภท	ขวด
สี	สีเทาดำ เคลือบผิวมัน
รูปทรง	ทรงกระบอกสูง คอเล็กยาว ไม่มีหู
ลวดลาย	พื้นผิวเรียบ ไม่ปรากฏลวดลาย
ประโยชน์	ผลิตเพื่อประโยชน์ใช้สอย เช่น ใส่ น้ำ

ภาพประกอบ	107	ขวดเหล้าจีน
ขนาดความสูง	22	เซนติเมตร
เส้นผ่าศูนย์กลาง	12	เซนติเมตร

ประเภท	ขวด
สี	สีน้ำตาลเข้ม เคลือบผิวมัน
รูปทรง	ทรงกลม คอเล็กยาว คล้ายขวดเหล้าจีน มีหูด้านข้างหนึ่งหู
ลวดลาย	พื้นผิวเรียบ ไม่ปรากฏลวดลาย
ประโยชน์	ผลิตเพื่อประโยชน์ใช้สอย เช่น ใส่ น้ำ หรือสุรา

2.3 ผลิตภัณฑ์ปั้นดินเผาประเภท กุณฑี (คนที)

ภาพประกอบ	108	กุณฑี(คนที)
ขนาดความสูง	22	เซนติเมตร
เส้นผ่าศูนย์กลาง	12	เซนติเมตร

ประเภท	กุณฑี(คนที)
สี	สีน้ำตาลดำ เคลือบผิวมัน
รูปทรง	ทรงกลม คล้ายผลไม้เตี้ย คอยาวผายออก ปากบานกว้าง ไม่มีหู มีพวยกลางลำตัวเหมือนกาน้ำ
ลวดลาย	พื้นผิวเรียบ ไม่ปรากฏลวดลาย
ประโยชน์	ผลิตเพื่อประโยชน์ใช้สอย เช่น ใส่ น้ำ น้ำชา หรือสุรา

2.4 ผลิตภัณฑ์ปั้นดินเผาประเภท รูปแบบพัฒนาต่างจากรูปแบบเดิม

ภาพประกอบ	109	ไหน้ำล้น
ขนาดความสูง	37	เซนติเมตร
เส้นผ่าศูนย์กลาง	19	เซนติเมตร

ประเภท	ไหสี่หูแบบน้ำตกน้ำล้น
สี	สีน้ำตาลส้ม ไม่เคลือบผิว
รูปทรง	ทรงกลม รี สูง มีขนาดใหญ่ มีการปั้นไหสี่หูขนาดเล็กติดผนังอยู่ด้านข้าง ไหใบใหญ่ บริเวณก้นไหใบใหญ่เจาะรูเพื่อทำเป็นน้ำพุให้ล้นออกมาด้านนอก
ลวดลาย	พื้นผิวเรียบ ไม่ปรากฏลวดลาย
ประโยชน์	ผลิตเพื่อประโยชน์ใช้สอย และตกแต่ง

ภาพประกอบ	110	ไหน้ำล้น
ขนาดความสูง	37	เซนติเมตร
เส้นผ่าศูนย์กลาง	19	เซนติเมตร

ประเภท	ไหสองหูแบบน้ำตกน้ำล้น
สี	สีน้ำตาลส้ม ไม่เคลือบผิว
รูปทรง	ทรงกลม รี สูง มีขนาดใหญ่ มีการปั้นไหสี่หูขนาดเล็กติดผนังอยู่ด้านข้าง ไหใบใหญ่ บริเวณก้นไหใบใหญ่เจาะรูเพื่อทำเป็นน้ำพุให้ล้นออกมาด้านนอก
ลวดลาย	พื้นผิวเรียบ ไม่ปรากฏลวดลาย
ประโยชน์	ผลิตเพื่อประโยชน์ใช้สอย และตกแต่ง

ภาพประกอบ	111	ไหสีหู แบบอโลมา
ขนาดความสูง	15.5	เซนติเมตร
เส้นผ่าศูนย์กลาง	10	เซนติเมตร

ประเภท	ไหสีหู
สี	สีดำเหลือเงา เคลือบผิวมัน
รูปทรง	ทรงกลม รี ปากผายออก บนปากมีถ้วยเล็กๆวางปิดเหมือนฝา
ลวดลาย	มีการทำลวดลายฉลุเป็นรูปใบไม้บริเวณลำตัวไห
ประโยชน์	ผลิตเพื่อประโยชน์ใช้สอย และตกแต่ง

ภาพประกอบ	112	โองเล็ก
ขนาดความสูง	12	เซนติเมตร
เส้นผ่าศูนย์กลาง	8.5	เซนติเมตร

ประเภท	โองน้ำแข็ง
สี	สีน้ำตาลส้ม ไม่เคลือบผิว
รูปทรง	ทรงกลมเตี้ย ป้อม คอคอด ต่อบปากให้สูงขึ้น
ลวดลาย	ผิวเรียบ ไม่ปรากฏลวดลาย
ประโยชน์	ผลิตเพื่อประโยชน์ใช้สอย เช่น ใส่น้ำหวาน น้ำผลไม้ น้ำแข็ง เป็นต้น

ภาพประกอบ	113	แก้วน้ำ
ขนาดความสูง	12	เซนติเมตร
เส้นผ่าศูนย์กลาง	8	เซนติเมตร

ประเภท	แก้ว
สี	สีดำอมเหลือง เคลือบผิวมัน
รูปทรง	ทรงกลม รี ก้นสอบ มีหูจับอยู่ข้างลำตัวแก้ว
ลวดลาย	ผิวเรียบ ปรากฏลวดลายขีด ชูด เป็นเส้นขนานเล็กๆ รอบตัวแก้วตลอดทั้งใบ
ประโยชน์	ผลิตเพื่อประโยชน์ใช้สอย เช่น ใส่น้ำ ใส่น้ำหวาน น้ำผลไม้ น้ำแข็ง เป็นต้น

ภาพประกอบ	114	กระถางรูป
ขนาดความสูง	12	เซนติเมตร
เส้นผ่าศูนย์กลาง	9	เซนติเมตร

ประเภท	กระถางรูป
สี	สีดำอมเหลือง เคลือบผิวมัน
รูปทรง	ทรงกลม ป้อม คล้ายผลพื้กทอง มีฐานตั้งที่ก้น
ลวดลาย	ผิวเรียบ ไม่ปรากฏลวดลาย
ประโยชน์	ผลิตเพื่อประโยชน์ใช้สอย

ภาพประกอบ	115	ปลาช่อน
ขนาดความสูง	18	เซนติเมตร
เส้นผ่าศูนย์กลาง	10	เซนติเมตร

ประเภท	ปลาช่อน
สี	สีน้ำตาลอมดำ เคลือบผิวมัน
รูปทรง	ทรงอิสระ คล้ายปลาช่อน
ลวดลาย	ปรากฏลวดลายคล้ายเกล็ดปลา
ประโยชน์	ผลิตเพื่อประโยชน์ใช้สอย และของตกแต่ง เช่น เป็นกระถางปลูกไม้ประดับ

ภาพประกอบ	116	เงินจีน
ขนาดความสูง	8	เซนติเมตร
เส้นผ่าศูนย์กลาง	12	เซนติเมตร

ประเภท	เงินจีน
สี	สีน้ำตาลแดง เคลือบผิวมัน
รูปทรง	ทรงกรวย คล้ายชามแปล
ลวดลาย	ไม่ปรากฏลวดลาย
ประโยชน์	ผลิตเพื่อประโยชน์ใช้สอย และของตกแต่ง เช่น สำหรับจุดเทียนหอม

สรุปผลการวิเคราะห์ ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย จากแหล่งเตาเผาวัดพระปรารักษ์ หมู่บ้านโคกหม้อ ตำเขิงกุดอำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ทั้งในรูปแบบเดิมและรูปแบบพัฒนา โดยแยกประเด็นการวิเคราะห์ ดังนี้

1. ประเภท

ประเภทของผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย จากแหล่งเตาเผา ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ในรูปแบบเดิมและรูปแบบพัฒนา ดังนี้

ตาราง 6 ผลการวิเคราะห์ประเภทของผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

ประเภท	ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแบบเดิม		ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแบบพัฒนา	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ไห	25	25.00	50	50.00
ครก	20	20.00	-	-
ขวด แจกัน กระปุก	20	20.00	20	20.00
หม้อ	4	4.00	-	-
โอ่ง	5	5.00	8	8.00
อ่าง	6	6.00	-	-
กุ่ม	3	3.00	2	2.00
หวด	2	2.00	-	-
ประเภทอื่นๆ	15	15.00	20	20.00
รวม	100	100	100	100

จากตาราง 6 แสดงว่า ประเภทผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแบบเดิมที่ปรากฏในแหล่งเตาเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ไห พบมากที่สุด ร้อยละ 25 รองมาตามลำดับคือ ครก ขวด แจกัน กระปุก ร้อยละ 20 ประเภทอื่นๆ(ได้แก่ ท่อน้ำ เตา และประติมากรรมตกแต่งสถาปัตยกรรม) ร้อยละ 15 อ่าง ร้อยละ 6 โอ่ง ร้อยละ 5 หม้อ ร้อยละ 4 กุ่ม ร้อยละ 3 และ หวดน้อยที่สุด ร้อยละ 2

ส่วนผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแบบพัฒนาที่ปรากฏในแหล่งเตาเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ไห พบมากที่สุด ร้อยละ 50 รองมาตามลำดับ คือ ขวด แจกัน และกระปุก ร้อยละ 20 และประเภทอื่นๆ (ได้แก่ แก้วน้ำ เงินจีน ปลาช่อน กระถางรูป เป็นต้น) ร้อยละ 20 โอ่ง ร้อยละ 8 และกุ่มน้อยที่สุด ร้อยละ 2 ไม่ปรากฏผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาประเภทหม้อ ครก อ่าง หวด ในเครื่องปั้นดินเผาแบบพัฒนา

2. รูปทรง

2.1 การออกแบบผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผา โดยใช้ รูปทรงเรขาคณิต คือ ทรงกลม เป็นรูปทรงนำ ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ ประเภท โอ่ง อ่าง หวด หม้อ แจกัน ไห เป็นต้น

2.2 การออกแบบผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผา โดยใช้ รูปทรงเรขาคณิต คือ ทรงกลมรี เป็นรูปทรงนำ ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ ประเภท ไห แจกัน ขวด เป็นต้น

2.3 การออกแบบผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผา โดยใช้ รูปทรงเรขาคณิต คือ ทรงกระบอก เป็นรูปทรงนำ ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ ประเภท ไห ท่อน้ำ เต้า เป็นต้น

2.4 การออกแบบผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผา โดยใช้ รูปทรงเรขาคณิต คือ ทรงกรวย เป็นรูปทรงนำ ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ ประเภท ครก เงินจีน เป็นต้น

2.5 การออกแบบผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผา โดยใช้ รูปทรงอิสระ เป็นรูปทรงนำ ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ ประเภท ประติมากรรมประดับสถาปัตยกรรม มกรสิงห์ ซ่อฟ้า เป็นต้น

ตาราง 7 ผลการวิเคราะห์รูปทรงผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแบบเดิม ในแหล่งเตาเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

รูปทรง	ประเภทผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย									รวม	ร้อยละ
	ไห	ครก	แจกัน/ ขวด	หม้อ	โอ่ง	อ่าง	หวด	กุ่มซี	อื่นๆ		
ท ร ง ก ล ม ป้อม เตี้ย	8	-	5	4	5	6	2	3	1	34	34.00
ทรงกลมรี สูง	14	-	12	-	-	-	-	-	-	26	26.00
ทรงกระบอก	3	-	3	-	-	-	-	-	8	14	14.00
ทรงกรวย	-	20	-	-	-	-	-	-	-	20	20.00
รูปทรงอิสระ	-	-	-	-	-	-	-	-	6	6	6.00
รวม										100	100.00

จากตาราง 7 แสดงว่า รูปทรงผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาในรูปแบบเดิมที่ปรากฏในแหล่งเตาเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี รูปทรงกลม ป้อม เตี้ย พบมากที่สุด ร้อยละ 34 รองลงมาตามลำดับ คือ รูปทรงกลมรี สูง ร้อยละ 26 ทรงกรวย ร้อยละ 20 รูปทรงกระบอก 14 และรูปทรงอิสระพบน้อยที่สุด ร้อยละ 6

ตาราง 8 ผลการวิเคราะห์รูปทรงผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแบบพัฒนา ในแหล่งเตาเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

รูปทรง	ประเภทผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย									รวม	ร้อยละ
	ไห	ครก	แจกัน/ ขวด	หม้อ	โอ่ง	อ่าง	หวด	กุ่ม	อื่นๆ		
ทรงกลม ป้อมเตี้ย	30	-	7	-	8	-	-	2	4	51	51.00
ทรงกลมรี สูง	20	-	10	-	-	-	-	-	3	33	33.00
ทรงกระบอก	-	-	3	-	-	-	-	-	5	8	8.00
ทรงกรวย	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1.00
รูปทรงอิสระ	-	-	-	-	-	-	-	-	7	7	7.00
รวม										100	100.00

จากตาราง 8 แสดงว่า รูปทรงผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาในรูปแบบพัฒนาที่ปรากฏในแหล่งเตาเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี รูปทรงกลม ป้อมเตี้ย พบมากที่สุด ร้อยละ 51 รองลงมาตามลำดับคือรูปทรงกลมรี สูง ร้อยละ 33 ทรงอิสระ ร้อยละ 7 รูปทรงกระบอก ร้อยละ 8 และรูปทรงกรวย พบน้อยที่สุด ร้อยละ 1

3. ลวดลาย

ผลการวิเคราะห์ลวดลายที่พบในผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อยจากแหล่งเตาเผาวัดพระพรางค์ หมู่บ้านโคกหม้อ ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี คือ

3.1 ลายขีด หรือขีดเส้น หรือกด เป็นร่อง รอบบริเวณไหล่ ต้นคอ และตรงกลางลำตัวของผลิตภัณฑ์ประเภทไห ขวด อ่าง หม้อ ครก

ภาพประกอบ 117 ลักษณะลายขีด ขูด เส้นรอบบริเวณ คอ ไหล่ และกลางลำตัวของผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผา

3.2 ลายประติมากรรมฐานต่ำและฐานสูง ประเภทลายไทยคล้ายลายกระจังคว่ำ และตั้ง ปั้นแปะติดบนผลิตภัณฑ์ เครื่องปั้นดินเผา ที่พบได้แก่ ไหปากแตร อ่าง

ภาพประกอบ 118 ลักษณะลายประติมากรรม ที่พบบนผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผา

3.3 ลายไทยบนประติมากรรมประดับสถาปัตยกรรม ได้แก่ ซ่อฟ้า เหาหรือมกรสิงห์ เป็นต้น มีลักษณะ ชิด ชูด กด แกะ เจาะเป็นร่องและปั้นแปะนูนเป็นมิติขึ้นเป็นลวดลาย ลักษณะของลวดลาย เป็น ลายไทย ดังตัวอย่าง

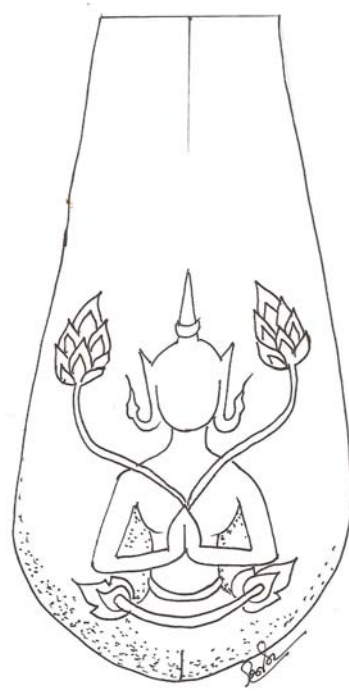
ภาพประกอบ 119 ลักษณะลายประติมากรรม
ที่พบในเหาหรือมกรสิงห์

ภาพประกอบ 120 ตัวอย่าง ลักษณะลายเส้น
ที่พบในเหาหรือมกรสิงห์
(โกมล รักษ์วงศ์. 2538: 168)

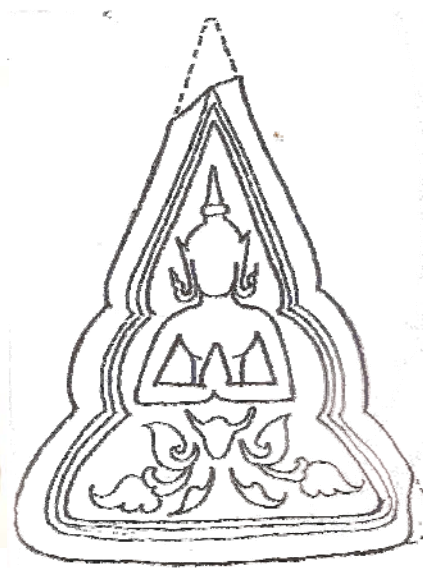
ภาพประกอบ 121 ลักษณะลายประติมากรรม
ที่พบในช่อฟ้า

ภาพประกอบ 122 ตัวอย่าง ลักษณะลายเส้น
ที่พบในช่อฟ้า
(วิสุตา อมตะพิงกุล. 2553)

ภาพประกอบ 123 ลักษณะลายประติมากรรม
ที่พบในกระเบื้องเชิงชาย

ภาพประกอบ 124 ตัวอย่าง ลักษณะลายเส้น
ที่พบในกระเบื้องเชิงชาย
(โกมล รักษ์วงศ์. 2538: 155)

ภาพประกอบ 125 ลักษณะลายไทยประติมากรรม
ที่พบในกระเบื้องประดับสถาปัตยกรรม

ตาราง 9 ผลการวิเคราะห์ลวดลายผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแบบเดิม ในแหล่งเตาเผาแม่น้ำน้อย
ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

ลวดลาย	ประเภทผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย									รวม	ร้อยละ
	ไห	ครก	แจกัน/ ขวด	หม้อ	โอ่ง	อ่าง	หวด	กุ่มที่	อื่นๆ		
ขูด ขีด ขูด เป็นเส้น	8	20	7	2	2	2	-	1	2	44	44.00
ประทับกด ลาย	-	-	2	1	-	-	-	-	2	5	5.00
ปั้นแปะ	2	-	-	-	-	-	-	-	3	5	5.00
ผสมหลายวิธี	3	-	4	-	-	-	-	-	4	11	11.00
ไม่ตกแต่ง	12	-	7	2	3	4	2	1	4	35	35.00
รวม										100	100.00

จากตาราง 9 แสดงว่า ลวดลายผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแบบเดิมที่ปรากฏในแหล่งเตาเผาแม่น้ำน้อย ตำบล เชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ลักษณะลวดลาย ที่มีการ ขูด ขีด ขูด เป็นเส้น พบมากที่สุด ร้อยละ 44 รองลงมาตามลำดับ คือ ไม่ตกแต่ง ร้อยละ 35 ผสมหลายวิธี ร้อยละ 11 ประทับกดลายและปั้นแปะ ร้อยละ 5

ตาราง 10 ผลการวิเคราะห์ลวดลายผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแบบพัฒนา ในแหล่งเตาเผาแม่น้ำน้อย
ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

ลวดลาย	ประเภทผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย									รวม	ร้อยละ
	ไห	ครก	แจกัน/ ขวด	หม้อ	โอ่ง	อ่าง	หวด	กุ่มที่	อื่นๆ		
ชุด ชีด ชุด เป็นเส้น	5	-	3	-	-	-	-	-	4	12	12.00
ประทับกด ลาย	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ปั้นแปะ	4	-	-	-	-	-	-	-	-	4	4.00
ผสมหลายวิธี		-	5	-	-	-	-	-	5	10	10.00
ไม่ตกแต่ง	41	-	12	-	8	-	-	2	11	74	74.00
รวม										100	100.00

จากตาราง 10 แสดงว่า ลวดลายผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแบบพัฒนาที่ปรากฏในแหล่งเตาเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ประเภทไม่ตกแต่งลวดลายพบมากที่สุด ร้อยละ 74 รองลงมาตามลำดับ คือ ชุด ชีด ชุด เป็นเส้น ร้อยละ 12 ผสมหลายวิธี ร้อยละ 10 และปั้นแปะ พบน้อยที่สุด ร้อยละ 4 ไม่พบประทับกดลวดลาย

3.4 ส่วนประกอบอื่นได้แก่ สีผิว การเคลือบ หู

3.4.1 สีของผลิตภัณฑ์ ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย จากแหล่งเตาเผาวัดพระพรางค์ หมู่บ้านโคกหม้อ ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี มีลักษณะทั้งผิวเรียบ และผิวหยาบ ส่วนใหญ่เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีเนื้อแกร่ง มีเสียงดังกังวาน เกิดจากเนื้อดินมีส่วนผสมของโลหะผสมอยู่เมื่อถูกความร้อนตั้งแต่ 600 องศาเซลเซียส จะมีสีส้มอ่อน ความร้อน 750 องศาเซลเซียส จะมีสีส้มออกแดง ถ้าเพิ่มความร้อนสูงขึ้นถึงประมาณ 1,000 องศาเซลเซียส จะมีสีน้ำตาลหรือตาลไหม้ และถ้าเพิ่มความร้อนสูงมากยิ่งขึ้น จะเกิดการยุบตัว เพราะดินมีเชื้อเหล็กผสมอยู่ (สมพงษ์ วิจิ. 2550: สัมภาษณ์)

3.4.1.1 สีของผลิตภัณฑ์ที่พบมากในผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาในรูปแบบเดิม พบมากได้แก่ สีน้ำตาล สีน้ำตาลส้ม สีน้ำตาลแดง สีน้ำตาลดำ สีน้ำตาลเหลือง สีเทา สีเทาอมเหลือง สีเทาดำ เป็นต้น

ภาพประกอบ 126 กลุ่มสีน้ำตาลส้ม

ภาพประกอบ 127 กลุ่มสีเทาดำ

ภาพประกอบ 128 กลุ่มสีเทาอมเหลือง ภาพประกอบ 129 กลุ่มสีน้ำตาลดำ ภาพประกอบ 130 กลุ่มสีน้ำตาลแดง

3.4.1.2 สีของผลิตภัณฑ์ที่พบบ่อยในผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาในรูปแบบพัฒนาพบมากได้แก่ สีดำ สีน้ำตาลส้ม สีน้ำตาลแดง สีน้ำตาลเข้ม หรือสีน้ำตาลดำ สีเทาแกมเขียว สีดำแกมเหลือง เป็นต้น

ภาพประกอบ 131 กลุ่มสีน้ำตาลส้ม

ภาพประกอบ 132 กลุ่มสีน้ำตาลเข้ม และน้ำตาลดำ

ภาพประกอบ 133 กลุ่มสีเทาแกมเขียว

ภาพประกอบ 134 กลุ่มสีดำ

ภาพประกอบ 135 กลุ่มสีดำแกมเหลือง

ตาราง 11 ผลการวิเคราะห์ สีสียผลิตภัณฑเครื่องปั้นดินเผาแบบเดิม ในแหล่งเตาเผาแม่น้ำน้อย
ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

สีผิว	ประเภทผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย									รวม	ร้อยละ
	ไห	ครก	แจกัน/ ขวด	หม้อ	โอ่ง	อ่าง	หวด	กุ่ม	อื่นๆ		
สีน้ำตาล	7	20	8	-	2	-	-	3	4	44	44.00
สีน้ำตาลส้ม	4	-	3	3	3	6	2	-	9	30	30.00
สีน้ำตาลแดง	5	-	4	-	-	-	-	-	2	11	11.00
สีน้ำตาลดำ	3	-	2	1	-	-	-	-	-	6	6.00
สีเทาดำ	3	-	-	-	-	-	-	-	-	3	3.00
สีเขียวเหลือง แกมน้ำเงิน	3	-	3	-	-	-	-	-	-	6	6.00
สีเหลืองดำ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
สีดำ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
รวม										100	100.00

จากตาราง 11 แสดงว่า ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแบบเดิมที่ปรากฏในแหล่งเตาเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี สีน้ำตาล พบมากที่สุด ร้อยละ 44 รองลงมาตามลำดับ คือ สีน้ำตาลส้ม ร้อยละ 30 สีน้ำตาลแดง ร้อยละ 11 สีน้ำตาลดำ และสีเขียวเหลืองแกมน้ำเงิน ร้อยละ 6 พบน้อยที่สุด คือ สีเทาดำ ร้อยละ 3

ตาราง 12 ผลการวิเคราะห์ สีผิวผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแบบพัฒนา ในแหล่งเตาเผาแม่น้ำน้อย
ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

สีผิว	ประเภทผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย									รวม	ร้อยละ
	ไห	ครก	แจกัน/ ขวด	หม้อ	โอ่ง	อ่าง	หวด	กุ่มชื	อื่นๆ		
สีน้ำตาล	7	-	3	-		-	-	-	3	13	13.00
สีน้ำตาลส้ม	5	-	5	-	8	-	-	-	3	21	21.00
สีน้ำตาลแดง	8	-	2	-	-	-	-	-	4	14	14.00
สีน้ำตาลดำ	6	-	3	-	-	-	-	2	2	13	13.00
สีเทาดำ	6	-	2	-	-		-	-	3	11	11.00
สีเขียวเหลือง แกมน้ำเงิน	3	-	-	-	-	-	-	-	-	3	3.00
สีเหลืองดำ	3	-	-	-	-	-	-	-	2	5	5.00
สีดำ	12	-	5	-	-	-	-	-	3	20	20.00
รวม										100	100.00

จากตาราง 12 แสดงว่า ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแบบพัฒนา ที่ปรากฏในแหล่งเตาเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี สีดำ พบมากที่สุด ร้อยละ 20 รองลงมาตามลำดับ คือ สีน้ำตาลส้ม ร้อยละ 21 สีน้ำตาล และสีน้ำตาลดำ ร้อยละ 13 สีเทาดำ ร้อยละ 11 สีเหลืองดำ ร้อยละ 5 พบน้อยที่สุด คือสีเขียวเหลืองแกมน้ำเงิน ร้อยละ 3

3.4.2 การเคลือบผิว มีทั้งเคลือบผิวด้าน และเคลือบผิวมัน การเคลือบมีทั้งลูก และเคลือบไม่ทั่วทั้งลูก คือเคลือบจากช่วงคอ ไหลลงมา เว้นส่วนขอบปาก จากการสังเกตพบว่า ลักษณะการเคลือบผลิตภัณฑ์ที่มีขนาดใหญ่ เคลือบโดยจุ่มเคลือบหนา เพราะผลิตภัณฑ์ที่พบจะมีสีเคลือบ เป็นคราบ และไหลย้อยจากด้านบนลงมาถึงด้านล่างเพียงครั้งเดียว หรืออาจเกิดจากการเผาที่อุณหภูมิสูงมากทำให้น้ำเคลือบไหลตัวก็เป็นได้

3.4.2.1 ลักษณะการเคลือบผิวของผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย จากแหล่งเตาเผา ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ในรูปแบบเดิม มีการเคลือบตกแต่งผิวมี 2 ลักษณะ การเคลือบผิวมัน เกิดจาก การเผาถึงจุดสุกตัวดี ส่วนผลิตภัณฑ์ที่น้ำเคลือบไหลย้อย เนื่องจากการเผาอุณหภูมิสูงเกินไป ส่วนการเคลือบผิวด้าน เกิดจากการเผาไม่ถึงจุดสุกตัว เนื่องจากเตาเผาใช้ฟืนเผาซึ่งควบคุมยาก และเคลือบเฉพาะภายนอก วิธีการเคลือบ จุ่มส่วนก้นของภาชนะคว่ำให้ส่วนปากจุ่มลงไปใต้น้ำเคลือบเพียงครั้งหนึ่งของผลิตภัณฑ์ หรือเพียงส่วนบนของภาชนะ (สมพงษ์ วินิจ. 2551: สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 136 การเคลือบที่น้ำเคลือบไหลตัว

3.4.2.2 ลักษณะการเคลือบผิวของผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย จากแหล่งเตาเผา ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ในรูปแบบพัฒนามีการเคลือบตกแต่งผิว ส่วนมากเคลือบผิวมันเพราะสามารถควบคุมอุณหภูมิให้ถึงจุดสุกตัวได้ดี เคลือบทั้งภายในและนอก วิธีการเคลือบ ใช้มือจับที่ก้นภาชนะคว่ำส่วนปากจุ่มลงไปใส่น้ำเคลือบทั้งใบ

ภาพประกอบ 137 ลักษณะการเคลือบผิวผลิตภัณฑ์ในรูปแบบพัฒนา

ตาราง 13 ผลการวิเคราะห์ การเคลือบและไม่เคลือบผิว ของผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแบบเดิม
ในแหล่งเตาเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

ลักษณะ	ประเภทผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย									รวม	ร้อยละ
	ไห	ครก	แจกัน/ ขวด	หม้อ	โอ่ง	อ่าง	หวด	กุ่ม	อื่นๆ		
เคลือบ	15		5	1	-	-	-	-	-	21	21.00
ไม่เคลือบ	10	20	15	3	5	6	2	3	15	79	79.00
รวม										100	100.00

จากตาราง 13 แสดงว่า ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแบบเดิม ที่ปรากฏในแหล่งเตาเผาแม่น้ำน้อย ตำบล เชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี แบบไม่เคลือบผิว พบมากที่สุด ร้อยละ 79 และแบบเคลือบผิว ร้อยละ 21

ตาราง 14 ผลการวิเคราะห์ การเคลือบและไม่เคลือบผิว ของผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแบบพัฒนา
ในแหล่งเตาเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

ลักษณะ	ประเภทผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย									รวม	ร้อยละ
	ไห	ครก	แจกัน/ ขวด	หม้อ	โอ่ง	อ่าง	หวด	กุ่ม	อื่นๆ		
เคลือบ	30	-	8	-	-	-	-	2	20	60	60.00
ไม่เคลือบ	20	-	12	-	8	-	-	-	-	40	40.00
รวม										100	100.00

จากตาราง 14 แสดงว่า ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแบบพัฒนา ที่ปรากฏในแหล่งเตาเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี แบบเคลือบผิว พบมากที่สุด ร้อยละ 60 และแบบไม่เคลือบผิว ร้อยละ 40

3.4.3 การติดยุ จากการศึกษา และการสัมภาษณ์ ผู้รู้และปราชญ์ชาวบ้านที่ทราบข้อมูล เกี่ยวข้องกับเรื่อง การติดยุผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาจากแหล่งเตาเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี เพื่อประโยชน์ ดังนี้

1. ความสวยงาม

2. วัสดุแปดซึ่งทำมาจากไม้เนื้ออ่อน ตัดเป็นแผ่นกลมๆ หนาบาง ใหญ่ เล็ก ตามต้องการ หรือตามขนาดของปากภาชนะที่จะปิด แล้วทาด้วยปูนแดง เพื่อให้แน่น แล้วร้อยด้วยหวายหรือเถาว์วัลย์รัดทับอีกครั้ง เพื่อให้แน่นไม่หลุดเวลาเคลื่อนย้าย (สมพงษ์ วินิจ. 2551: สัมภาษณ์)

3. ร้อยด้วยเถาว์วัลย์ หรือหวาย ผูกติดกันหลายๆ ใบเวลาเคลื่อนย้ายหรือส่งออกไป จำหน่าย

4. ผู้ร้อยห้อยเวลาหาบ หิ้ว หรือห้อยป้องกันแมลงหรือสัตว์ที่จะมาทำลายอาหารที่บรรจุไว้ เช่นมดหนู (สุชิน คำน้อย. 2552: สัมภาษณ์)

นอกจากนี้ยังพบว่า การติดยุผลิตภัณฑ์ ช่างปั้นจะปั้นดินเป็นเส้นกลมหนาเบะตามแนวนอนเป็นห่วง ตั้งขึ้น บริเวณไหล่ (ต้นคอ) และถ่างออกประเภทไหสี่หู ถ้าเป็นประเภทขวดหรือแจกัน จะปั้นดินเป็นเส้นกลมหนา เบะอยู่ระหว่างส่วนคอและส่วนตัวในแนวตั้ง ปล่อยขายหูด้านล่างยาวแนบลำตัวมีสองหู แล้วใช้นิ้วมือลูบให้ดินติด กับตัวภาชนะ ทิ้งไว้ให้แห้ง ก่อนนำไปเผา

ภาพประกอบ 138 ลักษณะของหูที่ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ประเภทไหสี่หู และสองหู

3. กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาในการปั้นเครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

จากการศึกษาหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา จากแหล่งเตาวัดพระปรารักษ์ ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี พบว่าการถ่ายทอดความรู้และทักษะในการผลิตหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาแต่โบราณได้มีการถ่ายทอดจากช่างปั้นและบรรพบุรุษสู่ชนรุ่นลูกหลานทั้งนี้ในอดีตการถ่ายทอดก็เพื่อประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวันและเพื่อเป็นสินค้าส่งออกจึงนับว่าแหล่งเตาเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี เป็นแหล่งอุตสาหกรรมที่ผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่ใหญ่มากในอดีต แต่เป็นที่น่าเสียดายที่แหล่งเตาแห่งนี้ได้ล้มสลายและถูกทอดทิ้งนับแต่ศึกบางระจันมาจนถึงปัจจุบัน ดังนั้นการถ่ายทอดหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาจึงสูญหายและขาดผู้สืบทอดด้วยเช่นกัน

หัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ได้รับความสนใจและต้องการให้มีการผลิตเครื่องปั้นดินเผาอยู่คู่กับแหล่งเตาเผาจากคนกลุ่มหนึ่งที่ได้เข้ามาศึกษาและมีบทบาทในการถ่ายทอดความรู้ทักษะและประสบการณ์ด้านการปั้นให้กับชาวบ้าน ตำบลบางระจัน จังหวัด สิงห์บุรี ด้วยเหตุนี้จึงได้มีช่างปั้นที่สามารถปั้นผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อยได้ และสามารถถ่ายทอดประสบการณ์สู่ชนรุ่นหลังได้ จากการศึกษพบว่ามีการถ่ายทอดภูมิปัญญาในการปั้นเครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี สรุปได้ 2 รูปแบบคือ

1. รูปแบบการถ่ายทอดภายในชุมชน มีการถ่ายทอดความรู้และทักษะในการผลิตหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา ให้กับผู้ที่สนใจในหมู่บ้าน และหมู่บ้านใกล้เคียง โดยจัดในรูปแบบการฝึกปฏิบัติอบรม จัดค่ายเยาวชน เป็นต้น ซึ่งได้รับการสนับสนุนจาก สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอบางระจัน สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดสิงห์บุรี องค์การบริหารส่วนตำบลไม้ดัด ตำบลเชิงกลัด และองค์การบริหารส่วนจังหวัดสิงห์บุรี จัดทำโครงการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น (YOUNG OTOP CAMP) จุดประสงค์เพื่อให้ เยาวชน ลูกหลาน มีความรักความผูกพันกับท้องถิ่นตน ให้มีความรู้เชิงประวัติศาสตร์ มีการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีการฝึกปฏิบัติ ตลอดจนการพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์ ส่งเสริมให้เป็นอาชีพ และสืบทอดต่อไปจากรุ่นต่อรุ่น ทั้งนี้การถ่ายทอดความรู้จะแบ่งออกเป็น 3 รูปแบบ คือ

1.1 การถ่ายทอดโดยให้ปั้นและขึ้นรูปผลิตภัณฑ์จริง คือ ช่างปั้น เป็นผู้สอนวิธีการปั้นและการขึ้นรูปผลิตภัณฑ์ให้กับผู้เรียน

ภาพประกอบ 139 ช่างปั้น กำลังสาธิตวิธีการปั้นและการขึ้นรูปไห

ภาพประกอบ 140 ชาวบ้านที่มีความสนใจได้เข้าร่วมการฝึกปฏิบัติปั้นไห

ภาพประกอบ 141 ผู้เข้าร่วมการอบรมกำลังฝึกปฏิบัติจริงจากเทคนิคดี บุญงาม

ภาพประกอบ 142 อำนวย คล้ายชู สาธิตวิธีการขึ้นรูปไหให้ผู้เข้าอบรมดู

ภาพประกอบ 143 ผู้เข้าอบรมฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง

1.2 การถ่ายทอดโดยปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้ความถนัดเฉพาะด้าน สอนให้เขียนลวดลายบนผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผา ด้วยสีอะคริลิก เพื่อให้เกิดลวดลายและความสวยงาม

ภาพประกอบ 144 สุชิน คำน้อย กำลังสาธิตการเขียนลายบนไห

ภาพประกอบ 145 ผู้เข้าร่วมการอบรมกำลังฝึกปฏิบัติเขียนลวดลาย

1.3 การถ่ายทอดแบบให้ความรู้เชิงประวัติศาสตร์ โดยจัดอบรมมัคคุเทศก์ เพื่อให้ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ความเป็นมาของแหล่งเตาเผาแม่น้ำน้อยวัดพระปรารักษ์ ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี แก่เยาวชน และนักเรียนที่อยู่ในชุมชนใกล้เคียง

ภาพประกอบ 146 น้ำหวาน วัฒนสุชี เป็นผู้ให้ความรู้แก่นักเรียนและเยาวชน

จากการสัมภาษณ์ผู้นำหวาน วัฒนสุชี (2552: สัมภาษณ์) ครูโรงเรียนวัดพระปรารักษ์ ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี “เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ แก่นักเรียน โรงเรียนวัดพระปรารักษ์ ให้มีความรู้เรื่องแหล่งเตาเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน และให้มีความรู้ความสามารถด้านมัคคุเทศก์ เพื่อให้มีส่วนร่วมให้ความรู้ แก่ นักเรียน เยาวชน นักท่องเที่ยว ที่มาศึกษาแหล่งเตาเผาแห่งนี้”

นอกจากนี้ยังได้รับความร่วมมือจากทางภาครัฐ จังหวัดสิงห์บุรี สำนักงานพัฒนาจังหวัดสิงห์บุรี และอำเภอบางระจัน สำนักงานองค์การบริหารส่วนจังหวัด (อ.บ.จ.) สำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลไม้ดัดและเชิงกลัด พ่อค้า ประชาชน และวัด จัดอบรมให้ความรู้แก่นักเรียน และเยาวชน ในท้องถิ่น

จากการสัมภาษณ์ สุชาติ รสikovรรณ (2549: สัมภาษณ์) หัวหน้ากลุ่มงานส่งเสริมและพัฒนา สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดสิงห์บุรี ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดอบรม YOUNG OTOP CAMP พอสรุปได้ว่า

การจัดอบรมครั้งนี้เพื่อให้เยาวชนในท้องถิ่นและของจังหวัดสิงห์บุรี เพื่อ

1. ศึกษาประวัติความเป็นมาของแหล่งเตาเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

2. เพื่อฝึกปฏิบัติวิธีการปั้นผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย

3. เพื่อพัฒนารูปแบบ และคุณภาพของสินค้า

4. เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์

5. รู้วิธีการบริหารจัดการและการตลาด

ทั้งนี้โดยนำชุมชนเข้ามามีบทบาทร่วมด้วยได้แก่ ผู้นำชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบล และหน่วยงานต่างๆ ให้มีความรู้และตระหนักถึงเรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่น การท่องเที่ยว การตลาด การบริหารจัดการ การพัฒนารูปแบบสินค้า

ภาพประกอบ 147 สัมภาษณ์ สุชาติ รสีกวรรณ

จากการสัมภาษณ์ รุจี วัชรกาฬ (2549: สัมภาษณ์) นักวิชาการพัฒนาชุมชน 7 (ว) จังหวัดสิงห์บุรี การจัดอบรมครั้งนี้ สรุปได้ดังนี้ เพื่อ

1. พัฒนาสินค้ากว้างขึ้น ทำให้คนรู้จักอย่างแพร่หลาย
2. พัฒนารูปแบบใหม่
3. สร้างความเข้มแข็ง ความสามัคคีในหมู่คณะ
4. ทำให้ชาวบ้านมีรายได้เพิ่มขึ้น
5. ส่งเสริมเครือข่าย
6. รู้จักการบริหารจัดการกลุ่มด้วยตนเอง และชุมชนมีส่วนร่วม
7. อนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยเน้นอัตลักษณ์
8. แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชุมชน

ภาพประกอบ 148 สัมภาษณ์ รุจี วัชรภาพ

2. รูปแบบการถ่ายทอดให้กับบุคคลนอกชุมชน ปัจจุบันการผลิตหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี มิได้ผลิตเพื่อประโยชน์ในการใช้สอยเหมือนในอดีตแต่โบราณ การผลิตเครื่องปั้นดินเผาปัจจุบันมุ่งเน้นเพื่อเป็นของฝากของที่ระลึก ของประดับตกแต่งอาคาร สถาปัตยกรรม จึงทำให้ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อยไม่เป็นที่นิยมในคนหมู่มาก เยาวชนหรือผู้ที่สนใจจะมาฝึกปฏิบัติปั้นผลิตภัณฑ์ หรือรับการถ่ายทอด ต้องเป็นผู้ที่มีความอดทน อุทิศตนและมีเวลาในการฝึกปฏิบัติ จากการศึกษาพบว่า กรรมวิธีในการปั้นค่อนข้างยาก ผู้ที่จะปั้นได้ต้องมีความมานะพยายาม มีความอดทน ตลอดจนมีความคิดสร้างสรรค์ในการปั้นผลิตภัณฑ์ ดังนั้นการถ่ายทอดของช่างปั้นจึงเป็นเพียงแสดงวิธีการปั้นเพื่อให้ผู้ที่มาศึกษา นักท่องเที่ยว นักข่าว นักเรียน นักศึกษาชม นอกจากนี้เป็นการถ่ายทอดวิธีการปั้นเพื่อสาธิตและอบรมปฏิบัติการให้นักเรียน นักศึกษา ในสถานศึกษา และประชาชนในสถานที่จัดแสดงผลงานนิทรรศการ ในเทศกาลต่างๆ ตามโอกาส

ภาพประกอบ 149 ชาวญี่ปุ่นได้สนใจเข้าชมพิพิธภัณฑ์และศึกษาประวัติความเป็นมาของแหล่ง
เตาเผาและเครื่องปั้นดินเผา

ภาพประกอบ 150 นักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นชมการสาธิตและฝึกปฏิบัติการปั้นไหสีหู

ภาพประกอบ 151 เป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ให้กับผู้สนใจได้เข้าศึกษา

ภาพประกอบ 152 ช่างปั้นกำลังสาธิตวิธีการปั้นให้กับนักท่องเที่ยวนักข่าวที่เข้ามาชมและศึกษา

ภาพประกอบ 153 นักข่าวมาถ่ายทำวิธีการปั้น

ภาพประกอบ 154 เป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ให้แก่เยาวชน ผู้เข้าอบรมหลักสูตรมัคคุเทศก์ จากจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย

จากการสัมภาษณ์วิทยุรัตน์ รัตนสร้อย (2549: สัมภาษณ์) นิสิตปริญญาโทเอกการพัฒนาชุมชนสังคมสังเคราะห์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่ได้มาศึกษาภาคสนามและพักอาศัยที่วัดพระพรางค์ว่า “การได้มาศึกษาภาคสนามครั้งนี้เพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของชาวบ้านกับวัตถุโบราณ ให้เกิดความรักและหวงแหนในแหล่งโบราณวัตถุ ร่วมกันจัดกิจกรรมให้ชาวบ้านจัดการทรัพยากรที่ไม่สามารถเข้าถึงได้ให้จัดการได้ ตลอดจนสามารถให้นำสิ่งที่เป็นภูมิปัญญาออกมาใช้ให้เป็นประโยชน์แก่สังคม”

วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านในเขตหมู่บ้านโคกหม้อ ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี มีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย และรักในท้องถิ่นของตน ถิ่นหลักศรัทธาในศาสนาพุทธ ประกอบอาชีพทางเกษตรกรรม ได้แก่ การทำนา ทำสวน และปลูกผัก และจัดจำหน่ายแลกเปลี่ยนในท้องถิ่นรวมถึงในชุมชนใกล้เคียง แหล่งเตาเผาและผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาเป็นสิ่งที่มีความหมายควบคู่กับการเกิดของคนโบราณโดยที่ไม่มีผู้ใดสนใจศึกษาว่า มีมาตั้งแต่เมื่อไร มีความสำคัญมาอย่างไร ไม่มีการสืบทอดในการทำผลิตภัณฑ์ เตาเผาที่พบเห็นจำนวนมากทั้งในหมู่บ้าน และบริเวณในวัดพระพรางค์เป็นซากเตาที่มีเศษอิฐ เศษดิน เศษกระเบื้องแตกหักทับถมกองสูงเป็นภูเขา ส่วนเครื่องปั้นดินเผาที่มีลักษณะดีสมบูรณ์ชาวบ้านก็เก็บกลับไปใช้ที่บ้าน บางคนเก็บรักษาไว้อย่างดี เพราะคิดว่าเป็นวัตถุโบราณ ในอนาคตข้างหน้าต้องมีค่าหายากมาก บางคนมิได้สนใจเก็บไปใช้สอยแล้วทิ้งให้แตกหักชำรุดเสียหายก็มีมากมาย บางคนเก็บไปแล้วนำไปขายต่อให้กับคนที่นิยมเก็บสะสมของเก่าหรือพ่อค้าที่รับซื้อของเก่าในราคาถูก

จากการศึกษาพบว่า สถานที่ที่เคยเป็นเตาเผาได้ถูกไถ่กลับกลายเป็นสถานที่สร้างโรงพยาบาลบางระจัน โรงเรียน ศรีศักดิ์ โรงเรียนวัดพระปรางค์ ถนน คลองชลประทาน เป็นต้น ส่วนที่ยังหลงเหลือให้เห็นเป็นสภาพซากเตาเผา จะอยู่ในบริเวณวัดพระปรางค์ เมื่อมีการศึกษาและขุดค้นพบเตาโดยนักโบราณคดีของกรมศิลปากร ชาวบ้านและคนในชุมชนท้องถิ่นจึงเห็นถึงความสำคัญว่าเป็นมรดกล้ำค่า เกิดความรักและหวงแหน ยิ่งทางจังหวัดสิงห์บุรีมีโครงการอนุรักษ์รูปแบบศิลปะเครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย มีจุดประสงค์ให้ฝึกอาชีพหลักสูตรแรงงานในชนบท สาขาเครื่องปั้นดินเผาขึ้นโดยอนุรักษ์รูปแบบเครื่องปั้นดินเผาเตาแม่น้ำน้อยเดิม ณ วัดพระปรางค์ ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ตั้งแต่พ.ศ.2538 เป็นต้นมา ทางภาครัฐ เอกชน คณะสงฆ์ ตลอดจนประชาชนในท้องถิ่น ได้สนใจพัฒนากิจกรรมวิธีการปั้นและพัฒนารูปแบบ จนกลายเป็นสินค้า OTOP ของตำบล และทางจังหวัดได้ส่งเสริมให้เป็นค้าระดับ 4 ดาว เป็นหมู่บ้านต้นแบบ พร้อมทั้งปรับปรุงภูมิทัศน์ให้แหล่งเตาเผาเป็นสถานที่การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ทั้งนี้ได้รับความร่วมมือและให้การสนับสนุนจากทางเจ้าอาวาสวัด คณะสงฆ์วัดพระปรางค์ องค์การบริหารส่วนตำบลไม้ดัด และเชิงกลัด (อบต.) องค์การบริหารส่วนจังหวัด(อบจ.) พัฒนาการอำเภอบางระจัน พัฒนาการจังหวัดสิงห์บุรี ตลอดจนพ่อค้าประชาชนในท้องถิ่น

จากการสัมภาษณ์เจ้าอาวาสวัดพระปรางค์ (ส่วน สุ่มงคฺโล. 2549: สัมภาษณ์) ว่า “อยากให้วัตถุโบราณที่ยังถูกเก็บไว้ในครัวเรือนของชาวบ้านได้มาอยู่ร่วมกันที่พิพิธภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผา เพื่อให้เด็กและเยาวชน ผู้ที่สนใจ ได้ศึกษา จึงจัดงานทอดผ้าป่าของเก่าขึ้น จุดประสงค์คือต้องการให้ชาวบ้านนำของเก่ามาบริจาคและจะจัดเก็บให้อยู่ในพิพิธภัณฑ์ซึ่งจะจัดเป็นศูนย์เรียนรู้ในโอกาสต่อไป”

ภาพประกอบ 155 สถานที่ที่เป็นศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญาชาวบ้านและเป็นสถานที่ฝึกปฏิบัติกระบวนการ
ปั้นผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผา

ภาพประกอบ 156 สภาพภายในศูนย์ที่ถูกจัดไว้เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ทางภูมิปัญญาชาวบ้าน
โดยการนำของเก่าที่ชาวบ้านนำบริจาคจัดเป็นมุมแยกประเภทแสดงถึงเครื่องมือเครื่อง
ใช้แต่ละชนิดตามบริบท

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษาค้นคว้า

จากการศึกษางานหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ได้กำหนดความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า ขอบเขตการศึกษาค้นคว้าและวิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้าไว้ดังนี้

1. ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

เพื่อศึกษาเครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ในประเด็นของ

1. กระบวนการผลิต
2. ประเภท รูปทรง ลวดลาย และการตกแต่ง
3. กระบวนการถ่ายทอดความรู้

2. ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อรวบรวมองค์ความรู้ของการผลิตเครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ในประเด็นของ กระบวนการผลิต ประเภท รูปทรง ลวดลายและการตกแต่ง ตลอดจนการถ่ายทอดความรู้ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น ให้ชนรุ่นหลังตระหนักถึงคุณค่าศิลปหัตถกรรมที่สร้างสรรค์โดยภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ

2. เป็นประโยชน์ต่อผู้สนใจ นักเรียน นักศึกษา หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ใช้ผลการวิจัยนี้เป็นแนวทางในการศึกษา ส่งเสริม และพัฒนางานเครื่องปั้นดินเผาต่อไป

3. ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ มุ่งศึกษาผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อยในเขตตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ในด้านกระบวนการผลิต รูปทรง ลวดลาย การตกแต่ง และการถ่ายทอดความรู้ ที่มีขอบเขตการวิจัยดังนี้ กลุ่มตัวอย่าง คือเครื่องปั้นดินเผาที่อยู่ในพิพิธภัณฑวัดพระพรางค์ ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี รูปแบบเดิม จำนวน 100 ชิ้น และเครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ที่มีรูปแบบพัฒนา จำนวน 100 ชิ้น โดยแบ่งกลุ่มเครื่องปั้นดินเผาในการศึกษาได้ดังนี้

1. เครื่องปั้นดินเผาประเภท ไห	จำนวน	50	ใบ
2. เครื่องปั้นดินเผาประเภท ครก	จำนวน	20	ใบ
3. เครื่องปั้นดินเผาประเภท ขวด แจกัน และกระปุก	จำนวน	20	ใบ
4. เครื่องปั้นดินเผาประเภท หม้อ	จำนวน	20	ใบ
5. เครื่องปั้นดินเผาประเภท โอ่ง	จำนวน	20	ใบ
6. เครื่องปั้นดินเผาประเภท อ่าง	จำนวน	20	ใบ
7. เครื่องปั้นดินเผาประเภท หวด	จำนวน	10	ใบ
8. เครื่องปั้นดินเผาประเภท กุณฐี(คนที)	จำนวน	10	ใบ
9. เครื่องปั้นดินเผาประเภทอื่นๆ	จำนวน	10	ใบ

3. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าในเรื่อง กระบวนการผลิต ประเภท รูปทรง ลวดลาย และการตกแต่ง และการถ่ายทอดความรู้ จากผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย จากแหล่งเตาเผาวัด พระปรารักษ์ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี มีดังนี้

1. สัมภาษณ์ผู้ชำนาญการเกี่ยวกับงานเครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอ บางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี เช่น ช่างปั้น ราษฎรชาวบ้าน เจ้าอาวาสวัด
2. กล้องบันทึกภาพและเครื่องบันทึกเสียง เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล
3. ศึกษาข้อมูลด้านกระบวนการผลิต ประเภท รูปทรง ลวดลายและการตกแต่ง และการ ถ่ายทอดความรู้
4. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานเครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี
5. ศึกษาเอกสารทางอินเทอร์เน็ต
6. วิเคราะห์กระบวนการผลิต ประเภท รูปทรง ลวดลายและการตกแต่ง และการถ่ายทอด ความรู้

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้ศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูลโดยดำเนินการเก็บข้อมูลโดยศึกษาภาคสนาม ดำเนินการเก็บ ข้อมูลตามขั้นตอนดังนี้

1. การรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ได้แก่
 - 1.1 ข้อมูลเกี่ยวกับจังหวัดสิงห์บุรี

1.2 ข้อมูลเกี่ยวกับอำเภอบางระจัน

1.3 ข้อมูลเกี่ยวกับตาเผาะแม่น้ำน้อยวัดพระปรารักษ์ ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

1.4 ประวัติเครื่องปั้นดินเผาไทย

1.5 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับรูปทรงและแนวคิดสร้างสรรค์งานศิลปะเครื่องปั้นดินเผา

1.6 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานหัตถกรรมพื้นบ้าน

1.7 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้าน

1.8 เอกสารทางอินเทอร์เน็ต

1.9 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. การเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Work)

การจัดเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้ศึกษาใช้วิธีศึกษาในเชิงเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษาค้นคว้ารวบรวมจากแหล่งศึกษาที่ปรากฏข้อมูลผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลดังนี้

2.1 การสังเกตการณ์ (Observation) ผู้ศึกษาได้ไปศึกษาเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ สภาพแวดล้อมของชาวบ้านตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ศึกษากระบวนการผลิตเครื่องปั้นดินเผา ประเภท รูปทรง ลวดลายและการตกแต่งผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาที่มีอยู่ในแหล่งการศึกษานี้

2.2 การสัมภาษณ์ (Interview) ผู้ศึกษาใช้การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) เป็นการสัมภาษณ์ผู้มีความรู้ มีประสบการณ์ ผู้เชี่ยวชาญ และผู้เกี่ยวข้องกับเครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เที่ยงตรง เกี่ยวกับการกระบวนการถ่ายทอดความรู้

2.3 การบันทึกข้อมูล ผู้ศึกษาทำการบันทึกข้อมูล ด้วยวิธีการจดบันทึกในขณะที่สังเกตการณ์และสัมภาษณ์เป็นลายลักษณ์อักษร บันทึกด้วยเครื่องบันทึกเสียง และบันทึกข้อมูลโดยใช้กล้องถ่ายรูป เพื่อนำไปวิเคราะห์เปรียบเทียบลักษณะรูปแบบเครื่องปั้นดินเผา และกระบวนการถ่ายทอดการเรียนรู้

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

จากการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ผู้ศึกษาบรรยายข้อมูลจากข้อเท็จจริงต่างๆ ที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ ภาพถ่าย การบันทึกข้อมูล และจากเอกสารอ้างอิง แล้วนำเสนอข้อมูลการวิจัยเชิงพรรณนา โดยปฏิบัติดังต่อไปนี้

1. วิเคราะห์ข้อมูลเอกสาร ภาพถ่าย และการสัมภาษณ์ที่ได้จากการสังเกตมาทำการวิเคราะห์เนื้อหาตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้
2. วิเคราะห์ข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างดังนี้
 - 2.1 กระบวนการผลิต
 - 2.2 ประเภท รูปทรง ลวดลาย และการตกแต่ง
 - 2.3 การถ่ายทอดความรู้

จากการศึกษาวิเคราะห์ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ตามประเด็นการศึกษาดังต่อไปนี้

1. กระบวนการผลิต

กระบวนการผลิตเครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ประกอบด้วยปัจจัยที่สำคัญ ดังนี้

1.1 วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในแหล่งเตาเผาแม่น้ำน้อยตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ได้แก่

1.1.1 ดินเหนียว แหล่งที่มา ทั้งในอดีตและปัจจุบัน ดินเหนียวที่นำมาผลิตเครื่องปั้นดินเผา คือดินในบริเวณวัดพระปรารักษ์ และดินจากบริเวณใกล้หมู่บ้านโคกหม้อ ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี นั้นเอง (กฤษ ภูคำ. 2549: สัมภาษณ์) ลักษณะของดินเป็นดินที่มีแร่ธาตุผสมอยู่แล้วจึงไม่ต้องผสมดินเชื้อ เมื่อเผาแล้วเนื้อดินจะแกร่งและมีเสียงดังกังวาน (สมพงษ์ วินิจ. 2549: สัมภาษณ์)

1.1.2 เชื้อเพลิง จากการศึกษาและสัมภาษณ์ ในสมัยก่อนแต่โบราณ ใช้ ไม้ไผ่ ไม้เบญจพรรณ โดยเฉพาะไม้ไผ่มีมากในหมู่บ้าน จึงมีการเรียกหมู่บ้านนั้นว่าบ้านไผ่ใหญ่ อาจสืบเนื่องมาจากบริเวณนั้นมีไม้ไผ่จำนวนมากนั่นเอง ในปัจจุบันยุคฟื้นฟูได้ใช้แก๊สหุงต้มเป็นเชื้อเพลิงในการเผา ซึ่งมีเตาเผาแก๊สขนาดใหญ่เพียงเตาเดียว ได้รับงบประมาณจากทางจังหวัดและผู้แทนราษฎรคือพลตำรวจโทหนู หอมหวล ในสมัยนั้นมอบให้

1.1.3 อุปกรณ์ๆ ที่ใช้ในกระบวนการผลิตในแหล่งเตาเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ส่วนใหญ่เป็นวัสดุอุปกรณ์ที่เกิดจากภูมิปัญญาชาวบ้านสร้างสรรค์วัสดุจากธรรมชาติและวัสดุในท้องถิ่น ตลอดจนการประยุกต์ใช้วัสดุอุปกรณ์ที่เป็นเทคโนโลยีพื้นบ้านและวัสดุอุปกรณ์เทคโนโลยีสมัยใหม่

1.2 กระบวนการเผาเครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อยในแหล่งเตาเผาวัดพระพรางค์ ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี เดิมเป็นเตาเผาแบบระบายความร้อนขึ้น (crossdraft kiln) โครงสร้างเตาด้านบนคล้ายส่วนโค้งของหลังเต่า หรือประทุนเรือ จึงเรียกว่า เตาประทุน ปัจจุบัน ใช้เตาเผาแก๊สขนาด ลักษณะลมร้อนขึ้นเช่นเดียวกัน แบ่งได้ 2 ประเภท คือ

1.2.1 เผาดิบ (Biscuit Firing) หรือ การเผาปี้ส หรือเผาแดง ที่อุณหภูมิ 800-900 องศาเซลเซียส ใช้ระยะเวลาในการเผานาน 14 ชั่วโมง เมื่อเผาสุกดีแล้วเนื้อดินแกร่งและมีสีน้ำตาลส้มหรือน้ำตาลแดง

1.2.2 เผาเคลือบ (Glaze firing) เป็นการนำเอาผลิตภัณฑ์ที่เผาดิบมาชุบน้ำเคลือบแล้วทำการเผาในอุณหภูมิ 1,100 – 1,200 องศาเซลเซียส

1.3 การปั้นขึ้นรูปของผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย จากแหล่งเตาเผา ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี แบ่งเป็น 2 รูปแบบ คือ เครื่องปั้นดินเผาแบบเดิม และเครื่องปั้นดินเผาแบบพัฒนา จากการศึกษา พบว่า

- รูปแบบเดิม มีการปั้นขึ้นรูปแบบผสมหลายวิธี พบมากที่สุด ร้อยละ 52 รองมาตามลำดับ คือ ด้วยวิธีปั้นหมุน ร้อยละ 29 ด้วยวิธีขีด ร้อยละ 9 ด้วยวิธีปั้นอิสระ ร้อยละ 9 และด้วยวิธีตี กับบีบ กด ร้อยละ 3

พบว่า การปั้นขึ้นรูปแบบผสมหลายวิธี พบมากที่สุดในผลิตภัณฑ์ประเภท ครก รองมาตามลำดับ คือ ผลิตภัณฑ์ประเภท ไห ขวด แจกัน กระปุก การปั้นขึ้นรูปแบบผสมหลายวิธีประกอบด้วย วิธีการปั้นด้วย ขีด บีบ กด ปั้นอิสระ ปั้นหมุน เป็นต้น

การปั้นขึ้นรูปด้วยปั้นหมุน พบในผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาประเภทโถมากที่สุดรองมาตามลำดับ คือ แจกัน ขวด กระปุก หม้อ โอ่ง หวด เป็นต้น การใช้ปั้นหมุนข้างปั้นจะทำให้ของตึงกับหรืออาจจะใช้คนอื่นเป็นผู้หมุนปั้นขณะข้างปั้นกำลังขึ้นรูป ก็ได้ ฉะนั้นการทำงานของคนสองคนจะต้องสัมพันธ์และสอดคล้องได้จังหวะซึ่งกันและกัน

- รูปแบบพัฒนา มีการปั้นขึ้นรูปด้วยวิธีปั้นหมุน พบมากที่สุด ร้อยละ 63 รองมาตามลำดับ คือ แบบผสมหลายวิธี ร้อยละ 29 ด้วยวิธีขีด ร้อยละ 5 ด้วยการปั้นอิสระ ร้อยละ 3 ไม่ปรากฏด้วยวิธีตีแผ่นและการบีบ กด

พบว่า การปั้นขึ้นรูปด้วยปั้นหมุน พบในผลิตภัณฑ์ประเภท ไห มากที่สุด รองมาตามลำดับ คือ แจกัน ขวด กระปุก เป็นต้น การใช้ปั้นหมุนในปัจจุบันใช้ปั้นหมุนไฟฟ้า ซึ่งมีหลายแบบ

การปั้นขึ้นรูปแบบผสมหลายวิธี พบในผลิตภัณฑ์ ประเภท ไห มากที่สุด รองมาตามลำดับ คือ แจกัน ขวด กระปุก เป็นต้น

2. ประเภท รูปทรง ลวดลาย และการตกแต่ง

2.1 ประเภทของผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย จากแหล่งเตาเผา ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี แบ่งเป็น 2 รูปแบบ คือ เครื่องปั้นดินเผาแบบเดิม และเครื่องปั้นดินเผาแบบพัฒนา จากการศึกษา พบว่า

- รูปแบบเดิม พบว่า ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาประเภท ไห พบมากที่สุด คือ ร้อยละ 25 รองมาตามลำดับคือ ครก ขวด แจกัน กระปุก ร้อยละ 20 ประเภทอื่นๆ (ได้แก่ ท่อน้ำ เต้า และประติมากรรมตกแต่งสถาปัตยกรรม) ร้อยละ 15 อ่าง ร้อย 6 โถง ร้อยละ 5 กุณฑี 3 และน้อยที่ คือ หวด ร้อยละ 2

พบว่า ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาประเภทไหสีหู พบมากที่สุด รองมา คือ ไหไม่มีหู และขวด ซึ่งเป็นประเภทขวดสองหู และประเภทไม่มีหู

- รูปแบบพัฒนา พบว่า ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาประเภท ไห พบมากที่สุด คือ ร้อยละ 50 รองมาตามลำดับ คือ ขวด แจกัน และกระปุก ร้อยละ 20 และประเภทอื่นๆ (ได้แก่ แก้วน้ำ เงิน จีน ปลาช่อน กระถางรูป ขวดเหล้าจีน เป็นต้น) ร้อยละ 20 โถง ร้อยละ 8 และน้อยที่สุดคือ กุณฑี ร้อยละ 2 ส่วนเครื่องปั้นดินเผาประเภท หม้อ ครก อ่าง หวด ไม่พบในเครื่องปั้นดินเผาแบบพัฒนา

พบว่า ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาประเภท ไห ส่วนมากที่สุดคือไหสีหู มีขนาดแตกต่างกัน มีตั้งแต่ ใหญ่ กลาง และเล็ก (เล็กที่สุดความสูง 9 เซนติเมตร เส้นผ่าศูนย์กลาง 7 เซนติเมตร) รองมา คือ ขวด และแจกัน พบว่า เป็น ขวดสองหู และไม่มีหู

2.2 รูปทรง ของผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย จากแหล่งเตาเผา ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี แบ่งเป็น 2 รูปแบบ คือ เครื่องปั้นดินเผาแบบเดิม และเครื่องปั้นดินเผาแบบพัฒนา จากการศึกษา พบว่า

- รูปแบบเดิม พบว่า ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผา รูปทรงกลม ป้อม เตี้ย พบมากที่สุด ร้อยละ 34 รองมาตามลำดับคือ รูปทรงกลมรี สูง ร้อยละ 26 รูปทรงกรวย ร้อยละ 20 รูปทรงกระบอก ร้อยละ 14 และรูปทรงอิสระพบน้อยที่สุด ร้อยละ 6

พบว่า ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผา รูปทรงกลม ป้อม เตี้ย พบมากที่สุด ในผลิตภัณฑ์ประเภท ไห รูปทรงกลมรี สูง พบมากในผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาประเภท ไห เช่นเดียวกัน รองมา คือ แจกัน ขวด และกระปุก ส่วนรูปทรงกรวย พบมากในผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผา ประเภท ครก มากที่สุด

- รูปแบบพัฒนา พบว่า ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผา รูปทรงกลม ป้อม เตี้ย พบมากที่สุด ร้อยละ 51 รองมาตามลำดับ คือ รูปทรงกลมรี สูง ร้อยละ 33 รูปทรงกระบอก ร้อยละ 8 รูปทรงอิสระ ร้อยละ 8 รูปทรงกรวย พบน้อยที่สุด คือ ร้อยละ 1

พบว่า ผลิตรักข์เครื่องปั้นดินเผา รูปทรงกลม ป้อม เตี้ย พบมากที่สุด ในผลิตรักข์ประเภท ไห รูปทรงกลมรี สูง พบมากในผลิตรักข์เครื่องปั้นดินเผา ประเภทไห เช่นเดียวกัน รองมา คือ แจกัน ขวด และกระปุก

2.3 ลวดลาย ของผลิตรักข์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย จากแหล่งเตาเผา ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี แบ่งเป็น 2 รูปแบบ คือ เครื่องปั้นดินเผาแบบเดิม และเครื่องปั้นดินเผาแบบพัฒนา จากการศึกษา พบว่า

- รูปแบบเดิม พบว่า ผลิตรักข์เครื่องปั้นดินเผาลวดลาย ขูด ขีดขูดเป็นเส้น พบมากที่สุด ร้อยละ 44 รองลงมาตามลำดับ คือ ไม่ตกแต่ง ร้อยละ 35 ผสมหลายวิธี ร้อยละ 11 ประทับกลาย และปั้นแปะร้อยละ 5

พบว่า ลวดลาย ขูด ขีด ขูด เป็นเส้น ส่วนมากพบในผลิตรักข์เครื่องปั้นดินเผา ประเภท ครก เส้นที่ขูดมีลักษณะเป็นร่องลึก ขนานรอบๆ ปาก รองมาพบในผลิตรักข์ ประเภท ไห เส้นที่ขูดเป็นร่อง ขนานรอบๆ บริเวณไหล่ หรือ คอ

พบลวดลายไทยบนผลิตรักข์เครื่องปั้นดินเผา ประเภท มกรสิงห์ กระเบื้องเชิงชาย ซ่อฟ้า และกระเบื้องตกแต่งสถาปัตยกรรม

- รูปแบบพัฒนา พบว่า ผลิตรักข์เครื่องปั้นดินเผาไม่ตกแต่งลวดลาย บนผลิตรักข์ พบมากที่สุด ร้อยละ 74 รองลงมาตามลำดับ คือ ขูด ขีด ขูด เป็นเส้น ร้อยละ 12 ผสมหลายวิธี ร้อยละ 10 และปั้นแปะพบน้อยที่สุด คือ ร้อยละ 4 ไม่พบการประทับกลายบนผลิตรักข์เครื่องปั้นดินเผา

พบลวดลาย ขูด เจาะ ในผลิตรักข์ประเภท ไหสีขนาดเล็ก (ไหโหลมา) มากที่สุด ส่วน ลวดลาย ขูด ขีด เป็นเส้น พบมากในผลิตรักข์ ประเภท ขวด และแจกัน

2.4 สี ของผลิตรักข์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย จากแหล่งเตาเผา ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี แบ่งเป็น 2 รูปแบบ คือ เครื่องปั้นดินเผาแบบเดิม และเครื่องปั้นดินเผาแบบพัฒนา จากการศึกษา พบว่า

- รูปแบบเดิม พบว่า ผลิตรักข์เครื่องปั้นดินเผากลุ่มสีน้ำตาล พบมากที่สุด ร้อยละ 44 รองลงมาตามลำดับ คือ สีน้ำตาลส้ม ร้อยละ 30 สีน้ำตาลแดง ร้อยละ 11 สีน้ำตาลดำ และสีเขียว เหลืองแกมน้ำเงิน ร้อยละ 6 และสีเทาดำ พบน้อยที่สุด ร้อยละ 3

พบสีน้ำตาลในผลิตรักข์เครื่องปั้นดินเผาประเภท ครก มากที่สุด และพบสีน้ำตาลส้ม ในผลิตรักข์ ประเภท อื่นๆ ได้แก่ ท่อน้ำ มกรสิงห์ ประติมากรรมประดับตกแต่งสถาปัตยกรรม

- รูปแบบพัฒนา พบว่า ผลิตรักข์เครื่องปั้นดินเผากลุ่มสีดำ พบมากที่สุด ร้อยละ 20 รองลงมาตามลำดับ คือ สีน้ำตาลส้ม ร้อยละ 21 สีน้ำตาลแดง ร้อยละ 14 สีน้ำตาลดำ ร้อยละ 13 สีเทาดำ ร้อยละ 11 สีเหลืองดำ ร้อยละ 5 และสีเขียวเหลืองแกมน้ำเงิน น้อยที่สุด ร้อยละ 3

พบสีดำในผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาประเภทไหสีหู ขนาดเล็กมากที่สุด

2.5 การเคลือบและไม่เคลือบ ของผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย จากแหล่งเตาเผา ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี แบ่งเป็น 2 รูปแบบ คือ เครื่องปั้นดินเผาแบบเดิม และเครื่องปั้นดินเผาแบบพัฒนา จากการศึกษา พบว่า

- รูปแบบเดิม พบว่า ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผา ไม่เคลือบผิว พบมากที่สุด คือ ร้อยละ 79 และ ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาเคลือบผิว ร้อยละ 21 ส่วนมากการเคลือบพบมากในผลิตภัณฑ์ ประเภท ไห ส่วนไม่เคลือบพบมากในผลิตภัณฑ์ ประเภท ครก ขวด แจกัน กระปุก และประเภทอื่นๆ เช่น ท่อน้ำ เต่า ประติมากรรมประดับสถาปัตยกรรม

นอกจากนี้ยังพบว่าการเคลือบ ในผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแบบเดิม มีลักษณะแบบ เคลือบเคลือบผิวมัน และ ผิวด้าน การเคลือบผิวมัน เกิดจากการเผาจนถึงจุดสูงสุดดี เคลือบผิวด้าน เกิดจากการเผาไม่ถึงจุดสูงสุด เนื่องจากเตาเผาใช้ฟืนเป็นเชื้อเพลิงการควบคุมอุณหภูมิในการเผาให้ เท่ากันทั้งเตานั้นยากมาก ส่วนผลิตภัณฑ์บางชนิดการเคลือบไหลตัวเพราะการเผาอุณหภูมิสูงเกินไป

- รูปแบบพัฒนา พบว่า ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผา เคลือบผิว พบมากที่สุด ร้อยละ 60 และผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาไม่เคลือบผิว ร้อยละ 40 ส่วนมากการเคลือบพบมากในผลิตภัณฑ์ ประเภท ไห และประเภทอื่นๆ เช่น แก้วน้ำ กระถางรูป ขวดเหล้าจีน เงินจีน ปลาช่อน เป็นต้น ส่วน ผลิตภัณฑ์ไม่เคลือบผิว พบมากในผลิตภัณฑ์ ประเภท ไห ขวด แจกัน เป็นต้น

2.6 การติดหู ผลจากการศึกษาวิเคราะห์พบว่า การติดหู ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาจาก แหล่งเตาเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี เพื่อประโยชน์ ดังนี้

1. ความสวยงาม

2. รัดฝาปิดซึ่งทำมาจากไม้เนื้ออ่อน ตัดเป็นแผ่นกลมๆ หนาบาง ใหญ่ เล็ก ตามต้องการ หรือตามขนาดของปากภาชนะที่จะปิด แล้วทาด้วยปูนแดง เพื่อให้แน่น แล้วร้อยด้วยหวายหรือ เถาวัลย์รัดทับอีกครั้งเพื่อให้แน่นไม่หลุดเวลาเคลื่อนย้าย (สมพงษ์ วิจิ. 2551: สัมภาษณ์)

3. ร้อยด้วยเถาวัลย์ หรือหวาย ผูกติดกันหลายๆใบเวลาเคลื่อนย้ายหรือส่งออกไป จำหน่าย

4. ผูกร้อยห้อยเวลาหาบ หิ้ว หรือห้อยป้องกันแมลงหรือสัตว์ที่จะมาทำลายอาหารที่ บรรจุไว้ เช่น มด หนู (สุชิน คำน้อย. 2552: สัมภาษณ์)

นอกจากนี้ยังพบว่า การติดหูผลิตภัณฑ์ ข่างปั้นจะปั้นดินเป็นเส้นกลมหนาแปะตาม แนวนอนเป็นห่วงตั้งขึ้น บริเวณไหล่ (ต้นคอ) และถ่างออกประเภทไหสีหู ถ้าเป็นประเภทขวดหรือ แจกัน จะปั้นดินเป็นเส้นกลมหนาแปะอยู่ระหว่างส่วนคอและส่วนตัวในแนวตั้ง ปล่อยชายหูด้านล่าง ยาวแนบลำตัวมีสองหู แล้วใช้นิ้วมือลูบให้ดินติดกับตัวภาชนะ ทิ้งไว้ให้แห้ง ก่อนนำไปเผา

3. กระบวนการถ่ายทอดความรู้

จากการศึกษาหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา จากแหล่งเตาวัดพระปรารักษ์ ตำบลเชิงกลัด อำเภอ บางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี พบว่าการถ่ายทอดความรู้และทักษะในการผลิตหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา แต่โบราณได้มีการถ่ายทอดจากช่างปั้นและบรรพบุรุษ ผู้ชนรุ่นลูกหลานทั้งนี้ในอดีตการถ่ายทอดก็เพื่อประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวันและเพื่อเป็นสินค้าส่งออกจึงนับว่าแหล่งเตาเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอ บางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี เป็นแหล่งอุตสาหกรรมที่ผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่ใหญ่มากในอดีต จากการศึกษาในปัจจุบันพบว่ามีการถ่ายทอดภูมิปัญญาในการปั้นเครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอ บางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ปัจจุบัน สรุป ได้ 2 รูปแบบ คือ

1. รูปแบบการถ่ายทอดภายในชุมชน มีการถ่ายทอดความรู้และทักษะในการผลิตหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา ให้กับผู้ที่สนใจในหมู่บ้าน และหมู่บ้านใกล้เคียง โดยจัดในรูปแบบการฝึกปฏิบัติอบรม จัดค่ายเยาวชน เป็นต้น ซึ่งได้รับการสนับสนุนจาก สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ บางระจัน สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดสิงห์บุรี องค์การบริหารส่วนตำบลไม้ดัด ตำบลเชิงกลัด และองค์การบริหารส่วนจังหวัดสิงห์บุรี จัดทำโครงการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น (YOUNG OTOP CAMP) จุดประสงค์เพื่อให้ เยาวชน ลูกหลาน ให้มีความรักความผูกพันกับท้องถิ่นตน ให้มีการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีการฝึกปฏิบัติ ตลอดจนการพัฒนาในรูปแบบผลิตภัณฑ์ ส่งเสริมให้เป็นอาชีพ และสืบทอดต่อไปจากรุ่นต่อรุ่น ทั้งนี้การถ่ายทอดความรู้จะแบ่งออกเป็น 3 รูปแบบ คือ

1.1 การถ่ายทอดโดยให้ปั้นและขึ้นรูปผลิตภัณฑ์จริง คือ ช่างปั้น เป็นผู้สอนวิธีการปั้น และการขึ้นรูปผลิตภัณฑ์ ให้แก่ผู้เรียน ผู้เรียนมาฝึกปฏิบัติกับช่างปั้นโดยตรง

1.2 การถ่ายทอดโดยปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้ความถนัดเฉพาะด้าน สอนให้เขียนลวดลายบนผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผา ด้วยสีอะคริลิก เพื่อให้เกิดลวดลายและความสวยงาม บนผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาประเภท ไห สีหู ขนาดกลาง ที่ทำการเผาปัสแล้ว นำมาทาสีเคลือบผิวด้วยสีน้ำพลาสติก แล้วจึงทำการพ่นทึบ ผู้ที่ให้ความรู้และถ่ายทอด คือ สุชิน คำน้อย เป็นผู้มีประสบการณ์ด้านศิลปะ และได้เข้ามาช่วยงานศิลปะของวัดพระปรารักษ์และพิพิธภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาอย่างสม่ำเสมอ

1.3 การถ่ายทอดแบบให้ความรู้เชิงประวัติศาสตร์ โดยจัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับแหล่งเตาเผา อบรมมัคคุเทศก์ เพื่อให้ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของแหล่งเตาเผาแม่น้ำน้อย วัดพระปรารักษ์ ตำบลเชิงกลัด อำเภอ บางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี แก่เยาวชน และนักเรียนที่อยู่ในชุมชนใกล้เคียง นอกจากนี้ยังได้รับความร่วมมือจากทางภาครัฐ จังหวัดสิงห์บุรี สำนักงานพัฒนาจังหวัดสิงห์บุรี และอำเภอ บางระจัน สำนักงานองค์การบริหารส่วนจังหวัด (อ.บจ.) สำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลไม้ดัดและเชิงกลัด พ่อค้า ประชาชน และวัด จัดอบรมให้ความรู้แก่ นักเรียน และเยาวชน ในท้องถิ่น

2. รูปแบบการถ่ายทอดให้กับบุคคลนอกชุมชน ปัจจุบันการผลิตหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี มิได้ผลิตเพื่อประโยชน์ในการใช้สอยเหมือนในอดีตแต่โบราณ การผลิตเครื่องปั้นดินเผาปัจจุบันมุ่งเน้นเพื่อเป็นของฝากของที่ระลึก ของประดับตกแต่งอาคาร สถาปัตยกรรม จึงทำให้ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อยไม่เป็นที่นิยมในคนหมู่มาก เยาวชนหรือผู้ที่สนใจจะมาฝึกปฏิบัติปั้นผลิตภัณฑ์ หรือรับการถ่ายทอด ต้องเป็นผู้ที่มีความอดทน อุทิศตนและมีเวลาในการฝึกปฏิบัติ จากการศึกษาพบว่า กรรมวิธีในการปั้นค่อนข้างยาก ผู้ที่จะปั้นได้ต้องมีความมานะพยายาม มีความอดทน ตลอดจนมีความคิดสร้างสรรค์ในการปั้นผลิตภัณฑ์ ดังนั้นการถ่ายทอดของช่างปั้นจึงเป็นเพียงแสดงวิธีการปั้นเพื่อให้ผู้ที่มาศึกษา นักท่องเที่ยว นักข่าว นักเรียน นักศึกษาชม นอกจากนี้เป็นการสาธิตวิธีการปั้นเพื่อการอบรมปฏิบัติการให้กับนักเรียน นักศึกษา ในสถานศึกษา และประชาชนในสถานที่จัดแสดงผลงานนิทรรศการ ในเทศกาลต่างๆ ตามโอกาส

อภิปรายผล

จากการศึกษาวิเคราะห์ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ในประเด็น กระบวนการผลิต ประเภท รูปทรง ลวดลาย การตกแต่ง และการถ่ายทอดความรู้ พบว่า

1. กระบวนการผลิตเครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ประกอบด้วยปัจจัยที่สำคัญ ดังนี้ คือ วัสดุอุปกรณ์ ที่ใช้ในแหล่งเตาเผาแห่งนี้ ได้แก่ ดินเหนียว พบว่า ทั้งในอดีต และปัจจุบัน ใช้ดินเหนียวในแหล่งเดียวกันคือ ดินเหนียวจากบริเวณวัดพระปรารักษ์ และดินในบริเวณใกล้หมู่บ้านโคกหม้อ ตำบลเชิงกลัด จังหวัดสิงห์บุรี เชื้อเพลิง แบ่งเป็น 2 ยุค ในอดีตเชื้อเพลิง ที่ใช้คือ ไม้ไผ่ ไม้เบญจพรรณ ที่พบมากในบริเวณใกล้ๆ กับแหล่งเตาเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน ปัจจุบัน เชื้อเพลิง ใช้แก๊ส หุงต้ม ส่วนอุปกรณ์อื่นๆ ที่ใช้ในกระบวนการผลิตในแหล่งเตาเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ส่วนใหญ่เป็นวัสดุอุปกรณ์ที่เกิดจากภูมิปัญญาชาวบ้านสร้างสรรค์จากวัสดุธรรมชาติและวัสดุในท้องถิ่น ตลอดจนการประยุกต์ใช้วัสดุอุปกรณ์ที่เป็นเทคโนโลยีพื้นบ้าน และวัสดุอุปกรณ์เทคโนโลยีสมัยใหม่ กระบวนการเผา แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ เผาดิบ หรือ เผาปี้ส หรือเผาแดง ที่อุณหภูมิ 800 – 900 องศาเซลเซียส และเผาเคลือบที่อุณหภูมิ 1,100 – 1,200 องศาเซลเซียส พบว่า การปั้นขึ้นรูปผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ในอดีตมีลักษณะการปั้นขึ้นรูปแบบผสมหลายวิธี มากที่สุด ร้อยละ 52 รองมาตามลำดับ คือ การปั้นขึ้นรูปด้วยวิธีแป้นหมุน ด้วยวิธีกด ด้วยวิธีปั้นอิสระ และด้วยวิธีตี กัด บีบ ตามตาราง 4 ในปัจจุบัน พบว่า มีการปั้นขึ้นรูปด้วยวิธีแป้นหมุนมากที่สุด ร้อยละ 63 รองมาตามลำดับ คือ แบบผสมหลายวิธี ด้วยวิธีกด และด้วยการปั้นอิสระ จากตาราง 5

2. ประเภท รูปทรง ลวดลาย และการตกแต่ง

จากการศึกษาประเภทของผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย จากแหล่งเตาเผา ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี แบ่งเป็น 2 ยุค คือ ในอดีต พบว่า ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ประเภท ไหสีหู พบมากที่สุด ร้อยละ 25 รองมาตามลำดับ คือ ประเภทครก ขวด แจกัน กระปุก อ่าง โอ่ง กุณที และหวด ตามตาราง 6 ในปัจจุบัน พบว่า ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำประเภท ไหสีหู พบมากที่สุด ร้อยละ 50 รองมาตามลำดับ คือ ขวด แจกัน กระปุก ประเภทอื่นๆ โอ่ง และกุณที จากตาราง 6

รูปทรงของผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี แบ่งเป็น 2 ยุค คือ ในอดีต พบว่า ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผา รูปทรงกลม ป้อม เตี้ย พบมากที่สุด ในผลิตภัณฑ์ ประเภท ไห ร้อยละ 34 รองมาตามลำดับ คือ รูปทรงกลมรี สูง รูปทรงกรวย รูปทรงกระบอก และรูปทรงอิสระ จากตาราง 7 ในปัจจุบัน พบว่า ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผา รูปทรงกลม ป้อม เตี้ย พบมากที่สุด ในผลิตภัณฑ์ ประเภท ไห ร้อยละ 51 รองมาตามลำดับคือ รูปทรงกลมรี สูง รูปทรงกระบอก รูปทรงอิสระ และรูปทรงกรวย จากตาราง 8

ลวดลายของผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี แบ่งเป็น 2 ยุค คือ ในอดีต พบว่า ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผา ลวดลาย ขูดขีด ขูด เป็นเส้น พบมากที่สุด ร้อยละ 44 ส่วนมากพบในผลิตภัณฑ์ ประเภท ครก ไห กระเบื้องเชิงชาย เป็นต้น รองมาตามลำดับ คือ ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผา ประเภทไม่ตกแต่ง ผสมหลายวิธี ประทับกดลาย และปั้นแปะ ยังพบว่าลวดลายไทยพบมากในผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาประเภท มกรสิงห์ ช่อฟ้า และประติมากรรมตกแต่งสถาปัตยกรรม ในปัจจุบัน พบว่า ไม่มีการตกแต่งลวดลายบนผลิตภัณฑ์มากที่สุด ร้อยละ 74 รองมาตามลำดับ คือ ขูดขีด ขูด เป็นเส้น ผสมหลายวิธี และปั้นแปะ จากตาราง 9 ในปัจจุบัน พบว่า ไม่ตกแต่งลวดลายบนผลิตภัณฑ์ พบมากที่สุด ร้อยละ 74 รองมาตามลำดับ คือ ขูดขีด ขูด เป็นเส้น ผสมหลายวิธี และปั้นแปะ จากตาราง 10

สี ของผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี แบ่งเป็น 2 ยุค คือ ในอดีต พบว่า ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผากลุ่มสี น้ำตาล พบมากที่สุด ร้อยละ 44 รองมาตามลำดับ คือสีน้ำตาลส้ม สีน้ำตาลแดง สีน้ำตาลดำ สีเขียวเหลืองแกมน้ำเงิน และสีเทาดำ ตามตาราง 11 ในปัจจุบัน พบว่า ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผากลุ่มสีดำ พบมากที่สุด ร้อยละ 20 รองมาตามลำดับ คือ สีน้ำตาลส้ม สีน้ำตาลแดง สีน้ำตาลดำ สีเหลืองดำ และสีเขียวเหลืองแกมน้ำเงิน จากตาราง 12

การเคลือบและไม่เคลือบ ของผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอ บางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี แบ่งเป็น 2 ยุค คือ ในอดีต พบว่า ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผา ไม่เคลือบผิว พบมากที่สุด ในผลิตภัณฑ์ ประเภท ครก ไห แจกัน ขวด ท่อน้ำ เต้า โอ่ง หม้อ กุณฑี ประติมากรรม ประดับตกแต่งสถาปัตยกรรม เป็นต้น ส่วนเคลือบพบน้อยกว่า และพบในผลิตภัณฑ์ ประเภท ไห แจกัน ขวด เป็นต้น จากตาราง 13 ในปัจจุบัน พบว่า ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผา เคลือบผิว มากที่สุด ร้อยละ 60 พบมากในผลิตภัณฑ์ประเภท ไห แจกัน แก้วน้ำ เป็นต้น ส่วนไม่เคลือบผิว พบน้อยกว่า พบในผลิตภัณฑ์ ประเภท ไห ขวด แจกัน เป็นต้น จากตาราง 14 ส่วนการตกแต่งอื่นๆ เช่นการตีหู เพื่อ ความสวยงาม รัดฝาปิดเพื่อให้แน่น แล้วร้อยด้วยหวายหรือเถาวัลย์รัดทับอีกครั้ง ร้อยด้วย เถาวัลย์ หรือหวาย ผูกติดกันหลายๆใบเวลาเคลื่อนย้ายหรือส่งออกไปจำหน่าย และใช้ผูกร้อยห้อย เวลาหาบ หิ้ว หรือห้อยป้องกันแมลงหรือสัตว์ที่จะมาทำลายอาหารที่บรรจุไว้

3. กระบวนการถ่ายทอดความรู้

จากการศึกษาหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา จากแหล่งเตาเผาวัดพระพรางค์ ตำบลเชิงกลัด อำเภอ บางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี พบว่าการถ่ายทอดความรู้และทักษะในการผลิตหัตถกรรม เครื่องปั้นดินเผาแต่โบราณได้มีการถ่ายทอดจากช่างปั้นและบรรพบุรุษ สู่ชนรุ่นลูกหลานทั้งนี้ในอดีต การถ่ายทอดก็เพื่อประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวันและเพื่อเป็นสินค้าส่งออกจึงนับว่าแหล่งเตาเผา แม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอ บางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี เป็นแหล่งอุตสาหกรรมที่ผลิต เครื่องปั้นดินเผาที่ใหญ่มากในอดีต

จากการศึกษาในปัจจุบันพบว่ามีถ่ายทอดภูมิปัญญาในการปั้นเครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำ น้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอ บางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี สรุปได้ 2 รูปแบบ คือ

1. รูปแบบการถ่ายทอดภายในชุมชน ได้แก่

1.1 การถ่ายทอดโดยให้ผู้เรียนมาฝึกปฏิบัติกับช่างปั้นโดยตรง ได้แก่ มาเรียนรู้วิธีการปั้น โดยตรง

1.2 การถ่ายทอดโดยปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้ความถนัดเฉพาะด้าน แก่ผู้เรียนและผู้สนใจ ได้แก่ การสอนให้ปั้นที่สืบโน

1.3 การถ่ายทอดแบบให้ความรู้เชิงประวัติศาสตร์ แก่ นักเรียน เยาวชน และผู้สนใจ ได้แก่ การจัดอบรมมัคคุเทศก์ การจัดอบรมให้ความรู้ด้านประวัติศาสตร์แก่เยาวชนในท้องถิ่น

2. รูปแบบการถ่ายทอดให้กับบุคคลนอกชุมชน ได้แก่ การสาธิตวิธีการปั้นเพื่อให้ผู้ที่มา ศึกษา นักท่องเที่ยว นักข่าว นักเรียน นักศึกษามหาวิทยาลัย และอบรมปฏิบัติการให้กับนักเรียน นักศึกษา ใน สถานศึกษา และประชาชนในสถานที่จัดแสดงผลงานนิทรรศการ ในเทศกาลต่างๆ ตามโอกาส

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. ควรได้รับการส่งเสริมจากภาครัฐ จังหวัด องค์การบริหารส่วนจังหวัด หน่วยงานทางการศึกษา จัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์ ที่มีคุณค่าอย่างยิ่ง และเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สถานศึกษาในจังหวัดควรจัดให้ผู้เรียนได้มาเรียนรู้

2. ควรได้รับการส่งเสริมจากภาครัฐ จังหวัด องค์การบริหารส่วนจังหวัด หน่วยงานทางการศึกษา จัดระบบการถ่ายทอดความรู้ แก่ นักท่องเที่ยว นักเรียน นักศึกษา ได้แก่ จัดทำเป็นภาพยนตร์ สไลด์ เอกสาร แผ่นพับต่างๆ เป็นต้น

3. ควรได้รับการสนับสนุนและการส่งเสริมจากภาครัฐ จังหวัด สำนักพัฒนาจังหวัด อำเภอ สำนักวัฒนธรรมของจังหวัด องค์การบริหารส่วนจังหวัด ในด้าน การฝึกอบรมปฏิบัติการปั้นผลิตภัณฑ์ดินเผาให้เป็นอาชีพอย่างแท้จริง และมีการปรับปรุงวิธีการ รูปแบบให้ทันสมัยทันต่อเหตุการณ์ แต่ยังคงอนุรักษ์รูปแบบเดิมไว้

4. ควรได้รับการสนับสนุนและการส่งเสริมจากภาครัฐ ด้านงบประมาณ การจัดจำหน่าย ตลอดจนการออกแบบแบบหีบห่อให้ทันสมัย ออกแบบรูปแบบของผลิตภัณฑ์ให้มีขนาดรูปทรงเหมาะสมตามความต้องการ และเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น

5. ควรได้รับการสนับสนุนและการส่งเสริมจากภาครัฐ ในการจัดหาตลาดจัดจำหน่าย ควรจัดสถานที่ในแหล่งเตาเผาจำหน่ายเป็นของที่ระลึก ปรับปรุงราคาให้เหมาะสม และจัดหาตลาดจากแหล่งภายนอกภายนอก

6. แหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผา ควรจัดให้มีสถานที่การปั้นสาธิตให้นักท่องเที่ยวหรือผู้สนใจที่มาศึกษา อยู่ในอาคารเตาเผา โดยจัดในรูปแบบครบวงจรเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ควรศึกษาอย่างยิ่ง

7. ควรมีการถ่ายทอดและเผยแพร่การทำเครื่องปั้นดินเผาให้กับเยาวชนในท้องถิ่น เพื่อรักษาวัฒนธรรมและปลูกฝังให้เห็นถึงความสำคัญและคุณค่าของภูมิปัญญาไทย

ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัย

1. ควรศึกษาด้านความสัมพันธ์ของคนในท้องถิ่นกับแหล่งเตาเผาและผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

2. จัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องเตาเผาและผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด จังหวัดสิงห์บุรี ในสถานศึกษา

3. ศึกษาแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงผลผลิตเครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ในอนาคต

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กมลรัตน์ หนองวัง. (2547). **การศึกษาหัตถกรรมผ้าชาวไทยภูเขาในจังหวัดเชียงใหม่**.
ปริญญาานิพนธ์ กศ.ม. (ศิลปศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- กรมศิลปากร. (2535). **เตาเผาแม่น้ำน้อย**. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.
- (2533). **เตาเผาแม่น้ำน้อย : เซรามิกสีในประเทศไทย ชุดที่ 5**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- (2545). **คลองและท่าเรือจ้งสมัยโบราณกรุงศรีอยุธยา**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- กระทรวงศึกษาธิการ กรมวิชาการ. (2528). **หัตถกรรมพื้นบ้าน**. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.
- กฤต ภูคำ. (2549, 5 เมษายน). สัมภาษณ์โดย วิสสุตา อมตะพิงกุล ที่บ้านเลขที่ 22/6 หมู่ 3
ตำบลสิงห์ อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี.
- (2552, 1 ธันวาคม). สัมภาษณ์โดย วิสสุตา อมตะพิงกุล ที่บ้านเลขที่ 22/6 หมู่ 3
ตำบลสิงห์ อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี.
- โกมล รัชวงศ์. (2538). **งานวิจัยเตาเผาและเครื่องปั้นดินเผาเตาเผาแม่น้ำน้อยเพื่อสืบสาน
และอนุรักษ์ศิลปวัตถุโบราณของจังหวัดสิงห์บุรี**. กรุงเทพฯ: ภาควิชาเครื่องปั้นดินเผา
คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรมสถาบันราชภัฏพระนคร.
- ขจิต นาวิระ. (2544). **แหล่งศิลปกรรมและภูมิปัญญาไทยท้องถิ่นจังหวัดสิงห์บุรี**. กรุงเทพฯ:
เนติกุลการพิมพ์.
- คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. (2542). **วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติ
ศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดสิงห์บุรี**. กรุงเทพฯ: ครูสภา.
- จอห์น ชอร์. (ม.ป.ป.). **เครื่องปั้นดินเผาไทย**. กรุงเทพฯ: คราฟท์แมน.
- จิรวัฒน์ นาคพนม. (2549). **การพัฒนารูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านอาชีพ
จักสานของชุมชนในจังหวัดอ่างทอง**. ปริญญาานิพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาผู้ใหญ่).
กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร
- จิระวดี วชิรนนท์. (2547). **งานหัตถกรรมพื้นบ้านในโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์กับ
การพึ่งตนเองในระดับครัวเรือนของสมาชิกกลุ่มทอผ้าในอำเภอชนบท
จังหวัดขอนแก่น**. ปริญญาานิพนธ์ กศ.ม. (ศิลปศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2545). **สังคมโลก - สุขุขทัย - อยู่ยากกับเขี้ยว**. สมุทรปราการ: มูลนิธิโตโยต้า.
ประเทศไทย.

- ชีวิน เป้าอารีย์. (2521). **เครื่องปั้นดินเผา**. กรุงเทพฯ: วิทยุโลก.
- ชูชาติ งานดี. (2547). **การศึกษาวิเคราะห์ภูมิปัญญาของช่างท้องถิ่นเรื่อง “ตุง” ในเขต จังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดเชียงราย**. ปรินทิพนิพนธ์ กศ.ม. (ศิลปศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ชูศักดิ์ เพรศคหัท; และคณะ. (2533). **การพัฒนางานหัตถกรรมพื้นบ้านเพื่อสร้างงานและ รายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ณัฐยา ทิพรัตน์. (2552). สืบค้นเมื่อ 5 กุมภาพันธ์ 2552, จาก <http://www.media.academic.chula.ac.th/arted/PROJECT/ARTICLE/Trend/mali3.html>.
- ทรงพันธ์ วรรณมาศ. (2532). **เครื่องปั้นดินเผา**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ทวี พรหมพุกษ์. (2523). **วิชาเครื่องปั้นดินเผาเบื้องต้น**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- (2533). **เทคนิคต่างๆ ในงานเครื่องปั้นดินเผา**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ทวีไทย. (2549). สืบค้นเมื่อ 7 เมษายน 2549, จาก <http://www.tourthai.com/province/singburi/2549>
- เทิดศักดิ์ บุญงาม. (2549, 2 พฤษภาคม). สัมภาษณ์โดย วิสสุดา อมตะพิงกุล ที่วัดพระพรหมศักดิ์ ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี.
- (2550, 5 เมษายน). สัมภาษณ์โดย วิสสุดา อมตะพิงกุล ที่วัดพระพรหมศักดิ์ ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี.
- (2551, 7 เมษายน). สัมภาษณ์โดย วิสสุดา อมตะพิงกุล ที่บ้านเลขที่ 3 หมู่ 6 ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี.
- (2551, 7 กรกฎาคม). สัมภาษณ์โดย วิสสุดา อมตะพิงกุล ที่บ้านเลขที่ 3 หมู่ 6 ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี.
- (2552, 18 กรกฎาคม). สัมภาษณ์โดย วิสสุดา อมตะพิงกุล ที่บ้านเลขที่ 3 หมู่ 6 ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี.
- นวลลออ ทินานนท์. (2544). **รายงานการวิจัยการศึกษางานหัตถกรรมพื้นบ้านใน จังหวัดนครนายก**. กรุงเทพฯ: คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- น้ำหวาน วัฒนสุขี. (2552, 2 กันยายน). สัมภาษณ์โดย วิสสุดา อมตะพิงกุล ที่โรงเรียนชุมชน วัดพระพรหมศักดิ์ ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2536, กรกฎาคม). ท้องถิ่น. **มติชนสุดสัปดาห์**. 20(1052): 47.
- นุญกุล สุวรรณรัตน์. (2547). **ศึกษาวิเคราะห์การถ่ายทอดภูมิปัญญาศิลปะพื้นบ้านการทอผ้า พื้นเมืองภาคใต้**. ปรินทิพนิพนธ์ กศ.ม. (ศิลปศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

ประสพ ลีเหมือดภัย. (2543). **องค์ประกอบในงานเครื่องปั้นดินเผา**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
 ปุณณรัตน์ พิษณุไพบูลย์. (2538). **เครื่องเคลือบดินเผาเทคนิคและวิธีการสร้างสรรค์**.

กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. (2542). กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.

พระครูวิริยะโสภิต. (2549, 5 เมษายน). สัมภาษณ์โดย วริสุดา อมตะพิงกุล ที่วัดพระพรางค์

ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี.

----- (2550, 6 พฤษภาคม). สัมภาษณ์โดย วริสุดา อมตะพิงกุล ที่วัดพระพรางค์

ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี.

----- (2551, 7 กรกฎาคม). สัมภาษณ์โดย วริสุดา อมตะพิงกุล ที่วัดพระพรางค์

ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี.

----- (2552, 18 ตุลาคม). สัมภาษณ์โดย วริสุดา อมตะพิงกุล ที่วัดพระพรางค์

ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี.

พิริยะ ไกรฤกษ์. (2545). **การกำหนดอายุเครื่องสังคโลก**. ใน สังคโลก – สุขทัย – อยุธยา

กับเอเชีย. สมุทรปราการ: มูลนิธิไทยดำประเทศไทย.

มณฑน ต้นบุญต่อ. (2536). **ประวัติเครื่องปั้นดินเผา**. มหาสารคาม: ศูนย์ผลิตตำรา สถาบัน

ราชภัฏมหาสารคาม.

รัตนะ บัวสนธ์. (2535). **การพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนเพื่อถ่ายทอด**

ภูมิปัญญาท้องถิ่น : กรณีศึกษาชุมชนแห่งหนึ่งในเขตภาคกลางตอนล่าง.

ปริญญาานิพนธ์ กศ.ม. (วิจัยและพัฒนาหลักสูตร). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย

ศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

รุ่ง แก้วแดง. (2543). **แนวทางการวัดผลและประเมินผลตามสภาพจริง**. กรุงเทพฯ: ครูสภา

รุ่งระวี ดิษฐเจริญ. (2545). **เครื่องปั้นดินเผาหมู่บ้านมอญ**. ใน ศิลปะ : งานพื้นบ้าน.

กรุงเทพฯ: คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ลมัย ทองชัย. (2551, 2 กันยายน). สัมภาษณ์โดย วริสุดา อมตะพิงกุล ที่บ้านเลขที่ 39 หมู่ 7

ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี.

รจี วัชรกาฬ. (2549, 27 สิงหาคม). สัมภาษณ์โดย วริสุดา อมตะพิงกุล ที่วัดพระพรางค์

ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี.

วรรณ วิบูลย์สวัสดิ์ แอนเดอร์สัน. (2531). **ศิลปหัตถกรรมพื้นถิ่น**. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.

วัฒน์ จูฑะวิภาต. (2545). **ศิลปะพื้นบ้าน**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศิลปประภา.

- วาสนา เพิ่มพูน. (2552). สืบค้นเมื่อ 5 กุมภาพันธ์ 2552. จาก edu.swu.ac.th/ae/websnong/web01/web451%5Cwisdom1.htm - 74k - Cached - Similar pages.
- วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. (2527). **ศิลปกรรมพื้นบ้าน**. กรุงเทพฯ: ปานยา.
- (2536). **เครื่องจักรสานในประเทศไทย**. ใน วัฒนธรรมพื้นบ้าน: ศิลปกรรม. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- (2539). **ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน**. กรุงเทพฯ: ดันฮ้อ แกรมี.
- วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. (2549). จังหวัดสิงห์บุรี. สืบค้นเมื่อ 7 เมษายน 2549, จาก <http://th.wikipedia.org/wiki/จังหวัดสิงห์บุรี> - 149k.html
- ศักดิ์ เกียรติจินดา. (2537). **การออกแบบเครื่องปั้นดินเผา**. พิมพ์ครั้งที่ 3. อุบลราชธานี: วิทยาลัยครูอุบลราชธานี.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (ม.ป.ป.). **เครื่องปั้นดินเผาและเครื่องเคลือบกับพัฒนาการทางเศรษฐกิจและสังคมของสยาม**. กรุงเทพฯ: บริษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย.
- ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์. (2537). **ทัศนศิลป์เพื่อชีวิตในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ศูนย์พัฒนาหลักสูตร กรมวิชาการ. (2544). **แหล่งเรียนรู้เพื่อการศึกษา**. กรุงเทพฯ: ครูสภา.
- ศูนย์วิจัยและพัฒนาอุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผา. (2529). **เทคโนโลยีเซรามิกส์เบื้องต้น**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.
- สมคิด วงศ์พิพันธ์. (2552). สืบค้นเมื่อ 4 กุมภาพันธ์ 2552, จาก http://www.scppk.com/_tps-13/marticle.
- สมพจน์ หวลมานพ. (2546). **การศึกษาภูมิปัญญาในงานเครื่องปั้นดินเผาที่ปรากฏในแหล่งผลิตบริเวณแอ่งสกลนคร**. ปริญญาานิพนธ์ กศ.ม. (ศิลปศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- สมพงษ์ วินิจ. (2551, 7 เมษายน). สัมภาษณ์โดย วิสสุดา อมตะพิงกุล ที่บ้านเลขที่ 13/2 หมู่ 5 ตำบลต้นโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดสิงห์บุรี.
- (2552, 1 ธันวาคม). สัมภาษณ์โดย วิสสุดา อมตะพิงกุล ที่บ้านเลขที่ 13/2 หมู่ 5 ตำบลต้นโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดสิงห์บุรี.
- สมศักดิ์ ขวาลวัลย์. (2541). **เซรามิกส์เบื้องต้น**. กรุงเทพฯ: ประสานมิตร. ถ่ายเอกสาร.
- สยามล ชัยรัตนอุดมกุล; และนันทนา แจ่มสุวรรณ. **รายงานการวิจัยชุดโครงการวิจัยการจัดเส้นทางท่องเที่ยวแหล่งเตาเผาแม่น้ำน้อย และการพัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศทางภูมิศาสตร์เชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวและสินค้าโอท็อปของจังหวัดสิงห์บุรี**. ลพบุรี: ราชภัฏเทพสตรี. ถ่ายเอกสาร.

- สามารถ จันทรสุรีย์. (2534). **ภูมิปัญญาท้องถิ่น**. ในคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, สำนักงานการสัมมนาทางวิชาการภูมิปัญญาท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.
- สายันต์ ไพเราะญจิตร. (2531). **รายงานการสำรวจและชุดค้นเตาแม่บ้านน้อย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์แห่งประเทศไทย.
- (2536). **ภูมิปัญญาชาวบ้าน ใน ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท**. บรรณาธิการโดย เสรี พงศ์พิศ. หน้า 145 -160. กรุงเทพฯ: มูลนิธิภูมิปัญญา.
- สวาทรี เจริญพงศ์. (2537). **วิวัฒนาการของศิลปหัตถกรรมในสังคมไทยสมัยรัตนโกสินทร์ : เครื่องปั้นดินเผา เครื่องจักสาน ดอกไม้ประดิษฐ์**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2542). **แนวคิดและกรณีศึกษาเรื่องแนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาในต่างประเทศ**. กรุงเทพฯ: ที.พี.พรินท์.
- (2544). **แนวทางการส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- สุขุมาล เล็กสวัสดิ์. (2548). **เครื่องปั้นดินเผาพื้นฐานการออกแบบและการปฏิบัติงาน**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ; และคณะ. (ม.ป.ป.: จ). **เครื่องปั้นดินเผาและเครื่องเคลือบกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจ และสังคมสยาม**. กรุงเทพฯ: บริษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย.
- สุจินต์ เพิ่มพูน. (2545). **การสร้างสร้งงานศิลปะเครื่องปั้นดิน : กรณีศึกษาศิลปะเครื่องปั้นดินเผา 3 มิติรูปสัตว์ของ ปาโบล ปิกัสโซ**. ปรินูญานิพนธ์ กศ.ม. (ทัศนศิลป์ : ศิลปะสมัยใหม่). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- สุชาติ รสikovรรณ. (2549, 27 สิงหาคม). สัมภาษณ์โดย รวิสุดา อมตะพิงกุล ที่วัดพระปรารงค์ ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี.
- สุชิน คำน้อย. (2552, 1 ธันวาคม). สัมภาษณ์โดย รวิสุดา อมตะพิงกุล ที่วัดพระปรารงค์ ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี.
- สุภาคย์ อินทองคง. (2536). **การทำเครื่องปั้นดินเผาบ้านสทิงหม้อ**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เสรี พงศ์พิศ. (2529). **ดินสุรารกเหง้า**. กรุงเทพฯ: เทียนวรรณ.
- อภิญา สติพันธ์. (2546). **ศึกษาหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาในจังหวัดสงขลา**. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (ไทยคดีศึกษา). สงขลา: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ. ถ่ายเอกสาร.

- อภิศักดิ์ บุญเลิศ. (2548). **การศึกษาวิเคราะห์งานหัตถกรรมหล่อทองเหลืองชุมชนบ้านท่ากระยาง อำเภอเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี**. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (ศิลปศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- อังกุล สมคะเนย์. (2535). **สภาพและปัญหาการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้พัฒนาหลักสูตรในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี**. วิทยานิพนธ์ ค.ม. (บริหารการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- อารี แก้วคง. (2551, 17 เมษายน). สัมภาษณ์โดย วิสสุดา อมตะพิงกุล ที่บ้านเลขที่ 59/2 หมู่ 3 ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี.
- อวยชัย ปูทอง. (2548, 28 สิงหาคม). สัมภาษณ์โดย อาภา เจริญเกษ ที่ชื้อบ้าน นามเมือง ตำนานนิทานพื้นบ้านจังหวัดสิงห์บุรี.
- อำนวย คล้ายชู. (2549, 5 เมษายน). สัมภาษณ์โดย วิสสุดา อมตะพิงกุล ที่วัดพระปรางค์ ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี.
- . (2550, 7 เมษายน). สัมภาษณ์โดย วิสสุดา อมตะพิงกุล ที่บ้านเลขที่ 11/2 หมู่ 13 ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี.
- Smith,R.M. (1982). **Learning How to : Applied Theory for Adults**. pp. 90 -92. New York: Cambridge.
- <http://www.singburi.go.th/general/history.html> สืบค้นเมื่อ 7 เมษายน 2549
- [http:// www.singburi.go.th.2549](http://www.singburi.go.th.2549): สืบค้นเมื่อ 7 เมษายน 2549
- [http:// www.tv5.co.th/mod/singburi.htm](http://www.tv5.co.th/mod/singburi.htm). สืบค้นเมื่อ 7 เมษายน 2549
- [http:// www.kanchanapisek](http://www.kanchanapisek). สืบค้นเมื่อ 7 เมษายน 2549
- [http:// www. Localdata/Rcent/Singburi/](http://www.Localdata/Rcent/Singburi/) สืบค้นเมื่อ 25 พฤษภาคม 2549
- [http:// th.wikipedia.Org/wiki/อำเภอบางระจัน](http://th.wikipedia.Org/wiki/อำเภอบางระจัน). สืบค้นเมื่อ 20 มกราคม 2550
- [http:// www. Localdata/Rcent/Singburi/](http://www.Localdata/Rcent/Singburi/) สืบค้นเมื่อ 20 มกราคม 2550
- [http:// www.singarea.moe.go.th/policy/person/data/bangrajan](http://www.singarea.moe.go.th/policy/person/data/bangrajan). สืบค้นเมื่อ 20 มกราคม 2550
- [http:// www.thaipottery.net/forums/](http://www.thaipottery.net/forums/) สืบค้นเมื่อ 5 มกราคม 2551
- www.silapasart.com/main/index.php/the-news/56-7- - 39k สืบค้นเมื่อ 4 กุมภาพันธ์ 2552
- krusart.rru.ac.th/.../ku3.html - 27k สืบค้นเมื่อ 4 กุมภาพันธ์ 2552
- [www.panyathai.or.th/wiki/index.php/ หัตถกรรมพื้นบ้าน](http://www.panyathai.or.th/wiki/index.php/หัตถกรรมพื้นบ้าน) - 24k สืบค้นเมื่อ 5 กุมภาพันธ์ 2552

ภาคผนวก

ประวัติพระครูวิริยโสภิต

เดิมชื่อ ส่วน นามสกุล ก้อนแข็ง เกิดเมื่อวันที่ 3 สิงหาคม 2495 ปีมะโรง ที่คลอง 3 ตำบลสระแจง อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี เป็นบุตรของนายเสา นางเฟื้อง ก้อนแข็ง อุปสมบทเมื่อ 16 มีนาคม 2515 ณ วัดแหลมคาง อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ได้มาจำนำพรรษา อยู่ที่วัดพระปรารค์ตั้งแต่ พ.ศ. 2515 จนได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาส เมื่อ พ.ศ. 2518 ถึงปัจจุบัน เป็นผู้ถ่ายภาพเตาเผาส่งให้กรมศิลปากร และเป็นผู้รวบรวมผลิตภัณฑเครื่องปั้นดินเผาไว้ในพิพิธภัณฑ์วัดพระปรารค์ ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

นายเทิดศักดิ์ บุญงาม อายุ 62 ปี อาชีพ ทำนา วุฒิการศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 4
ภรรยาชื่อ นางสนธิ์ บุญงาม ไม่มีบุตร อยู่บ้านเลขที่ 3 หมู่ 6 ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัด
สิงห์บุรี เป็นประธานกลุ่ม อนุรักษ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย

นางอำนวย คล้ายชู อายุ 53 ปี อาชีพ ค้าขาย รับจ้าง วุฒิการศึกษาประถมศึกษาปีที่ 4
อยู่บ้านเลขที่ 11/2 หมู่ 13 ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

นายสมพงษ์ วินิจ อายุ 72 ปี อยู่ บ้านเลข 13/2 หมู่ 5 ตำบลตันโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดสิงห์บุรี (ศูนย์พัฒนาเครื่องปั้นดินเผา) ที่อาชีพ ช่างราชบ้านาญ วุฒิการศึกษา ปมช.จาก วิทยาลัยเพาะช่าง ปริญญาตรี ศิลปศึกษา วิทยาลัยครูเทพสตรี ลพบุรี ได้รับคัดเลือกเป็นศิลปินดีเด่น สาขาทัศนศิลป์ของสิงห์บุรี มีผลงานด้านศิลปประติมากรรม ได้แก่ รูปปั้นพระเกจิ 9 องค์ ของสิงห์บุรี ประดิษฐาน ศาลหลักเมืองจังหวัดสิงห์บุรี

เตาเผาที่อยู่บริเวณบ้าน

ผลงานปั้นที่ถ่ายทอดให้กับ
ผู้สนใจมาเรียน

นายกฤษ ภูคำ อายุ 55 ปี อยู่บ้านเลขที่ 22/6 หมู่ 3 ตำบลสิงห์ อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี อาชีพ ช่างรถจักรยานยนต์ โรงเรียนบางระจันวิทยา อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี วุฒิ การศึกษาปริญญาตรี ช่างอุตสาหกรรม วิทยาลัยครูนครสวรรค์ สอนอุตสาหกรรมศิลป์ วิชา ช 011202 ช่างเครื่องปั้นดินเผาอุณหภูมิสูง

นายสุชิน คำน้อย (ช่างข้าว) อายุ 51 ปี อยู่บ้านเลขที่ 55/3 หมู่ 2 ตำบลพักทัน อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี วุฒิการศึกษา ปริญญาตรี ออกแบบผลิตภัณฑ์ วิทยาลัยเพาะช่าง เคยทำงานอยู่กองอนุรักษ์จิตรกรรม ช่วยงานคราวสร้างพระเมรุของสมเด็จพระเจ้า ปัจจุบันลาออกมาอยู่บ้านรับงานอิสระทั่วไป เข้ามาช่วยทางวัดพระปรางค์เรื่อง ศิลปะ ได้แก่ จัดทำป้ายงานเทศกาล และ ประเพณีของวัดพระปรางค์ เช่น วันแม่ วันพ่อ เป็นต้น ได้รับเชิญเป็นวิทยากรให้ความรู้เรื่องการเขียนลายบนไห

ภาพเหตุการณ์การศึกษาแหล่งเตาเผาแม่น้ำน้อย วัดพระพรังค์ ตำบลเชิงกลัด
อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

แหล่งเตาเผา

คณะผู้ศึกษารานมัสการท่านเจ้าอาวาส

ขุดทำถนนผ่านวัดพบผลิตภัณท์
เครื่องปั้นดินเผามากมาย

ได้รับคำแนะนำจากผู้ดูแล

พระ เณร นักศึกษาช่วยกันเก็บมาทำความสะอาดเพื่อนำเข้าพิพิธภัณฑ์ต่อไป

ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาที่ชำรุด ขุดพบในแหล่งเตาเผาแม่น้ำน้อย

สัมภาษณ์และเก็บข้อมูลจากช่างปั้น นายเทิดศักดิ์ บุญงาม ณ แหล่งเตาเผา
วัดพระพรางค์ ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

สัมภาษณ์และเก็บข้อมูลจากกำนันสุรัตน์ โพธิ์ดี
กำนันตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

สัมภาษณ์และเก็บข้อมูลจากเจ้าหน้าที่อบจ.

สัมภาษณ์และเก็บข้อมูลจากนายกอบต.ไม้ดัด

สัมภาษณ์และเก็บข้อมูลจากนางอารีย์ แก้วคง

สัมภาษณ์และเก็บข้อมูลจากคุณยายลมัย ทองซ้อย

สัมภาษณ์และเก็บข้อมูลจากนางเพ็ญจันทร์ วรรณศรี

กับคุณยายทองอยู่ จิมพาลี

สัมภาษณ์และเก็บข้อมูลจากคนงานที่ดูแลทำความสะอาดพิพิธภัณฑสถาน และผู้ใหญ่บ้าน

ศึกษาข้อมูลจากเจ้าอาวาสและ
คนดูแลแหล่งเตาเผาแม่น้ำน้อย

ศึกษาขั้นตอนการนำผลิตภัณฑ์บรรจุเตา

สัมภาษณ์และเก็บข้อมูลจาก นายกฤษ ภูคำ
และนายสมพงษ์ วิณีจ

สัมภาษณ์ผู้ฝึกปฏิบัติ

เยาวชนที่สนใจมาเรียนรู้วิธีการปั้น

ผลงานหลังจากรับการฝึกปฏิบัติแล้ว

ภาพถ่ายผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย รูปแบบเดิม จากแหล่งเตาเผา ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

ไหสี่หู พบที่บ้านคุณยายลมัย ทองชัย

ไหไม่มีหูขนาดเล็ก

หม้อ ขำรูด ในแหล่งเตาเผา

ประเภท ขวด แจกัน กระปุก

ไหสี่หูขนาดใหญ่ ไม่เคลือบผิว

อ่าง

กลุ่มไหที่พบใหม่

กระเบื้องลายไทย

กระปุก

บาตรกับพานรองพบใหม่

แจกัน

ไหสีหุโบใหญ่

ครก

ท่อน้ำ

ผลิตภัณฑ์ที่ชำรุดเสียหายถูกเก็บอยู่
ในพิพิธภัณฑ์วัดพระปรางค์

ไหสีหูที่พบ เมื่อ พ.ศ.2552

ไหสีหูเล็ก

ขวดสองหู

ภาพถ่ายผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแม่น้ำน้อย รูปแบบพัฒนา จากแหล่งเตาเผา ตำบลเชิง
กลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

ไหสีหูแบบอโลมา

ไหสีหู

ไหสีหูแบบอโลมา

แจกัน

รูปแบบพัฒนา

ขวดเหล้าจีน

ขวดเหล้าจีน

ไหสี่หู

แจกันปากแตร

ไหสี่หูมีฝาปิด

ขวดสองหู

ไหสี่หูมีฝาแบบญี่ปุ่น

ไหสีหู

ไหไม่มีหูขนาดเล็ก

ไหสีหู

ไหสีหูที่เพ้นท์สีและลวดลาย

ไหสีหูขนาดเล็ก

ไหสีหูที่เพ้นท์สีและลวดลาย

สถานที่สำคัญ โบราณสถาน และโบราณวัตถุ ที่เกี่ยวข้องกับแหล่งเตาเผาแม่ให้น้อย
ตำบลเชิงกลัด อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

วัดพระปรารักษ์เป็นศูนย์รวมของประชาชนที่มาประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และการสืบทอด
วัฒนธรรมประเพณีต่างๆ

สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ

พระปรารค์ และโบสถ์มหาอุด โบราณสถานเก่าแก่สมัยกรุงศรีอยุธยาที่มีมาพร้อมกับเตาเผา

วิหารหลวงพ่อศรี หน้าบรรณแกะสลักด้วยไม้สักงดงามมาก

สภาพเตา ตาเหว็น ตาห่อง ที่อยู่ในบริเวณวัดพระปรมาภิไธย

แม่น้ำน้อยลำน้ำที่มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวบ้าน คนในท้องถิ่น นับแต่โบราณ – ปัจจุบัน

วิถีชีวิตและสภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้านที่อยู่ใกล้แม่น้ำ อาศัยสัตว์น้ำเป็นอาหาร และเป็นแหล่งการทำมาหากิน

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ ชื่อสกุล	นางรวิสุดา อมตะพิงกุล
วันเดือนปีเกิด	21 สิงหาคม 2499
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	192/4 ซอย 24 ตำบลบางกระบือ อำเภอเมือง จังหวัดสิงห์บุรี 16000
ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน	ครูชำนาญการพิเศษ
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	โรงเรียนอนุบาลสิงห์บุรี 999 ถนนศรีบัวทอง ตำบลบางพุทรา อำเภอเมือง จังหวัดสิงห์บุรี
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2515	มัธยมศึกษาปีที่ 3 จาก โรงเรียนวินิตศึกษา จังหวัดลพบุรี
พ.ศ. 2517	ประกาศนียบัตรวิชาชีพครู จาก วิทยาลัยครูนครสวรรค์
พ.ศ. 2519	ประกาศนียบัตรชั้นสูงวิชาชีพครู จาก วิทยาลัยครูเทพสตรี จังหวัดลพบุรี
พ.ศ. 2524	ครุศาสตรบัณฑิต (ค.บ.) จาก วิทยาลัยครูเทพสตรี จังหวัดลพบุรี
พ.ศ. 2553	การศึกษามหาบัณฑิต (กศ.ม.) สาขาวิชาศิลปศึกษา จาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ